

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc

revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Acest roman a fost digitizat în cadrul proiectului Muzeul Digital al Romanului Românesc 1901-1932, inițiat de Revista Transilvania, organizat de Complexul Național Muzeal ASTRA și co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național.

Sugestie de citare a arhivei:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

This novel was digitized for the project The Digital Museum of the Romanian Novel 1901-1932, initiated by Revista Transilvania, organized by ASTRA National Museum Complex and co-financed by The National Cultural Fund Administration.

Citation suggestion:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, Dragoș Varga. *The Digital Museum of the Romanian Novel: 1901-1932*. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932.

B. T. 31739
336 497

ANTON HOLBAN

PARADA DASCĂLILOR

BCU Cluj-Napoca
FILBI 0000 31739

EDITURA DE STAT
PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr/1901-1932

1235 - Rom.

Prezenta ediție reproduce lucrările: *Romanul lui Mirel*, editura „Ancora", f. a.; *Parada dascălilor*, editura „Cugetarea" f. a.; *Halucinații*, editura „Vremea", 1938.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
18 68
http://biblioteca-digitala.ro

UN ANALIST

Moartea prematură a întrerupt activitatea fertilă a unui prozator interesant: Anton Holban, care ar fi putut deveni un analist deosebit de valoros, pe linia creației lui Camil Petrescu și Hortensia Papadat-Bengescu. Asemănarea cu Camil Petrescu se impune: febrilitate analitică, un unghi subiectiv cu apeluri repetate și inutile la luciditate, cu o vocație reală pentru adevăr, o stare de permanentă vibrație, analiza amănunțită a stărilor interioare, oroarea de obtuzitate, de nonintelectualitate și de „scrisul frumos". Comparînd însă opera lui Holban cu cărțile de tinerețe ale lui Camil Petrescu, scrisul acestuia din urmă ne apare superior. Într-adevăr, analiza lui Camil Petrescu e mai profundă, observația mai acută și concretă, problematica intelectuală mai bogată. O pasiune, cum ar fi gelozia, care i-a obsedat pe amîndoi, este mai strîns legată de societate la Camil Petrescu, pe cînd la Holban există tendința de a o izola de mediu, de a o analiza în stare pură.

Deși Hortensia Papadat-Bengescu este modelul declarat al scriitorului, romanele acesteia se deosebesc de scrierile tînărului său ucenic. Romanele Hortensiei sînt construite pe mai multe planuri și viziunea obiectivă reiese din pluralitatea unghiurilor subiective, din confruntarea lor. Dar atît la Camil Petrescu cît și la Hortensia Papadat-Bengescu avem de-a face cu o operă constituită, cu o evoluție și maturizare care la Holban au fost oprite brusc. Nu știm cum ar fi evoluat tînărul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr/1901-1932

prozator deşi e probabil că ar fi devenit unul din fruntaşii generaţiei sale (Zaharia Stancu, Mihai Beniuc, Geo Bogza, Al. Sahia, Mihail Sebastian ş.a.), îmbogăţind proza de analiză românească, pe atunci atît de săracă.

Spuneam că activitatea lui Holban a fost fertilă. Într-adevăr, în mai puţin de un deceniu (1929—1936, adică în şapte ani), a publicat patru romane, schiţe (adunate apoi într-un volum), o piesă de teatru şi cîteva eseuri. Întrucît opera lui Holban e mai puţin cunoscută, mai ales tinerilor cititori, vom încerca o sumară prezentare.

Primul său volum, *Romanul lui Mirel*, apare în 1929. Sînt observaţiile ireverenţioase ale unui adolescent care-şi descrie familia dar, cu o superioritate amuzată, se priveşte şi pe sine, depăşindu-se.

Mirel e la vîrsta la care nu s-a constituit caracterul, iar instabilitatea psihică produce treceri brusce de la o extremă la alta. Cînd simte nevoie de afecţiune spune răutăţi, are crize de vagabondaj, face o excursie la Cairo dar e intimidat de Bucureşti, are tulburări erotice în care fisticeala alternează cu accese de curaj, preferinţele artistice sînt etalate cu ostentaţie şi intoleranţă etc. Ca toţi adolescenţii, Mirel se crede singular şi superior, violenţa cu care resimte emoţia îl face să alterneze aroganţa cu deprimarea.

Se manifestă oroarea de non-intelectualitate şi de mecanismul vieţii burgheze, trăsături care se vor îngroşa la fiecare carte nouă.

Portretele micile scene de familie sînt schiţate cu un umor voios şi uneori cu duioşie sau remuşcări retrospective, fără gravitate. Cu toate că Mirel se declară înfocat modernist, cartea e scrisă ca o nuvelă de Delavrancea (mai teribilist şi mai rece, totuşi), finalul e caragialesc.

În stagiunea 1929/30, Teatrul Naţional îi reprezintă piesa „Oameni feluriţi".

Dar primul său roman reprezentativ, *O moarte care nu dovedeşte nimic*, apare în 1931. Această carte nu este monografia unei pasiuni, ci monologul unui pasionat. Sandu, un tînăr frumos, cultivat şi cu febrilitate intelectuală, e legat de Irina care e uricică, nereceptivă la idei şi mediocră. Legătura lor, la început întîmplătoare, devine o obişnuinţă de puterea căreia

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistaramuri.ro/index1901-1932

el nu e conştient, crezînd, dimpotrivă, tot timpul că se va putea oricînd dezlega cu uşurinţă. Dar cînd Irina, în timp ce el se afla la Paris, se măritä, Sandu suferă îngrozitor. Vestea că Irina, neputîndu-l uita, s-a sinucis aruncîndu-se într-o prăpastie, îl cutremură pentru ca de îndată să se îndoiască de semnificaţia gestului ei: *„Dar dacă a lunecat..."*

Cartea constă în încercarea pe care Sandu o face, după moartea Irinei, de a reconstitui povestea lor de dragoste. Monologul lui febril e rezultatul dorinţelor antagonice de a reţine lîngă el imaginea dispărutei şi de a o învinui, de a se convinge că Irina l-a iubit şi că gelozia lui a fost întemeiată. Astfel, un portret al Irinei nu se poate închega fiindcă fiecare imagine a ei e distrusă de alta, contradictorie, icoanele ei schimbîndu-se o dată cu starea de spirit, labilă, a lui Sandu.

Alternativ, Irina apare îndrăgostită supus sau pasionat, o fată mediocră care nu doreşte decît „mariajul", o frivolă care-l înşeală mereu sau e supusă primei influenţe exercitate asupra ei etc. Alternativ, Sandu e disprețuitor, afectuos, plin de ură sau de dorinţă şi fiecare stare a sa creează o nouă Irina pe care însă permanentul dubiu o distruge pentru a o înlocui cu alta. Aceeaşi alternare se petrece şi cu portretul fizic al Irinei care e uriţică, dezirabilă sau delicată.

Spuneam că romanul nu e o monografie a unei pasiuni (aici gelozia) ci un monolog pasionat (monologul unui pasionat). O monografie ar analiza aspectele multiple ale pasiunii, introducînd unghiuri de vedere deosebite aşa că o perspectivă obiectivă se poate forma. Aici nu întîlnim decît un singur unghi de vedere, al unui om convins că are dreptate, dar anulîndu-şi singur argumentele pentru a-şi susţine, cu tot atîta convingere, o altă părere, diferită.

G. Călinescu, în a sa *Istoria literaturii romîne*, crede a vedea singura perspectivă interesantă a romanului acesta în îndoiala fină finală: *„Dar dacă a lunecat..."*

Ar fi vorba de perspectiva unui gelos cuprins de remuşcări fiindcă femeia a murit din pricina lui. Oricum ar fi, valoarea cărţii constă în observaţia psihologică şi în faptul că ne revelă un personaj interesant, contradictoriu, autentic.

Un om comod, doritor de linişte, dar mereu în vibraţie, pasionat, cu o capacitate de a se chinui nelimitată, se analizează,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvana.ro/mdrr1901-1932

face afirmații definitive pe care le spulberă cu aceeași neinduplecare. Astfel se conturează în fața noastră și nu ne poate fi indiferent.

În 1932 apare *Parada dascălilor*, suită de portrete ale corpului didactic. Holban manifestă aceeași iritare în fața prostiei arogante dar și mai multă înțelegere față de cei umili. Micile manii ale necăjiților apostoli sînt privite cu o ironie delicată, aproape afectuoasă. Cartea dovedește înțelegerea sporită a scriitorului pentru problemele sociale: situația materială precară a intelectualului îi smulge indignare, iar simțul de dreptate socială e ascuțit. E impresionantă îndeosebi ironia amară cu care Holban dezaprobă atît spiritul concesiv, de adaptare, cît și resemnarea conservatoare materializată în fraza stereotipă: *„N-o să schimbăm noi lumea!"* Holban era convins că trebuia să o schimbăm.

Între 1932—34, Anton Holban publică schițe și nuvele, lucrînd în același timp la un roman, *Ioana*. Revistele tipăresc numeroase schițe dintre care citățm: *Halucinații, Icoane la mormîntul Irinei, Preludiu sentimental* („Azi", I—II, 1932—33); *Conversații cu o moartă* („Viața Românească", nr. 5,1933); *Bunica se pregătește să moară...* („Revista Fundațiilor", I, 1934, nr. 11); un studiu: *Contribuții la specificul rominesc* (Ulise, I, 1932, nr. 3).

Acestea, și altele (din „Romînia literară", „Vremea" ș.a.), vor fi culese într-un volum, *Halucinații* (1938).

După cum se vede, figura Irinei continuă să-l obsedeze *(Icoane la mormîntul Irinei, Conversații cu o moartă, Cu Irina la Gura Humorului)* și monologul geloziei retrospective e reluat. La mormînt, imaginea Irinei înșelîndu-l cu... soțul ei îi provoacă o explozie de ură; într-o casă de țară, unde locuiseră trei săptămîni, o amintire idilică îl stăpînește.

Dar motivul predominant în acest volum pare altul. Autorul încearcă să surprindă primele manifestări ale unei iubiri care se ivește, căutînd în aceste firave semne prefigurarea chinurilor și dramelor viitoare. Sentimentul acesta, atît de delicat, poartă în el, de la-nceput, germenele propriei lui distrugeri: *„Sînt însă momente, la începutul dragostei, mult mai nuanțate, mai estompate, al căror contur este mai greu de prins. Vorbe neînsemnate care vibrează cu aceeași intensitate ca și o ame-*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
1868
revistaliterara.ro/anton-holban-1901-1932

ninţare de moarte pentru o ureche mai rafinată, căci dacă eşti atent, găseşti în ele de pe acum, în miniatură, toate cataclismele viitoare.“ (Preludiu sentimental.) Altcori, mijirea delicată a unei iubiri care n-a fost şi care ar fi putut să fie *(Antonia, O mică japoneză, Odette, Cu Tanţi la Mumcil, Désirée).*

G. Călinescu vede în nuvela *Bunica se pregăteşte să moară...*, *„mica operă memorabilă a lui Anton Holban“*. Petrecîndu-şi, ca de obicei, vacanţa de vară în casa bunicii, eroul îşi dă seama că ea va muri curînd şi observă cu ochi atent tot ce se întîmplă cu dînsa, reacţiile ei, progresele bolii şi ale bătrîneţii, modificări în comportament etc. Dar în acelaşi timp, pe plan afectiv, îşi reaminteşte veri anterioare, reconstituie figura bunicii încă nealterată de bătrîneţe şi se înduioşează. Brusc apare prevestirea propriei sale morţi care, confirmată curînd, emoţionează. Lumea evocată este aceeaşi din *Romanul lui Mirel*, dar perspectiva e alta. În locul zeflemelii, admiraţie şi înduioşare. Increderea potolită şi egală în propriile forţe nu mai e ironizată şi se preţuieşte certitudinea, ca semn al forţei constructive. Aceste certitudini, nepotul le-a depăşit, dar neputînd adopta altele, a rămas sterp, prins în agitaţia sterilă. E hazardat dacă vedem aici dovada că Holban se îndrepta spre o fază constructivă, de echilibru superior? Ultimul roman apărut în timpul vieţii scriitorului este *Ioana* (Brad, Ed. Pantheon, 1934). Ca situaţie şi atmosferă, romanul este foarte asemănător cu *O moarte care nu dovedeşte nimic*. Ioana, pentru a-l determina pe iubitul ei, Sandu, să o ia de nevastă, îl părăseşte şi, ştiindu-l gelos, hotărăşte să-şi ia un amant. Povestirea începe în momentul în care, reîmpăcaţi, Sandu şi Ioana îşi promit o lună de fericire, la mare. Pînă aici, s-ar părea un subiect de comedie bulevardieră. Drama constă în faptul că Sandu, chinuit de gelozie retrospectivă, o tiranizează pe Ioana cu întrebări care, în loc să-i micşoreze zbuciumul, i-l măresc. Ioana îl vede suferind şi suferă şi ea. Peste frămîntările celor doi care se iubesc şi se chinuiesc reciproc, cartea aruncă, la sfîrşit, un voal abia perceptibil de lumină şi speranţă. *„Aud interpretarea*, scrie Holban: *Doi îndrăgostiţi nenorociţi, din cauză că femeia a avut un păcat. Aceasta e tot?“* Şi mai departe: *„Aud ironia omului sănătos, protestînd că lipseşte o explicaţie limpede: «Aştia se chinuie şi nici măcar nu ştiu de ce. Ce stupid!» Aş*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/morri1901-1932

vrea mai bine să se spună : Doi oameni care nu pot trăi nici despărțiți nici împreună." Și în altă parte : *„Ioana a remarcat : Ce ciudat ! ne iubim așa de mult, și totuși sîntem mereu în luptă unul cu celălalt.*" *„Cred că, înainte de toate, spiritul ei de dominație,* — comentează Sandu — *și o dată cu el incapacitatea mea de a fi constrîns, au creat toate tragediile dintre noi.*"

Așadar nu „păcatul" Ioanei (fie el și real) este cauza chinurilor reciproce ; acesta ar fi doar pretextul. Cauza ar trebui căutată în altă parte, sugerează autorul, dureroasele furtuni fiind *„...fatalități ale temperamentelor noastre"*.

Spre deosebire de Irina (care nu poate spune despre o carte decît : e drăguță, mi-a plăcut, nu mi-a plăcut), Ioana e o intelectuală care interpretează original pe Racine și la Fontaine. Ioana e înaltă, are siluetă pariziană, dar se gîndește prea mult la măritiș, este *„extrem de influențabilă"*, totdeauna excesivă în păreri și, culmea, mai împrumută și plăci din discoteca lui Sandu, unor prieteni. *„Irina era vorbăreață, spunea la întîmplare tot ce auzea, tot ce credea momentan, dar timp de ani, cît am fost împreună, nu-mi amintesc s-o fi auzit vreodată făcînd vreo reflexie asupra muzicii. Doar uneori o vorbă banală și proastă pe care o zicea identic și cu aceleași intenții : «E un băiat foarte drăguț !» și apoi «Cîntă drăguț la piano !» înlocuit cîteodată prin «Vorbește drăguț franțuzește !» Lipea pe același «drăguț» de fraze enervant de banale.*" Nu se știe precis ce idei avea Irina despre Dumnezeu, natură și moarte. În schimb, îi plăceau ofițerii (vezi Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, prima noapte de război*). Ioana însă era o intelectuală care spunea totdeauna lucruri interesante despre oameni și cărți.

Aceste deosebiri dintre cele două femei nu schimbă însă structura romanului și nici atmosfera. Ca și *O moarte care nu dovedește nimic*, *Ioana* este monologul febril al unui bărbat care e torturat de gelozie și își torturează iubita, încearcă să depășească această stare și nu poate, încearcă să facă o analiză obiectivă, lucidă și rămîne subiectiv, contradictoriu.

A rămas în manuscris romanul *Jocurile Daniei* din care „Revista Fundațiilor" a publicat un fragment, *Cu Dania la telefon* (1936, nr. 11), unde se vorbește de o fată capricioasă și un bărbat gelos.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

*

Valoarea celor mai multe din cărțile lui Anton Holban constă nu numai în observația psihologică atentă, nuanțată, ci și în faptul că ne relevă un personaj interesant, contradictoriu, autentic. Un om comod, doritor de liniște, dar mereu în vibrație, pasionat, cu o capacitate de a se chinui nelimitată, se analizează, face afirmații definitive pe care le spulberă cu aceeași neînduplecare. Astfel se conturează în fața noastră o figură de intelectual, reprezentativă pentru acea perioadă tulbure și dramatică, dintre cele două războaie. Personajul cel mai interesant al lui Anton Holban este el însuși.

Holban declară: *„Sînt un lucid"*. Ca și Camil Petrescu se vrea un observator impasibil, obiectiv: *„...lucid îi pot reconstitui ființa neînsemnată, greșelile mele și greșelile ei, fără remușcări și fără scuze, numai din diabolicul gust de a ști adevărul exact" (Chinuri)*. Dar adevărul exact, luciditatea, se refuză unui temperament agitat: *„Urcatul l-am făcut fiecare după temperamentul său, eu agitat, prea în urmă sau prea înainte, cu momente de ostenceală și de ambiții care învingeau osteneala, cu ochii lucioși, fața uscată, mîinile crispate." (Ioana.)* Aceasta duce la mari iregularități și labilitate psihică: *„În mine nu trebuie să ai nici o încredere, sînt o victimă a capriciilor interioare. Sînt un perpetuu nenorocit, șovăielnic, mă complac în toate dezastrele..." (Preludiu sentimental)*.

Holban e un sensibil care nu suportă ironia: *„...dădeam naștere la ironii și eu nu puteam suferi ironii pe seama mea". (O moarte care nu dovedește nimic.)* Sau *„...fie că pricepe că la cea mai mică ironie aș fugi..." (Ioana)*. Are oroare de ridicol: *„Și frica de ridicol e mai presus de dragoste."* E crispat la gîndul că ar putea fi *„spectacol amuzant" (Ioana)*. Lucidul fără prejudecăți e speriat de cinism: *„Eu nu pot fi cinic. Cinismul denotă lenevie mintală." (O moarte care nu dovedește nimic.)* Holban e un romantic cu reacții bruște și spectaculoase: *„Tot atunci, ca o stafie, a apărut Ioana. Am leșinat."* Plînge: *„...și din cauza nervilor încordați, am început să plîng"*; îngălbenește: *„și dacă primeam o scrisoare, îngălbeneam"*. Îi place să-l asculte pe Brahms în barcă, la lumina lunii, îl cutremură Parsifal. Chiar cînd iubește un clasic e pentru că i se pare a descoperi în el un romantic: *„Ce stupizi sînt*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

acela care fac din Bach un abstract. Aici sînt cataclismele cele mai personale, ţipetele interioare n-au nici o discreţie" (Ioana). Uneori, tumultul lăuntric încetează şi atunci are extaze: *„Cred că privind marea sau ascultînd muzică bună, parvin să ajung, numai atunci, la extaz..." (Ioana).*

Acest sensibil, al cărui spirit critic îi *„distruge orice bucurie"*, are o teribilă sete de certitudini: *„Nesiguranţa este oribilă." „Eu am impresia că mi-e bolnav tot sufletul din pricina nesiguranţei, şi aceasta e cauza că orice se transformă pentru mine în cataclism." „Aş prefera certitudinea cea mai gravă, căci pînă la urmă te deprinzi cu ea" (Ioana).* Eroul înseteză după fericirea care se refuză: *„Pot numi fericire aceste extaze şi torturi ce se succed mereu şi aceste potoliri pentru un scurt timp în faţa mării?"* Astfel încît desperă nu numai de a o ajunge dar şi de a o putea defini: *„Niciodată, n-o să pricep exact ce se numeşte fericire, aşa aspectul ei variază după om şi după clipe" (Ioana).*

Aşadar, Anton Holban e un agitat, un febril, o victimă a capriciilor interioare, un sensibil care nu suportă ironia, are oroare de ridicol. E romantic: leşină, plînge, îngălbeneşte — suferă din amor cu văietătură; ascultă Brahms în barcă, pe lună. Are extaze la marginea mării. Obosit de lucrarea neîncetată a spiritului critic, înseteză după certitudini.

Anton Holban nu mai poate crede în Dumnezeu, biserici, prejudecăţi morale, în partidele burgheze şi în excelenţa capitalismului. El face parte dintre acei intelectuali al căror spirit critic a fost destul de puternic pentru a distruge mîncinoasa lume veche, dar al căror spirit creator nu a putut construi valori pozitive: *„Din pricina atîtor neîncrederi de care sîntem mîndri, căci ne dau complexitate, n-am fost în stare să construim nimic." (Bunica se pregăteşte să moară.)* Aceste spirite dizolvante sînt înaintaşii noştri: ei au contribuit la demascarea societăţii burgheze. Să le purtăm recunoştinţă.

*

Tema preferată a lui Holban: dragostea. *„Dragostea cu chinurile ei... Gelozia, aşteptările, dezastrele... Discuţiile interminabile din care n-ai lăsa la o parte nici o replică, aşa par de*

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

esențiale în întregime... Razele de lună, sau pleoscăitul vislelor pe ape, apusurile printre norii trandafirii... Vorbele abia auzite, înțelegerile perfecte numai ținîndu-se de mînă, și altă dată, apropierile frenetice în locuri neștiute" (Preludiu sentimental).

Fiind un sensibil, un sentimental doritor de afecțiune, Holban e crispat în societatea burgheză pe care-o disprețuiește și se refugiază în dragoste. În dragoste el caută afecțiunea și certitudinea afecțiunii, pe care nu le-a găsit în societate. Dar un sensibil însetat de certitudini nu poate fi decît un gelos. Deci: tema preferată a lui Holban: gelozia.

„Dar dacă în dragoste mă găsesc neînsemnat, depășit de toată omenirea, în nefericirile din pricina dragostei mă consider unic (...) îmi găsesc un motiv de orgoliu și sînt mulțumit că îngrijorez pe toată lumea dimprejur, care se înspăimîntă de atîta singurătate funebră." Cu ipoteticul amant al Ioanei, discută literatură: *„...eu crispat, gelos la culme, înfiorat în toată ființa, umilit, căci îmi închipuiam ca celălalt mi se preferase fiindu-mi superior..."*

Iubirea e un lung prilej pentru durere: *„Știam însă amîndoi că discuția nu fusese decît suspendata pentru puțin, și că și unul și celălalt, împinși de fatalități interioare, vom reîncepe-o la prima ocazie, cu aceeași crispație, și tot așa de zadarnic" (Ioana).* În realitate, fatalitatea interioară nu e decît încercarea de absolutizare a unei valori. G. Călinescu vede aici disprețul oriental pentru femeie. De fapt, nemulțumirea provine din comparația cu imaginea absolută. Retras din viața socială unde erau toate înfrîngerile și renunțările, eroul se refugiază în dragoste unde vrea să realizeze certitudinea, absolutul, fericirea (mitul lui Tristan și Isolda îl persecută). Lucrul nu e, firește, posibil fiindcă un sector al vieții nu poate compensa și înlocui pe toate celelalte, omul fiind o natură polivalentă: nici o femeie nu poate fi încarnarea ideii absolute, de unde sentimentul — momentan — de dispreț, dar care nu e permanent, ci doar unul din momentele procesului. Fiind doritor de afecțiune și comprimîndu-și afectivitatea în erotism, Holban se teme să-și piardă singura certitudine, iubita: de aici gelozia. A fi părăsit însemna pentru el a pierde totul, a rămîne singur. Drama lui Holban este drama aceluia care-a îngustat lumea, drama egocentrismului în doi.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

*

Literatura lui Holban este de o factură opusă aceleia a lui Rebreanu. In timp ce la autorul *Răscoalei* metoda de creaţie, valorile estetice, părerile literare etc. trebuiesc deduse cu dificultate, la autorul *Ioanei* ele sînt spuse direct, scriitorului plăcîndu-i să-şi exprime (de obicei polemic) părerile. Ca şi Camil Petrescu (idee stendhaliană) el nu crede în talent, arta fiind doar o trăire emoţională intensă : *„Dacă te chinui cu intensitate, cuvintele se împreună de la sine. Lectorul te va înţelege uşor, căci îşi va aduce aminte de experienţe similare, sau va avea în faţa lui căldura ta, izbucnirile pline de coloare, neliniştile. Deoarece tot ce frămîntă are relief..." (Preludiu sentimental).* Scriitorul trebuie să exprime aşadar sentimente puternice sau idei-pasiuni, adică idei care devin literatură prin incandescenţa lor, prin pasiunea cu care sînt exprimate. Ce sînt însă sentimentele ? Ele sînt nişte complexe : *„E precis însă că sentimentele nu sînt pure, şi numai nevoia noastră de a simplifica ne face să vorbim de dragoste, gelozie, ură."* Datoria scriitorului este nu numai de a descrie, dar în special de a analiza acest complex emotiv pentru a vedea din ce se compune. Complexele emotive însă nu sînt statice ci dinamice şi scriitorul analizează evoluţia sentimentelor, transformarea lor dialectică. După modelul lui Dostoievski şi Proust, Anton Holban nu face studii caracterologice, nu crede în existenţa caracterelor, ci în continua efervescenţă afectivă, în mutaţia bruscă a complexelor emotive dintr-unul în altul. De aceea scriitorul analizează, diferenţiază, nuanţează, ferindu-se de simplificări : *„De cîte ori afirmăm ceva fără o mie de paranteze, escamotăm" (Ioana).*

E uşor să clasezi caracterologic un om care ţi-e indiferent sau pe care îl vezi rar, dar e cu neputinţă să trasezi caracterul cuiva apropiat. *„Iar oamenii care s-au perindat prin preajma noastră, cu toate că mai puţin hotăritori pentru sufletul meu, au rămas cu mai mult relief..." „Invers, iubita cu care ai avut o cunoaştere apropiată, rămîne tot atît de vagă, din pricina prea multor lumini pe care le-ai îndreptat înspre ea. La orice examinare amănunţită a unui om, descoperi contradicţii" (Odette).* Nici portretul fizic al unui personaj nu se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

poate face (la persoanele apropiate) fiindcă fiecare e o alternare succesivă (şi uneori contradictorie) de imagini: *„E foarte frumoasă Ioana, dar numai cînd este fericită."* Şi generalizînd: *„Oamenii au chipul frumos sau urît, indiferent de proporţia perfectă, numai cînd oglindesc mistere venite din afund."*

Preocupat de analiza atentă a labilelor stări sufleteşti, absorbit de detalierea vieţii interioare a oamenilor (şi îndeosebi a sa), Holban nu are interes pentru descrierile de natură. Curtea bunicilor, de care îl leagă atîtea amintiri, e descrisă sărac. Un *„orăşel de munte"* cu livezi *„frumoase, grădina mică"* cu brazi *„înalţi"*, o casă *„mare" etc.* Un copac e *„verde şi parfumat"*. Uneori, natura îl entuziasmează. Balcicul *„e neînchipuit de frumos. Niciodată n-o să pot să ţi-l explic, oricîte cuvinte de laudă aş găsi..." (Cu Tanţi, la Mumcil)*. Această neputinţă de a descrie (sau neinteres) e, de altfel, teoretizată: *„Ca şi cum a nu pricepe farmecul naturii ar însemna ceva pentru inteligenţa cuiva."* Şi ni se dă drept exemplu „genialul Kant" care, locuind toată viaţa într-un port, nu a avut curiozitatea să contemple valurile mării *(O moarte care nu dovedeşte nimic)*.

Stilul analistului trebuie să fie aşadar exact, Holban — ca şi Camil Petrescu — disprețuind calofilia. Dar transcripţia exactă implică „lipsa de stil" (vezi Rebreanu) dar nu şi incorectitudinea, franţuzismele etc. Exemple: *„Inteligenţa ei constă în spirit critic cu ocazia cărţilor..." ; „Am mare regret..." ; „profanarea cărnii..." ; „povestesc de ea..." ; „indiferent de nostalgiile ei înspre mine..." ; „...chiar dacă ştiam ce puţin el se potriveşte Ioanei..." ; „...îi facem joacă,..." ; „Ne spune la fiecare moment noutăţi noi..." ; „Am visat pe Ahmed."* (Toate, din ultimul său roman!) Hotărît, Anton Holban, ca şi Hortensia Papadat-Bengescu, scrie rău.

E uşor de observat că aproape toate cărţile lui Holban sînt o reconstituire a timpului pierdut. Trecutul nu e însă niciodată „istoric", depăşit, obiectivat. Amintindu-şi impresiile, scriitorul le retrăieşte cu aceeaşi pasiune, astfel că trecutul şi prezentul se suprapun: *„Astfel, trecutul şi prezentul se suprapun în viaţa noastră, iar gîndul la viitor vine foarte rar, căci sîntem prea preocupaţi de ceea ce se întîmplă; viitorul nu apare decît ca să ne dea o crispaţie în plus..."*. Viitorul e privit cu spaime

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ca ceva care îl poate lipsi de prezența persoanei iubite „*...pentru că este o caracteristică a minții mele de a nu savura în voie o clipă de fericire, fără ca în același timp să o examinez, să-i precizez limitele, să mă doară încetarea ei fatală în viitor*".

Prezentul este așadar invadat de trecut și minat de viitor. „*Iar dacă voi reveni, voi jelui de cel mai mic lucru pe care îl voi găsi schimbat.*" Este aceeași sete de certitudine roasă de neîncrederea în propria lui stabilitate afectivă.

Obsesia morții la Holban a fost legată de sfîrșitul său prematur. E impresionant dar e o explicație sentimentală. Pentru Holban, moartea echivalează cu despărțirea. O despărțire eternă, fără posibilitate de îndreptare. Moartea bunicii echivalează cu vînzarea casei unor străini, deci cu despărțirea de copilărie. Un sentiment puternic e legat de un loc anume: dispariția casei e dispariția copilăriei. Irina moartă, sentimentele sînt căutate la Gura Humorului. Imaginea Ioanei s-a legat de portul Cavarna. De aceea scriitorul caută să conserve trecutul prin literatură. Cînd bunica se pregătește să moară, i se notează cele mai mici gesturi, habitudini, cuvinte. Cînd Irina moare, întreaga lor poveste e reconstituită. Alte întîmplări, de mai mică importanță, sînt consemnate în schițe. Deci literatura e un mod de conservare a trecutului, un mod de a-l salva de uitare, de moarte. Cînd Sandu are impresia că Irina l-a părăsit și s-a măritat, o visează mireasă, în biserică, dar în același timp o vede și pe catafalc, în aceeași biserică. Simultaneitate de imagini ce reprezintă tocmai echivalența despărțirii cu moartea.

Așadar viitorul e o posibilitate de despărțire, deci de moarte. Ar fi greșit, ca printr-un fel de psihanaliză politică, să se vadă în raportul trecut-prezent-viitor o simbolistică sau o semnificație socială. Confundînd afectivul cu politicul i-am face o mare nedreptate lui Holban dacă l-am considera un conservator.

*

In ce constă importanța operei lui Anton Holban?

Intr-o literatură eminamente rurală el face parte din mica echipă care introduce eroul citadin, intelectual febril care manevrează idei. Holban e mai aproape de *Dan* (Vlahuță) decît ar putea părea la prima impresie. Sandu e și el un romantic de-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

licat, doritor de afecțiune; dar pudoarea sentimentelor îl ferește de sentimentalism: Holban se vrea un analist rece, obiectiv. Concepția lui despre complexele emotive și mișcarea dialectică a sentimentelor îi îngăduie progrese în cunoașterea psihicului omenesc. El îmbogățește astfel proza analitică românească astfel încît nici un prozator de astăzi nu poate trece cu indiferență pe lîngă cărțile lui.

Anton Holban a creat cel puțin un personaj de neuitat în literatura noastră, și acela este el însuși: figură tipică pentru intelectualul dintre cele două războaie (cel puțin pentru o mare parte a intelectualității), cu limitele, aspirațiile și prăbușirile lui.

Alături de Camil Petrescu, Hortensia Papadat-Bengescu și Mihail Sebastian, Anton Holban a contribuit la îmbogățirea literaturii noastre pe planul vieții interioare, al dinamicii afective. E drept că marii scriitori reușesc să creeze un echilibru între analiză și sinteză, între analiza societății și analiza reflexului ei în viața interioară. Holban n-a reușit acest lucru, poate n-a avut răgazul să-l realizeze. Dar marii scriitori ar putea oare să creeze marile lor sinteze fără descoperirile exploratorilor de ținuturi necunoscute? Holban a fost un explorator care a plătit cu suferință fiece descoperire. E o suferință care ni-l apropie, ni-l face drag.

Și să nu uităm că Goethe, cu mult înainte de a ne da *Faust*, a scris *Suferințele tînărului Werther*.

PAUL GEORGESCU

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ROMANUL LUI MIREL

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Trăsura urcă drumul gării, coti pe bulevard și se opri în fața celor doi tei bătrîni, straje de o parte și de alta a porții. Mirel sări sprinten și se îndreptă iute spre intrarea împodobită cu geamuri colorate. În drum, zărind la fîntînă pe Catinca, vînjoasă și arsă de soare, îi țipă: „Cîți copii mai ai, Catinco?"

Servitoarea întoarse capul și rîse semeț: „Patru, domnișorule, și la anul o să am cinci".

Lui Mirel nu-i plăcu glasul prea prietenos. N-avea decît nouăsprezece ani, dar socotea că boierii trebuie să fie respectați la orice vîrstă. Ca să se răzbune, îi aruncă în față: „Și tot cu oamenii din tîrg îi faci pe toți?" Cuvîntul duru. Servitoarea avusese în tinerețe un păcat, apoi se măritase. Bărbatul uitase și acum erau fericiți.

În ușa bucătăriei, la vorba de afară, apărură unul după altul, ca de obicei, Ghiță Prostul, și, îndemnîndu-l pe la spate, Chiva, legănîndu-se pe picioare ca o rață. După o viață zbuciumată, cu copii mulți și iubiți feluriți, Chiva își orînduise bătrînețea și urîțenia, lîngă argatul curții. Perechea era minunată. Totuși, cu toată moliciunea lui Ghiță și încăpățînarea femeii, prostul nu putuse fi hotărît s-o ia de nevastă. Boierul Ion trebuise să-i suporte, astfel, din lipsă de servitoare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Mirel îi văzu stîngaci, neștiind să dea bună ziua și le strigă : „Chivo, am auzit c-o să ai un copil". Ghiță rîse prostește, dar o mînă îl tîrîse pe la spate, repede, înapoi în casă.

Și apoi apăru Sultana, bucătăreasa bătrînă și mititică, repede la toate, nedespărțită din tinerețe de casa boierească. Spuse bucuroasă : „A venit domnișorul nostru!" Și se grăbi să iasă în întîmpinare. Băiatul își uită răutățile și fața i se înseninâ. Își aduse aminte de plăcinta făcută anume pentru dînsul pe ascuns, de preziceri bune asupra viitorului lui — bătrîna știa vrăjitorii — de povețe frumoase și povești cu zîne binefăcătoare. Îi strînse mîna și apoi, ca să-și ascundă emoția, se îndreptă spre cîine: „Marcule, ce faci acolo?" Marcu nu-l recunoscu : „Ah, tot prost ai rămas". Și-l lovi în cap cu piciorul. I se părea că printr-o răutate nouă, putea uita gestul bun de odinioară. Totuși emoția rămînea. Chiar dacă nu se mai gîndea, voit, înapoi, mîngîia acum o pisică mare, neagră cu vorbe bune. În sfîrșit se îndreptă încet spre ușa de sticlă. Pe lîngă dînsul trecu în fugă Ioana, voinică și înaltă, frumoasă în rochie albastră și cămașa de zăpadă, cu cozile negre, lungi pînă la brîu, cu picioarele goale. Strigă : „Bine-ai venit, domnișorule", și-și arătă dinții albi.

Mirel privi prin ușa de sticlă, în sufragerie, la lumea toată din jurul mesei. Își pregăti apariția și se gîndi cu ce cuvinte să surprindă mai mult.

Bunicul — boierul Ion, Tata — sta nemișcat, cu mîinile întinse de-a lungul brațelor scaunului înalt. O frunte mare, fără crețuri, ochi liniștiți, trăsăturile regulate, barba albă și îngrijită împărțită în două, îi dădea o înfățișare calmă. Alături, doamna mare — Mama, — rotundă pe cît era boierul de drept, veșnic în mișcare, rîdea în toate părțile. Cu fața spre ușă, Mary surîdea grațios, ca și cum ar fi știut de existența băiatului acolo. Lîngă dînsa, mititică și vioaie, tușa Lina vorbea tare. Apoi venea Orlansa, calmă, cu gîndul departe, și apoi mica Lilli.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Scena familială mișcă pe Mirel. Reflectă: „Ce frumoasă e Mary!“ Se uită la fața tristă a Ortansei, și la Mama, tot bine dispusă. Nu-i văzuse de multă vreme pe toți împreună și totuși izbucni: „Pentru Dumnezeu, Tololoi, lasă strugurii în pace“.

Într-adevăr, Tololoi își întinse mîna spre farfuria mare plină cu struguri, din mijlocul mesei, care aștepta sfîrșitul mîncărilor, și rupsese o boabă. Cu tot gîndul surprizei pe care trebuia s-o facă, Mirel nu putu să tacă în fața gestului urît și pe care o mînă cu vine multe, păroasă și neagră, îl făcuse și mai puțin elegant. Toată lumea se uită la Tololoi, care-și retrase iute mîna. Ortansa, rugătoare, îi șopti: „Taci, te-aude Tata“.

Tușa Lina era încîntată de exclamația răutăcioasă. Se uita la toți și lăcea reflecții. Mary, ca și cum n-ar fi supărat-o situația puțin ridicolă a bărbatului său, surîdea și mai pronunțat.

Mama primi pe băiat cu gesturi multe, cu vorbe amestecate cu o gamă întreagă de A! Singur Tata rămase ca împietrit pe scaun, ca și cum o mișcare de a lui ar fi stricat armonia celorlalți. În sfîrșit, cu un gest domol, netezi părul lui Mirel, care se apropiase de dînsul. La Mama, băiatul întîrzie mai mult. Bunica îl săruta mereu, pe frunte, pe ochi, pe obraji, pe părul roșcat, vorbind în același timp, întrebînd și răspunzînd singură, întorcîndu-l ca să-l privească din toate părțile. Cu greu îi dete drumul. Mirel înconjură masa și se duse întins la Mary. Ea îl sărută neîndemînatec și-i șopti: „Du-te la Ortansa. Uite cum se uită la tine, săraca“.

O ascultă și mamă-sa se uită de aproape la el, cu o dragoste nemărginită. Apoi trecu, pe rînd, la tușa Lina, care-i spuse că-l iubește, la Lilli, pe care o întrebă: „Tot așa de moale ești, Lilli?“ Și-și întoarse iar privirea înspre Mary. Dînsa, zîmbind, îi arătă pe bărbatul ei. Uitîndu-se în altă parte, Mirel întinse mîna lui Tololoi, dar nu putu să nu-și arate dinții ascuțiți. Apoi luă loc lîngă Ortansa, la tacîmul adus în grabă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de Ioana. Masa își urmă cursul ei. Conversația era acum dusă de Mama, de tușa Lina și de Tololoi, care-și dădea părerea despre orișice, și uneori de Mirel, cînd i se dădea răgazul să răspundă. Tata își răzimase din nou mîna pe brațul scaunului.

Întrebările Mamei, mai cu seamă, nu mai conteneau. Mirel se întorcea dintr-o călătorie lungă, în Orient, făcută împreună cu mai mulți tovarăși și avea ce povesti. Întotdeauna îi plăcuseră călătoriile și nu lua seama la frica Ortansei, care tremura de grijă. Plecase odată, demult, pînă la un oraș vecin și dispariția lui înspăimîntase pe toată lumea. Apoi, cu toată cearta, pornise din nou. De atunci se obișnuiseră cu el. Rămînea doar Ortansa să tremure, în urmă. Acum se dusese departe de tot, fără să-i pese de noua împotrivire pe care primejdia depărtării o ridicase și mai puternică. Găsise tovarăși mai mari, excursia fusese organizată de aproape și nu putuse lipsi tocmai el. Povestea acum, la întîmplare, după întrebările deslușite din învălmășeala vorbelor. Mama cere deslușiri despre mormîntul lui Hristos, tușa Lina despre piramide.

„Ierusalimul, niște popi care se ceartă, apoi tratații la evrei, la englezi, la patriarhi și la muftii, cu rahat și cafea neagră. Și piramidele: trei mormane scurte și groase de bolovani, la capătul unei mahalale a Cairului. Impresie detestabilă. Alături, sfinxul cîrn."

Tololoi era curios dacă femeile din Palestina erau blînde, pe cît sînt de frumoase. Și priceput în toate, făcu cîteva considerații asupra rasei. Mirel ar fi voit să inventeze o aventură, pe nisipurile Tel-Avivului, cu vreo arabă nostalgică. Tinerețea lui și prezența familiei nu-l sfiau. Siguranța cu care vorbea Tololoi despre femeile de acolo, îl făcu însă, cu toată părerea de rău, să-l dezaprobe cu vioiciune: „Nu-i adevărat, numai niște slute". Își dete iute seama că putea, totuși, să nu renunțe la prima lui intenție de a se face erou de roman. „În schimb Egiptul..." se opri, tăcînd cu înțelesuri, ca să impresioneze și mai mult. Știa că n-au să-l lase la începutul istorisirii. Într-adevăr, tușa

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Lina adăugă imediat: „Egiptul?“ Ortansa, fricoasă de îndrăznelile lui Mirel, îl rugă cu o privire să tacă, dar el se făcu că nu vede. Toată lumea îl privea, așteptînd. Însuși Tata, printr-o privire mai atentă, își arăta nerăbdarea. Ortansa mai îndrăzni să spuie: „E și Lilli de față“, Mirel îi răspunse cu siguranță: „Parcă ea pricepe ceva“, ceea ce făcu pe biata fată, tăcută și sfioasă, să se facă și mai mică la colțul mesei. Ceilalți găseau că băiatul avea dreptate. Dar Mirel făcea observații acum în altă parte. Cu toate că vorbea de obicei repede, își repezi și mai mult vorba, ca să nu fie timp să se schimbe ceva: „Uitați-vă la Tololoi“. Într-adevăr, Tololoi, mare admirator de cucoane, cum pretindea Mirel, asculta nemișcat, cu ochii lucioși sub ochelarii rotunzi, cu cravata într-o parte, și cu fălcile, de așteptare, părînd că mestecă ceva.

Imaginea nu era lipsită de interes. Ceilalți tăcură și-și întoarseră, cu bunăvoință, ochii în altă parte. Numai Mama protestă, ca de obicei la ocazii de astea: „E doar băiatul meu“. Tușa Lina surîse răutăcios. Tololoi voi să spună ceva răstit, se încurcă și tăcu. Apărarea mamei durea și mai mult. Numai Mary avea zîmbetul ei minunat de totdeauna, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic.

„Extraordinar oraș Cairo. Modern și vechi totodată. Străzi mari și drepte, case cu etaje multe și nivelate sus, teatre, cafenele și restaurante elegante, toate pline de oameni îmbrăcați europenește. Nici nu crezi că ești într-un oraș oriental. Și apoi, alături, Cairo vechi, cu străzile strîmte și înghesuite, cu prăvăliile pitice unde se găsesc de toate: mîncări, bragă, mărgele și muște. Cu măgarii totdeauna în vervă... și mai departe, vestigiile prețioase, geamiile enorme, mormintele mameluclor și ale califilor. La mijloc, Nilul verde cu palmierii pe de lături.“

Nu aceasta așteptau ceilalți de la Mirel. Erau convinși că, deoarece văzuseră Parisul, restul lumii nu-i mai putea învăța nimic de preț.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Tololoi, curios după aventuri, nu se amuza nici el. Băiatul însă nu se grăbi. Priceput, știa să-și pregătească efectele pe îndelete. Așteptarea putea da mai multă importanță și crezare mai sigură închipuirilor lui. Nerăbdarea tușei Lina îl hotărî însă să înceapă.

„Dar vreo aventură n-ai avut?" Răspunse scurt: „Trei".

„Bravo!" izbucni Tololoi și aplaudă. Îndrăzneala lui Mirel era cunoscută de toți, astfel că nimeni nu-i punea la îndoială vorbele. Totuși, cu toată fantezia lui promptă, se gîndi să amîne povestirea, pe cînd Tata, a cărui nemișcare îl încurca puțin, nu va mai fi de față.

Avea trei succese de imaginat pentru altă dată.

Ioana, subțire, se strecură printre scaune cu o mîncare nouă. Bătrînul își tăie friptura în bucăți geometrice, cu grija să nu facă nici un gest inutil. Mama și-o tăiase de la început toată, în bucățele mici, ca pentru un copil. Mary, Ortansa și Lilli nu se băgau în seamă cum mîncau. Mirel examină iarăși pe Tololoi, căruia îi plăcea mîncarea, ca și femeile. Pînă să-i vie rîndul la servit, se uita mereu la farfuria mare, cîntărind din ochi fiecare bucată. Apoi, la urmă, tot nu era hotărît. Bolnav mereu de stomac, doctorii îl obligaseră la o dietă severă, pe care el nu o putea ține întocmai. Alerga, astfel, la tot felul de șiretenii ca să înșele pe ceilalți și mai ales pe el însuși. Deosebea înțelesul cuvîntului „a mînca" de „a gusta". Cînd i se atrăgea atenția, protesta cu vehemență: „Nu vezi că numai o gust?" [1] Gustă și de astă dată. Luă, neîndemînatec, bucata de friptură, o scăpă în farfuria mare și o luă iar. Simțea privirile lui Mirel îndreptate asupra lui și se încurcă și mai mult. I se păru că a luat prea mult, că n-ar mai ajunge pentru restul mesei, se uită la cei rămași, ridică din nou carnea, o legănă puțin în aer nehotărît, apoi o puse la loc, încercînd să rupă din

[1] În ediția de bază: „Nu vezi că nu o mai gust?" Greșeală de tipar.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ea cu lingura. Mirel îi spuse ironic: „Cu cuțitul se taie, Tololoi", ceea ce pricinui ruga Ortansei: „Tol răutăcios ești". Tololoi începu să mănînce, în sfîrșit, stîngaci ca de obicei, zgomotos, cu ochii ațintiți pe sos. Mirel, neavînd răbdare să întîrzie mai mult asupra aceluiași subiect, readuse conversația la început: „Este un cartier celebru în Cairo... acela al femeilor ușoare..."

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Şi începu povestirea, fără să mintă cu totul. Unul dintre tovarăşi, „doctorul", mic şi vorbăreţ, cu ochii scînteietori, descoperise cartierul : străzi strimte de doi metri, nenumărate, şi pe amîndouă părţile, pe la uşi şi pe la ferestre, la toate etajele, pe balcoanele mici, femei de toate vîrstele, vopsite, în costume sticloase, ademeneau pe trecători.

Lume multă, vorbă, miros greoi şi cite un piano dezacordat. Uneori cîte o lampă se stingea ca să se reaprindă curînd. Mirel avea impresia că se află între culisele unui varieteu, înainte de a se începe spectacolul, unde aveau să danseze mii de baletiste. Oamenii circulau printre ziduri, încet, interesaţi şi totodată fricoşi, oprindu-se ca la bîlci în faţa vreunei uşi mai luminoase, hotărîndu-se cu greu să intre înăuntru. Femeile îi chemau în toate felurile, şi, la urmă, „stăpînul casei" aducea argumente noi : „Dansează femei goale, cinci lire".

Doctorul, deşi cartierul nu-i inspira nici o încredere, nimerise singur aici şi, admirator al sexului frumos, întîrziase multă vreme, făcuse cercetări amănunţite. Lucru curios, cu toată slăbiciunea corporală, după atîtea nopţi nedormite, cu toată lipsa de bani explicabilă la sfîrşitul unei excursii lungi prin ţări scumpe,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

reușise să se facă cunoscut într-o singură seară. In noaptea următoare, mare cunoscător, luase cu dînsul pe Mirel, curios de cele auzite, pe Cer, îmbrăcat după ultima modă și veșnic cu grija dungii pantalonilor, pe Grosu, într-adevăr enorm, cu nevastă și copii mulți acasă, oftînd după ei, pe Ticu, mititelul, codița celor mari, cu bastonul mai mare decît dînsul.

Le arătă de toate, și îi duse într-o casă cu fete multe, unde fu primit cu țipete de bucurie, și, după ce sili pe Mirel să cînte la piano, încercă chiar un dans. Apoi, în capul grupului, plecă mai departe. Recomandă pe „italianca", picior peste picior, cu fruntea răzimată pe un deget, într-un costum închis pînă la gît și într-o ținută demnă, care-i surîse, pe Jeny poloneza, pe Dora, pe Lola, pretutindeni răsfățat. Apoi trecu mai departe în cartierul mai întunecos al negreselor.

Tabloul nu era de loc fermecător. Murdare și uscate, cu un păr creț, încurcat, goale aproape, femeile negre rîdeau la trecătorii acum mult mai rari. Pozițiile lor grotești dezgustau. Teoriile doctorului schimbară însă părerile celorlalți. Asigura pe toți de farmece necunoscute în Europa, de senzații rare și nebune. Apoi, pe un ton patetic, cită un vers din Mallarmé. Și mai departe încă, și mai întunecos, se întindea cartierul bărbaților. Aici doctorul nu voi să întîrzie mult. Se întoarse pe același drum. Doctorul, darnic, invita la o alegere și se oferi însuși ca expert. Cuvintele lui se dovediră a fi puternice. In orice caz, făcură pe Cer să dispară grațios prin perdelele budoarului lui Jeny poloneza. Doctorul îi strigă : „Bagă de seamă să nu-ți strici dunga pantalonilor" și plecă mai departe. Grosu intră și el la Dora, nu fără să ofteze gîndindu-se acasă. Cum Ticu, sprijinit în baston, întîrzia la un limonagiu, doctorul rămase numai cu Mirel, care se arătase surd la invitațiile lui. Se întrebuințase gluma, rugăciunea, promisiunile, zadarnic. Teribilului Mirel, de răutățile căruia se temea toată familia, îi era frică.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Doctorul mai întîrzie cîtăva vreme prin ungherele ulițelor, apoi se opri la ușa italiencei, care-i zîmbi, în aceeași poziție grandioasă. Intră în casă, găsi un scăunaș și se așeză lîngă femeie. Curînd începu o conversație lungă cu dînsa asupra impresiilor avute în Italia, cu ocazia unei alte călătorii a lui. Mirel îi privi o clipă, se gîndi la curiozitățile lumii, și se așeză mai la o parte, pe treaptă. În jurul lui, luminile, muzicile, țipetele se întretăiară. Și, melancolic, cu gîndul departe, poate la o poartă mare cu doi tei foșnitori de o parte și de alta, răutăciosul Mirel se uita la un colț de lună, apărută stingher, pentru cîteva minute, printre două acoperișuri apropiate...

Rămase multă vreme astfel. Trecătorii mulți nu-l tulburară. Italianca, distrată de povestirile dibace ale doctorului, își uitase clientela obișnuită. Începu să-și spuie și ea visurile ei de odinioară, din Veneția ; cum gusturile nestatornice și nenorocul o purtaseră prin toate colțurile lumii, ca să ajungă la Cairo în acest colț îndepărtat. N-avea încredere în viitorul la care se gîndea cît de rareori cu putință. Doctorul îi descrise atunci Bucureștii ca pe un oraș minunat, cu bărbați voinici și nobili ce nu-și precupețeau banii și unde el avea atîtea cunoștințe. Apoi găsi o apropiere între italieni și romîni, porniți de la aceeași sursă comună, latinitatea. Italianca putea fi fericită în București. Chestiunea, e drept, trebuia studiată mai de aproape. Cînd italianca ceru deslușiri imediate, doctorul își aduse aminte că nu venise singur. Se uită la Mirel și întrebă intrigat: „Ce s-o fi făcut ceilalți?“ A trecut atîta timp, să nu se rătăcească cumva...“ Apoi intrigat de-a binelea: „Dar unde o fi rămas Ticu?“ și deodată ridicîndu-se: „Trebuie să mergem să-i căutăm“. Își luă bună seara, promițînd o întîlnire pentru ziua următoare.

Femeia îi surise prietenește, apoi își reluă poziția demnă de la început, dreaptă pe scaun, picior peste picior, cu fruntea sprijinită pe un deget. Cei doi to-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

varăși plecară pe același drum și găsiră pe Grosu în ușa unde fusese părăsit, singur, neștiind încotro s-o apuce, cu figura tragică. Doctorul, fără să se oprească, îl trase de mînecă cu un: „Hai, desperatule și trecu înainte. Apoi mai spuse: „Cred c-o să fii așa de drăguț și n-o să mai oftezi în astă-seară".

Mai departe, găsiră pe Cer de vorbă cu Jeny Polonezа. Era încîntat, căci se credea cu mare trecere la femei. Le vorbea întotdeauna cu înțelesuri, arăta scrisori care nu-i aparțineau sau interpreta după plac cuvinte fără nici o importanță. Se credea obligat să vorbească cu orice fată și să pară îndrăzneț, cînd de fapt era inofensiv. De nu era văzut sau cînd se putuse face că nu vede, speriat de truda care-l amenința, dispărea îndată ce vreo cunoștință se ivea la colțul unei strade. Acum se simțea obligat să întreție conversația cu Jeny. Ceea ce doctorul putuse face cu ușurință, Cer se chinuia prin rîsete puternice sau prin gesturi mari. Jeny, după ce primise banii, ascultase plictisită cîtva timp și la urmă nu mai ascultase de loc. Cer îi vorbea, obosit și el, despre muzeul din Cairo, despre piramide sau despre climă. Apariția doctorului puse capăt discuției. Jeny îl primi cu o explozie de bucurie. De la prima privire, doctorul pricepu că n-are de ce să felicite pe Cer. Totuși, cu toate pretențiile polonezei, nu întîrzie mult lîngă dînsa. Gîndul dispariției lui Țicu îl neliniștea. Își luă rămas bun plin de promisiuni, și în frunte cu Mirel și Cer după el, cu Grosu, tîrîndu-și anevoie picioarele groase, la coadă, ceata se puse în mișcare. Cutreierară zadarnic toate colțurile. Reveniră apoi pe același drum, întrebară și nimeni nu putu să le dea vreo deslușire. Cercetară în zadar prin camerele cu ferestrele întunecate: „S-o fi întors acasă..." O ultimă încercare prin cartierul negreselor îi duse însă la un rezultat neașteptat. În pragul unei uși, zîmbitor, sprijinit în bastonul lui mare, apăru Țicu, în timp ce o dihanie cu chip de om, neagră și păroasă, rînjea în spatele lui. Doctorul, el însuși deconcertat, exclamă un: „Bravo, mă Țicule",

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

laudă mare, şi băiatul se roşi pînă la urechi, de bucurie.

Priceperea doctorului de a se descurca orişiunde cu uşurinţă, plăcuse mult lui Mirel. Astfel, cu termosul întotdeauna prins la şold, se dădea jos la fiecare gară de acolo, sub căldura cotropitoare şi se ruga să i se dea gheaţă, întrebuinţînd toate semnele posibile ca să se facă înţeles. La Ierusalim, unde negustorii evrei cereau zece preţuri pe fiecare obiect, ştia să se tocmească minunat. Cerceta de aproape marfa, o compara în gînd cu altele văzute în altă parte, făcea glume, se împrietenea şi reuşea să capete lucruri cu preţul cel mai ieftin posibil. Mirel, timid cu cei străini; găsea în exemplul doctorului un ideal la care ar fi dorit să ajungă. Incercase odată şi el să facă la fel şi izbucnise într-o explozie de vorbe ca să sperie pe un negustor, dar nu reuşise nimic. Îşi auzi vocea falsă şi renunţă, amărît, la vreo nouă încercare. Acum se mulţumea numai să-şi atribuie cîteva din îndrăznelile doctorului. Intors acasă, voia chiar să le povestească pe îndelete, ca şi cum ar fi fost ale lui, pe un ton indiferent, netemîndu-se din partea nimănui de vreo dezmînţire. Cartierul femeilor din Cairo îl impresionase cel mai mult. Neluînd în seamă prezenţa Tatei, se gîndea să facă povestirea imediat. Faţa rugătoare a Ortansei nu-l supăra de loc. De altfel, surîsul tuşei Lina, ochii rotunzi ai Mamei şi întrebările zgomotoase ale lui Tololoi, îl încurajau. Şi începu mai întîi cu multe înţelesuri, apoi vorbind pe faţă. Tololoi cîteodată îl întrerupea cerînd lămuriri. Dar deodată vocea Ortansei se auzi mai puternică decît de obicei: „Pentru Dumnezeu, e şi Lilli de faţă!" Lilli se făcu iar mică. Tuşa Lina, nedeprinsă să audă la Ortansa vorbe hotărîte, începu un: „Lasă-l să spuie", dar ridicînd întîmplător ochii spre dînsa, îi văzu, ca niciodată, fruntea încruntată.

Se opri atunci. Se auzi zgomotul furculiţelor. Mama, cu îndemînare, începu să spuie cît l-au dorit, atît ea cît şi Tata: „Nu-i aşa, Ion?" Insă Ion nu făcea nici

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

un semn. Numai Tololoi, stîngaci, încercă peste vorbele Mamei : „Și mai departe ?“ Cînd Mirel fu sigur că nu mai poate continua, iar de ar face-o, impresia n-ar mai fi așa de mare, își reîncepu răutățile obișnuite. Cum discuția nu fusese hotărît schimbată, căci Ortansa nu avea atîta curaj ca să înceapă, iar ceilalți nu voiau sau nu puteau s-o schimbe, tot el întrerupse o situație plicticoasă, care se prelungea prea mult, și întrebă ascuțit : „Ce mai faci, Lilli ?“

Întrebarea era ironică și Ortansa nu putea fi mai mulțumită. Lilli [1] crescuse singuratică în mijlocul familiei și acum, destul de mare, — avea șaptesprezece ani, — părea nesigură în viață și fricoasă de orice gest sau vorbă care i se aruncau în față. Tăcută și plăpîndă, n-o cunoștea nimeni ; nu se știa dacă avea și care-i erau gusturile, dacă suferea sau dacă era fericită. Bunicul o crescuse fără să se ocupe de ea. Mama, vorbăreață și bine dispusă întotdeauna, nu iubea ochii triști și fața potolită. Cu cîteva vorbe bune, se simțea scăpată de obligațiile ei față de Riria, fata ei cea mai mare și mama lui Lilli, tristă și ea, și pe care n-o răsfățase odinioară din cauza tristeții sale ; fără să fie întrebată, Riria fusese măritată cu primul venit. De altfel, nici nu protestase. De a doua zi chiar, nu se înțelese cu bărbatul său, ea care se înțelegea cu toată lumea. Jean era greoi în vorbe și în fapte, neînțelegător la încercările Ririei de a se apropia de dînsul. Se îmbăta adeseori și scenele erau atunci penibile.

Muri curînd după nuntă, pe neașteptate, și Riria rămase cu totul dezorientată asupra vieții pe care avea s-o ducă mai departe. Bătrînii îi oferiseră o ospitalitate nu tocmai binevoitoare, dar soarta fusese îndurătoare. Muri, născînd pe Lilli, înainte de a-și fi putut vedea copilul și de a regreta, astfel, ceva în viață. Străină și neîngrijită, crescuse copila în casa bătrînească. O slugă o păzea și bunicii primeau doar sărutarea de

[1] In ediția de bază : Ortansa. Greșeală de tipar.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dimineaţă şi de culcare. Prin unghierele casei fata se juca tot timpul cu o păpuşă, liniştită, neştiută de nimeni. Toată nevoia de dragoste şi-o revărsa asupra bucăţii de petică şi toate cuvintele mîngiioase le inventa singură. O dată doar ieşi din umbra obişnuită. Îşi prinsese un deget în uşă şi încercă un ţipăt; privirea surprinsă a Mamei, care nu-şi închipuia că fetiţa poate să plîngă, o încremenise şi o făcuse să-şi uite durerea. Îşi ridică păpuşa care căzuse jos şi fugi în fundul grădinii. Tremura toată, iar noaptea se zbătu în somn. Sluga, care o îngrijea, o descîntă a doua zi.

De atunci nu mai arătase nici un semn de viaţă. In vremea şcolii, Mama află mai tîrziu că Lilli învaţă foarte bine. O sărută şi-şi aduse aminte că şi Riria învăţase la fel. Chemă pe Tata, care puse, ca niciodată, mîna pe fruntea fetiţei. Apoi timpul trecu iarăşi ca şi-nainte. Doar Tata, la vreo întrebare străină, spunea cu laude: „Invaţă foarte bine", ceea ce o făcea pe Lilli să roşească şi să fie bucuroasă toată ziua.

Divorţul Ortansei schimbă multe lucruri în viaţa ei. Ortansa semăna cu Riria: aceeaşi tristeţe veşnică, aceeaşi bunătate, aceeaşi putinţă de a se face în mijlocul tuturor inexistentă şi de a nu încurca pe nimeni. Avusese o viaţă la fel de chinuită. Bărbatul ei fusese tot aşa ales la întîmplare. Dacă nu bea, avea în schimb cusururi şi mai mari. Era spaima tuturor, ocăra pe toţi, bătea slugile, trăia rău cu toată lumea. Ortansa suferi toate; ştiind că la Tata şi la Mama ar fi fost de prisos. Apoi nu voia să lase pe Mirel fără tată. Băiatul era deştept, dar avea un caracter nesigur. Părea că s-au intîlnit în el calităţile şi defectele părinteşti: ca tatăl său era sclipitor, repede la toate şi în acelaşi timp egoist şi răutăcios; iar alteori, ca mamă-sa, era timid, fricos şi cu atenţii care minunau. Atîtea trăsături, unele contrare altora, se amestecau la el în măsuri inegale şi foarte capricioase. Nu putea fi cuprins într-o formulă şi neaşteptat veneau de la el

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

răutățile, ca și cuvintele bune. Ortansa trăia într-o veșnică frică asupra celor ce avea să spuie sau să facă.

Cu toată bunăvoința ei, Orlansa n-o putuse duce la capăt cu Georges. Slăbise și se temea să nu moară și să rămîie Mirel singur.

In urma unei slăbiciuni mai accentuate, doctorii chemați în grabă fuseseră lămuriți: viața cu Georges nu se mai putea. Mama și Tata trebuiră să accepte întoarcerea fiicei lor în casă. Mama se arătase chiar drăgăstoasă și se învinuia că nu veghease destul altădată.

Apoi totul se liniști. Mirel, cititor neobosit, nu arunca decît rareori cîte o răutate. De altfel, amator mare de excursii, pleca de cîte ori putea. Școala îi lua restul timpului. Lilli însă nu se mai simțea atît de singură. Avea cine să-i poarte de grijă: Ortansa veghea ca o mamă asupra ei. Nu vorbeau mult împreună, totuși se înțelegeau de minune. Această înțelegere pricinuia deseori răutățile abile ale tușei Lina, dar cum dînsa venea rareori în provincie, nu supăra prea mult. Apoi sensibilitatea Ortansei, lovită deseori de grosolăniile lui Georges, era oarecum zdruncinată. In ceea ce privește pe Lilli, Ortansa se arătă hotărîtă, însă cum nu fusese niciodată. Nu suporta multă vreme gluma pe socoteala fetei. Pe Mama însăși o ruga să-i ia apărarea. Repede influențabilă, Mama era în stare de păreri de rău în urma rugii, după cum ironia tușei Lina o făcuse odinioară răutăcioasă. Obținuse astfel Ortansa, cu timpul, ca Lilli să fie lăsată în pace. Uneori chiar avea curajul să-i laude știința, inima bună și cumințenia față de toți. Mai tîrziu riscă și comparații. Ceilalți primeau toate fără să dezaprobe, dar fără nici o grabă de aprobare. O dată chiar, Ortansa adăugă: „Și ce frumoasă e!" Aceasta, desigur, era prea mult și stîrni protestări. Niciodată nu se uitase nimeni la Lilli și părea o imposibilitate frumusețea ei, neobservată pînă atunci. Tușa Lina izbucni energic: „E o slută".

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Mama găsi nimerit un cuvînt bun: „Gîndește-te că e fata Ririei", apărare stîngace care supără și mai mult pe Ortansa. Tăcu și se duse să mîngîie pe Lilli în odaia de alături; fără să fi auzit nimic, fata începu să plîngă în brațele ei.

Totuși, întîmplarea îi aduse noroc. Lulu, o vară depărtată, vestită pentru o frumusețe rară și pentru multe aventuri avute în lumea bună, trecu prin oraș. Nimeni nu se îndoia de gusturile ei și, cu toate că familia o vorbea pe la spate de rău, erau încîntați cu toții să-și arate rudenia. Lulu își vizită neamurile, minunată în rochia ei elegantă, cu glasul zglobiu și nestînjenit. Cu toții erau adunați împrejurul ei. Erau și Tololoi cu Mary veniți tot atunci. De cum venise, decretase definitiv: „Lilli e o minune!" Mary surîse și adăugă: „Intotdeauna am spus asta bărbatului meu". Mama privi pe Lilli cu un zîmbet prietenos, ca și cum lucrul ar fi fost recunoscut de toată lumea de mult. Tata îi puse mîna pe cap. Intîmplător, Tololoi, care-și dădea totdeauna părerea, tăcu, ocupat cu un ziar și astfel impresia nu fu pierdută. De altfel, Lulu nu se opri numai la o singură laudă. Mîngîie pletele blonde și era interesant de văzut mîna roză a femeii ușoare pe fruntea roză a fecioarei. Lilli, de emoție, nu putea spune un cuvînt. Tușa Lina își permise iarăși ironia: „S-a rușinat minunea". Lulu însă era convinsă: „Extraordinar de fină. Mărturisesc că n-am văzut niciodată așa ceva. Un chip de înger, cu obrazul transparent, cu ochii mari și limpezi, cu sprîncenele subțiri și arcuite, cu fruntea largă și puțin bombată. Apoi părul de aur. Ce frumos îi vine cu cărarea la mijloc."

Totuși tușa Lina adăugă: „Dar e așa de proastă".

„Nu știu dacă e proastă, dar în orice caz e o minune. Ai crede un înger pictat de Botticelli. Șaptesprezece ani. Nu pare. Abia o copilă."

Exemplul lui Botticelli atîrna greu pentru tușa Lina. Avea oarecare lectură, învățase cîteva nume artistice sau literare și i se părea că are oarecare superioritate față de ceilalți. De s-ar fi făcut că nu observă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

numele ilustru şi-ar fi negat însăşi această superioritate. Nu putea nici să contrazică comparaţia lui Lulu, cunoştinţele ei fiind prea vagi ca să găsească argumente contrarii. Cu toată contrarietatea, fu nevoită să aprobe chiar mai mult decît ceilalţi. Mama era acum de partea lui Lulu. De altfel i se părea că niciodată nu crezuse altceva. Tata închise definitiv discuţia : „Fata învaţă bine". Ortansa nu spusese nici o vorbă de apărare şi, totuşi, era cît mai mulţumită.

De atunci nu mai deschisese nimeni discuţia şi nu se mai ştia părerea celorlalţi asupra fetei. Şi acum Mirel venise să aprindă iarăşi focul abia potolit. Răutatea lui obişnuită nu putuse să se arate stînjenită de rugămintea umilă a Ortansei. Tuşa Lina era bucuroasă şi avea să reînceapă micile ei răutăţi de fecioară bătrînă. Tata avea să spună doar : „Fata învaţă bine", şi Mama, din cînd în cînd, avea să înceapă o protestare vagă sub influenţa Ortansei : „Gîndiţi-vă, e fata Ririei". Mary, atît de drăguţă întotdeauna, nu lua niciodată hotăriri care aveau s-o depărteze din mijlocul simpatiei generale. Cu toată vorba lui zgomotoasă, Tololoi nu conta. De la prima vorbă, Mirel se arătă primejdios pentru blîndeţea lui Lilli. Fata se făcuse mică şi aplecase capul în semn de umilinţă.

Dar Mirel se mulţumi numai cu o întrebare. Victoria i se părea prea mică ca să-l reţie prea mult. Şi se întoarse înspre Tololoi, un duşman mai interesant, ce-l preocupase întotdeauna. Spuse fără nici o nuanţă ironică (de altfel, Tololoi nu era în stare să observe nuanţele) : „Şi Tololoi ? Ţi-ai luat doctoratul ?"

„Nu încă... la toamnă."

De ani de zile de cînd îşi luase licenţa, de multe ori fără să-l întrebe cineva, nu spunea decît acelaşi lucru. Citea, dar era nehotărît şi dezordonat în lectura lui. Mic, negru, slab, păros, veşnic făcînd impresia de nebărbierit, Tololoi nu avea o înfăţişare prea gingaşă. Obrazul era neregulat şi aspru, şi ochii care se opreau multă vreme asupra unui vorbitor, cu oche-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

larii enormi și rotunzi, speriau. Era încîntat de mîinile lui mici și nu observa pielea neagră prin care se observau vinele umflate. Apariția lui alături de Mary, elegantă și grațioasă, părea foarte ciudată. Fusese totdeauna bolnav. Acum la fiecare început de masă amesteca tot felul de doctorii. Boala îl împiedicase să-și continuie studiile, dar prea harnic nu fusese niciodată. Învățase numai din îndemnul guraliv al Mamei și de frica Tatii, care însă nu-și arătase niciodată mînia. Nu putuse pricepe decît studiile istorice, prinzînd cu ușurință datele și înlănțuirea faptelor, cauzele politice și economice. Acum, în viața de toate zilele, cugeta cauza fiecărei întîmplări. Dacă cineva spunea în fața lui: „Copilul acesta este prost", începea o explicație asupra motivelor atavice, a fatalității, a societății înconjurătoare. Vorbea tare și gîngăvit. Totuși nu-l asculta nimeni; ceilalți, deprinși cu vorba lui, nu-și întrerupeau firul gîndurilor. Fără să observe neatenția generală, Tololoi continua.

Era inofensiv. Nu făcea nimănui rău, fiindcă era incapabil de a face ceva pozitiv sau să ia o hotărîre într-un fel. Unii îl dădeau ca model de bunătate. Ortansa era printre aceștia și Mama se credea obligată să repete lauda. Străinii erau la început surprinși de familiaritatea lui Tololoi care, incapabil să spună un „nu", primea orice invitații, rămînea prin vecini uitînd de casă, prindea brațul și spunea pe nume cu ușurință, se împrietenea repede cu orișicine. Pleca deseori în vizite, deși Mary, tot bolnavă, nu-l însoțea. Întîrzia pe la cunoscuți, fără să se fi gîndit dinainte; intra pentru cîteva minute și prietenul grăbit să se ducă la club, știindu-l neprimejdios, îl ruga să-i ție de urît nevestei. Tololoi primea imediat. Și pînă noaptea tîrziu vorbea femeii despre mîncări, copii, despre orice, cu aceeași neistovire, dînd mereu sentințe. La orice ocazie începea să răscolească cîte un fapt istoric. Privirea pîinii îl făcea să discute despre exportul la romani. Prietena îl asculta pe jumătate și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în mijlocul vorbei îl întrerupea, cerîndu-i părerea la broderia la care lucra. Fără să se încurce, își da sfatul cu aceeași competență, la fel, într-un potop de vorbe amestecate. Mary nu se interesa de loc de întîrzierile bărbatului ei; pretextînd tot felul de boli, ea era rareori vizibilă. Nu ieșea decît ca să se ducă la vizite sau la cumpărături, gătită, grațioasă, minunată întotdeauna. Nehotărît, veșnic în voia ultimului venit, Tololoi nu putea să lucreze la doctorat cu preciziunea și cu sistemul cu care ar fi trebuit. Își făgăduia muncă multă, dar în fiecare zi o vizită, o treabă sau indispoziția îl făcea să-și uite făgăduiala. Durerile de cap îl împiedicau mult, mai ales el n-avea curajul să treacă peste ele. Imediat ce găsea un motiv, nu-l mai nemulțumea lenevia lui; de fapt, chiar sănătos, alerga la tot felul de pretexte și găsea întotdeauna argumente convingătoare. Cînd începea, în sfîrșit, lectura, citea o pagină, apoi răspundea unei întrebări auzite în odaia alăturată, deschidea fereastra și cumpăra fructe de la olteni, recitea un fragment dintr-un ziar vechi din preajmă, pe care i se oprise fără voie ochii lucioși, începea din nou studiul, dar închidea din nou cartea și pleca la farmacie după noi doctorii. Seara, fără să-l întrebe nimeni, spunea mulțumit: „Azi am citit șase ceasuri".

Mirel îi observase obiceiul și-și bătea joc de el. Îl întreba zilnic: „Azi ai făcut vreo zece ore de studiu?" Și Tololoi, stingherit că trebuie să dea un pretext, pe care îl găsea vag și pentru dînsul și care spus tare nu mai era posibil, se încerca totuși să gîngăvească: „Nu știi că m-a durut capul? N-am dormit astă-noapte și sînt obosit."

Într-o zi avu imprudența să se laude cu o noapte bine dormită și cu sănătatea excelentă (îi plăcea să vorbească mult despre dînsul). Mirel profită de ocazie și, pentru că-l știuse toată ziua pe drum, făcu observația la masă: „Azi trebuie să fi citit foarte mult, ți-a fost foarte bine". Tololoi găsi și de data asta

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

un răspuns: „Azi am avut gust de vagabondaj. Era timpul să am și eu o dată dreptul ăsta."

A trecut mult timp pînă ce Tololoi să-și dea seama că Mirel își bătea joc de dînsul. Trebuise intervenția specială a tușei Lina, cu ocazia întîlnirii lor la Tata. Într-adevăr, tușa Lina îi spuse cu intenții rele: „Ce bun ești... cum suporți răutățile lui Mirel".

Lui Tololoi, cu toate că, deprins să i se spună că e bun, vorba tușei Lina îi făcu și de data asta plăcere, fără să bănuiască gînduri ascunse. Primise ideea răutății lui Mirel față de dînsul, ca ceva ce știa de mult. Nefiind în stare de nici o hotărîre precisă, nici nu i-ar fi trecut prin minte să fie mai sever față de impertinența băiatului.

Dar tușa Lina, văzînd că nu-i reușește numai aluzia, adăugă apăsat: „Cum permiți piciului aceluia să-și bată joc de tine?"

În fața unei întrebări așa de precise, Tololoi rămase consternat. Răspunse pe neașteptate: „Lasă c-o să-l învăț eu minte". Tocmai atunci intră Mirel și Tololoi îi țipă: „Să te duci la dracu". Mirel, neștiind despre ce e vorba, rămase mirat, întrebător. Tușa Lina surîse de nepriceperea lui Tololoi și de izbucnirea lui nepotrivită. Dînsul, luînd surîsul ca o protestare împotriva unei ocări prea mici, se încreți și adăugă gîngăvind: „Nu vreau să fac rău Ortansei". Apoi ieși vijelios. La cîțiva pași în odaia vecină găsi un ziar vechi. Ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, îl luă și, așezîndu-se pe canapea, picior peste picior, cu ziarul deschis întreg, ținîndu-l numai în cîteva degete, cum numai el putea face, începu lectura.

După ce încercase povestirea amorurilor din Egipt, după ce neliniștise pe Lilli, Mirel îl întrebase pe Tololoi cu aceeași răutate ca și altădată: „Cînd dai doctoratul?"

Și Tololoi, nepriceput în nuanțe, răspunse cu aceeași bună credință: „La toamnă".

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Mirel începu să rîdă. Mama, curioasă, cercetă imediat motivul. Ortansa întrerupse: „Pentru că e răutăcios".

Mirel protestă: „Nici nu știi despre ce e vorba. Mă gîndesc la o scenă de la sanatoriul Carol."

Tușa Lina întrebă: „Ce legătură are?"

Băiatul ripostă: „Așa-i spiritul meu, mobil".

Tușa Lina glumi: „Țopăitor".

Dar Mirel găsea totdeauna ultimul cuvînt: „Cred că cei pricepuți pot găsi și în această țopăire o logică", apoi, ca să convingă, începu repede povestirea.

„Un prieten al meu, bolnav de piept, era internat la sanatoriul Carol. M-am dus într-o zi să-l văd. În sanatoriu erau în căutarea doctorului o serie de nebuni de diferite grade. Unii, liberi, se plimbau prin grădină, alții apăreau curioși printre gratii. Mi-aduc aminte că un avocat urla, nevăzut, după o fereastră cu geamurile sparte. În celula alăturată, o femeie slăbănoagă se agita și vorbea neîncetat. Sunetul vocii ei ascuțite se auzea pînă departe. La apariția noastră, ne învinui de nu știu ce crimă. Mai departe o fată tînără de tot, cu bucle negre, spunea încetișor versuri franțuzești.

Prin curte umblau cei cuminți. Madam Rapaport, dispusă mereu, se amăra numai cînd i se vorbea de scumpirea caselor. Dacă prietenul meu vorbea cu dînsa, ea îi surîdea gingaș: «Măi nebunule, măi, tu ai înnebunit de-a binelea». Madam Drăgușanu părea la prima vedere tot așa de sănătoasă. Nu se iubeau și, vorbind cu noi, se făceau una pe alta nebună. Și Garabet, răspunzînd invariabil de nouă ani, de era întrebat dacă va părăsi sanatoriul: «Plec luni».

În ziua aceea Garabet făcu senzație. Apăru în capul scărilor zîmbitor, la brat cu «prințesa Ghica», îmbrăcată toată în roșu, cu o mătură în mînă. În fața uralelor noastre, la care se asociase și madam Rapaport și Drăgușanu, cavalerul Garabet avu un moment de ezitare. Atîta i-a fost deajuns prințesei să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cadă. Se propti în mîini, apoi în patru labe își continuă plimbarea pe scări."

Urmară cîteva clipe tăcute. „Asta-i tot?" făcu tușa Lina.

„Prietenul meu a părăsit sanatoriul curînd. După cîteva luni, mă plimbam seara cu dînsul pe stradă, prin fața clădirii sanatoriului. In grădină, printre pomi, sub lună, Garabet sta gînditor. L-am strigat să vie la gard. Era foarte măgulit de vizita noastră. Ne-am amintit împreună de timpurile de odinioară. Garabet ne ținu în curent cu ce se mai întîmplase de atunci. Aproape toată lumea se vindecase. Poeta se măritase chiar și era fericită acum. In locul lor nu mai venise nimeni altul. Era pustiu și Garabet se plîngea de urît. Mă gîndeam la judecata lui perfectă; mă întrebam de ce nu-i dăduseră și lui încă drumul. Nu se observa la dînsul nici o urmă de rătăcire. Insă prietenul care-l cunoștea mai bine, îl întrebă:

— Cînd pleci, Garabet?

— Luni.

Povestea interesase. Mirel nu-și mai amintea cu ce gînd o spusese. Dar tușa Lina, răutăcioasă, readuse conversația la început.

Și băiatul țintì răutăcios, fără nici o finețe:

— Același lucru. Garabet spunea de nouă ani că o să plece luni. Tololoi, de cînd îl știu o să-și ia doctoratul la toamnă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Tata se sculă cu zgomot de la masă și întrerupse, astfel, conversația. Curînd se risipiră cu toții prin odăile lor.

Tata impunea tuturor și e greu de știut motivul acestei puteri asupra celorlalți. Nu era violent și nu-și arătase niciodată vreo dorință hotărîtă. Făcuse orice lucru cu socoteală, fără zgomot și gesturi inutile, și nici un fapt extraordinar nu adusese o schimbare în viața lui. Personalitatea lui se caracteriza prin a nu face nici un gest care să nu se vadă. Totuși prosperitatea rodea în fiecare an.

Moșiile se întregeau, oamenii se înmulțeau la lucru. Devenise necesar în politică și era chemat ori de cîte ori era nevoie de o persoană reprezentativă. Trăsăturile feței regulate, fruntea enormă și calmă, barba mare și îngrijită, despărțită în două, mișcările măsurate, toate la un loc impresionau. Nu ținea discursuri, nu vorbea mult la mesele mari și, totuși, la dînsul se simțea centrul mulțimii, spre el se îndreptau ochii celorlalți, pentru plăcerea lui se încerca o părere nouă. O vorbă fără multă însemnătate, spusă de boierul Ion, era interpretată în diferite feluri și întotdeauna lăudată. In vreo ceartă politică din județ, prezența lui era îndestulătoare să împace pe toată lumea.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

O singură dată o acțiune de a Tatei minunase pe ceilalți : se însurase și noua venită nu-i semănase întru nimic. Mama era rotundă și zîmbitoare, repede în mișcări și în vorbă. Discuta despre orice cu ușurință, curioasă totdeauna, gata la mici răutăți și la amintiri sentimentale. Mama rîdea incontinuu, pe cînd Tata abia încerca un surîs. Mama nu-și mai găsea locul, pe cînd Tata, în jilțul înalt, părea de piatră. Și totuși Tata și Mama se împăcaseră foarte bine. Prestigiul Tatei crescu chiar și mai mult. Mama, ușuratecă, nu făcea însă nimic care ar fi clintit trăinicia bărbatului său. Dimpotrivă, în poveștile ei fără sfîrșit, amesteca cuvinte bune pentru dînsul. Prin ea, Tata devenise și mai impunător. Înșiși copiii, sub desele asigurări de tot felul ale Mamei, nu încercau să iscodească puterile bătrînului. Tușa Lina, sora Tatei cea mică, romantioasă și guralivă, nu găsea de data asta nici un prilej de vorbă. Numai Mirel cu mintea lui ascuțită se îndoise de calitățile Tatei. Aceste calități nu se prezentau prea bine conturate pentru ca băiatul să și le poată preciza. Totuși slăbiciunile erau tot așa de vagi. Nu se putea găsi vorba care să lovească drept, după cum putea fi nimerit Tololoi. Dar Mirel nici nu se gîndea să lovească. El nu căuta cîștiguri personale și nu urmărea scopuri ascunse și depărtate. Răutatea lui era dezinteresată. Lovea deodată și contra oricui, fără antipatii și simpatii anumite. Nu-și îndrepta, desigur, săgețile contra tuturor cu aceeași putere. N-ar fi intrigat pe seama unui absent. Îi plăcea ca efectul să aibă o anumite formă. Îl interesa să vadă rezultatul pe fața dușmanului, rîsetul înfundat sau tăcerea semnificativă a celorlalți. Tololoi, cu înfățișarea ridicolă, cu stîngăciile, cu vorba puțin gîngavă, se potrivea admirabil gusturilor lui răutăcioase. Și astfel, lăsase la o parte pe Tata care, nefăcînd nici un gest, nu avea ce să fie imitat. Respectat de toți, o pornire contra lui ar fi putut părea deplasată. Cum toată activitatea îi fusese încununată de succese, se bănuia că sub o frunte calmă se ascund gînduri chibzuite. Și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Mirel se mulțumea numai să chinuiască pe Ortansa cu aceeași glumă :

„Tata nu e omul marilor pasiuni."

Apoi, cînd avea de spus cuvinte îndrăzneție și cînd Ortansa îi șoptea cu spaimă : „E Tata de față", dînsul continua de obicei fără să se simtă de loc stînjenit.

Boierul avusese trei copii, dar de nici unul nu era prea mulțumit. Fetele, Riria și Ortansa, amîndouă la fel, blînde și inexistente, umile în rochiile lor de bal cînd Mama încerca să le scoată în lume, nu putuseră să aducă nici un prestigiu nou familiei. Fuseseră măritate la întîmplare. Riria murise curînd. Ortansa, după lungi ezitări, trebuise să se despartă. Omul datoriilor, atît timp cît ele erau vizibile, Tata primise la dînsul pe cei rămași, pe Ortansa și pe Lilli, fata Ririei, blînde amîndouă, și pe Mirel, acel caracter ciudat, amestecat din obrăznicia lui Iorgu și din timiditatea Ortansei.

Tololoi, la rîndul său, nu avea o înfățișare prea distinsă. Era urît, încurcat la vorbă, îmbrăcat neîngrijit, stîngaci și deseori caraghios. Avea însă mari aptitudini pentru studiile istorice. Lumea îi hotărise soarta: „E un om bun". Mama se simțea datoare să pară mulțumită. Și se însurase cu Mary. Nimeni nu putea explica împerecherea aceasta nepotrivită. Mary minunată, elegantă și zîmbitoare, întotdeauna de partea tuturor, cu cei slabi și cu cei tari, fără să-și arate vreo dorință hotărîtă, era prețuită de toți.

Astfel, zgomotoși sau tăcuți, mai mari sau mai mici, familia boierului Ion Dinu ducea o viață potolită. Fapte mici, care pentru unii din ei, mai plăpînzi, însă, păreau grandioase și amenințătoare.

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Deşi obosit, Mirel nu dormi în după-masa sosirii sale. Îşi aducea aminte de chinurile de odinioară: cînd era mic, îl obligau la somn şi el se zvîrcolea zadarnic în pat. Acum se răzbuna. Sta în grădină sub pomi, cu o carte în mînă, capul strîmb pe speteaza scaunului, un picior răsucit sub el, altul pe trunchiul unui măr. Din cînd în cînd Ortansa ridica storul de la fereastra odăii ei şi întreba rugător: „De ce nu vrei să dormi, Mirel? Nu vezi ce slab eşti.“ Băiatul se făcea că nu aude. Ortansa mai spunea oftînd: „Cum mă chinuieşti!“ şi dispărea după perdele.

Soarele, împînzit de nori, abia pîlpîia. În orăşelul de munte nu era niciodată prea cald. Mirosul bradului plutea în unde. Mirel se plictisea, cu ochii pe acelaşi rînd din carte, sub tăcerea prea cuminte pentru sufletul lui învrăjbit. În prag se ivi Lilli, uşurel, cu părul blond împărţit la mijloc, apariţie suavă. Mirel o credea proastă şi socotea inutil să te ocupi de proşti şi să le bănuieşti virtuţi ascunse. Plictisindu-l singurătatea, încercă totuşi o conversaţie. Îi vorbi cu băgare de seamă, ca să n-o alunge:

— Ce mai faci, Lilli?

Lilli răspunse stîngaci:

— Bine.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Deprinsă cu glumele rele ale băiatului, era speriată de orice gest care ar fi venit din partea lui.

Pentru Mirel răspunsul nu era prea deștept. Întotdeauna îl supărau acele vorbe care nu spun nimic hotărît. Însă de data asta continuă:

—Nu vrei să vii lîngă mine să stăm de vorbă?

Și iarăși o șoaptă:

— Ba vin...

Și încet se apropie de dînsul. Rămase rezemată de un pom, una cu tulpina lui, subțirică, capul puțin aplecat. Mirel nu știa ce să o întrebe. Își adusese aminte de o vorbă de a Tatei („Fata învață bine") și începu la întîmplare:

— În ce clasă ești tu?

— Am trecut în clasa a VI-a.

— Ce repede. Parcă acum te văd în școala primară; cîți ani ai?

— Împlinesc în curînd șaptesprezece.

— Domnișoară desăvîrșită. O să încep să-ți fac curte. Știi tu ce e aia?

Apoi văzînd neliniștea fetei, gata să fugă, se întoarse la început:

— Și îți place școala?

— Desigur, îmi dă o ocupație.

— Sînt mulți imbecili printre profesorii tăi?

— Nu... Cum ar putea să fie?

Lilli răspundea rar, precis, cu fraze întregi. Mirel, care se grăbea la vorbă, sărea repede de la un subiect la altul, făcea fraze cu tot felul de întorsături, găsea școlăresc felul fetei de a vorbi. Apoi nici conținutul vorbelor nu-i plăcea prea mult. Fata era mulțumită cu toate și el era veșnic nemulțumit.

— Și care obiect îți place mai mult?

— Toate.

Mirel credea că un om inteligent trebuie să aibă o preferință hotărîtă.

— Cum? Ce preferi? Literatura sau științele?

— Nu m-am întrebat niciodată.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In fața răspunsului naiv, băiatul se uită cu de-amănuntul la ea. După o lungă ezitare, Lilli spuse încet, ca și cum i-ar fi trebuit curaj mult:

— Imi place muzica.

— Muzica? Ce părere ai despre Debussy? Îți place, nu-i așa? Un revoluționar. Ce finețe prinse pe clape, pe care Beethoven nici nu le bănuia. Poetul celor mai gingașe stări sufletești. Pe care îl preferi dintre muzicienii[1] moderni? Roussel, Darius Milhaud, Ravel, Schrecker, Honneger, Strawinsky? Desigur pe Strawinsky.

Spirit iscoditor, lui Mirel nu-i scăpa nici o noutate în literatură, muzică sau artă. Îi ajungeau cîteva caracterizări ca să claseze autorul și ca să aibă o părere despre dînsul. Cei moderni îl interesau îndeosebi. Urmărea numele noi, ținea minte toate anecdotele în legătură cu ele, pe care le spunea apoi altora, ca să-și arate știința.

Lilli mărturisi, sinceră ca de obicei, dar cu o dezvinovățire în glas:

— Profesoara mea nu-mi îngăduie ca să cînt din aceștia...

— De care? Voia să vadă dacă fata putea să repete vorbele lui...

— De care spui tu...

— De care spun eu! Ha! Proastă profesoară! Ca toate profesoarele. Nu-s capabile să spună o literă mai mult decît cele învățate în tinerețe. Ascultă-mă pe mine! Apucă-te de Strawinsky!

Urmă o pauză.

— Și ce cînți mai mult din muzica clasică?

— Mozart!

— Mozart! Înțeleg Wagner! Să vorbim și de Mozart, dacă vrei numaidecît. Ce crezi despre Mozart?

— Cum ce cred?

— Cum îl înțelegi tu? Cum crezi că se poate Mozart cînta mai bine?

---

[1] În ediția de bază: muzicanții.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Lilli era tot mai stînjenită.

— O să-ți cînt ceva și o să vezi.

— Să cînți ? Trebuie mai întîi să știi cum să cînți. Într-un fel se cîntă Beethoven, în altul Debussy și în alt fel Mozart. Trebuie să știi cum să-i cînți pe fiecare.

Mirel, deprins să se folosească de inteligență pentru orice gest, nu credea în posibilități instinctive.

— Vra să zică te apuci să cînți Mozart, fără să știi cum ! Să-ți explic eu atunci !...

Și începu :

— Mozart este poate cel mai delicat dintre toți muzicienii. Din cîteva note apropiate admirabil și unde n-ai putea schimba nimic fără să se tulbure tot înțelesul, reușește să scoată melodii unice de puritate și veselie scînteietoare, — de aceea nici un andante de al lui nu poate fi luat în serios... Poate uneori o ușoară melancolie... Rar de tot... De obicei o bucurie neistovită de copil. Aceasta este definiția care-l cuprinde în întregime. Delicatețe, dar nu subtilitatea este opera modernilor, a lui Debussy, de exemplu, pe care tu nu-l cunoști. Acordurile complicate, unele impresiuni sufletești rare, curiozitățile intelectuale, nimic din toate acestea nu erau știute pe atunci. Totul era simplu și totuși ce definitiv !

Vorbea pe un ton uscat, puțin fals, pentru a minuna pe Lilli. Căuta cuvinte și era încîntat de cele ce știa.

— Desigur viața lui Mozart, blîndă și scurtă, ajută mult la impresia pe care o avem despre muzica lui, dacă ne gîndim la dînsa în bloc și nu cercetăm în parte. Totuși, sfîrșitul vieții lui Mozart a fost tragic de tot.

Urmă iar o pauză. Mirel rămase gînditor, cuprins parcă de cele ce spunea. Era încrezut, și era destul de naiv ca să-și arate slăbiciunea și altora.

— Și să nu-ți închipui, din cauza simplității lui, că Mozart e ușor de cîntat ! Dimpotrivă. După mine, este unul din cei mai grei. Bineînțeles nu mă gîndesc la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

exhibițiile de proastă calitate ale lui Liszt. Mozart cere o exactitate a vorbirii notelor completă. Apoi o ușurință în atingerea clapelor, nuanțe la fiecare pas, imposibile fără studii îndelungate și, deci, fără o răbdare imensă. La Debussy îți sînt permise unele licențe. La Wagner, în tumult, poți scăpa chiar cîteva sunete. La Mozart, cea mai mică stîngăcie se observă imediat. Orice s-ar spune, după mine, Mozart e cel mai greu, tocmai pentru că trebuie să faci impresia că-l cînți cu ușurință. Ca și în literatură uneori. Fraza cea mai ușor construită a pricinuit autorilor cele mai teribile sforțări: gîndește-te la Anatole France!

Urmă iar o tăcere și iarăși Mirel făcu pe gînditorul.

— Puțini îl pricep azi pe Mozart. Fiind numai delicat, e cîntat cu grație. Ca și Chopin, de altfel. Și acolo tot ar fi multă dreptate. Mozart are forța lui proporționată desigur cu melodiile mărunte, totuși o forță! Nu găsești ca la Beethoven disproporții de sunete, un forte alături de un piano, care-i dau viață lui Beethoven. Totuși, în mic, și la Mozart, trebuiesc separate nuanțele hotărît unele de altele. Ritmul trebuie ținut totdeauna exact și vioi. O delicatețe bărbătească! O să-ți cînt și o să mă pricepi și mai bine. Unde e piano?

— In pavilion...

Pavilionul era alăturea de casă, o cameră singură cu geamuri colorate de jur împrejur, cu uși de sticlă deschise ziua, plină cu tot felul de plante.

— De ce l-a pus acolo?

— Ca să nu tulbur pe ceilalți cînd fac exerciții...

In cîțiva pași Mirel fu acolo. Căută caietul cu sonate ale lui Mozart și răsfoi nervos multă vreme în el. Incercă cîteva note și îngăimă nemulțumit:

— Ce prost piano!

— E doar Erard!

— Ce are a face! Uneori fabrici necunoscute sînt mai bune.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Începu în sfîrșit să cînte. Dădea din cap nervos, bătea clapele inegal, aproape întotdeauna prea puternic; își dădea seama și asta îl făcea să-și contracteze fața. Se străduia și-i era rușine de Lilli, care se lipise de piano, fără zgomot. La urmă izbucni:

— Eu nu cînt Mozart niciodată! S-a învechit de mult pentru mine! Și apoi nici nu e în temperamentul meu! Mozart e bun pentru blegi. Eu sînt făcut pentru Beethoven! Vijelios!

Sîngele i se urcă brusc în obraji. Cu un ulcior subțioară, zveltă și voinică, cu ochii migdalați și cu pupilele negre enorme, cu cozile lăsate pînă la brîu, Ioana se îndrepta spre fîntînă. Mirel se străduí să spună ceva și, în sfîrșit, rosti pripit:

— Ioană, îmi ieși cu ulciorul gol! O să-mi meargă rău!

Ioana rîse și-și arătă dinții albi:

— Nu-ți fie frică, conașule!

Și trecu înainte. Mirel rămase cu ochii după ea. Neținînd seama de Lilli, își spuse gîndul tare:

— Ce admirabilă fată e Ioana! Simți viața cum fierbe într-însa! Uite la mîinile ei goale. Nici o zgîrietură... Parcă n-ar munci toată ziua. Și picioarele ei, ce linii perfecte! Uite cum se strînge jos pulpa de frumos. Și talpa arcuită! Ea care umblă toată ziua desculță. La domnișoarele noastre, cînd își scot pantofii cu tocuri înalte și ciorapii de mătase, piciorul nu mai are nici o formă. O cămașă albă și o fustă albastră. Și ce minune! Și sprintenă, sigură în mersul ei. Un arc în mîini, o căprioară alături și ai crede o adevărată Artemiză!

Ioana sta acum de vorbă cu un băiețandru îmbrăcat în haine militărești. El îi povestea mereu. Ea își arăta dinții albi și mișca veșnic mîinile și picioarele, în tot felul de gesturi neastîmpărate.

— Uite-te la sînii rotunzi, cum ridică de frumos cămașa. Mici și ridicați! La voi sînii sînt lungi și moi.

Lilli nu mai putu răbda. Porni încetișor spre casă. Dar Mirel nu băgă de seamă. Acum Ioana și flăcăul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

se îndreptară spre poartă, el tot guraliv, ea tot necuminţită. Apoi dispărură după castani. Mirel avu un tremur de ciudă :

— Păcat ! O stricată !

Îşi întoarse privirea şi se văzu singur. Apoi o zări pe Lilli care tocmai intra. Exclamă tare ca să fie auzit :

— Ah, proasta aia s-a şi speriat ! A şters-o !

Şi începu iar cîteva note la piano cu violenţă.

În uşă, eterică, cu o mînă întinsă peste un tufiş de iasomie de alăturea, apăru Mary, zîmbitoare ca de obicei.

Mirel rămase în mijlocul unei note ascuţite, care, bătută prea tare şi ţinută cu pedala, zbîrnîia singură, peste frunze.

Se sculă apoi repede. Scoborî scările neregulat, împleticindu-se în ele şi se apropie de Mary, încetinindu-şi pasul pe măsură ce înainta. Printre atîtea fiinţe ce-şi schimbau în fiecare zi importanţa, după ocazie, Mary rămînea singura necontestată de nimeni. Era bună faţă de toţi, fără să-şi arate într-un chip hotărît bunătatea. Nu făcea gesturi mari şi nu spunea vorbe cu intenţii ascunse. Nu se amesteca în certurile celorlalţi, chiar de era vorba de bărbatul său, ca şi cum n-ar fi voit să supere pe nimeni. Zîmbind tuturor şi dîndu-le o importanţă egală prin cuvinte politicoase, nu putea fi bănuită de indiferenţă. Cînd Tololoi era luat în bătaie de joc, Ortansa, ca să pună un capăt, se folosea de Mary :

— De ce voiţi s-o faceţi să sufere ?... Şi dacă Mirel răspundea cu jumătate de gură :

— Dar nu vezi că Mary nu spune nimic ! Ortansa replica : — Ce puţin o cunoşti !...

Vorbele Ortansei, priceputâ în sufletele omeneşti, dacă nu erau de vreun folos pentru Tololoi, mărea admiraţia de care se bucura Mary.

De fapt, Tololoi nu era rău. Lipsit complet de voinţă, nu era în stare să facă nici răutăţi. Primind,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fără împotrivire, orice rugăminte i s-ar fi făcut, mulți îl socoteau chiar ca pe un bărbat desăvîrșit. Amator de conversație, putea fi adus oriunde era nevoie de cineva care să ție de urît. Apoi Tololoi avea o inteligență specială, nu fără calități. Dacă era lipsit de spirit de observație, dacă părea că nu pricepe nimic din ce îl înconjoară și, vorbind, făcea impresia că se ascultă numai pe dînsul, avea cunoștințe, mai cu seamă istorice, — foarte bogate. Dînsul dădea orice explicație celor ce nu erau în curent cu ele. La cinematograf, la reprezentarea vreunui film istoric, făcea toate rectificările necesare, aproba sau se indigna împotriva unor neadevăruri (de pildă, cînd Lucreția Borgia, pentru mai multă moralitate, devenea numai vara lui Cezar) întotdeauna cu zgomot, în timp ce ceilalți cunoscuți sau necunoscuți îl ascultau cu oarecare ironie, dar nu și fără interes. Cititul îndelungat al ziarelor îl făcea să știe tot ce se petrecea zilnic. Putea fi întrebat, astfel, oricînd despre statistica grîului sau a porumbului, planurile edilitare sau temperatura tuturor țărilor. E drept că vorbele veneau așa de încurcate, încît cu greu puteai lămuri ceva precis ; totuși, dacă n-ar fi fost comparat fără voie cu Mary, ar fi putut părea un soț minunat. Dar nepotrivirea, mai ales fizică, dintre ei era așa de mare, încît dădea prilej de vorbe. Tololoi era mic, slab, întors de spate, negricios, neîngrijit în îmbrăcăminte, uneori murdar, cu cravata prost făcută, cu șireturile de la ghete desfăcute. Purta niște ochelari mari, rotunzi, și sub pleoapele groase se vedeau ochii sclipind bolnăvicios, ochi făcuți parcă din fațete geometrice. Apoi, zgomotos la vorbă, nu mai contenea, trecînd de la un subiect la altul cu o egală competență, stîngaci în mers, în gesturi. Și alături de el, Mary, suavă, subțire și mlădioasă, cu părul blond, cu fața albă, întotdeauna îmbrăcată minunat și liniștită, fără să-și spuie gusturile și gîndurile. Nimeni nu înțelegea, astfel, căsătoria dintre Tololoi și Mary.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Se bănuia la Mary tot felul de decepții care o hotărîseră odinioară și care o resemnau acum. Bolnavă, fără să se precizeze bine ce are, venea puțin printre ceilalți. De aceea aparițiile ei erau întîmpinate cu multă prietenie și cu toții i se strîngeau împrejur.

— Știi, Mirel, că plecăm sîmbătă dimineața ?

— Ce repede !

— Sîntem doar de-o lună aici !

Apoi după o clipă de tăcere :

— Mult !

— Poți să stai oricît de mult ! La toți faci plăcere...

— Ești drăguț tu...

— Nu, Mary, te asigur că toți te iubesc. Mai rămîi !...

— Nu, nu pot lăsa casa în voia întîmplării. Ion are treabă.

— Tololoi poate pleca singur mai înainte.

Tololoi era veșnic ținta răutăților lui Mirel. Dar acum, cînd trebuia să-i răspundă lui Mary, băiatul nu se gîndea la nimic rău. Prin vorba ei melodioasă, oamenii căpătau pentru el, cel puțin în minutul acela, un alt înțeles.

Mary continuă :

— Ion nu-i bun gospodar. El n-ar putea sta singur în casă. Nu-l pot lăsa să se chinuiască.

— Pentru cîtva timp nu se chinuiește !

— Și apoi eu sînt bolnavă... Am nevoie de îngrijiri pe care nu le pot avea aici.

Băiatul spuse trist :

— Ești întotdeauna bolnavă ! Și apoi : Imi pare așa de rău !

Mary îi mîngîie părul roșcat :

— Și o să te rog ceva, Mirel...

— Da, Mary...

— Am vorbit și cu Ortansa... Tu mai ai o lună pînă la începutul școlii, să vii și tu cu noi !

Băiatul se înroși timid.

— Nu pot, îți mulțumesc foarte mult...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— De ce nu poţi ?
— Am de învăţat...
— Şi la mine ai linişte... Şi o grădină mare...
— Mama are nevoie de mine.
— Ortansa e bucuroasă să vii.
— Nu pot...
— De ce nu vrei cînd te rog ?
— Nu pot ! Şi apoi : Mi-i aşa de greu să mă duc în casă străină.
— La mine nu e casă străină.
— N-am vrut să spun asta. Nu-s deprins să stau decît cu mama.
— Azi te-ai întors de pe drumuri.
Şi iar o clipă de tăcere. Băiatul mărturisi :
— Mi-i ruşine... Nu te superi. Nu-i aşa ?
— Nu trebuie să-ţi fie ruşine... O să ai [1] odaia ta separată cu tot ce-ţi trebuie. Poţi să faci ce vrei acolo, să pleci şi să te întorci cînd îţi place. O să mergi la teatru, la expoziţii ! Te rog mult, Mirel.

Un ideal : viaţa în capitală. Lui Mirel îi plăcea zgomotul şi era nesăturat după orice spectacol. Nu avusese posibilitatea [2] să stea în Bucureşti decît rareori şi cîte puţin. Acum, deodată avea prilejul pe care-l nădăjduia de atîta vreme. Şi totuşi nu vroia să primească...

Dar Mary se ruga mereu :

— Ştii, Mirel, că mi-ai face nu numai o mare plăcere, dar şi un serviciu. Eu sînt bolnavă şi părăsesc rar camera. Nu-mi place vorba şi, astfel, sînt o tovarăşă plictisitoare pentru Tololoi. Tu i-ai mai ţine de urît.

Şi fără să vadă enormitatea unei astfel de propuneri, — să ţie el de urît lui Tololoi ! — Mirel primi acum, bucuros că poate fi de folos lui Mary. Tocmai atunci apăruseră Ortansa şi cu Tololoi, de vorbă. Ca să-şi ascundă emoţia rugăminţii împlinite, Mirel

[1] In ediţia de bază : ia. Greşeală de tipar.
[2] In ediţia de bază lipseşte acest cuvînt.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

alergă copilăreşte la mama sa şi, dînd pe Tololoi la o parte, o cuprinse de gît.

— Ştii că plec cu Mary, mamă !

Mary adăugă din urmă :

— Ce fericită eşti, Ortanso : ai un băiat aşa drăguţ !

Observaţie făcută deseori de cîte vreun străin, cînd Ortansa nu mai ştia ce să creadă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Întrebări și răspunsuri ascuțite, uși deschise, slugi grăbite cu lucruri în mîini, storuri lăsate și ridicate: bătrînii se pregătesc de vizite. În sfîrșit apare Mama încorsetată, cu gropițele în obraji, și mai rotundă în rochia de tafta neagră. Întoarce mina și dă să i se încheie mănușa lungă. Vorbește fără întrerupere, spune amintiri, păreri, bîrfeli, toate în legătură cu vizita pe care voia s-o facă. La fiecare frază, aceeași reflecție: „Și Tata care nu mai vine!"

„Ne ducem la Rosinii, ofticoșii... Amîndoi slabi, el lung și ea mititică. Adevărate scînduri... Imperechere nostimă, el tăcut și ea guralivă... Amîndoi proști. Războiul a schimbat multe. Acum el e prefect și ea președintă la orfani... Au zi de primire... Și Tata care nu e gata! Se îmbracă încet parcă ar fi o cucoană!"

Mama, într-un picior se răzimă de ușă. Apoi ia loc pe colțul unui scaun, vorbind mereu. Ortansa o ascultă vag. Mirel învîrte în mînă o carte. Catinca apare: „A spus domnul să mai așteptați!"

Mama se enervează: „Dar eu ce să fac?" Apoi adaugă: „Ce om, Doamne!"... Nu mai are răbdare. Se plimbă prin odaie și protestează fără încetare împotriva încetinelii Tatei. La urmă se oprește la fereastră.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

În curte, Sultana dă de mîncare la păsări.

Împrejurul ei se înghesuie găini nervoase, cocoşi războinici şi claponi încrezuţi. Sultana a iubit întotdeauna vietăţile mici. Ea îngrijeşte de pisici şi de cîini, ea hrăneşte păsările. Se apleacă la ele, împrăştie porumbul împrejur şi-şi mai păstrează şi în mînă. Cîte un cocoş mai îndrăzneţ îi ciuguleşte în palmă. Mamei îi plăceau scenele acestea. Se entuziasma pentru păsări, cum se entuziasma uşor pentru orice.

Privind şi acum, Mama îşi aduce aminte de puii de curcă, pe care, mai firavi, îi îngrijea ea singură. Se întoarce pe tocul înalt şi străbate în grabă, cu paşi mici de copil, camera, apoi coboară în curte. Ortansa o vede pe fereastră vorbind ceva cu Sultana şi, adîncindu-şi gropiţele în obraji şi umplîndu-şi batista — ce-o ţinea în mîna înmănuşată, — cu firimituri de brînză, cum începe să strige:

„Copiii mamii, copii!"

Astfel o găseşte Mirel, care exclamă, făcînd o strîmbătură:

— Vai, Mamă, asta nu e treabă pentru dumneata.

Şi Mama răspunde:

— Ce vrei, eu nu sînt mofturoasă!

Şi cum Mirel n-o ascultă, Mama se răzbună asupra lui Tololoi ce tocmai apare, cu un ziar deschis în mîini:

— De cînd v-aţi mărit, sînteţi nişte obraznici. Nu mai purtaţi nici un respect. Dar lasă o dată gazeta, cînd îţi vorbesc!

Îi păru însă rău de tonul aspru şi începu glumeţ:

— Ce vrei, eu sînt de vină! Prea mi-am răzgîiat mult copiii şi nepoţii. Nu vă puteţi da seama cît vă iubesc! Copiii mamii!

Şi apoi, iar cu gropiţele în obraji, strigă puii de curcă din nou:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Copiii mamii, copii !

Rațele agită cozile, puișorii își saltă, dintre umeri, capul mititel...

Incet-încet, apare toată lumea, vine în preajma mamei. Mirel întreabă deodată, fără nici o legătură :

— Ce ți-o fi venit, Mamă, să botezi pe unul din copii Ion ? E un nume plat.

Dispusă întotdeauna la vorbă, Mama dă toate explicațiile :

— Povestea e lungă... Era să se numească cu totul altfel. Voiam să-l cheme Alfons. Tușa Lina zimbește Mirel rîde sarcastic, numai Tololoi lîngă ceilalți, cuprins în lectura ziarului, nu aude nimic. Mirel continuă cu întrebările :

— De ce Alfons ? Familia noastră nu are nimic spaniol în înfățișarea ei !

— Intr-adevăr orice, numai spaniol nu, zice tușa Lina.

— Mie mi-au fost dragi întotdeauna spaniolii, începe iar Mama, pe un ton sentimental. Țara cavalerilor ! N-am avut parte și eu să văd țara aceea. Singurul meu ideal ! Dumnezeu știe dacă voi mai avea parte în viață să mi-l împlinesc. S-o duce Mirel pentru mine, tot îi plac lui drumurile. Numai să nu se amorezeze de vreo andaluză, că-s ticăloase ! Auzi Mirel ?

Dar Mirel n-aude. Intrebă iarăși :

— Ei și apoi ?

— Dacă Tata n-a vrut ! Și știi, cînd nu vrea Tata ceva, n-ai ce face ! A spus că destule nume străine avea în familia noastră, vrea să-i poarte cineva și numele lui. Și l-am botezat Ion.

— Ce nume urît !

— Urît, dar nu-i nimic, e el om de treabă ?

— Ți se vede cămașa, Tololoi !

Tololoi întoarce capul, se uită urît la băiat, își trage pantalonii și apoi se depărtează tot cu ziarul deschis.

In urma lui, lumea rîde.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In capul scării apare în sfîrşit Tata, în mare ţinută şi cu decoraţii pe piept. Mama îşi aduce aminte de el.

— Dar bine c-ai venit! Ştiu că m-ai făcut să te aştept!

Şi se emoţionează deodată:

— Vedeţi ce bine e Tatăl vostru? Nu sînteţi nici pe departe ca el! Impunător! Atunci, la revedere la toţi! Şi să ai grijă de casă, Ortanso!

Se grăbeşte cu paşi mărunţi după Tata. Unul lîngă altul, Tata corect, tăcut, cu paşi măsuraţi, Mama repede, mică şi rotundă, guralivă şi cu gesturi multe, cu mîna de copil sub braţul lui, amîndoi se îndreaptă spre poartă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ortansa suferea mult știind pe Mirel răutăcios. Cînd el era de față avea grija tuturor vorbelor lui, aruncîndu-i priviri rugătoare și pline de mustrare. Mirel o asculta pe jumătate și uneori încerca chiar un răspuns :

— De, maman, așa sînt oamenii inteligenți, răutăcioși !

Totuși Mirel nu-și îndrepta împotriva tuturor săgețile sale veninoase. Astfel pe Lilli n-o chinuia decît rareori, și atunci numai de plictiseală.

Cu ceilalți, timiditatea îl făcea politicos. De aici părerea bună ce o aveau străinii despre el. Față de atita istețime de vorbă și de un spirit de observație așa de sigur, timiditatea lui era inexplicabilă. Pornea poate, în mare parte, din lașitate. Nu-i plăcuseră sporturile și Ortansa, cu toată grija ei, nu pricepuse însemnătatea lor.

Își petrecuse vremea mai mult în casă, învelit, la cel mai mic vînt, forțat să mănînce mult, cînd nu putea suferi mîncarea. Crescuse firav și înalt. N-avea putere și trebuise să suporte în școală glumele rele ale camarazilor; acolo, în timp ce ceilalți se băteau și azvîrleau cu pietre, el tremura într-un colț întunecos, cu groaza să nu i se întîmple ceva. Și totuși,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

În capul scării apare în sfîrşit Tata, în mare ţinută şi cu decoraţii pe piept. Mama îşi aduce aminte de el.

— Dar bine c-ai venit! Ştiu că m-ai făcut să te aştept!

Şi se emoţionează deodată:

— Vedeţi ce bine e Tatăl vostru? Nu sînteţi nici pe departe ca el! Impunător! Atunci, la revedere la toţi! Şi să ai grijă de casă, Ortanso!

Se grăbeşte cu paşi mărunţi după Tata. Unul lîngă altul, Tata corect, tăcut, cu paşi măsuraţi, Mama repede, mică şi rotundă, guralivă şi cu gesturi multe, cu mîna de copil sub braţul lui, amîndoi se îndreaptă spre poartă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ortansa suferea mult știind pe Mirel răutăcios. Cînd el era de față avea grija tuturor vorbelor lui, aruncîndu-i priviri rugătoare și pline de mustrare. Mirel o asculta pe jumătate și uneori încerca chiar un răspuns :

— De, maman, așa sînt oamenii inteligenți, răutăcioși !

Totuși Mirel nu-și îndrepta împotriva tuturor săgețile sale veninoase. Astfel pe Lilli n-o chinuia decît rareori, și atunci numai de plictiseală.

Cu ceilalți, timiditatea îl făcea politicos. De aici părerea bună ce o aveau străinii despre el. Față de atîta istețime de vorbă și de un spirit de observație așa de sigur, timiditatea lui era inexplicabilă. Pornea poate, în mare parte, din lașitate. Nu-i plăcuseră sporturile și Ortansa, cu toată grija ei, nu pricepuse însemnătatea lor.

Își petrecuse vremea mai mult în casă, învelit, la cel mai mic vînt, forțat să mănînce mult, cînd nu putea suferi mîncarea. Crescuse firav și înalt. N-avea putere și trebuise să suporte în școală glumele rele ale camarazilor; acolo, în timp ce ceilalți se băteau și azvîrleau cu pietre, el tremura într-un colț întunecos, cu groaza să nu i se întîmple ceva. Și totuși,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

excursiunile îi plăcuseră şi pe atunci, tot aşa de mult. Lua parte la ele, învingîndu-şi oboseala şi teama de camarazi. Dar, pe cît putea, rămînea singur. Astfel nu avusese niciodată prieteni. Atîtea răutăţi mici, care pentru dînsul păreau enorme, îl învrăjbiseră. Simţea o veşnică revoltă, care-l făcea să nu doarmă, să tremure, să ameninţe cu gîndul şi să sufere. Cînd ştia sigur că vreun adversar e mai slab decît dînsul, se arăta nemilos. Nu bătea, dar rîdea pe socoteala lui. Îşi arăta dinţii într-un zîmbet strîmb şi spunea vorbele care dureau cel mai rău.

Mare, îşi păstrase obiceiul. Îşi dădea seama de laşitatea lui, şi aceasta îl făcea să se chinuiască. Se răzbuna cu glumele care i se păreau o minunată dovadă de inteligenţă. Era încîntat de ravagiile pe care le făceau ele. Nefiind interesat, socotea grijile Ortansei inutile. Nu se simţea vinovat cu nimic.

Mirel îşi îndreptase răutăţile mai cu seamă împotriva lui Tololoi, şi Ortansa nu putea pricepe cauza. Tololoi nu le merita mai mult decît altul. Dimpotrivă, nu făcea nimănui rău şi se arăta gata la orice explicaţii folositoare, mai ales în ceea ce priveşte istoria. Adesea Mirel alerga la dînsul, cînd avea vreo nedumerire. Tololoi nu putuse fi niciodată ironic asupra neştiinţei altuia, oricît de elementară ar fi fost, şi adeseori Mirel, cînd era potolit, se plimba cu dînsul — amîndoi nu puteau sta locului — şi vorbeau despre vreun fapt istoric. Dacă vorbele lui Tololoi erau fără şir, dacă nu răspundea niciodată la întrebări, precis, totuşi din lunga lui peroraţie se putea prinde cîte ceva. Se puteau afla lucruri interesante, chiar dacă nu de ele aveai nevoie atunci.

Şi totuşi, Mirel îşi potolea supărările mai ales asupra lui. Motivele erau multe. Ştia sigur că n-o să i se riposteze. Nu se temea nici de supărări mai puternice şi nici de răspunsuri bune, care l-ar fi făcut să tacă. Cu toate acestea Tololoi avea uneori spirit. Lipsa totală de voinţă îl făcea însă să nu se folosească de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

el, ca de o armă. Într-adevăr, Tololoi era incapabil să ia vreo hotărîre şi era prea neîndemînatec ca să-şi ascundă slăbiciunea aceasta. Voia să-şi ia doctoratul în istorie, se lăuda: „De mîine încep serios studiul!", pentru ca în ziua următoare să se dezvinovăţească: „Iar mă doare capul!" Mirel, deşi sănătos, credea în boala unchiului său. Îl vedea deseori livid şi la masă, învîrtind în pahar doctorii. Apoi chinul cu care gusta friptura oprită se băga de seamă. Nu enerva astfel faptul că din cauza durerii de cap, cartea de istorie rămîne netăiată. Era însă supărător acel veşnic: „De mîine încep să citesc", spus cu siguranţă şi apoi dezminţit. Aşa era Tololoi în toate împrejurările.

Făcea proiecte de ani de zile că: „La toamnă plec la Paris", sau: „La primăvară îmi iau doctoratul", pentru ca apoi toate să fie uitate; ori, în cazul vreunei observaţii sarcastice asupra împlinirii lor, nega totul. Mirel era hotărît. Din cauza grabei şi exactităţii cu care îşi executa planurile, Ortansa, căreia îi plăcea chibzuiala îndelungată, îl numea „apucatul".

Într-un minut, plănuise plecarea în Egipt. Urmărit multă vreme de neîncrederea celorlalţi, îşi îndeplinise totuşi gîndul. Precis, nu prea admitea astfel lipsa de preciziune a lui Tololoi, care, cu toate astea, nu-şi mărturisea defectul nici măcar faţă de el însuşi. Dacă ceilalţi surîdeau ironic, el le dădea dreptate, numai ca să le facă plăcere: dar continua imediat mulţumit: „Asta o fac din filozofie..." Băiatul adăuga: „E drept, filozofia celor leneşi...", dar Tololoi, ocupat cu vreun ziar, nu-l mai asculta. Această hotărîre o arăta Tololoi şi în gesturile lui, înghesuite, pripite, în risetul zgomotos. Era inestetic în toate, şi Mirel, cu gusturile lui artistice, avea pretenţia să studieze frumosul şi urîtul şi asupra oamenilor. Îi plăceau deci cuvintele bine întrebuinţate şi nu protesta împotriva unor neadevăruri care puteau să împodobească o povestire. Nu-i plăcea decît o anumită dezordine, pe care o avea el şi pe care o numea, nu fără indulgenţă, „neglijenţă artistică". Tololoi nu numai că nu avea o înţelegere

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

a nuanțelor, dar își și bătea joc de ele: „Mofturi". Și cu oricîte explicații, era incapabil să-și schimbe părerea: „Am doar bun simț!"

Mirel se mulțumea atunci să răspundă, ascunzîndu-și cu greu ciuda: „Eu sînt artist, ce vrei!"[1] — la care se auzea mereu aceeași exclamație: „Să nu mînînci cîteva zile și apoi să vezi cum te lași de artă!"

Inestetic era Tololoi în păreri, în înfățișare, dar mai ales în felul de a vorbi. Gîngăvea zgomotos, dîndu-și despre orice părerea cu aceeași siguranță, abia ascultîndu-și tovarășul. Apoi cuvintele erau urît alese. Făcea mereu aceleași greșeli și, cu toată bunăvoința, nu putea să se dezbare de ele. Întotdeauna își termina astfel fraza cu cîte un „parole d'honneur". Spunea „miniuțios", pentru minuțios și cuvîntul, lovind așa de tare, părea întrebuințat la orice frază. Și, de fapt, îl spunea des. I se atrăgea atenția întotdeauna asupra pronunțării greșite. Provocînd rîsul, nu protestase nimeni contra acestei corijări. Deoarece Mirel exclama cu bunătate falsă: „E doar în binele lui!", nici Ortansa nu se supăra. Se reușise, după multă vreme, ca Tololoi, înaintea pronunțării cuvîntului, să-și aducă aminte că-l greșește și atunci, el, care se împletica la vorbă, ca de obicei, se încurca și mai mult. După o gîngăveală penibilă spunea numai „minuițos", sau în cel mai bun caz „minuițios". Aceste stîngăcii i se întîmplau mai cu seamă cînd voia să vorbească franțuzește. Spunea mereu „écoutez" și amesteca uneori în vorbă cuvinte românești. Aproba cu o mulțime de „da" puternic și, cînd voia să fie și mai categoric, exclama un „Ba oui!", lucru ce făcea pe Mirel să rîdă și pe Iușa Lina să zîmbească.

Atunci Tololoi rostea un „du-te la dracu!", mărturisindu-și neputința. Pentru băiat, exclamația era cea mai bună încoronare a succesului. Cu vremea însă, se

[1] În ediția de bază: „Eu nu sînt artist..." Greșeală de tipar.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

deprinseseră toți cu Tololoi. Mirel se enerva, protesta, și riposta il costa pe el cel mai mult.

Spiritul lui de observație era atît de asoțit, că nu-i scăpa nimic. Cu vremea se simțea așa de plictisit, încît reușita răutăților lui nu-l mai mulțumea. Ar fi vroit să-l prefacă pe Tololoi și să facă să înceteze această stare pe care nervii lui nu mai puteau s-o ignoreze. Încerca cu toată bunăvoința, dar totul era inutil. Tololoi nu-și recunoștea decît foarte vag greșelile. La vreo observație mai întîrziată, protesta cu convingere: „Da de unde! Eu nu vorbesc niciodată tare!"

Cînd ceilalți veneau în ajutorul băiatului, atunci, dacă nu alerga la vreun motiv filozofic, spunea un „se poate!" așa de indiferent, încît nu putea primi victoria cu bucurie. Și la noi ocazii nega iarăși. Mirel trebuia să se mulțumească cu cîte un „du-te la dracu!", supărat, uitat și el la primul ziar găsit.

Omul rămînea același cu gesturile și cu vorbele lui, invulnerabil, avînd parcă scris pe fruntea răscolită:

„Ciinii latră, caravana trece!"

Tololoi avea uneori spirit. Îl prezenta însă așa de greoi și rîdea singur și așa de zgomotos, încît nu făcea efectul dorit.

Astfel, sosise odată la Tata, pentru cîteva zile, un nepot mai îndepărtat, însurat de curînd cu o italiancă. Se iubeau mult și-și strîngeau mereu mîinile, cînd se credeau neobservați. La masă nu scăpau ocazia să schimbe pe furiș cîteva cuvinte italienești. Întotdeauna, Tololoi, stîngaci ca de obicei, dădea de gol șoaptele spuse în fugă, prin cîte un: „Ce?", curios și indiscret. Apoi se scuza: „Un tic nervos!"

Într-o seară iubiții se țineau înlănțuiți pe o bancă, sub un măr. Tololoi apăru și el și luă loc lîngă ei. Mirel îi găsi așa și făcu observația: „Ce pastorală! Păstorul și păstorița se iubesc, iar Tololoi face pe oaia!"

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Şi tu pe măgarul!“ Riseră cu toţii. Mirel rise şi el ca să-şi arate indiferenţa, dar după un sfert de oră, băiatul se gîndea mereu la gluma întîmplată. Ca să fie imparţial, se simţi obligat s-o spuie şi celorlalţi. La începutul povestirii, fu însă întrerupt: „Ne-a spus-o Tololoi!“

Mirel şi-l închipui repezindu-se să-şi spuie succesul, i se păru că aude un ris zgomotos şi se depărtă dezgustat.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Astfel, la un loc, aceste cauze îl duceau pe Mirel pe urmele lui Tololoi, fără voie, îl făceau să-l contrazică, să rîdă de el, şi la urmă să se enerveze.

O scenă produsă chiar de Ortansa îl făcu mult să sufere pe Mirel şi să rămînă la urmă şi mai încurcat.

Ca de obicei, Mirel rîdea pe socoteala lui Tololoi. Îi spunea că mînîncă urît şi el protesta : „Da de unde !"

Atita necredinţă, sinceră de altfel, îl revoltă pe băiatul care uneori, din cauza zgomotului fălcilor de alături, era silit să părăsească masa. Nu mai încercă nici măcar să fie ironic. Tuşa Lina îi veni în ajutor :

— Tololoi, nu te supăra, dar nu mînînci aşa de frumos.

— Poate, cine ştie, oi fi fost vreodată mai nervos. Şi adăugă sigur pe el : Eu care am prînzit numai în case bune.

Mirel spuse mai tîrziu Ortansei :

— Ce lipsit de spirit de observaţie e Tololoi. Habar n-are de ce se petrece cu dînsul sau cu ceilalţi din jurul lui.

Ortansa protestă şi-i făcu morală :

— Nu ştiu ce ai tu cu Tololoi ! Vrei să mă chinuieşti. Aşa sînt oamenii şi trebuie să-i iei cum sînt. Parcă tu nu ai atîtea defecte !

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Răspunsul fu plin de încredere:

— Eu am darul observației! Cum observ pe alții, cu atît mai mult mă observ pe mine. Deci știu ceea ce sînt.

— De ce rîzi atunci de păcatele pe care le ai și tu?

— Nu văd care?

— De pildă, crezi că mănînci mai frumos decît Ion. (Ortansa îi păstra numele), sau ești mai puțin neglijent, sau că ești mai puțin distrat. Citești mult, e drept. Dar care e rezultatul, dacă sari de la o chestiune la alta și n-ai răbdare să termini nici una! Așa te-ai apucat de engleză, de piano sau de pictură! Acum le-ai lăsat pe toate! Rîzi de felul cum vorbește Ion. Dar nu te auzi niciodată cum amesteci cuvintele? Mă doare că-ți spun asta, dar tot sper să te mai corijezi. Ion e stîngaci, dar tu de cîte ori nu ești la fel! Eu nu te pricep încă! Ai momente de obrăznicie și alteori te apucă timiditatea și-ți roșește toată fața. Uneori ești așa de rău, și alteori ai inimă bună, Mirel dragă. Nu mai fi rău cu Ion. Nu vezi cît mă nenorocește asta?

Tușa Lina, care ascultase nevăzută, își făcu apariția și conchise cu vocea ei subțire:

— Are dreptate Ortansa, Mirel seamănă foarte mult cu Tololoi, și protectoare: Dar nu trebuie să exagerăm. Mirel e mai drăguț ca fizic.

Preocupat de toate actele lui Tololoi, la început în glumă și la urmă fără să vrea, Mirel era nedrept cu alții, cu tot gestul de dreptate. Ortansa îi făcea deseori mustrări. Atunci se împotrivea cu vorbe multe, găsind totdeauna o apărare. Rămas singur, mai puțin încrezător în sine, se întreba cu frică dacă nu cumva se înșală. Își observa preocuparea numai pentru anumite persoane, în timp ce asupra altora din apropiere nu putea spune un cuvînt de bine sau de rău. Spiritul lui de observație, mîndria lui veșnică, era foarte capricios: nu se îndrepta decît asupra celora care îl interesau. Acest interes, la rîndul lui, era de precizat. Dintr-o dată, fără motive, se oprea asupra cuiva și observa atunci ceea ce alții nici nu bănuiau. Mirel își mărtu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

risea inegalitatea cu care își risipea răutățile. Ca să se scuze, cugeta :

„Sînt un artist și nu aleg decît ceea ce e interesant din ceea ce ne înconjoară. Poate sînt nedrept. Dreptatea sau nedreptatea nu sînt însă valori estetice, singurele care mă preocupă. Și apoi nu pot să fiu învinuit că sînt orb, că alții pot face din mine ce vor. Sînt destul de lipsit de prejudecăți ca să pot presupune orișice... Se poate ca Tololoi să fie, în afară de fizicul lui și de stîngăciile sale — singurele pe care le urmăresc — un om de geniu. Se poate ca Mary — îmi permit închipuirile cele mai nesocotite — să nu fie așa de pură după cum pare. Se poate iar ca Mama, care e așa de bună, să aibă un trecut dubios. Tatăl meu să fie un prinț sau un țigan, să mai am frați sau surori prin pensioane ; toate aceste nu pot să mă supere pe mine, să mă micșoreze și să dea dreptul altora să mă învinovățească de neobservație ; ele chiar de mi-ar fi țipate, nu le-aș auzi : *Nu mă interesează.*"

Vorbe multe ca să se împace cu sine însuși, căci adevărul lor nu-l controlase niciodată. Poate că prima întîmplare care ar fi schimbat ceva din rostul familiei lui, așa cum și-l închipuia el, l-ar fi pus pe gînduri.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Într-o zi Tata dete un mare dejun politic. Pregătirea se făcu cu mulți nervi. Discuția fusese mare dacă să ia parte și familia și cine anume din familie, însă imediat ce Tata fusese pus în curent, hotărîse: „Va fi o masă serioasă numai de bărbați". Mama protestă cu multă iscusință: „Dar atunci nu voi putea lua parte la discursul tău". Una din vechile pretenții ale Mamei era să-l audă pe Tata ținînd discursuri, dar Tata, cu toată importanța lui, se eschiva aproape totdeauna. Fu și acum concludent: „Eu nu vorbesc." Se porniră, pe diferite tonuri, o mulțime de „imposibili" din partea Mamei și a tușei Lina. „Nu se poate să nu vorbești. S-a făcut dejunul cu gîndul de a împăca dezidențele din partid pe nesimțite și de a apropia pe Duma de Vulpescu. Înainte de masă vor fi conversațiile particulare, iar la masă vei face aluzia, ca astfel tratativele să poată intra într-o fază definitivă."

Tușa Lina conchise: „E momentul să-ți arăți abilitatea legendară".

Vorba „abilitate" plăcu și fu apăsată apoi de Mama, întovărășită de exclamări sentimentale. Tata nici nu voia să audă. Brusc întrerupse Tololoi discuția: „Știți ce, nimic mai simplu, voi vorbi eu".

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Mirel, care se amuza ca la teatru, aprobă izbucnind: „Da, va vorbi Tololoi."

Tuşa Lina se grăbi să spună că ideea e bună, iar Mama, după o ezitare, primi. O nouă discuţie se ridică asupra hainelor pe care Tololoi trebuia să le îmbrace cu această ocazie. Atîta grabă era ca el să nu-şi schimbe ideea, că toţi îi căutau şi îi curăţau cîte ceva. Cu toţii îl încurajau, unii cu bună-credinţă, alţii ironic. Tololoi nu asculta sau se mulţumea să facă cîte un spirit. „Nu pricep numai dacă pot să-mi iau doctoriile în faţa lor".

Ziua fatală veni. Bărbi respectabile, haine negre, conversaţii grave. Din cînd în cînd cuvîntul „în definitiv" predomina.

La masă însă Tololoi îşi uitase complet rolul. Tata îl privea cu înţelesuri, iar dînsul îi răspundea prin zîmbete afectuoase. Vulpescu şi Duma mîncau fără vorbă, aplecaţi pe farfurii. Mama, care în camera alăturată se plasase chiar lîngă covorul pus în locul uşii anume, şi care chemase în preajma ei toată familia exclamînd mereu: „O! Ce emoţii, mes chers enfants", acum da semne de o nerăbdare plină de primejdii. „Imbecilul! Îmi vine să intru acolo să-l cert. Nu trebuia să se ofere dacă nu era în stare.

Ortansa nu mai ştia cum să o împace. „Linişteşte-te, Mamă, pentru Dumnezeu, gîndeşte-te că e băiatul tău."

Dar din partea lui Tololoi nu venea nici un semn. Mama trimise pe un servitor să-l cheme discret şi perfect se auzi răspunsul lui Tololoi: „Vin!" apoi se sculă, şi din picioare începu să vorbească cu vecinul. Mama iar izbucni: „Asta e în stare să spuie la toţi că l-am chemat".

În sfîrşit, cînd Tololoi dete cu ochii de Mama roşie de mînie, îşi aduse aminte dintr-o dată, şi fără să mai aştepte vreo vorbă, se întoarse înapoi la masă. Îşi turnă dintr-o sticluţă roşie cîteva picături în paharul de şampanie şi se ridică. Plecarea lui întovărăşită de acel „vin", întoarcerea lui bruscă, pregătirile lui aşa de inabil făcute, făcuseră pe mulţi să observe scena şi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

acum se distrau. Tata răsufla ușurat și își întinsese urechea ; cu toții se întoarseră spre Tololoi. Vulpescu și Duma, știind că despre ei era vorba, deveniseră gravi. Tololoi încercă să vorbească, își drese glasul, articulă ceva, aruncă prematur un deget în aer, se încruntă aruncînd o privire ascuțită printre asistenți, apoi își căută batista, nu o găsi în nici un buzunar, luă atunci șervetul de pe masă, își scoase ochelarii și începu să și-i șteargă grăbit.

Din partea cealaltă a mesei se auzi un „domnilor" răspicat.

Era Tata care, galben la față, impunător ca un patriarh, salva situația.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ziua plecării venise repede. Cu o seară înainte, toată lumea părea. Tușa Lina risipea sfaturi, se arăta tristă și dădea pregătirii o importanță nemăsurată, ca să-și arate interesul. Mama, învîrtindu-se pe un scaun, gesticula neobosit și vorbind mereu, repeta la fiecare frază : „Și Tata e de părerea asta !"

Tololoi își spunea și el părerea, zgomotos ca de obicei, aruncîndu-și, spre mai multă argumentare, două degete înțepenite în aer. Apoi se întrerupea pentru cîteva clipe, cu ochii pe un colț din ziarul care servea la împachetat. Se uita deseori la ceas și, totuși, de era întrebat, nu știa să spună ora.

Mary, singură, fără să-și piardă calmul, așeza în ladă lucrurile cu îngrijire, dantelele subțiri și panglicele de toate culorile. Aproba totul în tăcere, zîmbind.

Ortansa ducea grija lui Mirel. Orînduia cu băgare de seamă geamantanul, dînd totodată povețe de ascultare și de cumințenie. Dar băiatul n-o auzea. Nu-i plăceau sfaturile pe care Ortansa le împrăștia întotdeauna cu dărnicie. Era cuprins de melancolia plecării.

Îndrăgostit de frunze și de flori, îi părea rău ori de cîte ori le părăsea. Lăsă pe Ortansa în mijlocul vorbei și ieși în curte. Liniștea serii începuse să se lase. Își

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

aduse aminte de zgomotul de odinioară, cînd Tata nu vinduse încă moşia, de oameni mulţi, de vitele blajine... O tristeţe apăsătoare îl cuprinse.

Deschise portiţa şi se strecură în grădină.

Merii încărcaţi îşi tirau crengile de greutatea rodului. Pomuşoara îşi scînteia bobiţele pînă departe în noapte. Macii, în grămezi, sîngerau pe iarba proaspătă. Un parfum puternic şi sănătos izbi pe băiat şi, deodată, neaşteptat, o bucurie ascuţită îl străbătu. I se păru că vede palate de marmoră, luminîndu-se pentru dînsul, şi în muzici nebune, dănţuitoare sprintene îl ademeneau. Auzi aplauze, chiote, zgomote de trăsuri. Imaginea capitalei îl cuprindea, halucinantă [1]. O forţă nouă îl pătrunse. Trupul lui firav se simţi împrospătat. Fără frică, ar fi fost în stare să se ia la luptă... Se vedea aşa de fericit, că nu mai putea să-şi suporte fericirea. Întinse mîinile în aer şi se încordă, cu un ţipăt de bucurie. Apoi o porni la goană prin toată grădina, călcînd peste straturi. În faţa unui nuc bătrîn se opri. Apucă o creangă apropiată şi se căţără pe ea. Urcă apoi sprinten, curajos cum nu mai făcuse niciodată, şi nu se opri decît în vîrf de tot, pe o creangă subţirică, îndoită sub greutatea lui. Se propti în picioare şi, abia răzimat, întinse mîinile încă o dată în aer. Rămase multă vreme acolo, cu gura întredeschisă, cu ochii înţepeniţi spre depărtări, ca şi cum ar fi vrut să privească lumea întreagă.

Cînd se dădu jos, bucuria îl părăsise. Se întoarse în curte şi de acolo se depărtă tot mai mult printre brazi. Seara se lăsase de tot. În fereastra lui Mary, o lumînare cu luminiţa ei mică se încerca să străbată întunericul. Nu se mai auzeau zgomote în strada pustie, doar pomii foşneau uşurel. Narcisele îşi înnegriseră petalele cu noapte. Mirel se simţea mai trist ca niciodată. Se văzu din nou mic şi neînsemnat, frămîntat de doruri neîmplinite. Auzea în muntele care nu se mai putea vedea, un vuiet surd ; îi rosto-

[1] În ediţia de bază : halucinatoare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

golca parcă numele, din stîncă în stîncă, ca o chemare zadarnică, căci el nu se simțea în stare să meargă acolo. Rămase cu capul în mîini, pe o bancă, fără gînduri, cu sufletul gol. În aer se pregăteau minuni. O luminiță subțire, dar puternică, străbătu spațiile. Apoi lumina se mări tot mai mult, cuprinse molcom toată natura, strecurînd, prin întunericul frunzelor, pete de beteală.

Candela cerului, luna rotundă apăru în sfîrșit întreagă.

Și atunci, deodată, o muzică încetă și mîngîietoare tremură peste fire. Încremenit, Mirel ascultă fără să priceapă. Sunetele egale, abia atinse, se frămîntau toate în jurul lor neobosit. Melodiile fugeau înaripate, zînele glumețe se îndemnau la joc. Dar lanțul se rupea mereu și jocul nu putea porni. Voci abia auzite și tragice le opreau. Cîteva note stinghere tulburau întreaga bucurie. O melancolie suavă și îmbălsămătoare chinuia lumea. Și pentru prima oară Mirel pricepu tot cuprinsul acestei melancolii. Întovărășită de danțuri, se auzea și mai tragică. Rămase încovoiat ca în fața unei revelații.

Așa cum spusese Mirel, și mai bine decît spusese dînsul, Lilli mititică, cu ochii limpezi, cînta din Mozart, în noapte.

A doua zi, în zori, cu Mary și Tololoi în fund, cu Mirel pe scăunaș, trăsura urui spre gară.

Într-o stradă tăcută, printre pomi, se ridica, subțire și înaltă, casa lui Mary. Albă cu totul, dantelată, îngrijită și împodobită la ferestre cu flori roșii, avea o înfățișare gingașă și primitoare. Fără să se ocupe stăpînii, baba Lina, slugă bătrînă, avea grijă de toate. Mary nu știa nimic din rînduiala Linei. Bătrîna apărea deodată acolo unde era nevoie de curățit. Ochii ei iscoditori și iuți vedeau imediat lucrul care nu mai era la locul lui și apoi dispărea tot așa de ușurel. Aparta-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mentul lui Mary, de la etajul de sus, era astfel admirabil îngrijit.

Camerele de jos însă arătau mai puțină curățenie. Cu toate protestările babei, Tololoi nu putea fi schimbat. Capetele covorului erau veșnic întoarse și pe masă se înghesuiau zeci de ziare mototolite, iar după strînsul mesei, la prînz, apăreau apoi noi firimituri pe cuvertură. În camera lui Tololoi, îndeosebi, Lina renunțase de mult să mai facă vreo ordine. Orice gînd de îmbunătățire era zadarnic. Învălmășite, pe masă, pe pat, pe scaune, pe sobă, pe jos, haine și ziare rupte, cărți deschise, creioane fără vîrf, nasturi, cravate...

Totuși, Tololoi reușea să-și găsească îndată orice lucru de care avea nevoie, și protesta împotriva oricărei orînduieli, care mai mult l-ar fi încurcat.

În preajma sosirii stăpînilor, baba Lina începuse o nouă grijanie. De dimineață doctorul Walter își făcuse apariția cu întrebarea :

— Cu ce tren sosesc ?

Baba nu știa să răspundă.

— Ce curios ! Și adaugă plictisit : Oamenii ăștia n-or să învețe niciodată să fie exacți !

Lina, fără să înțeleagă ceva, aprobă. Apoi Walter dispăru și spre seară se arătă din nou.

— N-au venit ? Și la răspunsul negativ : — Fantastic !

Își atîrnă în cuier, cu grijă, paltonul și pălăria. Trase scaunul cu spetează înaltă și drept, picior peste picior, cu o mînă bătînd nerăbdător în lemn, aștepta.

Doctorului Walter nu-i plăcea niciodată să vorbească despre familia lui. Totuși, înfățișarea-i englezească îi destăinuia originea. Era înalt și drept, cu trăsături energice, cu privirea hotărîtă. Rîdea rareori, sarcastic. În gesturi și în îmbrăcăminte se arăta de o eleganță căutată, dar fără excese. Numele lui adevărat era Wardley ; Tololoi care-l cunoscuse din școală, neputînd spune cuvîntul, simplificase „Walter".

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cum doctorul, venit de copil mic în Romînia, uitase cu desăvîrşire de strămoşii nordici, îşi păstrase numele nou.

În sfîrşit se auzi o trăsură oprindu-se şi apoi o sonerie. În uşă apărură Mary, Tololoi şi mai în urmă Mirel. Mary zîmbi şi spuse bucuros, întinzînd mîna albă:

— Bine te-am găsit, doctore!

Mirel observă acelaşi zîmbet prietenesc, care îl întîmpinase şi pe el altădată. Îi păru rău că nu era nici o deosebire între dînsul şi un străin.

Tololoi înaintă zgomotos, cu vorbe multe:

— Ce faci, Walter? Nu te-am văzut de mult!? Te-ai îngrăşat, măi, fire-ai al dracului!

Walter aplecă încetişor capul, corect.

Mary surise iarăşi:

— Îmi dai voie să-ţi prezint pe nepotul Mirel, cavalerul meu!

Doctorul strînse ceremonios mîna băiatului şi se recomandă:

— Walter!

Mirel se simţea măgulit de importanţa pe care i-o dăduse omul elegant. Uşurel, fără să-şi scoată pălăria, Mary se aşeză pe scaun, apoi se plînse cu acelaşi zîmbet:

— Un drum aşa de lung! N-a fost prea simplu pentru mine! O să trebuiască să mă îngrijeşti bine de tot!

Walter făcu un gest:

— La dispoziţie...

Tololoi întrerupse:

— Nu mai avem nevoie de tine, Walter. Nevastămea e sănătoasă.

Mary protestă încetişor, dar hotărît:

— Dimpotrivă, nu mă simt bine de loc. Acolo aerul era prea tare pentru mine!

Tololoi exclamă mirat, ca şi cum acum ar fi aflat pentru prima oară:

— Aşa?! Apoi găsind un ziar vechi, uită de ceilalţi. În timpul acesta, Mary povestea mereu:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Da, am petrecut bine acolo... dar n-o să mă mai duc multă vreme... M-am deprins aci cu lucrurile mele, cu liniștea mea... Acolo mă tulbura orice zgomot... Am fost obligată să-i vizitez... Nu-i mai văzusem de mult... De altfel oameni așa buni cu toții!... Să vezi pe mama lui Mirel! O minune! Dar, dacă eu sînt bolnavă și am nevoie de îngrijire specială... Ai să te îngrijești puțin și de mine, nu-i așa, domnule doctor?

Walter aprobă cu seriozitate, apoi Mary continuă:

— Să îngrijim și de Mirel. Mi l-a dat în seamă mamă-sa. Călătorește mult, nu mănîncă. E păcat de el! Nu e așa, Mirel, că o să mă asculți?

Walter spuse și el:

— O să fie în îngrijirea mea specială.

— Desigur, spuse iar Mary.

— Uite, domnule doctor, dacă vrei, ai putea chiar acum să mă vezi, sînt așa de fricoasă! Mă tem să las să treacă timpul.

— Tocmai vroiam să propun...

— Și ai să fii bun să aștepți puțin... Numai să mă curăț de drum. Trimit să te cheme într-un sfert de oră... Nu-i așa că nu-i prea mult?

— Oricît, pentru dumneata...

Mary se întoarse atunci către Lina, care nu se îndura să se depărteze:

— Lino, odaia roz o dăm lui Mirel. N-avea grijă, e un băiat foarte ordonat! Te duci, Mirel, să-ți arate odaia?

Și zîmbind încă o dată, mlădioasă și fără zgomot, Mary urcă scara împodobită cu covoare romînești, înspre camera ei.

Sosirea acasă o făcuse pe Mary mai vorbăreață ca de obicei.

Chiar începuse, tot fără zgomot, să întrebe, să se roage, să se plîngă...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Walter își reluă locul, picior peste picior. Tololoi lîngă fereastră, cu ziarul deschis în mînă, părea că uitase de ceilalți.

După puțin, baba Lina apăru în capul scărilor:

— Domnule doctor, vă cheamă duduia...

Walter, cu o mînă la spate, porni grav pe urmele babei. Tololoi întoarse capul, în sfîrșit, și strigă:

— Vezi, Walter, spune-i că e bine; nu mai poate merge multă vreme așa!

Doctorul replică:

— Îmi voi face datoria!

— De doi ani nu faci decît asta! Să știi că aștept aci răspunsul.

Și reluă ziarul.

Vizita doctorului se prelungi aproape o jumătate de oră și Tololoi da semne de nerăbdare. Dar tocmai cînd se auzi o ușă deschizîndu-se, Tololoi, complet distrat, cu ziarul în mîini, își luă pălăria și ieși în stradă. Doctorul găsi, astfel, numai pe băiat. Fără să arate vreo mirare, începu ceremonios:

— Să nu te îngrijești, cu timpul o să se facă bine. Trebuie însă multă, multă răbdare. Boală de nervi... Inimă slabă... dar nici un pericol. Mai cu seamă să nu fie contrazisă și, dacă se poate, să aibă distracții... Bineînțeles, distracțiile care îi plac.

Și întinzînd mîna:

— Încă o dată, să n-ai nici o grijă.

Mirel so crezu dator să mulțumească, încruntînd din sprîncene. În prag, Walter își opri pasul; păru că-și amintește ceva:

— Scuză-mă, vreau să te întreb cum te mai simți?

— Bine, de ce?

— Doamna Mary se îngrijește de slăbiciunea dumitale. Nădăjduiesc că nu-i nimic serios. În orice caz, o să-mi permiți, cînd vei vrea, bineînțeles, o mică examinare... N-o să te plictisesc prea mult.

Mirel își ascunse timiditatea sub o glumă:

— O, domnule doctor! Dragostea cucoanelor e într-adevăr copleșitoare! N-am avut niciodată nimic!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Doctorul răspunse cu aceeași seriozitate:

— Cu atît mai bine... In orice caz, o să viu mîine special pentru dumneata... La revedere!

Și întinse încă o dată mîna.

Această politețe exagerată tulbură pe Mirel.

Walter vorbise cu dînsul, cum nu mai făcuse nimeni niciodată. Nu-l considera un copil.

Totuși timiditatea lui îl oprea să se bucure prea mult de delicatețea doctorului... Se simțea roșind.

In stradă Walter auzi o exclamare zgomotoasă și neașteptată:

— Bonjour, Walter! Ce mai e cu tine?

Tololoi îl strîngea în brațe, ca și cum l-ar fi văzut pentru prima oară.

Doctorul nu-și pierdu însă cumpătul.

— Am căutat pe doamna Mary...

— A! Bine zici! E bine, nu-i așa?

— Nu e chiar așa de bine, pe cît crezi!

— Ce tot are? Eu nu văd nimic!

— Tot așa!...

— Hm! Ascultă Walter. N-ai putea să spui ce are, în fond, că eu tot nu știu! Ce dracu, de doi ani de cînd ține boala!...

— Inimă, anemie, nervi... Toate la un loc...

— Bine, dar atunci n-o să se mai facă niciodată bine!

— Sper că doctoriile prescrise o să-i facă ceva... De inimă să n-ai grijă... Nervii sînt de vină în toate.

— Dar de unde nervi? Eu o văd foarte calmă!

— Boala de nervi se prezintă la fiecare în alt fel. Cei cu izbucniri sînt cei mai puțin nenorociți... cel puțin pentru ei...

— Și va să zică... viața în comun tot nu e posibilă?

Doctorul avu o clipă de gîndire:

— Deocamdată, nu!

— Teribil!

Urmă o tăcere, dar care se rupse îndată.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Ia te uită, Walter! Ce femeie frumoasă. Extraordinar!

O doamnă înaltă, puțin cam corpolentă, traversa strada. Tololoi o urmă cu ochii.

— Strașnică femeie!

Doamna dispăru. Tololoi, fără să mai adauge un cuvînt, deschise un ziar și se depărtă spre casă, cu pași inegali, mai repede, mai încet, sau oprindu-se în loc, după importanța lecturii.

Doctorul Walter plecă și el fără să se mire.

Acasă, Mirel aștepta singur, la masă. Tololoi sosi în sfîrșit. Mary trimise veste prin baba Lina că, obosită peste măsură, se culcase.

Mirel rămase astfel numai cu unchiul său. Se simțea plictisit, dar își aduse aminte de rugămintea lui Mary: „O să-i ții de urît lui Tololoi".

Puse o întrebare asupra lui Ludovic al XV-lea. Atît a fost de ajuns. Cu același zgomot, cu aceeași lipsă de plan și stîngăcie în vorbă, cu numele proprii spuse rău, Tololoi povestea sute de fapte mărunte, din cine știe ce carte. Uitînd toată nestatornicia cu care erau înfățișate lucrurile, băiatul asculta cu atenție învinovățindu-se de neștiința lui.

Seara, după ce se stinse lumina, Mirel auzi, în depărtare, zgomote de trăsuri și tramvaie și în închipuirea lui flutură un rîset ademenitor. Se simți fericit.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

A doua zi, gusturile vagabonde ale lui Mirel fură oprite chiar de la început. O ploaie murdară și egală curgea din norii cenușii, vestind din vreme toamna. Cu fruntea lipită de geamul ud, băiatul privea trist la apa care se prelingea neîntrerupt pe strada puțin aplecată, la trăsurile acoperite, rare, grăbite. Ar fi plecat totuși, nesocotit totdeauna în ceea ce privește sănătatea lui, dacă Mary nu ar fi trimis pe Lina cu rugămintea mare „să nu facă imprudențe". Ascultă. Timpul trecu încet. În odaia de alături, Tololoi, după multe promisiuni, pe care nu i le ceruse nimeni, reîncepuse studiul istoriei. Prin ușa de sticlă, Mirel îl vedea cum nu-și găsea loc... Deschidea și iar închidea cartea, se plimba prin camere, apoi recitea un capăt de ziar. Făcîndu-se că nu știe nimic, băiatul îl întrebă tocmai atunci:

— Ce fericit ești că poți pricepe lucruri așa de subtile!

Nu răspunse nimic, dar își reluă cartea.

Spunea pe de rost cu voce tare, încruntîndu-se și aruncînd din cînd în cînd în aer, cele două degete, cu cîte un „domnilor" puternic. Apoi obosit de sforțare, lungea cuvintele, înceta pentru ca apoi, cu o nouă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sforțare, pricinuită adesea de răutatea lui Mirel, să înceapă din nou.

Mirel se ferea să facă vreo întrerupere care ar fi semănat a întrebare. Tololoi era gata să dea deslușiri nesfîrșite, tot ceea ce citise, oricît de minuțios ar fi fost, neluînd în seamă că nu putea fi înțeles. Cu toate observațiile lui Mirel, Tololoi închise cartea definitiv, căutînd o dezvinovățire:

— Destul pentru azi! Trebuie să mă învăț cu încetul.

Curînd după aceea, Mirel îl văzu pe geam, cu umbrela prea mare pentru el, cu șireturile de la ghete fluturînd, cu un ziar mare deschis, depărtîndu-se nepăsător prin ploaie.

Sub ploaia ce nu mai contenea, ziua trecea posomorîtă. La prînz, cum Mary nu se coborî, Mirel mîncă iarăși cu Tololoi. Pe la patru, Mary, tot așa de rozã și de zimbitoare ca de obicei, apăru gata de plecare. Spuse în trecere cîte o vorbă bună, apoi adăugă:

— Eu mă duc la vizite... Incep cu Adela... Trebuie să te deprinzi cu mine, Mirel. Singura mea distracție e să-mi văd prietenele.

Și înainte de a pleca, mai spuse:

— Să fiți devreme acasă! Avem pe Walter la masă!

Mirel rămase nedumerit. Întrebă pe Tololoi:

— Cum pleacă Mary pe vremea asta?

— I-a adus doar Lina trăsură!

Și continuă, cu chef de vorbă:

— Admirabilă inimă are Mary! Poartă de grijă la o mulțime de rude sărace. Toate zilele și le pierde cu ele... Parcă n-ar putea să le trimită ceva fără să se ostenească!... Nu vrea să m-asculte... Ce vrei? Dacă e gustul ei! Walter a spus să n-o contrazic.

Seara fu veselă și mulțumi pe toți. Florile, argintăria, sticlele, fața de masă și șervetele brodate, totul sclipea sub becurile aprinse. Mary, tăcută de obicei, acum povestea tot timpul. Exclama, protesta, se re-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

volta, se plîngea mereu, cu zîmbetul ei minunat, cu aceeași grație și lipsă de zgomot. Mirel se miră în fața transformării. Walter, impecabil ca totdeauna, își purta cu eleganță hainele la[1] modă, ascultînd cu interes pe oricine ar fi vorbit.

Tololoi vorbea cel mai mult, zgomotos și luînd parte, cu toate acestea, foarte puțin la discuție. Un amic, avocat, îi arătase un pasaj din Demogue. I se păruse interesant pentru el, care era competinte în toate și acum încerca să-l povestească.

— Se poate contracta cu tine însuți! Exemplu: o femeie are jumătate de casă ca dotă. Deci sub administrarea bărbatului. Cealaltă jumătate îi revine mai tîrziu ca moștenire: o administrează ea însăși. Ea poate face cu dînsa, astfel, un partaj! Bineînțeles, francezii n-au text de lege, germanii însă admit în anumite cazuri...

Walter asculta cu atenție și din cînd în cînd cerea cîte o mică explicare ca să priceapă mai bine. Mary zîmbea, părînd că înțelege despre ce e vorba. Numai Mirel își permise un „foarte interesant", ironic.

Walter devenea din ce în ce mai nepreținut. Călătorise mult și băiatul nu mai contenea cu întrebările. Dacă doctorul observa mai puțin pitorescul țărilor, studiase în schimb cu de-amănuntul oamenii și obiceiurile. Mirel găsi o scuză pentru lipsurile doctorului: „Și Montaigne făcea la fel!"

În istorisiri, doctorul numea, printre prieteni, cîțiva duci și conți, și faptul impuse băiatului. Tololoi întrerupea zgomotos, gata să-și spună părerea. Numai Mary tăcea. Asculta cu ochi mari, cu gura admirabilă, întredeschisă. Într-un tîrziu, vocea ei mică și melodioasă reuși să întoarcă conversația:

— Și pe mine nu mă bagă nimeni în seamă.

Părea un copil mic care se alinta. Doctorul Walter spuse încetișor:

---

[1] În ediția de bază: de modă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Pe dumneata te purtăm tot timpul în gîndul nostru, ori despre ce am vorbi, cu grija cu care porți un lucru prețios și delicat, de care te temi să nu se strice!

Tololoi întrerupse cu un rîs sacadat:

— Doctorul, doctorul! El numai la sănătate se gîndește!

Mary întrebă glumeț:

— Sentimental?

După o mică tăcere Walter răspunse:

— Ploaia și frigul sînt de vină, poate... Și țările calde de care vorbeam...

Și apoi reluă tonul lui obișnuit:

— Boala de nervi de care suferiți...

Mirel se uita curios la Walter. Doctorul devenea pentru dînsul tot mai interesant. Gesturile măsurate, eleganța vorbelor, cunoștințele vaste, politețea nedezmințită, toate impresionau și, uneori, cu toată înfățișarea masivă, cîteva umbre de melancolie. Poate dureri ascunse, frămîntări, la fel ca la Mirel... Băiatul se mîndrea cu supărările lui, căci îl făceau să trăiască intens. Dar el nu avea tăria înfrînărilor în sine și izbucnea adesea. Și bănuia la doctorul o putere de reținere gigantică. Cu gîndul mereu la literatură, apropie pe doctor de imaginea lui Vigny: aceleași dureri nemărturisite. Cînd Mirel izbutea să se reculeagă de sub farmecul povestitorului, se întreba dacă nu se înșală. Glasul ceremonios și rece al lui Walter continua vorbele măsurate.

Conversația fu întreruptă de soneria telefonului. Tololoi, ca de obicei, se repezi la aparat. Niciodată nu părîse mai stîngaci decît acum: vorbea tare, apoi șoptit, și deodată începea să țipe, încurca cuvintele, repeta mereu: „Aud?" Nu înțelegea ce i se spune, cerea să i se vorbească mai tare, ridicînd însuși glasul și apoi se răstea celor din cameră, cu toate că nu vorbea nimeni:

— Dar tăceți din gură!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

După zece minute de chinuri, Tololoi închise telefonul.

— Au greșit numărul!

Mirel se uită la cei doi bărbați și făcu comparație: unul urît, stîngaci, inestetic; celălalt socotit, elegant, plin de atenții. Privirea îi alunecă apoi spre Mary, albă, sclipitoare sub lumina bogată, cu o floare roșie în părul de aur, minune de grație, și care, ca și cum nu-și dădea seama de nimic, surîdea ca întotdeauna.

După multe reținere din partea lui Mary, de loc obosită, doctorul plecă. Mary nu mai întîrzie mult. Spuse bună seara cu vocea ei caldă și melodioasă, apoi urcă fără zgomot scările. Mirel se uita nedumerit după arătarea suavă ce dispărea printre covoare. Întoarse o privire ascuțită spre Tololoi, rămas la masă, și intră în odaia lui plină de întuneric. Afară ploaia bătea neîntrerupt în geamuri.

A doua zi o șuviță de soare, strecurată prin dantela perdelei, trezi pe Mirel. Curînd după aceea, tocmai cînd Tololoi întredeschise cărțile, Walter apăru impecabil, în haine de sport, cu o pelerină sub braț:

— Am venit să vă iau la o plimbare cu automobilul.

Tololoi exclamă turbulent:

— Bravo, Walter! Ce idee genială. Tot n-aveam ce face! Și închise cartea. Mirel spuse ironic:

— Să nu-ți pierzi obiceiul studiului.

— Pentru o zi, nu-i nimic!

Și țipă Linei:

— Du-te de întreabă pe Mary, de nu vrea să meargă și ea. De altfel, slabă nădejde. Se scoală așa de tîrziu!

Walter întrebă pe Mirel:

— Nu-i așa că nu-ți displace o plimbare de dimineață?

— O nu, eu nu merg. Mulțumesc!

— De ce nu? După ploaie aerul e curat și drumul fără praf. Am auzit că te interesează bisericile vechi... Putem vizita cîteva!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Mirel protestă, cu toată dorința de a vedea lucruri noi :

— Sînt obosit !

Tololoi izbucni :

— Obosit !?... Minciună sfruntată ! A dormit douăsprezece ore ! E încăpățînat, ascultă-mă pe mine !...

Cum el avea veșnic insomnii, îi bănuia pe toți de somn îndelungat. Walter insistă :

— Nu sînt lucruri extraordinare prin împrejurimi, dar, în orice caz, palatul de la Mogoșoaia trebuie văzut. Epoca lui Brîncoveanu, cînd se adunau împreună atîtea stiluri. La Mogoșoaia sînt influențe venețiene. Este o loggia minunată. Și totuși tradiția bizantină nu e ruptă... Și totul, ce e mai rar, e bine armonizat. Trebuie să vii s-o vezi !

O voce catifelată foșni în capul scării, închizînd discuția :

— Desigur, Mirel vine cu noi !

Și Mary apăru albă și zîmbitoare.

Tololoi exclamă :

— Ia te uită la Mary ! Curioase mai sînt femeile ! Cîteodată nu părăsesc patul pentru o zgîrietură, și altă dată mai voinice ca bărbații ! Aplaudă : Bravo, Mary !

Vocea lui Mary glumea armonios :

— Să n-aveți grijă, n-o să vă împiedic în strengăriile voastre !

Tololoi făcu haz, apoi zise serios :

— De vizităm mînăstiri, să mergem numai la călugării ! Mă interesează foarte mult !

Mirel se uită urît la dînsul.

În automobil, Tololoi ceru locul lîngă șofer, nu de politețe, ci ca să fie mai puțin zdruncinat. Doctorul, după multe insistențe inutile, luă loc în fund, lîngă Mary. Mirel ședea pe scăunel în fața lor. După cum spusese Walter, timpul era minunat. Un aer răcoros și limpede lovea în față. De o parte și de alta se întin-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dea grîul galben, gata să fie cules. Tololoi întoarse capul, ca să-şi dea părerea asupra agriculturii.

Walter întrebă :

— Sîntem pe drumul spre Piteşti. Dacă aveţi vreo dorinţă, puteţi să mi-o spuneţi.

Tololoi exclamă :

— Mie mi-e indiferent !

Walter continuă :

— Putem face călătoria cît de lungă. Nu v-am făgăduit prea mult, că mi-a fost frică să nu vă speriaţi. Dar dacă doamna Mary nu se simte obosită...

— O ! Mie îmi face bine aerul...

Walter se arătă mulţumit :

— Atunci, încotro o luăm ?

Şi cum toţi tăceau, se întoarse spre Mirel :

— Care e părerea dumitale ?

— Prin apropiere nu e nimic interesant ?

— Oricît de departe ! Maşina merge cu o sută de kilometri pe oră.

— Aş spune Mînăstirea Hurezu... Dar nu ştiu !

— Aşa, desigur, Mînăstirea Hurezu ! Ceilalţi nu au nimic împotrivă ?

Tololoi aprobă cunoscător :

— Da ! Planul nu e rău !

Automobilul o luă într-o goană nebună. Străbătu numai Curtea de Argeş, ca să nu se piardă timpul şi făgăduindu-se o nouă vizită specială pentru Biserica Domnească. Apoi o porni prin păduri spre Olt. Stejari enormi îşi împleteau frunzele, acoperind cerul. Fundul pădurii întunecate îngăima un vaiet. Oaspeţii de o clipă tăceau. Numai Tololoi îşi spunea mereu părerea. Mirel enervat îl întrebă :

— Atîta frumuseţe nu te face să meditezi ?

Şi el răspunse :

— Dar eu ce fac ?

Ajunseră. O maică, albă ca varul la faţă, le ieşî în întîmpinare. Cu dînsa vizitară biserica, arhondaricul, bolniţa. Mirel, priceput, dădea şi el relaţiile necesare.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cercetară cu de-amănuntul minunea lui Brîncoveanu, armonia picturilor maestre. Întîrziară mai mult la stîlpii răsuciți în toate felurile, de la intrarea locuinței stariței. Apoi mai departe, încercară o privire generală. Armonios se întindea șiragul de coloane, de-a lungul clădirilor, pînă în fund. Albe și proporționate se repetau mereu și ochii, vrăjiți, alergau fără oboseală de-a lungul lor.

Tololoi întrerupse minunea :

— Numai stîlpii nu-mi plac, prea sînt monotoni !

Cînd ajunseră acasă, se înnoptase de mult. După ce, sub ploaie, orașul i se păruse lui Mirel gol și urît, acum din fuga automobilului, luminile care se întretăiau, zgomotele și mișcarea îi încurcau observația. Nu putea reține decît o făgăduință pentru mai tîrziu. După masă, nu mai putu răbda. Se îmbrăcă să plece. Tololoi voi să-l întovărășească. Mirel îi aruncă un : „Vieux marcheur ![1] Uită-te mai bine în oglindă !" Și se îndreptă singur spre necunoscutul străzilor.

O apucă încotro vedea lumini mai multe, citea nesăturat afișele, se oprea la fiecare vitrină luminată. Se uita după femei, le cerceta îmbrăcămintea și făcea reflecții. Venit cu intenția să petreacă, avea bunăvoință față de toate și admira orice îi ieșea în cale. Hoinări multă vreme și nimeri în sfîrșit în fața luminilor de la intrarea unui varieteu. Cobori treptele și luă loc într-un colț singuratic.

Pe scena mică, începuse spectacolul. Femei urîte și bătrîne se perindau, încercînd jocuri moderne, sau cîntînd fals, cel mai adesea în ungurește. Aplauze teribile, ironice sau admirative, închideau fiecare număr, în timp ce diva apărea trimițînd o sărutare în aer.

Mirel nu voi să-și recunoască deziluzia. Văzînd că ceilalți fac haz, nu bănui gustul îndoielnic la oamenii

[1] Bătrîn umblăreț !

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

capitalei. Aprinse o țigară pentru prima oară și comandă o sticlă de vin. Programul înainta și femeile erau tot așa de urîte, dansînd tot așa de prost. Doi gimnaști și un copil fenomenal pricinuiră noi furtuni de aplauze. Cortina căzu pentru ultima oară și cei cîțiva muzicanți începură furioși un marș.

Lumea se îndrepta, parte înspre garderobă, parte spre o sală alăturată cu bufete și cu uși acoperite cu perdele. Mirel examină camera și văzu la o masă cîteva din dănțuitoarele de pe scenă. Erau îmbrăcate colorat, cu panglici multe și vorbeau răgușit între ele.

„Aici e scump!", gîndi Mirel și se îndreptă spre ieșire. În stradă, o luă pe ulițe mai dosnice. Inima îi bătu cu putere. Cele cîteva picături de vin îl făceau să se clatine. La un colț de stradă întunecat zări femei multe, plimbîndu-se într-o parte și alta. De aproape le văzu galbene la față, cu ochii ascunși sub vopsea, cu buzele roșii; lacome, privirile tuturor se îndreptau înspre Mirel. Unele îi făcură semne, altele îl chemau lămurit. În mijloc, se deschidea o ușă asupra unei curți întunecoase. Se auzeau cuvinte de mîngîieri și tot felul de fă'găduieli. Mirel se gîndi să aleagă. N-avea însă curajul. Își simțea mușchii încordați și o înăbușire în gît. Toată lumea îl chema și lui îi era rușine să primească. Din spate se auzi o voce subțire ca un clopoțel:

— Lasă-l, dragă, nu vezi că ne sfidează!

Și Mirel se trezi singur în întuneric. Fără să observe, trecuse de mult colțul ispitelor. Grăbi pasul și se simți deodată fericit. Mintea lui tulburată schimba după gustul ei scena de mai înainte... Îl chemau și el nu voise să primească... El nu e doar un om de rînd, care îngălbenește în fața unei rochii.

Fără veste, se găsi în fața casei unde locuia. În fereastră Tololoi, în cămașă și cu ochelarii negri pe nas, își aerisea insomnia. Îl văzu pe băiat și țipă, amenințîndu-l în glumă cu degetul:

— Acum se vine, ștrengarule?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Fără să mai țină seamă de rugăciunea lui Mary „să nu supere pe Tololoi", de datoriile lui de oaspe sau de prezența foarte deasă a lui Walter, Mirel își întețea răutățile împotriva unchiului său.

Trăind alături de dînsul, îi observa toate stîngăciile și se enerva. Nu se putea opri să nu arunce toată vremea cîte un : „Ce urît mininci" sau : „Vorbești de se aude din stradă !" Trudă zadarnică, de altfel ; Tololoi părea că nu aude și nu schimba nimic din obiceiurile lui. Mirel suferea de pe urma defectelor aceste și se mira cum Mary putea să zîmbească mai departe.

Băiatul era nervos și nu băga de seamă că se schimbase singur. Depindea de altul.

Tololoi apărea veșnic același, cu cravata într-o parte, cu șireturile desfăcute, cu ziarul deschis întreg și la cea mai neînsemnată întrebare, începînd perorația.

Era invulnerabil.

În fiecare seară Mary, cu un zîmbet minunat, dispărea în capul scării, printre covoare, iar dimineața nu era văzută decît rareori. Prînzul i-l ducea baba Lina sus. Abia pe la cinci se cobora cu pălăria în cap, gătită, gata de vizite.

Camerele lui Mary erau pentru Mirel pline de mister. Nu fusese niciodată chemat acolo și odată, cînd își exprimase dorința unei vizite, i se refuzase frumos :

— La mine e o neorînduială...

Puse atunci unele întrebări lui Tololoi, dar acesta nu dădu nici un răspuns hotărît. În mintea băiatului se aprinseră tot felul de bănuieli.

Într-o zi, cum Mary plecă la vizite, Mirel, nemaistăpînindu-și curiozitatea, urcă scările. Ajuns sus, își furișă privirea printre covoare și dădu peste un antret mic, în fund cu o ușă de lemn. Se apropie de ea, o întredeschise cu frică și fu izbit de lumina dinăuntru. Era o cameră mare, cu laturi multe, și cu tavanul de geamuri mici, artistic împreunate între ele. Pe podele și pe pereți covoare vechi. În mijloc o sofa enormă, aproape pătrată, acoperită cu perne de mă-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tase de toate culorile. Şi în toate colţurile, lucruri preţioase şi mici, tablouri, scaune, paravane, măsuţe, oglinzi, plante şi flori. Impresia generală era sclipitoare. Mirel îşi recăpătă aici toate iluziile pierdute asupra vieţii de capitală. Trecea de la un obiect la altul, minunat de gustul care domnea în această neorînduială. Descoperea în ele o fiinţă cu totul nouă. Şi încercă cu privirea ascuţită să-i cerceteze toate tainele. Un pas uşor se auzi. Îngălbenind, neştiind ce să facă, negăsind nici o vorbă să se dezvinovăţească. Îi sclipi, între două covoare, deschizătura unei uşi, se îndreptă acolo şi ajunse în camera de baie. Se alipi de uşă şi rămase nemişcat. Privirea-i nimeri într-o oglindă în care se reflecta odaia luminată de alături. Şi văzu pe Mary, minunată ca întotdeauna, păşind graţios şi fără zgomot înspre o oglindă, îşi scoase pălăria şi, privindu-se, se pudră cu un puf enorm. Surise şi apoi se întinse pe patul mare, printre pernele moi, rezemîndu-se într-un cot. Buzele roşii şi proaspete pătau faţa ei transparentă, ca un mac aruncat pe ape. Părul de aur scinteia în lumină.

Apoi alt pas sui inegal treptele, pasul caracteristic al lui Tololoi. Mary avu o încleştare a dinţilor şi un sunet de supremă oboseală, dar, la apariţia bărbatului său, buzele se destinseră şi zîmbi după obicei. Cîteva gesturi numai, dar care fură revelatoare. Mirel, primul, surprinsese un secret care intrigase aşa de mult pe toţi. Căzuse pentru o clipă toate profunzimile pe care le ascundea faţa veşnic calmă şi mulţumită a lui Mary. Descoperirile i se opriră însă aici. Tololoi începu să se plîngă de toată singurătatea în care e lăsat. Cînd vrea să vorbească şi el puţin cu cineva, trebuie să se ducă la vecini. Mary primea totul cu blîndeţe. Văzînd asta, Tololoi deveni mai curajos. Încercă să o sărute şi, pentru că Mary îl dădu uşor la o parte, izbucni:

— O să mă forţezi să mă duc *aiurea!*

Simţi tăria vorbei spuse şi voi să se scuze:

— Dacă de doi ani mă respingi mereu!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Căzu pe un scaun și începu să plîngă. Se opri însă curînd și ieși tot atît de șovăitor, precum intrase. Mary nu făcuse tot timpul nici un gest.

Un timp și, ca și cum toți și-ar fi dat întîlnire în camera lui Mary, Walter intră și el.

Mirel simțise momente de surprindere, de scîrbă, de milă. Acum curiozitatea îl făcea să uite tot ceea ce simțise mai înainte.

Pe același ton ceremonios, doctorul începu să vorbească de lucruri neînsemnate...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cînd se coborî, Mirel rămase îndelung copleşit de revelaţia pe care o avusese. Aşa de tînăr, asistase la o tragedie a căror nuanţe nu-i puteau fi familiare. Milă pentru Tololoi care, neînţelegînd nimic, se arăta pretenţios şi desperat, milă pentru Mary, care se sacrifica fără speranţă. El nu putea şi nimeni altul n-ar fi putut schimba nimic. Singurul lui rol era să se facă complet neştiutor şi să nu facă să izbucnească, printr-un gest stîngaci, atmosfera sumbră care dura din frica fiecăruia de a nu distruge totul la cea mai mică iniţiativă.

Uşa sufrageriei se deschise zgomotos. Intră Tololoi şi în spatele lui se zări silueta masivă a lui Walter.

— Veşti proaste! A venit o telegramă. Ortansa e foarte rău şi-şi cheamă băiatul...

— Ortansa bolnavă! Ce are?

— Nu spune nimic... Poate că-i e dor de băiat...

Ortansa era bolnăvicioasă de felul ei, totuşi telegrama sperie pe toată lumea. Walter căută cuvinte bune:

— Poate să nu fie nimic grav...

Mirel se uită la el cu curiozitate.

— Plec cu primul tren.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Iți dau eu automobilul... Dacă nu e nimic, te poți întoarce înapoi...

— Mulțumesc, pot lua trenul...

— Tren n-ai decît mîine la opt. Cu automobilul poți pleca și acum noaptea dacă vrei.

Mary se oprise:

— Noaptea se poate întîmpla ceva.

Dar Tololoi era încîntat de propunerea doctorului:

— Mai bine cu automobilul. Merg și eu cu dînsul. Mie îmi plac foarte mult plimbările astea. Ne întoarcem apoi imediat.

Călătoria fu hotărîtă în cîteva minute. Walter telefonă și automobilul sosi repede. La îmbrățișare, Mary șopti lui Mirel:

— Îmi pare rău că pleci tocmai acum cînd am și eu un prieten.

Automobilul o porni zgomotos și repede. În urma lui, Mary și Walter fluturau batistele.

Mașina fugi în noapte, împlintînd în întuneric două fișii de lumină. Ajunseră dimineața la nouă. Pe stradă întîlniră pe Tata.

— Ce e cu mama?

— E bine acum. V-ați speriat degeaba. Avusese un leșin și Mama s-a apucat să telegrafieze. Totuși e în pat...

— E bine mama!

Tololoi izbucni:

— Ei, nu ți-am spus eu?

Se strecurară printre tei. În curte, Lilli, tăcută ca de obicei, juca crocket cu un băiețandru cu părul blond și creț. Mirel recunoscu pe fostul lui camarad de școală, băiatul deputatului Radu.

— Bonjour, Fritz!

Îl poreclise Fritz, pentru că făcea impresia unui nemțișor. Acasă îi spuneau Gigel.

Lilli exclamă:

— Uite pe Mirel!

La scară, Ioana veni să ia geamantanele. Spuse băiatului, isteață:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Bine ai venit, conașule ! Și-și arătă dinții albi.

Mirel nu răspunse nimic, rămase însă cu ochii după dînsa. Din spate auzi o voce zgomotoasă :

— Strașnică femeie, Ioana ! Și Tololoi observase.

Mirel trecu în fugă pe lîngă familie și se repezi în camera pe care o cunoștea așa de bine. Ortansa nu știa nimic de venirea lui.

Sta în pat cu ochii închiși, cu fața slabă și tristă, dusă pe gînduri.

— Mamă !

— Mirel !

Un strigăt bucuros, plin de viață, ieșit dintr-un piept așa de slab. Ortansa își strînse copilul, apoi îl așeză lîngă dînsa. Îl întrebă de toate, de Mary, de viața de acolo, de sănătatea lui, fără să se plîngă cu nici un cuvînt.

— Ai fost bolnavă, mamă ?!

— Ca de obicei, nu te-ngrijî... Oboseală multă... Și ce e de mirat, nu fac nimic toată ziua. Firea mea păcătoasă !... Și spune, Mirel, ești mulțumit ?

— Cine te îngrijește, mamă ?

— Toată lumea e bună cu mine... Nu-ți fie frică, Lilli veghează mereu. Ce fată bună !

— Am văzut-o cum juca crocket.

— Eu am trimis-o. Să mai ia puțin aer... Am lăsat-o cavalerului ei...

— Ce cavaler ?

— Gigel... Sînt prieteni buni de tot. Toată ziua Gigel e la noi. Știi ce încrezut era pe vremuri. Acum e politicos cu toată lumea și nu știe ce să mai facă pentru Lilli... Băiat bun... Și-a cerut voie, cînd va fi obosită Lilli, să mă îngrijească el... Auzi ?!... Și tu ce mai zici, Mirel ?

Și iar îl strînse în brațe.

Vorba o obosi pe Ortansa. Lilli întoarsă, atunci, stărui :

— Ar fi bine să te odihnești puțin...

Ortansa nu se împotrivi și Lilli rămase de veghe.

Afară pe bancă Fritz aștepta.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Mirel îi aruncă:

— Degeaba aștepți, că nu mai vine!

Nu primi nici un răspuns.

— Ce, Fritz, poate ești amorezat? Iubești pe bleaga de Lilli?

Fără vorbă Fritz plecă și se așeză pe altă bancă, mai departe. Mirel se simți jignit.

— Să nu fii obraznic, te rog, că nu ești la tine acasă.

La spate, vocea lui Lilli se auzi, hotărîtă:

— Nu-l asculta, că nu știe ce vorbește!... Haide cu mine Gigel!

Se depărtă printre pomi. Băiatul o urmă docil.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Tata se mulţumise numai cu o strîngere de mînă, dar Mama şi tuşa Lina puneau mereu întrebări. Erau curioase să ştie pe de rost toate obiceiurile de acolo, căci Mary, tăcută, nu răspunsese altădată decît prin zîmbete şi prin monosilabe, iar pe vorbele lui Tololoi, numeroase de altfel, nu se putea conta. Astfel Mirel, observator bun şi povestitor neobosit, părea nepreţuit. Trecu la rînd casa, grădina, camerele; cu ochii pe faţa tuşei Lina, lăuda fiecare lucru. Toate tablourile erau de valoare, toate covoarele vechi şi scumpe. În pragul scării, care ducea la etaj, îşi opri însă povestirea. Spunea tot ce putea şti în legătură cu misterul acestei scări, ca să mărească importanţa lui Mary. La întrebarea:

— Tu ai urcat scara? ocoli răspunsul şi, după tot felul de lămuriri noi, se opri iar. În sfîrşit, cînd curiozitatea fu la culme, rosti solemn, cercetînd cu ochii cele două feţe:

— Pe mine m-a luat Mary sus!

Apoi începu în fugă numărarea podoabelor, parfumurile, florile, pernele, vasele preţioase, tot ceea ce citise prin cărţi şi toată impresia pe care o avusese în momentul intrării lui acolo.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Deodată însă, povestirea i se frînse. Zărise pe Ioana la fîntînă, rîzînd unui om cu mustăţi negre şi cu haine milităreşti. Îşi aduse aminte că mai văzuse odată aceeaşi scenă.

Întrebă apoi răstit:

— Aveţi un servitor îmbrăcat cu haine militare?

— Da, omul nostru, Mihai... Dar de ce?

— Nimic! şi se depărtă. În urmă auzi pe tuşa Lina, spunînd Mamei:

— Ţi-am spus că Mary e o cochetă primejdioasă. Săracul Tololoi!

Cu mîinile în buzunare, cu ochii iscoditori, fluierînd ca să-şi arate nepăsarea, Mirel făcu un ocol prin curte. Ca să-şi astîmpere necazul, fugărea păsările. În fuga lor, răţuştele căzdeau una peste alta.

Apoi intră în bucătărie. Era numai Ioana care aprindea focul.

Spuse, şi glasul părea că nu e al lui:

— Ioana! Ce faci?

Fata ridică iute capul şi-i răspunse fără frică:

— Bine, conaşule!

El încercă o glumă:

— Dar cu dragostea cum o duci?

Ioana îşi arătă dinţii albi şi apoi semeaţă, privind pe băiat drept în ochi:

— Bine şi cu dînsa!

Mirel făcu o sforţare, păli şi apoi se roşi deodată:

— Bună trebuie să mai fii de iubit tu, Ioană!

Nu se auzi decît un rîs ascuţit şi şiret.

— Eşti mai frumoasă decît o cucoană. Albă la faţă... şi la mîini, cu sînii fragezi...

Şi ca să-i arate, o atinse uşor cu mîna pe cămaşă, la piept. Fata se feri, dar nu-şi încetă rîsul.

Deodată băiatul se încordă pe picioarele firave şi o cuprinse cu amîndouă braţele. Ioana încercă să se smucească din strînsoarea lui:

— Lasă-mă...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dar mîinile nervoase strîngeau ca un cleşte. O îndoi pe speteaza unui scaun şi-şi apropie gura de gîtul plin. Sub piept, simţea doi sîni rotunzi şi tari care, fierbinţi, se ridicau şi se coborau sub răsuflarea puternică.

— Lasă-mă, îţi zic!

Acum, curajos, simţind fata mai slabă decît dînsul, îşi trecu degetele nervoase prin deschizătura cămăşii.

— Pe Mihai, cum îl laşi?

— Mihai e de-al nostru! Şi adunîndu-şi toată puterea, îi aruncă deodată, răstit: Lasă-mă că te spun duduii!

Mîinile lui Mirel căzură moi.

Ioana îşi aşeză cămaşa şi, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, începu din nou să înteţească focul.

Băiatul îşi reveni şi o porni afară.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Mirel nu se mai întoarse la Bucureşti, după cum făgăduise lui Mary. Ortansa era slabă şi nu părăsea patul ; singura ei bucurie era să-şi vadă băiatul. Tololoi, neputînd să ia o hotărîre singur, prefera să mai rămîie. Îl prinsese o dragoste neaşteptată de părinţi, cu toate că-şi petrecuse toată vara cu ei ; nu se mai gîndea la Mary. Automobilul plecase, astfel, singur.

Zilele îşi reluară aspectul lor de odinioară. Doar surîsul fermecat al lui Mary lipsea. În schimb, apărea aproape zilnic faţa roză a lui Fritz. Prietenul lui Lilli îşi găsea veşnic treabă prin casa vecină. Mirel se prefăcea că-l ignorează. Mama însă ţinea la dînsul. Băiatul era inteligent, fără să fie sclipitor, şi politicos cu toată lumea. Nu se dezlipea de Lilli, la jocuri sau la carte. Cînd fata îşi făcea exerciţiile la pian, el asculta fără să se mişte, oricît de mult timp, cu o dragoste de neamţ adevărat. Aşa cum era, nu se putea mai bine potrivi pentru Lilli.

Acum stăteau cu toţii, aproape toată familia, sub brazi, pe scaune aduse de Ioana şi de acolo se uitau la sutele de păsări colorate care se înghesuiau în jurul Mamei. Sub castani, poarta se deschise mare

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi intrară, venind de la păşune, vacile albe, negre şi roşcate, oprindu-se în mers sub merii care rostogoleau fructele galbene.

In urma lor, un taur tînăr şi vînjos, cu privirea întunecată, înainta încet, cu paşi grei. Mihai, în pantaloni milităreşti, răsucindu-şi mustaţa neagră, conducea cireada. Ţiganul, ciinele prost şi credincios, încercă un lătrat.

Mama dădu lămuriri:

— Uitaţi-vă la taur ce frumos este! L-a cumpărat Tata de două zile. Dar e foarte rău. Nu e chip să se apropie cineva de el. Numai de Mihai ascultă.

Ioana ieşi în pragul bucătăriei. Mirel o văzu şi se încumetă să-şi arate puterea:

— Eu nu mă tem de taur!

Tuşa Lina surîse:

— Te lauzi ca de obicei!

— Eu nu mă tem de taur, vă zic! şi înaintă cu paşi siguri spre el.

Tuşa Lina rîse iar:

— Lăudărosule!

— Bine, vom vedea!

Mai făcu cîţiva paşi, se strecură printre vite şi se opri înaintea animalului, sfidător. Mihai îi zise:

— Du-te, conaşule, din calea lui, că e foarte rău.

Mama dete un strigăt:

— Mirel, nu face prostii!

Atunci băiatul aruncă o privire semeaţă înspre bucătărie şi ţipă nearticulat:

— Nu mă tem, vă spun!

Scoase o batistă şi o fîlfîi ostentativ.

Taurul, care privise nemişcat, îşi ridică deodată capul cu furie.

Apoi se îndreptă asupra băiatului, cu picioarele încordate în pămînt, cu coarnele înainte, cu gura lui enormă întredeschisă.

Toată lumea se uita la scena grozavă.

Păsările, ciinele, vacile, ca şi cum ar fi priceput, îşi îndreptară capetele într-acolo. Mirel îngălbenise,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

batista îi căzuse din mîini. Făcu cîţiva paşi înapoi. Taurul înainta încet şi sigur pe pradă. In spatele băiatului se ridica zidul casei. Ajuns acolo, Mirel se răzimă şi rămase fără gînduri. Deodată, un glas răsună sigur :

— Nu vă temeţi, conaşule !

Şi dintr-o săritură sprintenă, Mihai se strecură între băiat şi animal. Îşi sufleca mîinile şi aşteptă. Taurul avu un moment de ezitare, apoi se hotări să mai facă un pas. Mihai se sprijini cu picioarele în perete, iar cu mîinile apucă taurul de coarne. Animalul voia să-l împingă înapoi, dar Mihai, cu o sforţare enormă, îl înţepeni locului. Dinţii omului scrîşneau, sudoarea şiroia de-a lungul feţei. Vinele de la mîini se umflaseră, gata să plesnească. In sfîrşit, taurul îşi opri mînia. Dete un pas înapoi, întoarse capul, mugi tare, apoi o porni spre grupul vitelor.

Toată lumea începu să respire. Pe feţele tuturora erau broboane de apă. Mihai cu capul în jos, ameţit, respira apăsat.

Mirel privise scena, întîi cu groază, apoi cu o admiraţie şi recunoştinţă sinceră. Îşi uitase boieria şi ar fi vrut să îmbrăţişeze pe omul mirosind a sudoare. Familia începuse un tumult de laude. Pe pragul bucătăriei, Ioana păşi bărbătoasă, cu două lumini ciudate în ochi. Dete lui Mihai un ştergar să se şteargă. Apoi aplecînd un ulcior cu apă la gura lui, spuse încetişor : „Bea !"

Omul sorbea cu putere, ca o viţă...

Toată recunoştinţa din inima lui Mirel se risipi. Se găsi ridicol şi ciuda îl năvăli. Pricepuse atîtea, învăţase atîtea, el băiat de boier, şi acum era făcut de rîs de un servitor. Voi să-l umilească şi rosti tare ca o poruncă :

— Mihai, dă-mi batista !

Tonul nepotrivit produse o impresie penibilă asupra celorlalţi. Numai Mama încercă o scuză :

— Lăsaţi-l. E enervat, sărăcuţul, şi nu ştie ce face !

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ioana voi să spună ceva, dar se opri şi-şi muşcă buza. Şi Mirel aştepta împlinirea poruncii, încruntat. Fără să arate vreun semn de mirare, Mihai luă batista mototolită şi i-o întinse băiatului.

Tot restul zilei, Mirel păru preocupat. Nu vorbea cu nimeni, nu răspundea la întrebări, mergea din loc în loc, fără nici un scop. Familia nu înţelegea ce e cu dînsul. Tuşa Lina făcu chiar cîteva observaţii răutăcioase şi Mama se crezu obligată să-i ia apărarea:

— E enervat, săracul!

Totuşi, înainte de masă, Mirel veni lîngă Mama şi încercă o scuză:

— M-am speriat rău! Şi apoi întrebă deodată: Unde culci atîţia servitori?

— Cum, unde-i culc? Dar casa noastră e o cocioabă? Să fi văzut altădată cînd aveam o sută de oameni, nu ca acum... În bucătărie, în şură, Mihai se culcă în grădină, păzeşte merele. Ioana doarme în grajd cu vitele!

Povestirea părea că o să ţie mult, dar Mirel îşi reluă plimbarea posomorîtă de odinioară... „Ioana doarme în grajd."

Mama reflectă în urmă:

— Săracul! Nu-i în firea lui! Auzi ce întreabă el, băiat inteligent!

După masă Mirel plecă de acasă, dar în stradă nu întîrzie mult.

Se întoarse şi, fără zgomot, se strecură printre meri, pînă la grajd.

Găsi uşa încuiată şi-şi încreţi fruntea. Stete puţin pe gînduri şi apoi cu băgare de seamă înconjură grajdul. Într-un colţ cîteva scînduri erau rupte. Intră prin gaură făcîndu-şi loc printr-o grămadă de fîn pusă tocmai acolo. În sfîrşit, ochii lui dădură peste încăperea lungă şi îngustă de tot, luminată slab de un opaiţ. De la un capăt la altul, una lîngă alta,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vacile mîncau grav fînul pe care-l aveau fiecare înaînte. În fund de tot, taurul nemișcat părea adormit. Într-un colț al grajdului, donițe și oale multe, apoi un scăunaș.

Alăturea, fînul bătătorit bine, acoperit cu o cergă, închipuia un pat. La capăt o perină. Deasupra, răzimată de scînduri, apariție ciudată într-un grajd: o icoană. Culcușul Ioanei.

Mirel rămase culcat în fîn. Un miros greu și amestecat îl izbea.

Timpul trecea încet. Din casa boierului se auzeau, în liniștea serii, zgomote multe și uneori frînturi de vorbe. Abia tîrziu de tot, zgomotele încetară. Un ceas bătu miezul nopții. În sfîrșit, Mirel auzi un pas voinic și grăbit apropiindu-se. Apoi o cheie se învîrti în broască și ușa se deschise. Ioana, zîna pămîntului, apăru sănătoasă cu obrajii îmbujorați. Mirel se uită la dînsa și nu făcu nici o mișcare.

Fusese hotărît să vie îndată la dînsa. Dar în fața mîinilor puternice, nu se hotăra. Laș, își amînă fapta pentru cînd va fi ea adormită. Atunci se va apropia de Ioana, fără grija ca ea să nu fugă. Cînd o va găsi dormind, o va putea cuprinde cu ușurință... Luată pe neașteptate, nu va opune o prea mare împotrivire. Încălzită de somn, de fîn și de căldura aerului, simțurile ei de femeie împlinită și voinică vor fi deșteptate și poate va primi strînsoarea cu plăceri cărora nu va putea să li se opuie... Mîna băiatului, iscodind pe neașteptate toate ascunzișurile, va face pe fată să nu se mai rușineze și, astfel, o piedică puternică va fi dată la o parte de la început. De altfel, pentru atunci, Mirel își simțea mușchii încordați și hotărîrea nestrămutată.

Ioana nu se grăbea să se culce. Își despletise cozile negre și părul bogat și sclipitor umbri tot spatele cămășii albe. Apoi se așează pe patul ei de fîn, își răsuci un picior și-și răzimă bărbia pe genunchi. Rămase cîtăva vreme așa, dusă pe gînduri. Mirel nu știa ce să creadă. Sîngele îi curgea prea repede și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

așteptarea îi făcea rău. Un zgomot de pași afară i se împlîntă în minte și-și înțepeni respirația. Acuma se auzi o bătaie în scînduri. Ioana se cutremură toată; dintr-o săritură fu la ușă și trase zăvorul. Mihai apăru, cu mustața neagră răsucită, în hainele lui militărești. Fără nici o vorbă, fata se înălță în vîrful picioarelor, se strînse lîngă bărbat, închizînd ochii și lăsîndu-și capul puțin pe spate, îi înlănțui trupul cu mîinile ei voinice. Mirel văzu cum în mișcarea pe care o făcu ca să se înalțe, fusta i se ridicase în față și genunchii goi apăruseră, plini și pîrguiți. Mihai cu o mișcare repede îi încolăci mijlocul ca s-o sprijine. Cealaltă mînă se strecură lacomă prin deschizătura cămășii și frămîntă sînii rotunzi și ridicați. Se aplecă și-i mușcă buzele roșii. Respirația lor foșni apăsată și scurtă. Apoi pentru cîtva timp se opri în loc. Nu se mai auzea decît mestecatul vitelor. În urmă, Ioana dete un scîncet și atrase pe bărbat după ea.

Mirel își simți mînia clocotind. Își strînse pumnii și voi să se ridice. Un gînd, deodată, îl fulgeră în loc; văzu parcă mîinile păroase cu vinele umflate strîngînd cu putere coarnele taurului.

Îi fu frică, se strecură printre scînduri și fugi în întuneric.

Simțea în tot trupul un tremur puternic, respirația îl înăbușea, dinții clănțăneau în neștire. Sîngele, năvălit cu putere în cap, se zbătea de tîmple. Nu mai avea nici un gînd hotărît. Scena văzută nu și-o putea repeta în minte de la un cap la altul. Diferite impresiuni se amestecau și-l chinuiau cu jocul lor nestatornic. Dorința, frica, ciuda, dorul de răzbunare, îl frămîntau laolaltă. Clocotea și nu găsea nici un mijloc de limpezire. Se vedea întreg, puternic, gata de luptă, înconjurat de copacii care foșneau alene, lîngă casa adormită în noapte.

Fugi în lungul curții și pașii lui singuri se auzeau în liniște. Apoi deodată se opri locului. Un lucru alb

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

se mișcă la un geam. Se apropie și se uită cu atenție. La urmă i se păru că pricepe: Lilli, în cămașă, privea la cerul de sineală, înstelat.

— Lilli, deschide!

Fata, neașteptîndu-se, se sperie. Apoi întrebă:

— Ce vrei?

Băiatul se rugă:

— Deschide, te rog!

Lilli se hotărî și întredeschise fereastra.

— Ce s-a întîmplat cu tine?

Mirel nu răspunse. Apucă pervazul și-l trase în afară cu putere. Dintr-o săritură, fu în casă; Lilli, subțirică, cu părul blond resfirat pe umeri și cămașa de zăpadă lungă pînă la călcîie, se uita mirată. Mirel îi cuprinse trupul mititel și o sărută pe gură. Și atunci ca o minune, o vorbă înceată și dulce, desprinsă parcă de pe buzele vreunui înger, tremură în seară:

— Și eu te iubesc, Mirel!

Fără nici o protestare, se lăsă în voia lui. Mirel o ridică în brațe și se miră cînd o simți atît de ușoară.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

De neînțeles dragostea lui Lilli pentru Mirel. Neasemănarea era imensă. Lilli, blîndă și cuminte, bună cu toată lumea, trecea prin viață fără zgomot. Mirel, dimpotrivă, era rău și nestatornic, veșnic pe drumuri, veșnic nemulțumit. Și Lilli s-a îndrăgostit de el.

Prezența lui Fritz, bun și cuminte cu dînsa, a fost inutilă. Lilli fusese pentru nemțișor o prietenă bună, i s-a spovedit lui cînd Ortansa era bolnavă, dar cu gîndul departe, la băiatul turbulent și egoist care o supăra pe sărmana Ortansa și care o speria pe fată cu glumele lui rele. Și prima dată cînd el s-a apropiat de dînsa, și l-a văzut nenorocit, cu ochii lucind ciudat, nici nu s-a gîndit să se împotrivească. Fără nici un plan pe viitor, nici o făgăduială din partea băiatului, nici măcar o rugăminte, ea, cu gîndul cinstit, care nu știa încă bine ce e greșeala și nu simțise niciodată dorința frămîntîndu-i trupul subțirel, lăsase să se săvîrșească păcatul.

Cînd o strînse Mirel în mîinile lui de oțel, nu simți nici o rușine și nici vreo durere care să-i cutremure carnea. O bucurie imensă o copleși, cum odinioară, copilă, o bucuraseră prin vis îngerii cu hainele lor albe și cu aripile străvezii, cîntîndu-i ca să doarmă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mai bine. O bucurie care străbătea ca sîngele, de la capul cu pletele blonde pînă la picioarele subțiri și care o lăsa fericită. Ar fi vrut ca timpul să se oprească în loc. Nu căuta să-și explice fericirea: în minte nu-i mai veneau supărările și speranțele de odinioară, nu se gîndea să judece pe Mirel în bine sau în rău. Faptele pămînteşti îi chinuiau trupul, dar ea nu lua parte la ele. Nu simțea dorul străin și aspru lîngă pielea ei fragedă, nu auzea respirația fierbinte a băiatului.

Pe geamul rămas deschis, vîntul zbătea încetișor perdelele. Și fetei i se părea că vede aripile străvezii ale îngerului, profilate pe cerul cu stele.

A doua zi cînd se trezi singură, n-ar fi putut să povestească ce s-a întîmplat. Se crezu tot așa de nevinovată ca și înainte; ieși din odaie și toate aveau aceeași înfățișare. Ortansa îi vorbi tot așa de dulce. Tata îi puse iarăși mîna pe frunte și Mama o sărută cu cuvinte multe de dragoste și cu mintea aiurea. Mirel n-o băgă nici acum în seamă. Apoi, ca de obicei, veni și Fritz, cu buclele lui blonde, chemînd-o la crocket.

Dar această liniște nu dură mult. Lîngă un măr îl zări pe Mirel și, cu frica de odinioară, voi să-l înconjoare. Băiatul o prinse de mînă și ea voi să fugă. Atunci el o întrebă mirat:

— Dar ce-ai pățit? Ai uitat că de aseară ești a mea?

O trase aproape și-i sărută, apăsat, gura. Și pentru prima oară fata simți un fior prin tot trupul. Cînd ieși din îmbrățișarea lui Mirel, fugi în odaie la dînsa. Ajunsă acolo, se ascunse între perne și încercă să se gîndească. O vorbă îi suna în ureche: „Era a lui Mirel.“ Începu să se întrebe cum se întîmplase faptul. Și atunci simți lîngă ea ceea ce nu simțise noaptea: un corp străin și aspru. Fața i se înroși de rușine. În mintea ei începea să se înșire, de la un capăt la altul, povestea nopții.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Își aduse aminte cum, în cămașă, se uitase la cerul senin și la bogăția de stele. Apoi cum îi bătuse cineva în geam și cum văzuse pe Mirel gîfîind și cu ochii sticloși. Cum ea deschisese și el se furișase înăuntru.

Cînd băiatul o cuprinsese cu brațele, se auzi spunînd: „Și eu te iubesc, Mirel"... O întrebare îi fulgeră mintea: „Iubea pe Mirel?"...

Nu știuse. Poate că nu era adevărat. Dar atunci cum n-a protestat împotriva lui, ea care se supăra de orice gest mai îndrăzneț al altuia?...

Iubea pe Mirel... și totuși se temuse întotdeauna de dînsul. Dar ce dor îi era, cînd băiatul lipsea!... Cum îi purta de grijă, întocmai ca Ortansa... Și cum o dureau răutățile lui. Pentru ceilalți sau pentru că-l vedea pe el nenorocit, veșnic neîmpăcat cu lumea?

Și apoi fusese păcatul. Ceea ce se întîmplase cu altele despre care lumea vorbea de rău și pe care Tata nu le primea în casă la el, i se întîmplase și ei. Acesta era păcatul... El făcuse pe Mirel să spună: „Acum ești a mea"... Ce mult îi plăcuse vorba asta! Și, de emoție, începu să plîngă.

Vocea Mamei îi întrerupse gîndul:

„Masa gata!"

Lilli își șterse ochii și-și netezi rochia de mătase albă. În drum spre ușă, se opri în loc. Se întoarse la oglindă și-și îndreptă pletele blonde. Apoi își zîmbi.

La masă vioiciunea lui Lilli miră pe toată lumea. Îndrăzni chiar să spuie cîteva vorbe. Înfățișarea ei se schimbase. Mișcările erau mai repezi, zîmbea la toți, asculta ce se vorbea în jurul ei. În ochii albaștri, calmi ca o apă pe care n-o tremură nici un vînt, se aprinseseră lumini. Tușa Lina făcu cea dintîi observația, pe un ton răutăcios:

— Ce-o fi pățit Lilli pe ziua de azi?

Mama, cu gîndul aiurea, spuse o vorbă bună:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Bravo ei! Așa ar trebui să fie întotdeauna!

Un fapt îi uimi și mai mult. Cînd Ioana uitase să dea lui Mirel o farfurie, Lilli i-o dete pe a ei. Tușa Lina, care o urmărea cu coada ochiului, reflectă tare:

— Se vede că s-a întîmplat ceva dacă se împacă și cu Mirel!

Mirel își strînse buzele numai. Dar după masă, rămas singur cu Lilli, spuse:

— N-ai nevoie să schimbi felul tău cu mine, în fața lumii!

— De ce?

Întrebarea era așa de mirată, încît răspunsul întîrzie puțin:

— Pentru ca să nu bage cineva de seamă!

— Trebuie să ne ascundem?

Băiatul nu avu curajul să-și spună tot gîndul:

— Numai deocamdată! Să-i deprindem cu încetișorul. Și fiindcă ochii fetei erau tot așa de întrebători: În fine! Să spunem că este un capriciu de-al meu!

Atunci abia, fața lui Lilli se destinse:

— Dacă-ți face ție plăcere!...

Dorința lui Mirel luă pentru Lilli o proporție enormă. Era primul lucru ce-i cerea el... Ascultătoare de obicei, cuvîntul lui era acum o poruncă. Îndreptată spre sacrificiu, era în stare de tot ce i-ar fi cerut Mirel.

Ca să-i facă lui plăcere, nu se mai gîndea la altceva decît cum să-și ascundă mai bine dragostea. I se părea greu lucrul și era fericită că munca ei nu era ușoară. Se chibzuia cum să se strecoare printre ceilalți, să vorbească, să asculte și să primească. Se chinuia să fie așa cum fusese odinioară de felul ei.

Se făcu iar tăcută și liniștită, fără să-și arate vreun gest. Ochii-i priveau iarăși ascultători, fără nici o bucurie. Rătăcea printre copaci singură și, cînd era cineva de față, ocolea pe Mirel. Tușa Lina observă și această nouă transformare. Făcu o obser-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vație răutăcioasă, fără să bage de seamă, pentru un motiv contrar de cel de care risese la masă:

— Lilli și-a revenit. Se putea altfel ?!...

Mama și de data asta găsi un cuvînt de scuză:

— Dacă așa e firea ei!

Dar cînd Ioana aduse vestea că domnul Fritz așteaptă pe domnișoara, Lilli, fără voie, exclamă plictisită:

— Ce mai vrea și ăsta ? !...

Adăugă însă îndată, cu vocea ei cuminte:

— Du-te și spune-i să mă ierte... Mă doare capul...

Și totuși, cu toată înfățișarea indiferentă, știa tot ce se petrecea în jurul ei. Nu făcea Mirel un gest fără să nu-l vadă, chiar dacă se uita în altă parte. Nu era o vorbă de a lui, fără să n-o audă.

Cu băiatul nu rămînea singură. Fusese prea rece cu el și o împrietenire bruscă ar fi mirat pe toată lumea. Numai cînd n-o vedea nimeni, nici chiar dînsul, își întorcea ochii asupra lui.

Seara, Mirel pretextă o vizită. Trecu pe lîngă fată și-i șopti:

— Lași fereastra deschisă !...

Noaptea Lilli îl aștepta, la fel cum fusese cu o seară mai înainte, ca și cum s-ar fi temut că altfel nu i-ar mai place lui.

In cămașa albă pînă la călcîie, cu pletele blonde lăsate pe spate, lipită de geam, privea la cerul albastru, presărat cu stele.

Dar gîndurile nu mai erau aceleași. Nu mai simți fericirea fără dorințî și fără griji de odinioară, care s-o învăluiască toată.

Aștepta cu nerăbdare sărutarea pe care băiatul avea să i-o dea pe gură. Își aduse aminte cum se lăsase în voia lui, fără să-și arate bucuria. O strînsese în brațe și ea nu făcuse nici un gest de dragoste... Se mira ce nepricepută fusese, și-i fu teamă că lui Mirel să nu i se urască, să nu plece aiurea, unde va fi iubit mai bine, sau să rămînă la dînsa numai din milă. Niciodată nimeni nu-i vorbise cum se fac lucrurile

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

acestea. Era prea mică şi neîndemînatecă ca să le priceapă ea singură. Prea tînără, instinctele n-o învăţau... Şi se întreba cum să primească pe iubit.

Era aşa de pierdută în gînduri, că umbra intrată în odaia ei dintr-o săritură, o sperie. Şi atunci, deodată, toate grijile i se risipiră. Făcu aşa cum i se părea că-i place lui mai mult.

Se ridică în vîrful picioarelor mici şi albe, se strînse lîngă dînsul cît putu mai tare şi-i cuprinse capul cu mîinile subţiri. Închise ochii şi întinse buzele umede.

Băiatul încercă să uite corpul plăpînd pe care-l ţinea în braţe şi, muşcînd gura roşie, se gîndi la Ioana.

Mirel se desprinse şi începu să se dezbrace în fugă, aruncînd la întîmplare lucrurile în întuneric. Nu dormise cu o seară înainte şi se temea ca Lilli să nu-l silească iarăşi la o noapte de veghe...

Dar nu îndrăznea s-o părăsească prea repede. Atunci făcu un plan:

— Ştii ce, de acum eu dorm cu tine în fiecare noapte. Singur nu mi-ar veni somnul şi eu am nevoie de odihnă. Dimineaţa mă furişez în odaie la mine...

Lilli primi vestea cu bucurie. Băiatul adăugă şiret:

— Nu-i aşa că şi tu preferi să dormi cu mine?

— O! Da!

Se gîndi să-l păzească prin somn să nu i se întîmple ceva.

— Sînt gata! Mă primeşti?

Nu auzi nici un răspuns. Şi căută trupul, dar patul părea gol. În sfîrşit îi găsi picioarele răsucite unul lîngă altul. O rază de lună lumină brusc odaia, strecurată de după un nouraş.

Lilli, în genunchi, cu mîinile lipite de piept, îşi făcea rugăciunea. Nici o îndoială n-o tulbura. Faţa ei arăta o bucurie fără seamăn. Buzele surîdeau, obrajii luceau, ochii aruncau lumini. Şi şoptea repede înaintea icoanei. Mulţumea lui Dumnezeu pentru ferici-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rea ei. Pe Mirel îl durù această bucurie. Ca să-şi astîmpere remuşcarea, atrase pe Lilli repede lîngă dînsul. Fata simţi o durere şi se strînse şi mai mult lîngă băiat.

Zilele treceau şi nimic nu se schimbase în casa Tatei. Tuşa Lina îşi distra plictiseala prin mici observaţii îndreptate în toate părţile. Ortansa, tot aşa de slabă şi de tragică ca de obicei, părăsea rar odaia şi atunci după cîţiva paşi se simţea obosită.

Tololoi, venit pentru cîteva zile, nu se pregătea nici el să se întoarcă, pretindea că aerul puternic de munte e foarte bun pentru sănătatea lui şi profita de ultimele zile frumoase. Pe Mirel îl supărau mai mult ca întotdeauna stîngăciile lui. Astfel, nu scăpa [1] nici o ocazie ca să nu le observe tare şi să nu pricinuiască surîsul celorlalţi... Tololoi primea toate acestea cu mici strîmbături şi rareori cu cîte un „du-te la dracu!" De cele mai multe ori însă, nici nu băga de seamă.

In curte, vîntul împrăştia frunzele uscate...

Numai Lilli se schimbase mult. Era mai serioasă. Intotdeauna fusese liniştită şi nu i se auzea decît rareori rîsul, dar acum parcă vorbele ei aveau o mai mare greutate. Printre cei mari, nu se mai simţea străină. Şi cînd apărea nemţişorul Fritz, acum foarte rar, speriat de răceala cu care era primit, fata, ca să nu-l supere, juca cu dînsul crocket, cu bunăvoinţa cu care i se face plăcere unui copil. Gîndurile se schimbase şi ele. Dragostea nu i se mai părea un joc, se înspăimînta de seriozitatea ei. Intrebări grele, pe care nu şi le mai pusese niciodată, veneau acum s-o chinuiască. Teama ca băiatul să nu se satură de dînsa, o făcea să-şi îngrijească frumuseţea.

Dacă Mirel pleca seara în oraş, fără vreun motiv puternic, sau dacă vorbea cu vreo fată, se simţea îngălbenind. Cînd îl avea alături, aprins de dorinţi, i se plîngea, îl punea să jure şi se arăta pretenţioasă.

[1] In ediţia de bază: Astfel, nu găsea... Greşeală de tipar.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Uneori îl amenința și alteori plîngea ca o nebună, s-o ierte...

Nu-i venea să creadă ce nepricepută fusese la început, și cum, fără s-o învețe nimeni, știuse să fie ca toate celelalte.

Își aminti ce mîndrie avusese, cînd Mirel tremurînd de plăcere îi șoptise:

— Acum ești femeie în toată puterea cuvîntului! Intr-adevăr acum era femeie. Îi plăceau sărutările care-i mușcau buzele și cînd două brațe voinice o strîngeau, simțea fiori străbătîndu-i tot trupul și-și auzea respirația.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Pe neașteptate, după obiceiul lui, Mirel plecă într-o excursiune. Peste cîteva zile, la întoarcere, se temea să n-o găsească pe Lilli supărată. Fata însă îi ieși în întîmpinare la poartă și stringîndu-i mîna cu putere, îi spuse:

— O să-ți spun o bucurie mare!

— Ce anume?

— Mai pe urmă!...

Cum Mama venea să-l certe pentru grija pe care o purtase Ortansei în lipsa lui, ei se despărțiră.

Mirel era nerăbdător să afle noutatea, dar nimeni nu-i spuse nimic. Se întoarse iar la Lilli.

— Trebuie să fim numai noi amîndoi, ca să ți-o spui... Du-te și mă așteaptă în fundul grădinii, la banca cea verde...

Fără să mai întîrzie, băiatul se duse acolo. Curînd veni și Lilli.

— Bine-ai venit, Mirel!

Își trecu brațele pe după gîtul lui și-l sărută pe gură. Lui Mirel îi plăcu sărutarea, după atîta lipsă. Totuși, nu-și stăpîni curiozitatea:

— Ce vreai să-mi spui?

Fata nu se grăbi să răspundă. Îi mîngîie părul și-l întrebă drăgăstos:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Mă iubești mult, Mirel?

— Desigur, dar începe!...

Ca și cum s-ar fi temut să spuie o veste așa de mare dintr-o dată, Lilli începu să povestească repede cu vorbe multe:

— O bucurie mare, Mirel! Așa de mare, că-i greu de spus!... Cînd am fost singură, mi-a părut așa de bine, că nici nu mai știam ce fac... Și tu care tocmai atunci lipseai!...

Băiatul da semne de nerăbdare, ea însă nu se întrerupse:

— Eu, Mirel, mai de mult, înainte de plecarea ta bănuiam, dar nu eram sigură și n-am vrut să-ți spun. Acum nu se mai poate să mă înșel... Știi, Mirel, de-acum n-o să ne mai ascundem de lume și o să pot arăta la toți ce fericită sînt. Or să vadă ce om bun ești tu și n-o să te mai facă nimeni răutăcios... Și dacă te-or face, eu o să am dreptul să te apăr...

— Spune odată!...

Vocea era răstită, fața se crispase. Lilli își alipi obrazul de obrazul lui și-i șopti cu voce tremurătoare de emoție:

— O să avem un copil!...

Își simți capul aruncat cu atîta putere, încît se clătină gata să cadă. O voce furioasă, cum nu mai auzise, se răsti la ea:

— Ești nebună?!

Urmă o liniște penibilă. Lilli plecase fruntea și în ochi dispăruse orice urmă de bucurie. Gîndurile i se învălmășeau și nu putea înțelege bine ce se întîmplase. O voce repezită începu s-o roage:

— Lilli, nu se poate să fie adevărat! Desigur ai glumit, ca să mă încerci. Nu-i așa că nu-i adevărat? Spune că nu-i adevărat!...

Lilli se uită la Mirel și i se păru că acum îl vede pentru prima oară. Mila o cuprinse pentru omul care în fața ei era gata să plîngă.

Îi veni în minte că acesta era iubitul ei.

— E adevărat...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Afunci el începu să țipe, fără să se mai gîndească ce spune:

— Nu sînt eu de vină! E în firea unui bărbat să încerce! Tu n-aveai decît să nu primești!... Să nu fi deschis fereastra!... Te-ai aruncat în brațele mele ca o femeie de stradă!...

Lilli se încovoia sub fiecare vorbă, ca sub loviturile unui bici. Ar fi vrut să plîngă, și-și simți ochii uscați. Și totuși o voință pe care n-o cunoscuse îi umfla vinele. Își încreți sprîncenele și întrebă aspru:

— Va să zică, eu n-o să fiu nevasta ta?...

— Nevasta mea! O proastă, nevasta mea?... Mai bine mă omor! Ți-ai putut închipui una ca asta?!...

Izbucni într-un hohot de ris nervos, cutremurînd banca.

Lilli nu mai spuse nici un cuvînt și o luă la fugă printre nuci, spre casă, fără grijă pentru macii striviți în mers.

Mirel nu știa ce să hotărască. Vestea îl înfiorase atît de mult, că nu avea nici o părere de rău pentru vorbele sale. Nu se așteptase la ea și nu crezuse că un fapt, căruia nu-i dăduse nici o importanță, să aducă rezultate așa de mari. Nu pricepea cum aveau să se sfîrșească aceste neplăceri și nu-și dăduse seama întrucît era vinovat. Furtuna familială ce trebuia să se dezlănțuiască îl copleșea de pe acuma. Apoi nu cunoștea legea și se temea de pedepse penale. Gîndul unei însurători cu Lilli nu putea să-l primească cu nici un chip. Avea prea multă încredere în el, ca să renunțe la toate planurile de dragul unei fapte bune. Nu se socotea în stare de sacrificiu. Visase o viață de petreceri, de călătorii în jurul lumii, și trupul subțirel al lui Lilli l-ar fi încovoiat de la început ca o povară. De altfel, vinovăția lui nu i se părea sigură. Fata i se dăduse de voia ei, cînd el abia începuse o rugăminte; avusese și ea plăcerile ei, poate tot așa de mari, vina era deci egală.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Totuşi frica nu-l părăsea. Legile oamenilor nu ţineau poate seama de judecata lui. In neştiinţa celor ce aveau să urmeze, se frămînta grozav.

Ca şi cum în casa Tatei n-avea să găsească decît ameninţări, fugi în stradă. Cutreieră drumurile, însă nu întîlnea pe nimeni care să-i poată da o lămurire. Simţea oboseala înţepenindu-l şi mergea mereu, fără să ştie bine ce caută. Abia tîrziu îl zări pe Fritz. Se duse la dînsul, îl luă de braţ şi-i spuse cu o voce prietenească neobişnuită :

— Vrei să ne plimbăm împreună ?

Fără să priceapă, Fritz se lăsa în voia lui. Mirel începu o poveste lungă şi neclară, rizînd strident, gesticulînd, oprindu-se în loc pentru explicaţii. Fritz se simţea stînjenit de prietenia neaşteptată care i se arăta. Deodată o întrebare îl izbi :

— Ce se întîmplă dacă trăieşti cu o minoră, şi te află poliţia ?...

Cel întrebat avu o privire aşa de speriată, că Mirel îşi reluă vocea ironică şi rea :

— Cu ce prost vorbesc eu ! Semeni cu Lilli !...

Şi lăsîndu-l în mijlocul drumului, plecă spre casă, tot aşa de neliniştit. In poartă îl găsi pe Tololoi şi nădejdea îl cuprinse din nou. Işi aduse aminte că unchiul său trecea drept bun şi în orice caz neprimejdios. Apoi avea multe cunoştinţe şi trebuia să ştie astfel lucrurile acestea aşa de obişnuite.

— Tololoi, sînt în una din cele mai grele cumpene ale vieţii mele. Numai tu mă poţi scăpa !

Doi ochi lucioşi, sub ochelarii rotunzi, se îndreptară spre dînsul.

Mirel voia răspunsul precis pentru cazul lui şi nu ocoli, astfel, vorbele.

— Uite ce e... Eu nu mai sînt aşa de copil cum credeţi cu toţii. A venit şi timpul petrecerilor. S-a întîmplat într-o zi, ca în urma unor cuvinte de dragoste neînsemnate, o fată să-mi cadă în braţe, fără să mă fi aşteptat...

Un hohot aprobator îl întrerupse :

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Bravo, ştrengarule! Aşa îmi placi!... Era frumoasă?

Mirel avu curajul să urmeze. Tololoi, pe care-l interesau astfel de întîmplări, îl asculta cu atenţie. Totuşi nu se putea opri să nu facă tot felul de exclamaţii.

Mirel începu istorisirea de la capăt, fără să uite un amănunt.

— Bravo! Bravo!... Era frumoasă?...

Mirel răspunse posomorît:

— Nu de asta e vorba. Pentru un sfat venisem la tine... Eu nu mă însor cu dînsa, pentru nimic în lume... Ea e minoră dar n-am întrebuinţat forţa.

Curiozitatea lui Tololoi era tot aşa de puternică.

— Minoră! Extraordinar! Poate că şi fată mare?! Nu zău, spune despre ce este vorba?

Faptul că Lilli era victima, da situaţiei un aspect cu totul nou. Toată familia era de temut. Totuşi în familie se puteau ascunde mai uşor lucrurile. Ca să nu mai aibă nici o îndoială asupra celor care aveau să se întîmple, mărturisi:

— Îţi dai cuvîntul că nu spui la nimeni?

— Parole d'honneur!

— Lilli...

— Extraordinar!...

Dar mirarea lui Tololoi nu ţinu mult. Ca răspunzînd unui gînd al băiatului, făcu reflecţia tare:

— Mai bună trebuie să fie Ioana! şi făcu o strîmbătură: Lilli e prea slabă!

Mirel tăcu, aşteptînd o povaţă. Tololoi părea gînditor.

— De aceea a plecat Ortansa aşa pe neaşteptate.

— Cum a plecat?

— A poruncit să pule caii la trăsură şi s-a dus în munţi la ţară. Pretinde că numai muntele poate să-i facă bine. A luat-o şi pe Lilli să-i ţie de urît. Toată lumea s-a mirat de această hotărîre bruscă. Cînd a întrebat-o Mama cum poate pleca fără să te vadă, a spus că eşti o brută... Şi s-a dus...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Așadar Lilli se plînsese Ortansei... Atîta semeție la o proastă! Și Ortansa avusese tăria, bolnavă cum era, să plece departe... Poate că era mai bine așa. Ortansa, la urmă, cu toată supărarea, avea să caute să ascundă lucrurile. Spovedania către Tololoi fusese astfel inutilă. Dar acum era prea tîrziu. Mirel ceru deslușirile de care avea nevoie:

— Tu cunoști dreptul, spune-mi ce mi se poate întîmpla?

— Depinde!... În dreptul belgian, de exemplu...

— Nu mă interesează dreptul belgian... Vreau fapte imediate...

— Nu poți să știi practica de nu cunoști teoria. Cum noi am copiat dreptul belgian, trebuie să ne referim veșnic la el. Să vezi ce interesantă e evoluția... Planiol...

Mirel se ținu să nu țipe...

— Tololoi, nu te întreb asta! Răspunde-mi precis. Cînd ai legături cu o minoră, cu consimțămîntul ei, pățești ceva?

— Ți-am spus că depinde. Dacă ea minte că ar fi fost fără voie?... Depinde și de ce vîrstă are minora...

— E vorba de Lilli...

— Cînd discuți o problemă juridică, nu trebuie să te referi la speță, n-ai decît să deschizi dreptul penal. Acolo ai să găsești toate posibilitățile. Eu nu mai țin minte datele...

Și o porni pe stradă. Mirel simți pentru dînsul un dezgust nemărginit. Îl ura și se gîndi cum să se răzbune. Nici o urmă din mila pe care o simțise uneori — la București mai ales — nu mai rămăsese în el.

Se întoarse în odaie la el și rămase mult timp acolo. Noaptea se lăsase și ceasornicul bătu ora mesei. Atunci ieși în grădină. Tușa Lina stătea pe o bancă, sub un măr. Îl zări și îl chemă. Apoi, de aproape, îl întrebă iscodindu-l cu ochii:

— Ce mai faci, Marquis de Priola?

Mirel își simți sîngele năvălindu-i în obraji:

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Marquis de Priola ? De ce ?

— Nu te mai preface !... Știm noi ce i-ai făcut bietei Lilli !

Găsise un cuvînt bun pentru Lilli. Astfel, fapta băiatului era și mai urîtă. Totuși zîmbi [1], ca și cum l-ar fi aprobat.

Mirel, luat deodată, nu avu puterea să inventeze o minciună. Nu pricepea cum se răspîndise vestea, întrebă :

— Cine ți-a spus asta ? cu un ton care nu arăta totuși o mărturisire completă.

— Cine să-mi spuie ?... Tololoi, desigur...

Tololoi fusese incapabil să ție secretul... Poate nici nu-și dăduse seama cînd spusese faptul și acum, luat de aproape, și-ar fi negat greșeala. De altfel, toate erau inutile. Indiscreția se întîmplase și încă din cauza lui. După atîtea observații asupra lui Tololoi, după ce se asigurase de neputința de a conta pe dînsul, își încredințase secretul cel mai de seamă, tocmai lui. Nu-și mai da seama cum putuse să fie așa de neîndemînatec. Acum se simțea așa de încurcat, că nu-i mai era nici frică, nici rușine. Nevoia de răzbunare se înteți în el. Vedea că răutățile de altădată nu-i mai puteau ajunge. Ura care-l străbătea trebuia să se descarce mai puternic. Și se chinuia cu mintea în ce fel...

In fața lui, Tololoi era neputincios. De i-ar fi dat o palmă, ar fi rămas nebăgată în seamă.

Alături, tușa Lina vorbea într-una ca de obicei.

— Tololoi, desigur ! El e ticălosul ! Dacă tu te-ai apucat să-i spui lui ! Fantastic ! Tu care te cerți tot timpul cu el ! Înțeleg să-mi fi spus mie !

Tușa Lina era destul de inteligentă, pentru ca să nu rostească ultimele cuvinte pe un ton glumeț.

— Eu mă mir de tine, tu, băiat inteligent, cum nu pricepi că orice trudă să-l îndrepți pe Tololoi e inutilă. De cînd te știu, te chinuiești cu dînsul și n-ai parvenit

[1] In ediția de bază : zîmbeai. Greșeală de tipar.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

încă să-l faci să spuie „minuțios" ca oamenii !... De fapt, cine știe, în afară de unele mici defecte fizice, poate că el are dreptate [1] : e filozof ! Nu-l supără răutățile tale. E mai presus de aceste petreceri pămîntești. Și poate că, astfel, cu toate că tu îți bați joc de el, Tololoi e mai tare ca tine !

— Glumești ? !...

— Nu glumesc de loc ! Nu vezi ! N-ai izbutit să-l superi o singură dată : nu l-ai făcut să se gîndească, măcar pentru o clipă, cu groază, asupra persoanei lui ! Uite, acum, de exemplu. El rîde pe socoteala ta, povestind la toți aventura. Și tu nu ești măcar în stare să te răzbuni !

— Mă voi răzbuna !

— Ești prea deștept ca s-o crezi tu singur. Cum ? Vei face încă o glumă ? Vei țipa la dînsul ? Îl vei bate ? Sau atunci cum ? Îl vei omorî ? Ca să te duci pe tine la ocnă ? Mai bine lasă-l în pace...

Și tușa Lina surîse răutăcios.

— Mă jur că mă voi răzbuna !

— Bine, dacă zici tu !... Vom trăi și vom vedea !

— Mă voi răzbuna chiar în astă-seară, la masă.

— Ba nu, dragul meu, lasă pe altă dată și nu veni astă-seară la masă. Toți sînt porniți în contra ta ! Se poate ca Tata să izbucnească... cu toate că n-are el obiceiul ăsta...

Dar băiatul repetă încăpățînat :

— Mă voi răzbuna astă-seară la masă !

Și se depărtă.

Cînd se îndreptă înspre sufragerie, Sultana, mititică și bătrînă, îi aruncă o vorbă drăgăstoasă : „Ce mare s-a făcut domnișorul nostru !" Apoi trecu Chiva în pas de trap, legănîndu-se pe șolduri ca o rață, îndemnînd pe Ghiță prostul, la mers. Ioana își arăta, de la fereastra bucătăriei, dinții albi, iar Țiganul începu să latre din senin.

[1] In ediția de bază : n-are dreptate. Greșeală de tipar.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Lui Mirel i se păru că retrăiește scena de odinioară. de la întoarcerea lui din Orient. În casă, la fel, Tata sta pe jețul înalt, la capul mesei, nemișcat, cu ochii neexpresivi, cu barba frumos pieptănată, cu mîinile duse în lungul brațelor scaunului. Lîngă dînsul, Mama, rotundă și guralivă, surîdea și lăcrima în același timp, cu gesturi multe în toate părțile. Tololoi amesteca doctorii, iar tușa Lina zîmbea amuzat. Doar Mary, frumoasă și bună, nu mai era printre ei. Locurile Orlansei și a lui Lilli erau goale și ele. Poate că farfuria enormă, plină cu struguri, din mijlocul mesei, întări impresia băiatului. Își aduse aminte de mîna neagră, păroasă, cu vine umflate, strecurîndu-se printre boabe.

La intrarea lui, lumea părea că nu-l vede. Mama își urmă zglobie vorba începută. Tololoi întrerupea zgomotos, dîndu-și părerea. Numai tușa Lina îi aruncă o privire plină de înțelesuri. Mirel se așeză liniștit la locul lui. Planurile mari îi năpădeau mintea și, astfel, nu băga de seamă [1] cele ce se petreceau în jurul său. Ținea ochii în farfurie, așteptînd parcă ceva. Tușa Lina, cînd el păru că poate să vadă, îi făcu un semn nou. Și atunci se hotărî. Se sculă în picioare și țipă, încercînd să rîdă în același timp:

— O să vă spun o noutate!

Cu toții întoarseră ochii spre el. Însăși tușa Lina nu pricepea gîndul lui. După o clipă de tăcere, Mama voi să împace lucrurile. Cu toate că ceilalți n-o mai ascultau, continuă povestea începută. Băiatul repetă și mai tare, bătînd cu pumnul în masă. Și de data asta fără să mai rîdă:

— Am să vă spun o noutate!

Nimeni nu mai avu curajul să întrerupă. Tololoi privea plin de curiozitate prin ochelarii rotunzi.

— O noutate mare! Știți că Mary nu mai trăiește cu Tololoi de doi ani de zile. Pretinde că e bolnavă!

---

[1] In ediția de bază: ...nu băgau de seamă... Greșeală de tipar.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

De fapt îi e scîrbă de el ! Am prins-o eu însumi în pat, cu amantul ei, un anume Walter, doctorul casei !

Mirel, în ura lui, nu se dăduse în lături de a-şi murdări propria lui fiinţă, dezvăluind secretul sentimental al lui Mary, pe care el o admirase cu atîta veneraţie odinioară, unei lumi care avea să-l repete şi să-l ironizeze la infinit, şi, profitînd de cele cîteva fapte pe care le aflase, adăugase cea mai cumplită minciună.

Vorbele băiatului izbiră în toţi ca nişte bice invizibile. Toată lumea rămase încremenită. Mama, veşnic mobilă, înţepenise. Tuşa Lina îşi făcu ochii rotunzi. Însuşi Tata, lucru nemaivăzut la el, rămăsese cu mîna în aer. Ochii tuturor erau pironiţi asupra unui om mititel şi negru, care, cuprins parcă de inerţia generală, rămăsese fără mişcare. În liniştea aşa de mare de parcă se auzea, ochii lui sticleau, gura se întredeschise, faţa se învineţise. Şi deodată plesni un rînjet fioros. Mirel se simţea răzbunat.

Abia atunci pe faţa lui Tololoi se observă o tresărire. Pleoapele începură să clipească, gura să mestece ceva. O mînă se mişcă în aer nesigură şi ochii tuturor îl priveau mereu. Acum o curiozitate nebună îi cuprinse pe toţi. Îi urmăreau gesturile, îi cercetau gîndul, aşteptau cu aviditate să-l vadă în sfîrşit, pentru prima oară în viaţa lui, izbucnind într-un fel. Toate posibilităţile se întretăiau în minţile lor. Avea poate să plece, să omoare... Sau să se bată în duel cu doctorul ! Avea, desigur, să plece îndată... Şi pînă atunci avea să ţipe, să se vaiete, să întrebe, să ceară lămuriri, să plîngă, să se tirască la picioarele lui Mirel, să-i spuie că nu-i adevărat... Sau... durerea cea mai grozavă, n-avea să poată face nici un gest...

Deodată, peste fruntea lui Tololoi păru că trece un gînd, faţa i se destinse şi o mînă neagră, păroasă, cu vinele umflate, se furişă printre bobiţele de struguri...

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

PARADA DASCĂLILOR

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

In memoria lui G. Aburel, cititor prodigios și suflet delicat, cu care am discutat de atîtea ori despre această carte.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Orice carte cu velcităţi de creaţie trebuie să pornească de la observaţii necruţătoare asupra ta sau asupra altora. Asta nu înseamnă să scoţi fotografii. Aceste observaţii le combini, le retuşezi, le gradezi, după legi proprii pe care n-ai putea să le explici.

Nu trebuie ca cineva să se recunoască în *Parada dascălilor.*

Pentru a construi fiecare siluetă, am întrebuinţat gesturi sau vorbe de la mai mulţi oameni, de la mai multe şcoli din diferite oraşe, uneori chiar în afară de şcoală.

Din fericire, în ţara aceasta mai există mulţi dascăli care merită admiraţie şi atenţie pentru ştiinţa şi sacrificiul lor zilnic.

Cu precizie n-am voit să redau decît atmosfera.

AUTORUL

Strunga, 1931

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Liceul tîrgului... o clădire gălbuie cu două etaje. În față, cîteva straturi cu floricele. Subdirectorul (codirectorul, cum își zice), domnul Boiu, cu fața de Hindenburg pașnic, cu picioarele larg despicate pe care-și balansează trupul, și cu bețișor în mînă, parcă păzește florile pentru eternitate.

Un covoraș la intrare cu: Bine ați venit! Dar abia ajuns la el, domnul Boiu îți aruncă dintre straturi: „Nu uita să-ți ștergi bine picioarele". Și abia intrat, pe perete, sculptată această învățătură, cu un chenar artistic lucrat de domnul Frunză, profesorul de desen:

Ușor conduci pe un netot
Dar mai ușor pe cel cuminte.
Pe-un semidoct, nici tu, Părinte,
Nici zeii cerului nu pot!

Pe culoar, domnul Hanibal Ionescu, profesor de filozofie (cel ce a stat un an la Berlin). Meditează... Spinoza, Kant...? Nu. Deocamdată numai: „Ai auzit ce formidabilă palmă dă corpului profesoral noul director? Vrea să dea ora de drept de la clasa extrabugetară pîrlitului de Fanache. Mie mi se cuvine. O să ajungem muritori de foame. Dar o să fac raport la minister."

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Domnul Hanibal, trup imens, cu barba rasă și cu capul deseori aplecat. Vorbe caracteristice „evident", „în definitiv".

Pe culoar trece durduliul Viță, numit de curînd inspector de specialitate. Domnul Hanibal îl oprește: „Închipuiește-ți, domnule inspector..!"

N-am răbdare. Surid ceremonios lui Viță, ating degetul întins generos de domnul Hanibal (nu dă mîna întreagă căci se teme de microbi) și intru în cancelarie. Aici mă așteaptă, umplînd camera de zgomot și curente, ventilatorul: ideile largi ale noii direcții (domnul Boiu pretinde însă că numai grație lui a fost introdus, și de cîte ori se învîrtește, are un surîs plin de satisfacție).

În cancelarie, discuție vastă.

La masă, directorul nou, grav, sprîncenat, gras, preocupat de mersul școalei. Alături, domnul Biju, cavaler tomnatec, „pițigoi bătrîn și tandru", cu nas șfrengar și cu surîs pe buze, cu mustăcioara isteață, cu floricica la butonieră, matematician, specialist în astronomie, arătînd domnișoarelor cu dexteritate stelele (profesor la toate școlile de fete). Cititor neobosit de romane sentimentale, în care se lăcrimează și se suride perpetuu. Melancolic deseori după ultima lui tinerețe, care trece. Asta nu-l împiedică să fie director la o fabrică de bere. De altfel, suflet minunat.

Lîngă domnul Biju, domnul Frunză, cincizeci de ani, maestrul de desen, ras, impozant, dar zîmbitor, cu lavaliera fluturîndă, trasează cîteva linii pe sugativa imaculată. (Nu e domnul Boiu să-l vadă.)

Pe un taburet, maestrul de muzică, domnul Duțu cu breton și cu lavalieră. Într-un colț tăinuiește și rîde pe înfundate, Sfînta Treime, noua generație de dascăli: geograful Borș, scurt, gros, tot păr negru; popa Chitic semn de întrebare; Simionică, băiat bun, dar bolnav de epilepsie. De lîngă ușă, domnul Popică perorează. E sculptorul tîrgului. A sculptat pe toți foștii directori ai liceului. În afară de aceasta, are și o nouă invenție de aeroplan. (Planurile au stat expuse cîțiva ani la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

librării și apoi chiar la tutungerii, alături de cea mai însemnată pictură a domnului Frunză: „Venus la mare". Pe valurile albastre, Venus goală, roză toată de emoții. Mai tîrziu, în urma intervenției directorului, îngrijat de reputația școalei, domnul Frunză a adăugat o pînză ca să acopere anumite părți ale corpului impudicei Venere.)

Discuția e aprinsă. Domnul Popică se agită și ca să convingă, jură pe nerăsuflate.

Popică (june pudrat, părul în vînt): Jur pe mama mea, pe viața mea, pe aeroplanul meu!

Ultima vorbă a fost imprudentă.

Domnul Biju îl apostrofează: Mai lasă-ne în pace cu aeroplanul dumitale, că ne-ai plictisit!

Domnul Popică: Cum vă permiteți să vă atingeți de ce am eu mai sfînt!

Popa Chitic: Ce sfînt! Prostii curate!

Biju (țipînd brusc): Mie să-mi arăți calculele dacă vrei să te cred!

Directorul (sezisîndu-se): De altminteri, tinere, nu-ți permit să fii farsor într-o cancelarie de profesori!

Părintele Chitic (conciliant, în spiritul bibliei): Titulescu a făcut toate calculele și tot n-a reușit să formeze guvernul.

Borș (spiritual): Întîi ți-ai făcut paraşuta și apoi aeroplanul.

Biju (mai îmbunat): Gîndește ce greu e: lipsește un milimetru și te-ai dus.

Popică (mai pus la punct, dar nerenunțînd la idee): N-aveți grijă că eu pun totdeauna un milimetru în plus. (Și iese.)

Directorul (cu regrete și cu oarecare scrupule): Prea am fost aspri cu bietul băiat. De altminteri așa se nasc geniile, din nimic. Cine știe, unul la un milion, te pomenești că are dreptate.

Maestrul de desen, Frunză (intervine): Ce dreptate, domnule director? N-am văzut eu desenurile lui? Niște mizgăleli.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Borș (tranșează): Din moment ce profesorul specialist spune că sînt mîzgăleli!

Totuși le pare rău de răcnete, și cum Popică reapare, Biju îi spune prietenos:

— Foarte bine l-ai sculptat pe director. Felicitările mele.

Directorul: Dumneavoastră ar trebui să vă dea să lucrați statuile de prin piețele publice. Așa, nu vezi pretutindeni decît niște vulturi care se pun pe ei. Scuză expresia, dar cînd vorbești de artă, e voie.

Intervin:

— Statuile, chiar cele mai bune, nu sînt apoi așezate la locul potrivit. Statuia lui Ovidiu din Constanța, o copie bună, ar fi putut fi așezată la mare.

Frunză (ca pictor intervine obligatoriu. De altfel, deoarece are o vilă la Mamaia pe care o dă cu chirie vara, crede de datoria lui să ia partea frumuseților Constanței): De ce la mare? În piață stă foarte bine.

— Ar avea o importanță simbolică. Desigur că Ovidiu la mare și-a petrecut mai ales vremea, s-a chinuit, a privit nostalgic în depărtări. Și dacă ar învia, n-ar mai recunoaște nimic familiar în ulițele actuale.

Frunză (rănit de cuvîntul „uliță"): Ulițe erau atunci, nu acum, cînd totul este pietruit cu piatră cubică sau cu asfalt.

— (exasperîndu-l:) Fără îndoială, statuia lui Ovidiu la mare ar fi trebuit plasată.

Frunză: Eu știu că statuile trebuie așezate totdeauna în mijlocul piețelor. Așa e și Obeliscul din piața Concordiei la Paris, și așa este pretutindeni. Bine s-a făcut cînd s-a pus statuia lui Ovidiu în piața din fața primăriei!

— Pentru ca dumneata, bîndu-ți cafeluța la cafeneaua de peste drum, în timp ce muzica militară cîntă, s-o poți admira.

Frunză: Parcă la mare nu sînt cafenele și nu cîntă, vara, muzica militară? (Pauză. Apoi continuă mai împăciuitor:) Niciodată statul nu se pricepe să ajute pe artiștii adevărați.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Borș (cu o umbră de invidie) : Lasă că dumitale ți-a dat să pictezi biserica din Arginți.

Frunză: Și-o să mi-o plătească la Sfîntul Așteaptă. (O lungă înșirare a necazurilor cu biserica.) Și pe deasupra, trebuie să-l fac pe episcop în mărime naturală. I-am spus: „Păi am mai făcut odată pe sfinția ta acum trei ani". Și mi-a răspuns: „Da, dar vezi, fiule, pe atunci aveam barba mai scurtă și nici n-aveam atîtea decorații".

Ușa se întredeschide și apare figura speriată a bătrînului pensionar Guță: trup interminabil, la butonieră cu o floare proaspăt șterpelită de pe straturile domnului Boiu. Apare, ca un meteor, la mici intervale, la înscrieri, la teze, la examene, și mai ales la darea situației de sfîrșit de an.

Acum anunță grabnic: „Un inspector!"

Secundă de reținere.

Borș face: „Hait!"

Directorul zorește pe profesori: „Haide, ocupați-vă, faceți ceva..."

„Care inspector?"

Dar Guță își descrețește fața într-un rîs plin de spirit: „Financiar!" Frunțile se luminează, dascălii rîd și directorul îi aruncă prietenos: „Măi, Guță, măi, ai îmbătrînit și tot ghiduș ai rămas".

Dar rîsul își schimbă direcția.

„A sosit și președintele P.J.B.-ului."

Și dascălul de germană apare, bătrînul evreu Adolf Iţcovici. (Pornografia P.J.B. o îndrept, spre dezlegare, amatorilor de cuvinte încrucișate. P = trofeu; J = nație; B = vîrstă.) Mic, umflat, cu burta atîrnînd balonată și cu pantalonii pe vine. Și cu fața ciupită de vărsat, coșuri, fire de păr, puncte de toate culorile. În bloc, colorată în roșu și nasul mai ales luminează. Buza groasă, limba groasă, într-o veșnică mișcare ca să povestească vreo snoavă porcoasă și totdeauna cu succes pe lîngă dascăli. Unii rîd, alții repetă, alții cer explicații și prea sfînta față bisericească popa Bartolomeu, care spune și el astfel de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

snoave, dar mai rar, chiar îl invidiază. Şi în gura lui Adolf, toate naţiile şi toate vîrstele au cîte o păţanie. Dacă s-ar strînge colecţia lui, s-ar putea reface Rabelais. Păcat însă că dascălii le înregistrează pentru scurtă vreme. De altfel, am constatat că dacă Adolf se repetă, dascălii exclamă : „Parcă ai mai spus-o o dată". Dar rid cu aceeaşi poftă. Pentru atîtea merite a fost făcut prezident la P.J.B.; societate care are multe filiale : Adormirea ; Veşnica pomenire ; Nu învie morţii etc...

Adolf Iţcovici începe să povestească :

— A fost odată o damă...

Dar fu întrerupt de Simionică, prada unui atac de epilepsie. Cîţiva dascăli întorc capul. Borş îl susţine. Directorul reflectează pentru a suta oară : „Trebuie să raportez la minister". (Dar ştim cu toţii că nu se va hotărî să o facă.) Frunză povesteşte :

— Am găsit într-o zi clasa I ţipînd de groază. Avusese un atac. Apoi face pe darnicul : — Mai bine îi dăm cu toţii ceva lunar şi să stea acasă.

Simionică îşi revine. Şi curînd, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, Adolf Iţcovici îşi reia povestirea :

— A fost odată o damă...

Reîncep rîsetele.

Să vă prezint pe maestrul de desen : Alexandru I. C. Frunză. Întotdeauna am avut impresia că el ia viaţa uşor. În vîrstă de peste cincizeci de ani, avusese ocazia să aibă destule deziluzii, şi totuşi era fără riduri, cu ochii fără nimic tulbure, cu gura veşnic zîmbitoare. Impozant, îngrijit la îmbrăcăminte, cu lavaliera în vînt. Avea o mulţime de îndeletniciri : desena, copia tablouri, era expert la tribunal, asista la orice reparaţie a liceului, la aşezarea vreunei plăci comemorative, a vreunui tablou sau numai la „reorganizarea" spălătorului ; închidea ochii pe jumătate, cerceta proporţiile şi opina. Era reprezentantul tuturor societăţilor de turism din

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Bucureşti, şi neostenit căuta noi membri. (Dascălii, principial nostalgici după toate excursiile, promiteau, dar în practică nu mergeau, mereu ocupaţi cu reparaţia vreunei case. Se consolau, indiferent de vîrstă: Las' la anul!) Era reprezentantul şcolii în sălile de cinematograf, unde trebuia să prindă pe elevii intraţi fără voie. Dar ocupaţia cea mai importantă o avea la începutul anului. Făcea orarul. Şi atunci, toată dăscălimea îi zîmbea, îl întreba de sănătate, îl căuta, îl invita: „Ce faci, Frunzuliţă?", „Salve, Frunzulescule", „A sosit şi Frunză-n dungă!"

Faţă de această febrilitate, Frunză păstra acelaşi zîmbet, accepta orice pretenţie nouă la aranjarea orarului şi reîncepea munca fără să-şi piardă răbdarea. Şi cînd totuşi vreun dascăl nu era mulţumit, atunci se alerga la mijlocul cel mai sigur de a-l face pe Frunză să transforme pentru a suta oară orarul. Se reflecta:

„Ce vrei, a îmbătrînit!" Era de altfel spiritul pe care şi-l aruncau cel mai adesea dascălii şi care cădea pe umerii, cu grijă conservaţi, ai lui Frunză, destul de greu. Într-o zi, unul spuse lui Guţă, astfel ca să fie auzit şi de Frunză: „Săracul Frunză, nu ştiu ce are. Tare mai arată bătrîn de la o bucată de vreme!" Şi şandramaua de şaptezeci de ani, cu floarea şterpelită de pe straturile domnului Boiu la butonieră, a oftat: „Nu mă bucur de loc, căci ca mîine o să fiu şi eu ca el". Frunză zîmbea galben.

Bun gospodar (căci numai lavaliera evoca legăturile lui cu arta), cînd erai cu el pe stradă trebuia să te opreşti la toate dughenile, căci pretutindeni avea treabă; într-un loc avea ghetele la cîrpit („la perfecţie"), în altă parte un tablou la încadrat, şi în altă parte reparaţia locului rezervor. În casă la el — mergeam deseori, căci voia cu orice chip să vorbească franţuzeşte — avea copii după tablourile celebre şi statuia nelipsitei Venus din Milo. Într-un colţ, albumele cu fotografii după tablourile din muzeele pe care le vizitase, şi pe o etajeră (cu ce oca-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zie?) partituri după opere italienești: *Lucia de Lamermoor* sau *Traviata*. Mai avea colecționate și toate regulamentele școlare și mersul trenurilor pe care îșî pusese darnic, la diferite pagini, parafa. In bufet, întotdeauna, ceaiul cel mai scump, vinul cel mai bun, mierea cea mai curată, fructele cele mai apetisante. Intotdeauna îl găseam ocupat la masa de scris. Cîteodată cu lupa identifica o scriere, pentru tribunal, altă dată făcea diferite schițe ale unei noi șepci de liceu, sau un nou aranjament al numărului pe mînecă, și altă dată lucra la ilustrarea aritmeticii de clasa I primară, al cărei text era făcut de profesorul de matematici, Biju. Lucrate cu cea mai mare băgare de seamă, se înșirau pe o coală de bloc, pentru explicarea numerelor, patru cuie, cinci bastoane, șase cireșe și șapte gîște.

Pentru această muncă într-adevăr serioasă, Frunză renunța la monoclu și-și punea bătrînește ochelarii.

Pe ușa de intrare, o carte de vizită:

ALEXANDRU I. C. FRUNZA
Pictor, profesór, reprezentant al turismului, ziarist etc.

Mă primește zîmbitor și în timp ce apa de ceai se încălzește, domnul Frunză începe franțuzește:

„Am găsit acest pasaj într-o nuvelă din *Le Journal*." (Cumpără, după îndemnul meu, regulat *Le Journal* și e clientul cel mai fidel al librăriei lui Petrică.) Și începe lectura:

„Presque quinquagénaire, mais paraissant encore assez jeune, il avait l'élégance recherchée de vêtements, de goûts et d'habitudes... La courtoisie de manières d'un homme délicat"...[1]

Și zîmbitor, peste monoclu: „C'est bien, non?"[2]

[1] „Aproape cincantenar, dar arătînd încă destul de tînăr, el avea eleganța căutată a vestmintelor, gusturilor și obiceiurilor. Felul de a se purta al unui bărbat delicat..."

[2] „E bine, nu?"

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Apoi porneşte cu anecdote de prin călătoriile sale, căci e unicul dascăl care voiajează. Ai impresia că nici o frămîntare nu i-a tulburat fiinţa cînd îi vezi faţa netedă, zîmbetul neîntrerupt, mersul totdeauna domol, vorba totdeauna potolită, uşor glumeaţă. Şi cînd s-au abătut asupra lui cumplite dezastre, şi moartea i-a răpit nevasta din neghiobia doctorilor, îl vedeam mereu, făcîndu-şi orele, povestind mersul bolii sau nedumerirea medicilor, dar nu vedeam nici o precipitare în fiinţa lui (şi nici superioara resemnare a unui filozof). Preocupările mărunte persistau o dată cu micile ocupaţii din care nu cîştiga de obicei nimic, dar care se ţineau după el ca nişte panglicuţe. Asta nu înseamnă că era lipsit de inimă. Dimpotrivă, avea pentru toţi mici atenţii şi era măgulit cînd şi alţii se comportau cu el în acelaşi fel. Într-o zi, m-a întovărăşit la cimitir (căci era totdeauna amator de a întovărăşi pe cineva). M-a dus cu ocazia aceasta să-mi arate şi mormîntul nevestei lui. Mormînt frumos, pentru care cheltuise mult, (nu era bogat) şi cu un loc pentru el mai tîrziu. A deschis o portiţă cu o cheie de argint şi mi-a arătat candela cu desenuri artistice, adusă din Veneţia. În spatele ei, o iconiţă din Milano. (Şi simţi că le-a cumpărat cu ocazia excursiei, o dată cu colecţia de fotografii, cărţi poştale, suveniruri, vaze etc.) În momentul cînd îmi arăta acestea, nici nu se jeluia, nici nu se indigna contra soartei, nici nu-şi înceta zîmbetul, nici nu lăsa să-i cadă monoclul. Asemenea aceluia care, la mare, priveşte culorile apei fără să asculte zgomotele şi freamătul ce vine din adîncurile misterioase.

*

Domnul Berechet e un profesor bătrîn, dar nu bătrîneţea îl caracterizează. Nici sfaturi, nici gesturi venerabile, nici melancolii, ci neobosit: filologia. Nu cred că a trecut vreodată o jumătate de oră fără să explice originea vreunui cuvînt. Vorbeşte tot timpul, singur sau cu oricine i-ar ieşi în cale, gata să dea noi expli-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cații. Și în timp ce vreun dascăl povestește anecdote sau se plînge de vreun necaz, domnul Berechet îl întrerupe la fiecare cuvînt ca să-l corecteze, stricînd gluma, sau făcînd ridicolă supărarea.

Cînd citește un ziar, se indignează la fiecare rînd, sau dacă citește procesele-verbale ale conferințelor școlii, face ignoranți pe toți dascălii. Vorbește despre cuvinte tot timpul și oriunde: în recreații, în clasă, pe stradă. În lupta lui pentru purificarea limbii romîne, în cancelaria dascălilor n-a reușit mare lucru. Numai un singur cuvînt a fost introdus definitiv. Toți spun *complet* și dacă ești nou-venit, te corijează disprețuitor oricare dintre profesori. Pentru restul cuvintelor luptă domnul Berechet singur, și poți pune rămășag că oricînd, de cîte ori pe zi vrei, poți să-l faci să exclame: „Ignorant! Nu-i așa". Și apoi explicațiile. Pentru asta nu trebuie crezut că posedă secretul limbii romîne perfecte. Nu consideră limba ca o ființă vie, care în evoluția ei își permite toate capriciile, pe care gramaticul trebuie să se mulțumească să le înregistreze, fără să-și facă iluzia că poate schimba ceva, ci vrea s-o facă să corespundă exact tuturor legilor filologice și chiar s-o prefacă. Sub motiv că vin din latinește, întrebuințează unele forme caraghioase și inuzitate. Și ți se pare o profanare atunci cînd într-un vers magnific cu armonii magice, domnul Berechet nu face decît să discute cuvintele, să le admită sau să le combată vehement. În clasă n-a izbutit să facă nici o lecție întreagă, căci elevii, întotdeauna, ca să scape de orice griji, îi pun o întrebare la începutul orei, asupra vreunei chestiuni filologice. Și atunci, el începe să discute, fără să observe că are în față o sumedenie de capete care-l admiră, dar nu-l ascultă. La sfîrșitul trimestrului, după ce descoperă rubrica lui din catalog albă, pune notele la întîmplare, totdeauna mari. Pentru asta, dascălii îl întrebuințează la reexaminări, cînd vor să salveze vreun favorit imbecil, pe care vreunul din profesorii mai tineri, încă fără legături sociale, se ambiționează, cu toate insistențele, să-l lase și să facă dreptate.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Domnul Berechet e totdeauna mulțumit, totdeauna dă nota trebuitoare, căci el de fapt a monologat tot timpul, oricare ar fi fost obiectul, despre filologia românească. Din acest monolog nimic nu-l poate întrerupe, nici o veste, nici o suferință, și nici o reflecție răutăcioasă de a altora. L-am văzut cînd, ieșind la pensie, preda pentru ultima oară după treizeci de ani de muncă și totuși fără nici o emoție, fără nici o umbră de melancolie, explica neîntrerupt cuvinte, parcă profitînd de ocazie că dascălii, mai impresionați ca dînsul, se simțeau obligați să-l asculte mai atent. Și desigur, cînd Moartea se va coborî să-l ia cu dînsa, domnul Berechet, neținînd seama de suferința lui, de lacrimile și jeluirile celorlalți și de prăpastia cumplită care i se va deschide în față, va corija la vorbă pe rude, pe prieteni, pe medici și pe Dumnezeu în persoană.

La domnul Hanibal Ionescu era greu de găsit o trăsătură principală. Ceilalți se mulțumeau să-l numească „un om ciudat" și apoi să povestească vreo întîmplare năstrușnică de a lui, fără însă să caute să vadă întrucît îi era esențială. A fost, se spune, unul dintre cei mai eminenți studenți cu treizeci ani înainte, dar acum nu se știa ce meditează. Se chinuia la începutul anului ca să aibă ore cît mai multe, fără să se știe ce făcea cu banii, dacă-i strîngea sau îi cheltuia pe cine știe ce gusturi nemărturisite. Era torturat de nu era pus în comisia de bacalaureat, și, dacă îl omiteau la vreo examinare, se plîngea tuturor profesorilor, discuta îndelung cu directorul, considera jignită întreaga breaslă profesorală de nedreptatea ce i se făcea. N-a fost pus odată la un examen de absolvire (unde se cîștigă cîteva sute de lei), a protestat, s-a agitat, a raportat ministerului. Cum în același timp au venit cîțiva inspectori școlari, li s-a plîns lor îndelung, le-a cerut să-i promită că se vor ocupa de el, și apoi a așteptat torturat să-i vină vreun rezultat de la București. Încă o zi pînă la începutul examenului

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și nimic, o oră, zece minute, o minută. Și el, așteptînd în fața ferestrei, nemișcat, neatent la ce se vorbea împrejur, încremenit parcă de cine știe ce cumplită tragedie.

Asemeni lui Tristan pe țărmurile Bretaniei, scrutînd zările după Isolda.

Odată l-am văzut la miezul nopții, abia tîrîndu-se pe stradă și văietîndu-se.

— Ce-ai pățit, domnule Hanibal?

— Eram să mor, un automobil a dat peste mine, am alunecat cînd am vrut să mă dau la o parte și mi-am scrîntit piciorul.

Și iar vaiete. Cum însă mergea în direcția contrară casei sale, l-am întrebat:

— Și de ce nu te duci acasă?

— Nu pot să renunț la aerul curat.

Și și-a continuat drumul, șchiopătînd și jeluindu-se.

Nu putea suporta cîinii. La un colț de stradă sta în conversație animată cu nemțișorul Fritz și cu domnul Lungeanu, cel mai pașnic dintre profesori. Deodată domnul Hanibal, spre surprinderea celorlalți, fără vorbă, îi părăsi în fugă, și era amuzant de văzut corpul imens cu barba fluturîndă, fugind. Au descoperit misterul curînd: în apropiere își făcuse apariția o javră mititică, abia coborîtă din vreun manșon parfumat. De altfel, domnul Hanibal se temea de orice animal, și cînd vedea un călăreț mînînd falnic roibul spre admirația duduilor, sau chiar vreo gloabă care abia își tira picioarele, traversa strada precaut.

Eveniment important: era abonat la tramvai (acest unic tramvai al tîrgului pe care se da vina de cîte ori se întîmpla vreo întrerupere de radio: „Sînt paraziți din cauza tramvaiului. Cum s-o fi auzind radio la Manchester, doamne?"). Domnul Hanibal știa să profite de acest mijloc modern de locomoție. Și ca să meargă la micul restaurant situat la cîteva sute de metri de școală, aștepta totdeauna tramvaiul, ceea ce dura uneori o jumătate de oră. Tramvaiul îi mai servea, pretindeau dascălii, ca să stea, la anu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

multe ore, în preajma fetelor de școală. (Școala de fete e tot pe acolo.) În orice caz, ținea îndelung mîna vreunei duduițe pe care o cunoștea, și dacă vreai să-l vezi preocupat și plin de întrebări, să-i fi spus că ai fost la o petrecere unde erau domnișoare tinere de tot. Ce regrete că n-a fost și el! „Dar de unde puteam să-mi închipui!" Și noi (căci eram mai mulți care-i făceam farsa) îl consolam cu maliție: „Nu e nimic, domnule Hanibal, nu era interesant, numai fetițe de șaptesprezece ani".

Într-o seară fusesem cu toții la un banchet școlăresc. La douăsprezece noaptea, domnul Marcu propuse unui grup:

„Știți ce, eu de aici mă duc la o nuntă. Am promis să viu cît mai tîrziu și să aduc pe cine-mi place. Cine vine cu mine?"

Cei tineri au primit, dar era și domnul Hanibal printre noi. Am insistat să vie și el și a început o conversație de două ceasuri ca să-l convingem, în timp ce două trăsuri ne așteptau. Cum însă nu refuza hotărît, continuam cu rugămințile. În sfîrșit, plictisiți, cîțiva am plecat cu prima trăsură, lăsînd pe ceilalți să continue discuția. Din drum, cînd am întors capul, ce-am văzut? Pornise și cealaltă trăsură cu domnul Hanibal, decis subit, pe capră.

Se făcea încadrarea profesorilor. Domnul Lungeanu îl rugă:

— Dumneata să iei seria A, eu B. Să schimbăm însă, pentru anul acesta numai, clasele VII, căci în clasa a VII-a A sînt elevii mei de ani de zile.

Discuție interminabilă. La sfîrșit, domnul Lungeanu întrebă:

— Și de ce nu vrei, domnule Hanibal?

— Pentru simetrie. Șase clase A, și brusc una B. Ar fi caraghios!

Toate acestea făceau pe domnul Hanibal un om neînțeles. Am crezut că l-aș putea pricepe cu ajutorul muzicii. Într-adevăr, de cîte ori avea ocazie, as-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

culta încordat vreo sonată cît de complicată și la urmă părea entuziasmat. Dar odată mi-a mărturisit: „Mie, de fapt, nu-mi place muzica".

Față de domnul Hanibal am avut întotdeauna o imensă curiozitate și o părere de rău. Curiozitatea copilului în fața păpușii care surîde perpetuu, își închide și deschide ochii, are gropițe în obraz, părul blond și rochița cu buline și părerea de rău că nu pot, asemenea copilului, să desfac, să văd ce e înăuntru.

Două picioare dolofane, mereu despărțite, ca să încapă o burtă prezentabilă, ornată cu un lanț de aur. Deasupra o bărbiță rotundă: în întregime fața bisericească, părintele Bartolomeu. Bine aranjat la toate școlile unde se găsește vreo oră de religie, în toate comisiile, la toate slujbele. E în preajma celor mai profunde întrebări, celor mai teribile frămîntări, veșnic Moartea și Viața oscilează în diferite chipuri, totdeauna tragice, înaintea lui, dar nu l-am văzut niciodată preocupat de vreo nedumerire însemnată, sau îngrijat de soarta vreunui chinuit. Bine aranjat în societate, are mici aranjamente și în școală și cînd protestez, reflectează în același chip: „N-o să schimbi dumneata lumea", cu toate că l-aș întreba cum, cu o astfel de teorie, mai poate rămîne preot, a cărui primă credință trebuie să fie că poate schimba ceva. În cancelarie se caracterizează cerînd țigări dascălilor, cu o savantă artă. E pe rînd: rugător: (dă-mi o țigară, te rog); ambițios: (mi-am promis să te fac să-mi dai o țigară); spiritual: (nici măcar nu ești în stare să-mi dai o țigară); cochet: (sînt curios să văd cum mi-ar sta cu țigara dumitale în gură); lingușitor: (am auzit că ai țigări extraordinare); poetic: (ce melancolic este să privești în urma fumului de țigară).

În afară de acestea, povestește anecdote pornografice. Cum însă nu are nici verva, nici știința și nici imoralitatea lui Jerôme Coignard (e om de treabă), nu recoltează decît succese umile. Elevii spun că el

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

face orele cele mai plictisitoare şi că ar prefera pe profesorul cel mai sever. Şi într-adevăr, face impresia de dascăl extrem de plictisit, care nu mai vrea sau nu mai este în stare să inventeze nimic ca să prinenească materia (ce are aşa de imense resurse) şi-l vezi, după sunarea clopoţelului de intrare, părăsind cancelaria ultimul, şi apoi îndreptîndu-se, fără să se grăbească ca să mai rupă din timp, spre clasa lui, legănîndu-se pe picioarele dolofane şi balansîndu-şi antireul.

Să vă prezint şi pe dascălul de romînă, macedoneanul Ion Dicea. Mare, lat, puternic, păşeşte maiestuos spre cincizeci de ani. Făcea impresia că poartă de-a lungul şoldurilor toate iataganele şi paloşele din ţara lui, dar de fapt era cel mai blînd dintre oameni. De obicei tăcea la conferinţele dascălilor. Cînd i se părea că se face vreo nedreptate prea mare, se aprindea brusc, perora, dar curînd se stingea şi renunţa la orice pretenţii. Ştia multe, cu toată aparenţa lui modestă. Cunoştea toate limbile slave, apoi franceza, italiana, germana, turca şi, cu precădere, dialectul său macedonean. Domeniul care-l preocupa mai ales era poezia populară. În general se conserva, avea de gînd să trăiască mult şi cînd îi spuneam în glumă : „Bătrînul meu prieten", zîmbea numai pe jumătate. A păstrat din ţara lui gustul de singurătate şi de plimbare şi nicăieri nu se simţea bine, cu toate că nu cerea niciodată nimic. Ca profesor a schimbat vreo zece oraşe. A stat şi în străinătate şi a ajuns o dată, după multă cumpăneală, chiar la Paris. Avea mania ilustratelor şi de pe unde a trecut a adunat amintiri. Şi-a împrumutat colecţia cu ilustrate dascălului Nicolaescu şi era peste măsură de amărît că acesta nu se grăbea să i le înapoieze. Timid, nu îndrăznea să le ceară şi domnul Nicolaescu făcea doar cîte o remarcă la fiecare două luni : „Bine că mi-am adus aminte, o să-ţi trimit fotografiile", ceea ce-l făcea să se bucure, să spere şi apoi iar să dispereze. Dacă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

voiai să-l aprinzi, și dascălii se întreceau la aceasta. trebuia să-i aduci aminte de fotografii.

— Domnule Dicea, am auzit că ai niște ilustrate extraordinare, o să viu să le văd.

Riposta plină de nostalgie venea neapărat, (chiar de știa intenția de glumă).

— Închipuiește-ți... stătea albumul pe masă... te mai uitai cîteodată cînd n-aveai ce face... îți mai aduceai aminte...

O trăsătură caracteristică a lui era : ezitarea. Era ciudat cum schimbase atîtea orașe și cum ajunsese pînă la Paris, cînd el punea atîtea frămîntări înaintea celei mai mici hotărîri. Cuvintele care-l caracterizau erau : „Da... dar..."

— E frumos aici.

— Da, dar scump.

— E ieftin aici.

— Da, dar e aer prost.

— E bun aerul aici.

— Da, dar nu e privelișle frumoasă.

Niciodată nu cădea răspunsul întreg. Intr-o zi, văzîndu-l că nu intră în clasă, el totdeauna punctual, l-am întrebat : „N-ai oră ?" N-avea decît două răspunsuri : „da" sau „nu", dar a găsit totuși un al treilea răspuns personal : „Nu *prea* am".

Mai răspicat vorbea doar de poezia populară, sau de Macedonia. La ateneul central, unde a conferențiat în mai multe prelegeri despre Macedonia, n-a putut să nu adauge, alături de un studiu serios, rar printre dascălii care de obicei improvizau superficial, și cîteva considerații entuziaste. A terminat cu înșirarea tuturor oamenilor cunoscuți sau aproape, care și-ar trage obîrșia din Macedonia. Apoi a continuat cu acei care „se crede c-ar fi din Macedonia". A citat și pe D.M., probabil cel mai bogat om din țară. Nu m-am putut opri să nu murmur din sală „avarul cela". M-a văzut și m-a apostrofat cu vehemența lui neașteptată care pornea de cîte ori îl durea ceva și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

care, de altfel, se potolea tot așa de iute: „Nu poți să ai nici o părere despre un om pînă ce nu moare".

Erau comice și tragice în același timp ezitările lui înaintea celei mai mici hotărîri: să se mute, de pildă. Trebuințele îi erau mici, o singură cameră modestă și curată. Totuși, cu luni de zile înainte îl chinuia gîndul acesta, se uita de pe trotuarul de peste drum, era prea timid ca să intre să întrebe. De-i lăudai o cameră, era parcă nemulțumit căci începeau grijile, s-o vadă, să discute prețul, și-și căuta argumente ca să se convingă să renunțe la ea: era prea aproape sau prea departe de liceu, prea în fundul curții sau prea în stradă, n-avea perspectivă și n-avea aer, trebuia să fie prea friguroasă iarna sau prea călduroasă vara. Și apoi, după multă chibzuială, se hotăra pentru cine știe ce locuință caraghioasă. Odată a stat într-o cameră cu cinci ferestre. (Cînd l-am vizitat pe neașteptate și s-a mirat de unde-i știam adresa, i-am ripostat: „Am întrebat un sergent de stradă: Unde-o fi casa care are o cameră cu cinci ferestre? Și mi-a răspuns imediat.") Atîta l-am ironizat, încît s-a mutat iarăși. De data aceasta camera nouă n-avea sobă, n-avea electricitate, era mică, scumpă, fereastra, *numai una*, da peste un depozit cu gunoi (și el, mare amator de ozon), mirosea mereu a bucătărie și proprietarul nu-l lăsa să facă cel mai mic zgomot. El era foarte potolit, retras, eu eram unul din puținii săi vizitatori, dar... (mi-a făcut într-o zi confidențe), îi plăcea să declame versuri. Baladele romînești cu iatagane și pistoale (ex: *Moartea lui Fulger*) erau bucățile lui favorite. Și atunci cei de alături băteau în perete și-i stricau avîntul.

Cînd șovăia atîta la alegerea unei case, se poate închipui cum era la alegerea unei neveste, și totuși, toată viața lui n-a visat decît un cămin cald. Era prea modest ca să-și închipuie că ar putea să-i poarte cineva de grijă. Nu știa cum să-i vorbească unei femei (la vîrsta lui se roșea tot) și se rușina dinainte poate cînd, în intimitate, ea va trebui să descopere ce inabil

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

a fost toată viața, că hainele îi erau cîrpite stîngaci, corpul prea mare sau prea păros. Și totuși, toți îl asigurau că pierde ultimul tren, și atunci, cu o jumătate de față rîdea și cu cealaltă se întrista. Intr-o zi eram la el, împreună cu nemțișorul Fritz, profesor la comercială, de matematici, subțirel, roz, blond și cu ochelari. I-am spus lui Dicea că mă mut. S-a întristat și a regretat că termenul cererilor de transferare trecuse, ca să încerce să se mute și el. I-am sugerat apoi, pentru însurătoare, o farmacistă care îndeplinea condițiile pe care le-ar fi putut spera el și care, știam, l-ar fi vrut. Au început ezitările :

— Nu vreau farmacistă. Acestea vor medici... avocați...

— Bine, dar a spus că te-ar vrea.

— Lasă să mai treacă vreo două-trei luni, să mă informez.

— Dar poți să-ți iei informațiile imediat...

— Nu pot acum, că-s cu mutatul.

— Eu sînt cu mutatul, nu dumneata. Imi promiți c-o să te interesezi, fie și în cîteva luni ?

— Nu pot, căci nu vreau să pun lumea la bănuială.

Și discuția ar fi urmat în felul acesta multă vreme, dacă Fritz nu i-ar fi pus capăt :

— Ai dreptate. Haidem acum la restaurant să mai vorbim de Macedonia !

Eram unul din puținii săi prieteni, dar multă vreme a trebuit ca să ajungă să fie cu mine mai vorbăreț. La el, tratația cu rahat și cafea neagră, obligatorie. In camera lui, mai ales cărți. Intr-un colț, trei lăzi în care-și ținea zestrea. Apoi amintiri de pe unde a fost. Mici vaze cu „souvenir" pe ele, sau ilustrate încadrate. Ce era mai important, albumul său cu poze de la Paris, Viena și Budapesta, lipsea.

In public avea talentul să dispară cu ușurință și niciodată nu băgai de seamă unde se topea un trup așa de mare și bine înțepenit în pămînt. Ca să fii sigur de el trebuia să-l ții de haină. Și dacă îl duceai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cu de-a sila într-o excursie în care nu cheltuia prea mult și unde puteau să respire plămînii lui mari, din plin, ozon, îți rămînea recunoscător și simțeai că o dată cu noua ilustrată prinsă cu grijă — ca amintire — în marginea oglinzii, te-a prins și pe tine.

Fără să fie avar, cum viața lui nu fusese ușoară, și cum știa că în vreun caz trist nu putea să-i vie de nicăieri ajutor, nu-i plăcea să cheltuiască decît cu băgare de seamă, dar nu admitea nici să rămînă dator. S-a întîmplat ca un elev de al nostru să comită o crimă, și, cu ocazia procesului, să fie citați ca martori cîțiva din foștii lui profesori, printre care și Ion Dicea. Cu o zi înaintea procesului, am găsit pe Dicea prada celor mai teribile șovăieli. (Procesul se judeca la București.)

— Să mă duc, să cheltuiesc atîtea parale, și zadarnic... Ce voi spune eu despre acest elev? Abia îl mai țin minte. Notele lui la mine sînt destul de slabe, cu ce i-aș putea fi de folos?

— Într-adevăr, e inutil să te duci...

— Dar dacă totuși, măcar unul la un milion, i-ar folosi depoziția mea? Sau, dacă el sau părinții lui ar crede aceasta? Cum voi mai da eu ochii cu acești oameni, care mi-au arătat atîta încredere?

— Du-te atunci...

— Da, dar e zadarnic. Și apoi, să facem socotelile, cît o să coste.

L-am hotărît, după o discuție îndelungată, să rămînă, și ca să fiu mai sigur, nu l-am părăsit decît noaptea, dar a doua zi n-a venit la școală: singur, se răzgîndise și luase trenul de persoane.

Au fost singurele absențe făcute în timp de zece ani. La București, la minister, înaltul personaj care se ocupă cu absențele profesorilor nu le-a motivat...

Unul din planurile mele era o vizită la Vilcov. Mă atrăgea pitorescul pe care-l bănuiam acolo. Dar cum mă speria drumul lung ce trebuia să fac, și cum cău-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tam zadarnic un tovarăș, amînam mereu excursia. Intr-o zi de mare entuziasm, Dicea primi să vină cu mine, dar știindu-i caracterul șovăielnic, n-aveam mare încredere în hotărîrea lui. Cinstit, și-ar fi ținut teoretic cuvîntul, dar în practică ar fi găsit toate motivele ca să amîne. Astfel, planul a fost amînat ani de zile, și nu mai forma decît subiectul începuturilor de conversație cînd, cu ironie, întrebam inutil :

— Și cînd mergem la Vilcov ?

— Las' că mergem noi.

— Sigur ?

— Din moment ce ți-am spus... (aproape jignit).

— Joi ?

— Am școală.

— Săptămîna viitoare cînd avem două sărbători ?

— Da...

Și cînd ajungeam atunci :

— Știi că acum e prea cald, or să fie țînțari, mai amînăm, tot am mai aminat.

Intr-o zi am voit să merg cu orice preț. Am nimerit, parcă anume, un timp de ploaie torențială. I-am spus lui Dicea hotărîrea mea. Au început argumentele contra plecării fără să mi-l dea pe cel mai valabil : ploua. Argumentele n-aveau deci nici o valoare logică. Erau numai niște rezultate ale ezitărilor lui.

— Plec singur atunci, am spus răspicat, căci după ce suportasem atîta vreme amînările, îmi devenise brusc intolerabilă lipsa de hotărîre a noastră.

— Ce să fac...

Mi-am executat amenințarea. Și în momentul cînd vaporul se despărțea de țărm, legănîndu-se spre noi țeluri ale melancoliei mele, am zărit pe debarcader, sosit cu un minut de întîrziere, gîfîind încă de fugă, silueta masivă a prietenului meu, cu fața lui întristată după cel pe care nu-l întovărășea și poate după zările spre care plecam, căci și în el se frămîntau melancoliile.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Cu o mînă îmi făcea semne prietenoase şi cu cealaltă îşi ţinea[1] umbrela sub ploaia care curgea mereu. Lăsam pe malul aproape pustiu, abia luminat, imaginea grotescă şi aşa de scumpă. Corpul vînjos, profilat pe ape, părea imaterial...

La Vîlcov am încercat să mă aclimatizez printre ruşi şi bălţi. Am mîncat seminţe, am repetat neobosit cîteva cuvinte ruseşti, m-am agitat în preajma chirhanalelor unde morunii stau înşiraţi, mari ca viţeii. Dar din pricina atmosferei aşa de diferită de cea pe care o aduceam, şi mai ales din pricina ploii care nu mai contenea, oprind orice început de entuziasm sau de melancolie, eram plictisit şi tragic.

Spre seară, pe neaşteptate, cu vaporul următor, a sosit Dicea. I s-a făcut primire specială : s-a înseninat cerul şi a ieşit din ape luna enormă.

Ce bucuroşi eram amîndoi ! Printre ruşi, Dicea se simţea în elementul său. Începea conversaţii, întreba, era curios, nimic din timiditatea de la tîrg. Seară poetică, înstelată, linişte peste tot. Şi am rămas multă vreme în preajma unui lipovean care, sub o luminiţă singuratecă ce se încumeta zadarnic să despice întunericul, jeluia cu armonica, ale cărei sunete încercau să alunge tăcerea. Dar armonica şi lumînarea făceau să ţi se pară noaptea şi mai neagră şi mai adormită.

Cu barca prin canaluri, în timp ce razele lunii alunecau pe ape, rusul abia arunca lopeţile, Dunărea şopotea, iar Dicea, beat de ozonul care-i umplea plămînii şi de umbrele ce ne împresurau, cînta, cutremurînd văzduhul, cîntece orientale.

L-am lăsat la Vilcov.

Şi cînd am părăsit tîrgul, printre fatalele păreri de rău, cînd îţi dai seama că totuşi eşti legat de cîţiva copaci umili, de cîteva case fără nici o culoare şi de

[1] In ediţia de bază : ţineau. Greşeală de tipar.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cîteva obiceiuri caraghioase, mi-a părut rău că mă despart (căci revederile scurte și întîmplătoare ce vor urma, de nu va muri nici unul din noi prea iute, nu contează) de sufletul lui Ion Dicea, cu alte preocupări, cu alte experiențe și alte vibrații, dar care era, cu tot corpul mare și eroic ce te făcea să-i bănui la chimir paloșe și iatagane, proaspăt ca al unui copil, duios ca al unei mame...

Elevii romîni se împart în două categorii, ca valeții lui Molière: cei deștepți și cei imbecili. Intermediarii lipsesc. Imbecilii! Care nu știu niciodată nimic. Care nu pricep, orice le-ai spune. Care tulbură liniștea vreunei teze cu întrebarea: „Îmi dați voie să iau o peniță?" Le-am dat elevilor să învețe pe de rost, pentru o vacanță, *Les animaux malades de la peste*. La ascultare, unul îmi sare dintr-un vers: *„Puisqu'il faut l'appeler par son nom"* [1]. Cînd i-am atras atenția, a protestat: „Aceste vorbe sînt puse în paranteză și ne-ați spus să nu învățăm ce e în paranteză". Cum ajung în clasa ultimă? Pentru că sînt feciorii lui X, Y sau Z, și X e om politic, Y e doctor, iar Z profesor de liceu.

Cînd se întîmplă ca unul din acești elevi să fie printre cei mai proști din clasă (ca cei doi frățiori ai lui Borș, de pildă), dascălii se simt obligați să treacă întreaga clasă. Dacă cunoști mecanismul școlii, știi cu luni înainte că elevul X, căzut la toate materiile, va căpăta totuși nota de trecere, *se va îndrepta*, după formula obișnuită. Dar nu trebuie crezut că imbecilii trec numai din cauza stăruințelor. Directorul, subdirectorul, și după ei, dascălii, fac toate sforțările ca să treacă clasa cîți mai mulți. Și pentru aceasta, tot felul de formule pe care le întitulează pretențios *principii*: Unul e bolnav, altul e prea mare, altul e sărac, altul e prost și nu e de vină: în clasa I-a trebuie trecuți căci sînt prea mici, în clasa a VI-a și a VII-a căci

[1] Pentru că trebuie să-i spui pe nume.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sînt prea mari, în clasa a III-a pentru ca să aibă — sărmanii — gimnaziul complet.

Şi elevii deştepţi... În clasa I-a au mult entuziasm, dar ce mai rămîne pînă la urmă ? Firea romînului de a se lenevi cu vremea ? Poate... Dar ce sînt ei de vină, dacă asistă la toate nedreptăţile, aşa de importante pentru sufletul lor curat ? Şi unii profesori cer lecţia pe de rost, alţii nu ştiu nimic, alţii pun nota de trecere din oficiu, iar alţii se pretează la toate intervenţiile.

Rezultatul ?

E tragic mai ales să vezi entuziasmul micilor elevi şi constatările lor zilnice atît de disperate.

Sînt diriginte în clasa a II-a. Mulţi băieţi deştepţi, şi mă obosesc, aşa se întrec, aşa vor să înveţe, aşa se agită. În ora de dirigenţie însă jeluirile curg :

„Domnul Hortopan ne ascultă rînd pe rînd şi numai o dată pe trimestru. La domnul Berechet nu facem nimic. Ce-o să ştim peste cîţiva ani ? Dacă-l întrebăm ceva pe domnul Hanibal Ionescu, ne răspunde să nu fim obraznici cu catedra. Lui Ghiţescu, nepotul directorului, toţi profesorii îi pun note mari, iar pe bietul Iliuţă, pentru că e mic şi timid, toată lumea îl persecută..."

Vorbesc cu toţii deodată, spunîndu-şi fiecare micile necazuri. Tuturor le scapără ochii de mînie, de ciudă, de speranţa că se mai poate îndrepta ceva. Şi gura nu li se mai opreşte, ceea ce dascălii cu experienţă numesc : scandal. Dintre ei încep să se desfacă mici personalităţi. Este Iliuţă care se vaietă, Marcel Grünberg care glumeşte şi Ionel Melinte care se încruntă. Ionel Melinte mi se pare cel mai matur. E mititel, blond, plăpînd, pare o fetiţă, dar e în stare să-şi precizeze micile lui idei şi să-şi generalizeze nemulţumirile. Parcă pricepe că viaţa e prea scurtă şi prea gravă ca să ţi-o petreci memorînd inutil. Îşi începe frazele, cu vocea îngroşată ca să pară mai mare, mereu cu vorbele :

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Domnule diriginte, nu e drept... nu e drept..."

Şi tulburat îi răspund: „Aşa e".

Şi apoi întrebarea care mă umileşte, într-atît mă simt de nevolnic:

„Şi nu se poate face nimic?"

Ce să spun? Că la cea mai mică obiecţie, dascălii vor răspunde că ei au mai multă experienţă? Cum să le dau gustul de inovaţie şi tinereţea pe care nu au avut-o niciodată? Ce să-i răspund lui Ionel Melinte? Că părintele Bartolomeu are dreptate cînd spune că „n-o să schimbăm noi lumea"? Şi scap de întrebările clasei în mod laş: profit de faptul că veselia lor se produce uşor, şi schimb conversaţia. Cîntăm, pentru îmbărbătare, *Marseilleza*. Închipuim poveşti caraghioase.

— Dacă am fi în America, am face lecţiile în aeroplan.

— Şi ce ne-am face — ripostează Marcel Grünberg — dacă ne-am cere voie afară?

Plănuim ca la sfîrşitul anului să mergem la un kilometru afară din tîrg, şi să urlăm: „Jos domnul Hortopan!" Clasa a uitat, lumea rîde, toţi se agită, toţi au de spus o glumă. Numai Iliuţă plînge:

— Domnule diriginte, mi-am murdărit mîna cu cerneală şi n-o să pot ridica degetele la lecţie.

Dascăli mulţi în cancelarie. Aduc un ziar cu poza lui Doumer, nou ales preşedinte de republică.

— A reuşit Doumer!

Cu toţii par că primesc vestea cu mare interes. Matematicianul Biju anunţă prompt corolarul:

— Vra să zică l-a topit pe Briand!

Manea (profesor de istorie, om de treabă): Ca şi cu Clemenceau odinioară.

Boiu (către Biju): Ei, ce-ţi spuneam eu, coane, încă de acum o săptămînă?

Manea: Veniţi la teoria mea de la 1905... (continuă).

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Boiu (care-și știe reumatismele, cu admirație): Are peste șaptezeci de ani și e în stare s-o ducă până la sfîrșitul președinției.

Lungeanu (inimă bună, ia partea tuturor): Loubet a murit de curînd la nouăzeci de ani, iar Fallière trăiește încă.

Hanibal: Imposibil, ăla a murit călare...

Biju (competent): Confunzi cu Félix Faure.

Manea (loial, mea culpa): Vezi, asta n-o știam.

Boiu (tendențios): Orice s-ar zice, Franța e în decădere.

Ca profesor de franceză, intervin:

— De ce?

Boiu: Unde sînt Hugo sau Voltaire?

— Dar există Valéry și Claudel.

Biju (grav): Nu se pot compara.

— (Perorînd.) Nici nu trebuiesc comparați. De altminteri și Hugo pe vremea sa a părut neînțeles și a fost mult timp nevalorificat de contemporani. E simplu să ai păreri bune despre un autor mort de mult, asupra importanței căruia toată lumea e de acord. E mai complicat să admiri pe un contemporan, să nu te impresioneze faptul că tipul are siluetă caraghioasă sau obiceiuri ridicole, și, mai ales, să fii degajat de orice invidie. E și inuman să precupețești unui artist această umilă satisfacție de a se ști admirat, căci după moarte totul îi va fi egal. De altfel, a nu-l pricepe înseamnă a fi, din punctul de vedere spiritual, bătrîn.

Maestrul Duțu (aranjîndu-și bretonul): În orice caz, în muzică sînt inexistenți.

— Debussy!

Duțu: Ăla e vax. Ascultă de la mine, că doar m-oi fi pricepînd în meseria mea.

Inutilă discuție. Cum să-i demonstrez că cea mai completă fericire am avut-o grație cvatorului lui Debussy?

Frunză: Nici în pictură un există.

— Cîți să citez?... Matisse...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Frunză: N-am auzit.

Boiu (care a fost la Paris): În orice caz în teatru sînt slabi. Sînt mai buni artiștii noștri. Am fost la Comedia Franceză. Dacă n-ar fi Ventura...

Lungeanu: Și în cinematograf sînt slabi. Nu vezi decît artiști nemți.

— (June entuziast.) În definitiv, cinematograful nu are decît un artist mare: Chaplin.

Frunză (reprezentant al frumosului, indignat): Pe dracul. Caraghiosul ăla!

Biju (a cărui vorbă ponderată impresionează totdeauna cancelaria): Exemplul e prost ales, Chaplin este un clovn.

— (Căutînd ajutoare.) Dar asta nu e numai părerea mea, o omenire întreagă spune la fel.

Biju (imperturbabil): Eu nu mă iau după gazete.

Conversația revine la Paris, și nostalgii frămîntă pe dascăli.

Boiu își amintește de viața petrecută acolo: Tot am vizitat, ce superbe locuri! Au trecut nouăzeci de ani și tot mai țin minte. Ce frumos e Panteonul!

— Și te-a interesat desigur Genevieva lui Puvis de Chavannes.

Boiu: Pe asta am uitat-o.

— Dar e ce-i mai important din Panteon!

Boiu: Exagerezi, așa-s tinerii, dar vasul cu inima lui Gambetta? și la Luvru, Gioconda? Frumoasă-i, domnule. (Către Frunză.) Ce zici, maestre? (surîde cu înțelesuri).

Biju: Soi rău, rîde la toată lumea.

Boiu: Lasă gluma (tot maestrului). Ai impresia, din orice direcție ai sta, că te privește.

Frunză: Și eu am făcut o turmă de oi. Oricum te-ai așeza, ai impresia că vin spre tine.

Boiu: Și Venus: frumoasă, dar fără brațe.

Biju: Femeie ideală!

Boiu: Și Opera. Am văzut Faust. Orice ar zice Duțu, dar e frumoasă și muzica franțuzească.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Borș: (inopinat) : Eu prefer muzica italienească.

Boiu: Și midinetele...

(Suspin general, discuția culminează ; apare directorul.)

Directorul: Bravo, sînteți cu toții în păr.

Borș (spiritual) : Nu sîntem în păr, ci în chelie.

Directorul: Sîntem invitați la serbarea aviației.

Borș (intransigent) : Eu nu merg dacă nu-mi dau loc bun. Ori să mă considere ca personalitate și să-mi dea loc pe estradă, ori să mă lase acasă. La un loc cu croitorul meu nu vreau să stau (vorbește vehement de pe canapea, de lîngă maestrul Duțu, care se trudește să citească un ziar).

Duțu (tresare) : Dar ce-ai dumneata de țipi așa ?

Borș (ironic) : Te-ai enervat ?

Duțu: Trebuie să știi că artiștii sînt nervoși.

Borș: Ei, parcă numai artiștii ar avea nervi. Și eu am. Dar înainte de a pleca de acasă spun totdeauna : (de vorbă cu nervii) tu rămîi acasă, eu merg la școală !

Pauză.

Directorul: Dar despre ce discutați cînd am intrat ?

Boiu: De artă. Spuneam că Franța e în decădere artistică.

Lungeanu (profesor de romînă) : Și la noi e la fel. Unde e veselul Alecsandri ? Acum nu mai e nimeni.

Intervin iarăși aprins. — Fiindcă nu sînteți în curent. Hortensia Papadat-Bengescu.

Biju: Am încercat să citesc. Nu-mi place. Scrie încîlcit.

— Ion Barbu.

Biju: Nu cunosc.

Borș: Nu cunoaștem.

[...]

Borș pune o întrebare asupra gramaticii, ca să facă plăcere profesorilor specialiști : Mă rog, cum spuneți : „două grupe", sau „două grupuri" ?

Hanibal (reflectează) : Eu aș opina pentru „grupe".

— Eu scriu „grupuri", intervine Biju isteț.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Filologul Berechet: Azi, cum m-am trezit, mi-a și răsărit: De unde-o fi venind cuvîntul „farfara"?

— Dumneata nu poți vorbi decît despre structura cuvintelor, conținutul lor nu te interesează.

Lungeanu (îi ia partea): Domnul Berechet are dreptate. Am auzit că și turcii au cărți bune de filologie, numai noi nu avem. Ei bine, frate, (neliniștît) sîntem noi mai proști ca turcii? (gentil pe lîngă Berechet, căci oamenii în vîrstă nu trebuie să fie supărați). Am de scris un articol și am ezitări asupra unor cuvinte. Care e părerea dumneavoastră: să pun *abundent* sau *abondent*?

Berechet: Ești un ignorant, nici una, nici alta. *Abundant*, căci vine de la abundatia.

Frunză (cu admirație): Zău, de ce nu tipărești tot ce știi, căci e păcat să se piardă?

Berechet: Nu e nevoie!

Frunză: După mine vor rămîne picturile mele, dar după dumneata nimic.

Nicolaescu (către Lungeanu): Și ce vrei să scrii?

Lungeanu: Un articol cu titlul: „Importanța partidului liberal".

Nicolaescu: Dar să fii vehement, nu moale ca de obicei.

Lungeanu: Lasă, frate, că știu eu să scriu. (Mi-am amintit de Thomas Mann, care mărturisea ce dificultăți îi prezintă elaborarea fiecărei fraze.)

Directorul (în sfîrșit anunță): E ora șase, putem începe conferința.

Intîmplarea m-a adus și într-o cancelarie de profesoare. Împrejurul meu, cîteva cucoane vorbărețe, agitate, în general bătrîne, urîte și încă domnișoare. Tocmai discutau cu aprindere un caz grav petrecut în școală. Eleva Eufrosina Ionescu și-a tăiat părul, iar eleva Viorica Popescu a fost văzută pe stradă cu un tînăr (pretinde că-i e frate, dar las' că știm noi)...

Controverse erau numai asupra pedepsei care trebuia aplicată, căci profesoarele erau de acord să pe-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

depsească pe vinovate exemplar. Abia tîrziu a evoluat discuția, și anume, s-a admirat pălăria maestrei de muzică. Erau la un loc, profesoarele de matematică, de germană, de franceză, de desen și de muzică, probabil mari specialiste în Einstein, Thomas Mann, Paul Valéry, Edouard Manet și Claude Debussy...

La Paris am vizitat cîteva licee ca să fac comparație cu liceele noastre. În recreație, profesorii gentili m-au chemat în cancelaria lor și au căutat să înceapă o conversație. Erau printre ei, unii celebri, cunoscuți peste granițele Franței. Bineînțeles, că să-mi facă plăcere, au încercat să vorbească despre țara mea, cu simpatie. Din primul moment i-am simțit exacți reprezentanți ai politicii franceze, mînuind, la orice ocazie, formulele oficiale.

„Nous aimons beaucoup votre pays“ [1]. Apoi profesorul de științe mi-a spus:

„Vous avez du pétrole“ [2]. (Ceva similar cu: ai urechi și nas.) Alții alimentau discuția:

„Et votre Reine Marie, la belle reine, ou est-elle maintenant?“ [3]

Și apoi a treia reflecție:

„Vraiment, Elvire Popesco est une femme extraordinaire!“ [4] (Și un gest elocvent, nepremeditat, ca atunci cînd, în sfîrșit, te interesează discuția.)

Cum am priceput că acestea erau tot ce știau savanții francezi despre țara mea, „qu' ils aimaient beaucoup“ [5], m-am retras.

Domnul Hortopan... gros, ursuz, singuratec, nespălat, cu capul rotund vîrît în gît, cu ochii umflați, cu mustățile atîrnate, mereu nebărbierit, fumînd una

[1] „Ne este tare dragă țara dumneavoastră.“
[2] „Aveți petrol.“
[3] „Și regina voastră Maria, frumoasa regină, unde se află acum?“
[4] „Într-adevăr, Elvira Popescu este o femeie extraordinară.“
[5] „pe care o iubeau mult.“

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

după alta ţigările, pe care le ţine atîrnate de buza groasă. Pe hainele diformate, toate zoile. Are cîteva cuvinte pe care le adaugă frazei celei mai scurte ce-i obligat să spuie. În clasă cere lecţia ştiută pe de rost, rînd cu rînd, şi bagă spaima în băieţi, cărora nu le surîde niciodată, nu-i întreabă nimic în afară de litera cărţii, îi ignorează pînă la sunarea fatalului clopoţel şi pune note mici tuturor, fără să facă vreo distincţie între cei tocilari şi cei inteligenţi, între cei leneşi şi cei harnici. Cînd eşti obligat să-l întrebi ceva, răspunde foarte ceremonios, plin de politeţe şi de graţie, dar conversaţia se termină imediat, şi-l laşi din nou singurătăţii sale, să i se odihnească creierul pe care-l crezi fără nici un gînd, să dospească în voie corpul umflat, amator de femei nespălate şi de hrană suculentă. Moartea unei surori l-a obligat să crească un băieţel de clasele primare, şi este uneori văzut la miezul nopţii, umflat, greoi, unsuros, fără vorbă, cu ţigara spînzurată pe buza groasă, pocnind trotuarul cu cuiele de la cizme şi tîrînd după el, pe strada pustie şi întunecată, pe băieţelul subţire, galben, diafan, cu pas inegal, care-şi trage uneori ciorapii mereu căzuţi, prăpădit de tristeţă şi de nesomn.

Domnul Popovăţ... Corp caraghios, diform, legănîndu-se în mers, cu părul spînzurînd în bucle pînă la umeri, scoborît parcă de pe vreo fotografie veche, cînd oamenii aveau alt chip şi altă modă. Tăcea de obicei, dar dacă-i puneai vreo întrebare, pornea o mulţime de vorbe amestecate, fără sens, repetiri, întrebări şi răspunsuri, exclamaţii, în timp ce te ţinea de nasturi de frică să nu-i scapi. (Domnul Biju pretindea că pe plajă te-ar ţine de buric.)

„M-am dus, auzi? să cumpăr, auzi? o carte, unde-ţi îndrepţi ochii?" În clasă, înspăimîntînd elevii, se pornea, în aşteptarea răspunsului, pe spirite, pe ironii, pe aluzii, pe declaraţii duioase, pe ameninţări aprige, pe comparaţii, pe cuvinte fără sens, hohotind, jeluind, fredonînd, şi, în acelaşi timp, agita mîinile, picioa-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fele, capul cu buclele, toți mușchii feței, toate cutele hainelor, țopăia la catedră, se rotea pe estradă, dansa prin clasă, ca să termine prin a pune nota ucigătoare, asemeni călăului care, înainte de a slobozi cuțitul, s-ar amuza în fața victimei. Nu suporta nici o intervenție pentru vreun elev căzut la dînsul, nici o rugăminte, nu voia să cunoască pe nimeni, pe nici o rudă, pe nici un prieten, pe nici un nevoiaș, pe nici o excelență politică sau cu altă importanță în tîrg, căci, între toți dascălii respectabili, gravi, impozanți, oficiali, preocupați de refacerea sufletească a țării, conștienți în fiecare clipă de dezastrele care ne amenință, domnul Popovăț, cu toți zurgălăii care-l înconjurau perpetuu, prin al căror zgomot voia să se convingă că-i mai puțin singur, din punctul de vedere al promoției elevilor, era unul din rarii perfect cinstiți.

Nicolaescu adresîndu-se părintelui Bartolomeu :

„Auzi, părinte, Crăciunescu a întrebat dacă e bine să se învețe morala religioasă în școală ?"

Părintele rămîne îngîndurat, probabil că-i trece prin minte toată importanța acestei chestiuni, îi face istoricul din timpurile cele mai vechi, și în toate țările. Probabil că-și alege vreun răspuns mai pe înțelesul nostru, al profanilor, din acest subiect așa de complicat, care i-a dat prilejul atîtor meditații dintre cele mai intime. Poate că ezită, tocmai pentru că are prea multe de spus. În sfîrșit, părintele Bartolomeu cuvîntă :

„Care Crăciunescu ?"

Gîștele liceului au scăpat, printre straturile de flori. Domnul Boiu, asemeni lui Paris, fiul buclucaș al lui Priam, cu bețișorul lui nelipsit, le conduce domol, și „hai, hai", paternel, și „ga, ga", filial, cu toții se îndreaptă spre coteț.

Domnul Michael Leonard Nicolaescu Dîmbovitza (se iscălea întreg), din fruntea junilor, era probabil omul care se agita cel mai mult. Nu scăpa o ocazie să nu se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

indigneze și să nu pororeze contra dascălilor, contra politicienilor romîni și contra lumii întregi. Se împrietenea cu cel pe care îl hulise ieri, huiea pe acel care îi fusese prieten ieri, publica, și într-un caz și în celălalt, cu aceeași trepidație, articole prin foile locale, fără să-și dea seama de contradicție, sau recunoscîndu-și-o amical și astfel dezarmînd orice exclamare ironică și apărîndu-se cu orice argumente i-ar sta la îndemînă care se contraziceau și maltratau logica cea mai îngăduitoare. Și asta o făcea fără sfială și fără cinism, natural, tinerește, fără ezitări, fără nici o îndoială care să-i oprească avîntul, cu cea mai desăvîrșită lipsă de autocritică. Și astfel, admiteai, ușor amuzat, dar uneori chiar cu simpatie, urile și admirațiile sale vehemente dar de scurtă durată, trecerile prin cinci partide în timp de doi ani (scuze : în unele a militat fără să se înscrie, în altele s-a înscris fără să militeze, în unele din recunoștință pentru X, în altele din admirație pentru Y, și în altele din răzbunare pentru Z), pretutindeni agitîndu-se, vorbind la orice ocazie, sosind de altfel, asemeni carabinierilor lui Offenbach, mereu prea tîrziu, scîrbit și renunțînd „definitiv ca să se întoarcă la miile de fișe dragi ce-l așteptau spre a termina lucrarea de doctorat", și la urmă, iarăși pornind vijelios, „desigur pentru ultima oară, cu jurămînt solemn". Și sentimentul care punea întregul motor în funcțiune : ambiția. Nu planuri mari, scopuri nemăsurate, încercări de a se lua la întrecere cu ilustrii învingători, ci numai ciuda cînd vedea pe vecinul său, mai prost ca el, luînd un locușor care putea să-i fie lui oferit, sau dorința ca dintre toți pretendenții să fie el ales în comitete, sau ca reprezentant al liceului la solemnități, ambiție dezinteresată, căci nicăieri nu se primea nici un ban. Această ambiție îl făcea să dea ministerul în judecată, să aibă procese cu unii dascăli ; și dacă era omis dintre examinatorii vreunei comisii, de la vreun examen, sau de la bacalaureat, pleca imediat la București, cheltuind mai mult decît ar fi cîștigat la acel examen, agitîndu-se, convingînd, întrebuințînd trecerea sa pe lîngă unele persoane

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

importante, nedomolit pînă nu izbutea, — ca să-şi cînte apoi copilăreşte triumful, să-i umilească pe cei ce l-au săpat, să-şi umple pieptul de satisfacţie, totul cu zarvă, dar fără răutate, uitînd, iertînd, şi iarăşi bun prieten.

La conferinţele şcolare perora o oră ca să se pedepsească elevul pe care dascălii erau înclinaţi să-l ierte, şi să se ierte elevul pe care dascălii erau înclinaţi să-l pedepsească. De reuşea, era încîntat. (Şi reuşea totdeauna, căci dascălii pornesc grav conferinţele, dar se plictisesc iute şi încheie oricum, numai să termine şi să plece.) De nu reuşea, era abătut, melancolic, dar numai pentru scurtă durată. De altminteri domnul Nicolaescu era totdeauna amator să vorbească despre orice ; conferenţia despre istorie, muzică, literatură, şi atunci improviza cu uşurinţă ; folosindu-se că vorbea uşor, se ocupa cu un subiect pe care abia îl cunoscuse cu o oră înainte, pentru care abia avusese timp să frunzărească Larousse-ul. (Şi se lăuda de aceasta, ca de un merit.) Spunea deseori inexactităţi, făcînd mereu paranteze personale pentru a împlini conferinţa, întrebuinţînd persoana întîi surîzător şi fără pudicitate, mărturisind că „eu cred" sau „eu nu cred" despre un autor pe care de-abia îl cunoştea, cu o totală lipsă de date care presupunea lipsa de informaţii serioase. Iar publicul romînesc, a cărui primă caracteristică este superficialitatea, asculta cu plăcere şi era mulţumit că a putut să înveţe ceva nou, fără nici o ostenealâ. Vorbea la orice ocazie, la toate serbările şcolare, la vizitele oamenilor mari din Bucureşti, la toate întrunirile publice — în oraşe, apoi la sate — la banchete, la înmormîntări, la inaugurări, la puneri de pietre fundamentale, la festivaluri, în numele lui personal, al dascălilor, al poporului romîn, sau în numele vreunei asociaţii care, te mirai ce legătură putea să aibă cu dînsul. La banchete trebuia să vorbească neapărat. După el, toţi dascălii continuau să spuie cuvinte ocazionale, de cea mai lugubră banalitate, gratulîndu-se reciproc (e drept, cu un ton care presupunea şi puţină ironie), exagerînd importanţa unor mici evenimente, exemplificîndu-se ca diriguitori

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de suflete, — cînd, de cele mai multe ori, în clasă, elevii le numără greşelile, le imită ticurile, sau urlă de plictiseală. Domnul Nicolaescu constata că mai trebuieşte să adauge ceva de primă importanţă, nu ştia dacă mai poate să cuvînte încă o dată, ezita, privea invidios pe cei care-şi aşteptau rîndul la discurs, discuta cu vecinii, se indigna contra celor care vorbeau prea mult, sublinia toate enormităţile spuse, ca, în sfîrşit, să se hotărască şi să reînceapă, pe un ton degajat, zîmbitor, temîndu-se să nu întîlnească vreo privire ostilă şi plictisită cînd va fi văzut din nou pe orînd, încîntat dacă găsea aprobare şi dacă atmosfera de la un capăt la altul al mesei era caldă. Reîncepea neapărat în felul acesta : „Domnilor, să mă iertaţi că vă pun la încercare din nou atenţia dumneavoastră, voi fi însă foarte scurt (cuvînt binefăcător, aruncat însă aşa de deseori inutil, de toţi, că, indiferent de ceasul pus pe masă, care trebuie să ateste hotărîrea nestrămutată a conferenţiarului, nu mai prinde) dar nu pot să nu adaug — continua domnul Nicolaescu — ceva important, pe care, atît eu cît şi ceilalţi conferenţiari, cu tot talentul lor, l-am omis..." Şi apoi spunea iarăşi cîteva laude convenţionale despre un dascăl de care nu vorbise nimeni, despre vreun ministru, sau despre familia regală, şi te întrebai de ce, pentru aşa de puţin lucru, şi-a ostenit fălcile frămîntînd în gol înainte de a începe, şi în plin după ce a început, a surîs, a tresărit, s-a zbătut. Dascălii mîncau între timp, se indignau contra acestei vorbării, îşi promiteau să-l puie la punct la prima ocazie, dar cînd domnul Michael Leonard Nicolaescu Dîmbovitza termina, ei de bucurie îşi uitau plictiseala, aplaudau, ciocneau şi beau din toată inima.

Dar cel mai în largul său domnul Nicolaescu se simţea la procesele literare — foarte în gustul publicului din tîrg — unde era aproape întotdeauna procuror şi unde distrugea pe vreun erou al vreunui roman celebru, băga în închisoare încă o dată pe Raskolnikov, o pedepsea fără milă pe Madame Bovary pentru nesoco-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tinţele ei, îi arăta datoria strictă de mamă de copii Norei, păpuşa lui Ibsen, ca, dacă programul era modificat în ultimul moment de cine ştie ce dificultate, să facă el pe avocatul, să se înduioşeze de Raskolnikov, să o purifice pe Madame Bovary şi să fugă cu Nora, în timp ce publicul trepida pe scaune, juraţii literari înţepeneneau grav în fotolii, şi domnul avocat Lică Nicolau, prezidentul obişnuit, cu bărbiţa, cu nasturi mari de sidef la vestă şi cu ghetele scîlciate de bătături, sub masa prezidenţială încerca să-şi dezmorţească discret ciolanele.

In afară de aceasta, domnul Nicolaescu e cel mai bun om din lume, îşi uită supărările, nu poartă ciudă nimănui multă vreme, e în stare de gesturi generoase, nu e anchilozat în anumite ticuri, e entuziast în clasă şi de aceea elevii îl iubesc, e tatăl admirabil al unui copil minunat, şi dacă ar vrea să rămîie numai tînăr fără nici o ambiţie bătrînească, să cutreiere lumea cu munţii şi apele fermecate, mulţumind lui Dumnezeu că a împodobit-o pentru noi cu atîta artă şi varietate, ar vedea atunci că numai în contemplarea lor şi în viaţa interioară, fără nici o atingere cu umilele zbuciumări ale plebei, poţi avea depline satisfacţii, îţi poţi permite orice orgoliu, şi s-ar convinge că Moartea cumplită care ne aşteaptă, oricînd aşa de aproape, nu ne permite nici o glumă, nici o uşurinţă, şi nici o pierdere de vreme.

Cu toate că tînăr, domnul Nicolaescu avea o mică suită. Înaintaşul, elevul Wolf, ciupit de vărsat, însărcinat cu vinderea biletelor la vreo tombolă la care domnul Nicolaescu era patron şi emisar pe la ziarele locale; domnul Cuţu, viitor popă, cu ocupaţii neprecise; dascălul Furculiţă, popular, gen de pîrlit de treabă, care te apostrofa cu „salutare" sau cu prescurtatul „Bună"; şi apoi, tovarăşul de zile negre, dascălul Lungeanu. Lung peste măsură şi subţire, gal-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ben, afabil, blajin, bun la suflet, neîndurîndu-se să lase vreun corijent, luînd din principiu partea oricui, şi, cu toată tinereţea, părînd bătrîn, plin de tabieturi, schimbînd ţigară după ţigară şi cafea după cafea, avînd răbdare, ceremonios cu cei mai în vîrstă a căror insuficienţă n-o bănuia, a căror părere mizeră asupra vreunui eveniment mare o lua în serios, o repeta şi o da spre exemplificare, nevăzînd în preajmă decît „oameni distinşi", „vorbe alese" şi „suflete elegante". Domnul Nicolaescu monologa, în timp ce domnul Lungeanu aproba sau voia să-l potolească, pînă ce primul se enerva, îl fulgera, scria un articol în care-i înjura fără de nici o rezervă, spunea tuturor că prietenia lor s-a rupt pentru totdeauna ; apoi, în tîrgul cu unica stradă principală, dînd mereu unul peste altul, înţelegeau că se plictisesc singuri şi reîncepeau vorba ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat (şi uitau de altfel că s-a întîmplat ceva) şi apoi îi vedeai iarăşi, pentru o vreme împreună, unul aprins, roşu la faţă, agitat, gesticulînd, cotropind cu gura omenirea întreagă, şi celălalt rămas cu trei paşi în urmă, galben, domol, lent la vorbă, mereu apărînd pe cineva.

La examenul de admitere de clasa a IV-a, comisia gravă ca la bacalaureat.

Lungeanu (cu duhul blîndeţii): Ascultă, băiete, poţi tu să-mi spui ce-a scris Creangă ?

Elevul : Creangă a scris poezie.

Lungeanu. Ei, nu-i chiar aşa, Creangă n-a scris poezie, dar dacă spuneai că a scris frumos ca o poezie, era bine. (Şi continuă, la urmă nota 7.)

Borş (La rînd, molipsit de blîndeţea lui Lungeanu) : Ei, băiete, poţi tu să-mi spui cum se numeşte ţara noastră ?

Elevul : Ţara noastră se numeşte Romînia.

— Bine. Acum să-mi spui mie, cum se numeşte poporul predominant, adică cel mai numeros, fii atent ! — care locuieşte în Romînia ?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Poporul cel mai numeros care loculeşte în Romînia se numeşte poporul romîn. [...]
Examenul continuă.

La un examen de bacalaureat, preşedintele, cînd auzi din ce oraş sînt, a reflectat:

„Trebuie să aveţi un profesor admirabil acolo, încă tînăr, coleg cu mine la facultate. Au trecut cincisprezece ani de atunci, nu l-am mai văzut, dar mi-l aduc aminte bine; era cel mai inteligent dintre noi toţi, cel mai vioi, cel care înţelegea mai uşor, era nerăbdător să ştie tot mai mult, avea totdeauna ceva de remarcat şi fără să fie de loc farsor. Mititel, ţigan, cu nişte ochelari mai mari ca dinsul, în perpetuă agitaţie, zbătîndu-se (căci era sărac) să meargă în străinătate, să înveţe mai mult, căci nu-l mai putea mulţumi ce găsea aici. Pe atunci era suplinitor la o şcoală din Bucureşti. Mi s-a spus că trepidau băieţii de bucurie la lecţiile lui, avea talentul să le întreţie veşnic curiozitatea, să fie mereu glumeţ cu ei (dar de bună calitate), camarad, inventiv, niciodată monoton sau plictisitor. Asta nu-l împiedica să fie faţă de leneşi foarte strict, să nu admită nici o complezenţă şi nici o intervenţie la sfîrşitul anului. Vorbesc de domnul Marcu."

De domnul Marcu îmi vorbea! Şi eu care eram convins că face vreo confuzie, dar îl lăsam să vorbească, fiindcă mă îndrăgostisem de portretul improvizat. Vrasă zică aşa era domnul Marcu în tinereţe!

Acum domnul Marcu e un om între două vîrste, s-a îngrăşat, are bărbie şi burtă, ochelarii, la forma lui nouă, nu mai par aşa de importanţi, poartă totdeauna umbrelă, şi, cum e bolnăvicios, se păzeşte mereu de curente. Face politică, a schimbat vreo două partide, a fost chiar director la un internat, sub un regim amic, unde a trebuit să numere locurile băieţilor şi porţia de hrană. Cu toate că acum ar fi în stare, n-are curajul să meargă în străinătate, căci nu poate, ca odinioară, să trăiască oricum, are mici tabieturi, greutăţi familiare,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

spaimă înaintea unei hotăriri prea deosebite de viața zilnică și a luat obiceiul dascălilor de a se consola cu: „Las' la anul".

Cînd aude de ceva în legătură cu preocupările sale de odinioară, îi sclipesc ochii, dar pentru scurtă durată, căci nu mai este în curent, nu mai știe să continue în detaliu, și apoi, nici n-are curajul să întrerupă gluma și reflecția imbecilă a vreunuia din preajmă, care schimbă sensul conversației.

În cancelarie ia parte la discuțiile cele mai zadarnice, face, ca și ceilalți, spirite umile, cînd explică ceva caută aprobarea oricui și se mulțumește cu ea, nu se revoltă niciodată, nu-i vine să țipe de viața de acolo care se scurge mediocru și cu mici combinații. Îl interesează orice schimbare politică din tîrg, îl vezi bucurîndu-se cînd reușește vreun tovarăș, îi e ciudă cînd reușește un dușman. În clasă se ocupă, dar fără frenezie, plictisit de fleacurile pe care trebuie să le explice, și, la sfîrșitul anului, lasă corigenți pe cîțiva nevolnici, dacă nu e rugat pentru cineva în mod special, și se mulțumește, cînd face favoruri, pentru liniștea lui sufletească de care are încă nevoie, cu teoria care salvează scrupulele tuturor dascălilor: „Notele sînt, în definitiv, așa de arbitrare!" Totuși nu face excese,[1] căci n-ar fi fost în stare de nici o faptă vădit nepermisă — cum făcea popa Bartolomeu, de pildă — care, cînd a fost director, în urma intervențiilor, a schimbat situațiile elevilor chiar după ce fuseseră afișate, reflectînd către secretar, și minunîndu-se de propria-i ispravă: „Știu că am făcut-o lată!"

Căci pe domnul Marcu l-am găsit în mijlocul drumului, el n-a admis decît pe jumătate toate complezențele față de ceilalți, și n-a renunțat decît pe jumătate la idealul său din tinerețe. Dar fiecare an îi va contura forma lui nouă, îl va îngroșa, îi va înmulți tabieturile, îl va deprinde cu mediul mediocru, îl va face să repete,

[1] În ediția de bază: Totuși însă face excese. Greșeală de tipar.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de data aceasta complet ridicol : „ Las' la anul". Şi gîndindu-mă la domnul Marcu, m-a cuprins o nespusă milă de toţi aceia (şi mi-e groază pentru mine) care pornesc vijelios să transforme lumea, şi apoi, încet, încet, admit orice, suportă orice, îşi tocesc spiritul critic, îmbătrînesc, capătă tabieturi, nu mai sînt în curent, nu se mai ocupă în şcoală căci totul li se pare prea uşor, nici generos în afară de şcoală căci totul li se pare prea greu, victime ale mediului înconjurător. — în ţara aceasta în care nu-i nici o dreptate, în care tembelismul ne face să suportăm pe orice caraghios ajuns în locuri importante, revoltîndu-ne, dar pentru scurtă vreme, mulţumindu-ne să numărăm prostiile spuse şi făcute, să apostrofăm între patru pereţi necinstea, şi, suprema noastră tragedie, fiind inteligenţi, să vedem clar ce se petrece cu noi.

La restaurantul unde luam masa de obicei, urmăream cu curiozitate un alt client, şi el obişnuit acolo. Stranie apariţie. Avea poate vreo patruzeci de ani, dar era nemaivăzut de mic, de slab, numai cîteva oase care şi le mişca fără încetare, în diferite ticuri. Ce atrăgea mai ales atenţia, era galbenul feţei, galben de cadavru. Apariţie antipatică de altfel, n-aş fi avut curajul să mă apropii prea mult, căci ochii sclipeau straniu, gesturile îi erau neobişnuite, avea un surîs care lăsa să i se vadă dinţii laţi şi despărţiţi, şi da în total o impresie de rinced. Discutam de el întotdeauna cu amicul meu Paul, care mă întovărăşea la masă.

— O fi eteroman.

— Poate numai o simplă gălbinare.

— Dar nu vezi ce prăpădită e toată fiinţa lui ?

— Poate că e grav, poate că numai exagerăm.

Intr-o zi, băieţii din clasa a VII-a fură duşi de profesorul lor de igienă, să asiste la disecţia unui cadavru. Pe masa de disecţie au găsit pe partenerul meu de la restaurant, pe care nu-l mai văzusem în ultimele zile. Abia atunci l-am identificat : profesorul de franceză de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

la şcoala normală, Musset. N-a găsit doctorul în el nimic care să nu fi fost putred.

Singur la capătul lumii... Ce cumplită tragedie s-o fi abătut la el în ţară, de a fugit la capătul lumii ? Cum de nu se va fi înspăimîntat de atîta singurătate ? De ce o fi preferat viaţa atît de departe, printre străinii care nu puteau să-l aline ? Mi s-a povestit că unii voiau să-l invite şi să-l domolească, dar el găsea totdeauna un pretext ca să refuze. Tragedia lui nu este un rezultat al imaginaţiei sau al melancoliei mele. Dacă formele tuturor frămîntărilor mele nu sînt identice cu observaţiile mele, în orice caz, prezenţa acestora, profunde şi jalnice, este sigură. Ca adîncurile mării pe care o exprimăm, şubred, numai cu culori.

Lîngă mine, lua masa, în fiecare zi, un cadavru, şi eu aveam îndoieli. Am căutat să iau detalii de la chelnerul care ne servea pe amîndoi, dar n-a fost posibil. Chelnerul explica ridicol, încerca păreri personale, discuta cu şervetul pe braţ, era încîntat că stau de vorbă cu el, şi n-am găsit în frazele lui nici un cuvînt, cît de umil, care să vibreze uman.

Nu ştiam cum să-l fac să termine. Dar la urmă m-am uitat brusc la el şi m-am cutremurat de înfăţişarea lui, la care nu fusesem niciodată atent : era mic şi slab, faţa galbenă de cadavru, dinţii laţi şi rari, împresie de rinced. In clipa aceea semăna cu *celălalt*.

Acum Musset odihneşte potolit, printre străini, la capătul lumii. Odihneşte ? Ce-o mai fi rămas din trupul lui aşa de prăpădit, chiar după cîteva luni de hrană, la praznicul viermilor flămînzi ?

Dascăli mulţi în cancelarie. Fiecare monologhează în felul său. Directorul vorbeşte despre disciplina elevilor. Subdirectorul Boiu despre straturile cu flori. Nicolaescu despre ateneul central. Popa Bartolomeu savurează o ţigară. Berechet explică o nouă descoperire filologică. Frunză istoriseşte sistemul pe care-l întrebuinţează pentru ca să descopere elevii la cinemato-

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

graf. Ioh Dicea tace răzvrătit, Borș tace împăcat. Lungeanu aprobă pe fiecare în parte. Ventilatorul în funcțiune. Pe perete, pozele miniștrilor de instrucție își surîd. Apare Adolf Iţcovici și aparița sa îi unește pe toți. I se cere să povestească ceva. Încep pornografiile în legătură cu P. J. B. Dascălii rîd cu poftă, chiar dacă spiritele se repetă. Apare și Guță, la butonieră cu o floare șterpelită de pe straturile domnului Boiu.

— O să vă spun o noutate.

— Dă-i drumul.

— Ionescu a căzut cu aeroplanul și a murit.

— Care Ionescu ?

— Profesorul de gimnastică al liceului.

Într-adevăr, aviatorul Ionescu era și profesor la noi.

O clipă de tăcere, apoi directorul :

— Iarăși o glumă de a ghiujului bătrîn.

Dascălii încep să rîdă, dar fruntea lui Guță nu se destinde ca de obicei.

— De data aceasta e foarte serios. (Și începe să povestească, în ascultarea serioasă a dascălilor, și sub povestirea sa se simt ascunse două sentimente : consternarea, dar și satisfacția de a anunța, el cel dintîi, vestea.)

În sfîrșit, în cameră se aude :

Borș : I-auzi, domnule !

Lungeanu : Săracul !

Popa Bartolomeu : Dumnezeu să-l ierte !

Directorul : Trebuie să dăm o coroană din partea liceului.

Nicolaescu : Eu pot vorbi din partea Ateneului Central.

Frunză : Aseară l-am văzut. Părea un om fericit.

Nicolaescu : Făcea numai impresia. Acum cîteva zile îmi povestea ce amenințate sînt zilele aviatorului.

Lungeanu : Așa ! (grav) Vra să zică își presimțea moartea !

Popa Bartolomeu : L-am văzut pe domnul Dicea cu el pe stradă, azi dimineață. Ce spunea ?

(Toată lumea așteaptă ceva senzațional.)

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dicea (jenat că e scos din umbră) : Nimic interesant ; m-a condus pînă la liceu.

Nicolaescu (bănuitor) : Şi nu ţi-a spus nimic ?

Dicea : Nimic.

Nicolaescu (dramatic) : Domnul Dicea e probabil ultimul profesor cu care a vorbit Ionescu !

Dicea : I-am dat umbrela ca să meargă acasă, căci ploua.

Borş (spiritual) : Te pomeneşti că s-a suit în aeroplan cu umbrela dumitale !

(Început de rîs, dar directorul intervine.)

Directorul : Mai lăsaţi gura ! A fost un om de treabă.

Lungeanu : Foarte de treabă !

Nicolaescu (cu reticenţe) : Da ... de treabă... dar toţi oamenii *sunt* mai mult sau mai puţin de treabă.

Berechet : Ignorant. Nu se spune „sunt" ci „sînt".

(Bătrîn de tot, atît îi sugerează ideea morţii.)

Lungeanu : Nu te ştiam om rău.

Nicolaescu : Nu-s rău, dar vreau să caracterizez exact. Şi ca probă că nu-s rău, o să vorbesc despre el la ateneul central.

Boiu (reflectează) : Ce e viaţa, domnule !

Popa Bartolomeu : Ce-i, cucoane ? Ţi-ai adus aminte de reumatisme ?

(Se surîde.)

Boiu : Nu, dar mă gîndesc cîte forme are şi moartea. Uneori te seceră pe neaşteptate, alteori te lasă să te chinui. Tatăl meu a murit fără să ştie doctorii ce are. Cînd i-au făcut autopsia, i-au găsit inima aşa de mare, (cu mîndrie) cum nu s-a mai văzut în ştiinţa medicală!

(Şi simţi că la fel exagerase, şi la fel se mîndrise, chiar a doua zi după înmormîntare.)

Popa Bartolomeu : Trebuie să trimitem elevii la biserică.

Borş : Aşa să facem. Dar să mai schimbăm vorba. Eu ştiu una : morţii cu morţii şi viii cu viii.

Nicolaescu (jumătate ironic) : Dumneata totdeauna ai fost un filozof.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Intru în clasa mea... Băieții știu tot: Toate verbele neregulate, toate cuvintele, povestesc în franțuzește, știu dicteul aproape fără greșeală. Ca recompensă, le făgăduiesc o poveste. Ce bucurie care trece ca un curent electric, prin toată clasa! Ochii se fac mari, mîinile se cumințesc, sufletele vibrează.

„A fost odată o prințesă frumoasă și bună. Prințul o iubea, băiețelul ei îi sta veșnic în preajmă să-l mîngîie, oamenii de curte o respectau și nu-i ieșeau din vorbă. Castelul ei semeț se ridica la capătul munților, care se luau la întrecere să se înalțe, și pădurile lor curgeau ca apele. Împrejurul castelului mii de flori de toate culorile, cu toate parfumurile cele mai de preț. Prințesa era fericită, dar Dumnezeu a avut alte planuri cu dînsa. O boală năprasnică îi luă viața. Îndată ce a murit, îngerul Gabriel a venit și i-a luat sufletul, să i-l ducă în rai, așa cum trebuia să facă, deoarece ducea cu el sufletul unei prințese așa de bună și de frumoasă. Au trecut printr-o cîmpie minunată, cu flori cum ochiul omului n-a mai văzut. Îngerul Gabriel zise: «Vezi tu florile acestea, pentru că ai fost așa de bună, toate vor fi ale tale». Dar prințesa răspunse: «Sînt frumoase florile, dar pe pămînt prințul se zbate și nu poate trăi fără mine, băiețelul plînge după mama lui și florile mele neîngrijite se veștejesc. Lasă-mă să mă întorc.»

Și au mers pînă au dat de o poartă de aur. Acolo îngerul Gabriel i-a întins o cupă. «Bea apă fermecată, vei uita tot ce a fost pe pămînt, și apoi vom intra în preajma Domnului, printre îngeri și sfinți, în țara veșnic fericită.» Dar prințesa a scăpat cupa din mînă, apa fermecată s-a răspîndit, iar jeluirile au reînceput: «Nici prințul, nici băiatul, nici oamenii de curte, nici florile, nu pot trăi fără mine. Lasă-mă să mă întorc.» Cînd a văzut îngerul atîtea lacrimi, s-a înduioșat și a zis: «Bine, te vei întoarce, ai fost așa de bună încît îți voi împlini voia aceasta, cu toate că nimeni nu s-a mai întors pînă acum». Și a condus-o înapoi la castel. Acolo o surpriză o aștepta. Florile erau mai proaspete ca

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

niciodată. Pe băiețel l-a găsit în fugă după fluturi și abia a avut timp s-o sărute. Iar în salon, prințul vorbea prietenește unei alte femei. Și atunci prințesa a plecat iarăși cu îngerul Gabriel printre florile minunate, pînă la poarta de aur, și acolo a băut toată apa fermecată. Apoi a intrat printre sfinți."

Elevii stau tăcuți cîteva clipe. Melinte s-a posomorît. Iliuță lăcrimează de tristețe pentru prințesă.

„Nu e bine să se întoarcă morții."

Grünberg Marcel apare la ușă: „Ați auzit, domnul Ionescu a căzut cu aeroplanul și a murit!"

Un fior. De fapt atmosfera dinainte care se prelungește. Ionel Melinte e tot posomorît și Iliuță amestecă lacrimile pentru prințesă și pentru domnul Ionescu.

Intr-un colț al clasei, sub icoana cu chipul lui Isus, mingea mare de fotbal (cum vor putea-o manevra micuții elevi de clasa a doua?) așteaptă încă ora de gimnastică.

Inmormîntarea a avut loc după două zile, cu muzica militară și discursuri, cu soldați, cu elevi, cu profesori, și, deoarece picura, cu umbrele multe. Pînă la cimitir numai Ion Dicea a ajuns. Seara, norii se împrăștiaseră, pe seninul magnific luna evolua misterioasă, presărînd lumini și umbre. Pe o bancă din grădina publică, l-am văzut pe domnul Popică, îngîndurat, melancolic.

— La ce gîndești, domnule Popică?

— Mă gîndesc că dacă ar fi fost cu aeroplanul meu, bietul Ionescu n-ar fi căzut!

Intr-o seară, nemțișorul Fritz, expansiv, ne propuse, mie și lui Dicea: „Haidem la Alcazar!"

Bineînțeles, Dicea a refuzat: „Nu merg pentru nimic în lume!"

Dar Fritz l-a ambiționat: „Protestezi ca și cum n-ai mai fi fost niciodată acolo". Acest argument l-a înmuiat mult, căci tandru Dicea n-ar fi voit să se creadă cine știe ce lucruri rele despre dînsul, și să se îndoiască cineva că ar fi un vajnic reprezentant al Mace-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

doniei. Totuşi, pentru ca să se hotărască, a trebuit o peroraţie întreagă, bătînd cu toţii trotuarul în faţa unui felinar roşu. De altfel, mergeam numai ca tovarăşi ai lui Fritz, pe care aveam să-l aşteptăm în antret, şi din curiozitate pentru obiceiurile tîrgului. Tîrziu, am izbutit să-l împingem pe Dicea pe scări. După cum decisesem, Fritz a dispărut cu oacheşa Lola, Dicea s-a strîns într-un colţ, iar eu am început o discuţie stîngace şi ridicolă prin care mă sforţam să descopăr în Suzeta cine ştie ce tragedie(gen rusesc) şi întrebările mele o făceau să caşte. Fritz a reapărut iute, şi din urmă Lola îl laudă : „Strașnic om !“ Încă vreo două vorbe, un „servus“ al lui Fritz, un „bonsoir“ al Lolei, şi la plecare descoperirăm cu surprindere dispariţia lui Dicea. Credeam că a plecat, dar „şeful“ ne anunţă, arătînd o uşă : „E cu Suzeta“. Ce exclamare din partea noastră ! Vra să zică, după atîtea ezitări, această hotărire prodigioasă ! Ce ciudat om era venerabilul nostru prieten ! L-am aşteptat, dar el întîrzia. Expeditivul Fritz, la fiecare minut, era mai mirat. Şi timpul trecea mereu. Am început să chemăm pe Dicea discret, apoi mai tare. La urmă, plictisit şi în acelaşi timp curios, Fritz s-a dus şi a deschis uşa cu pricina. Înăuntru am descoperit scena cea mai minunată, cu atît mai proaspătă cu cît se petrecea într-un local murdar :

La o măsuţă, Dicea, cu pardesiul tot pe el, cu umbrela rezemată de un picior, şi Suzeta, umilă femeie, beau cafea. Descoperiseră că amîndoi sînt macedoneni, şi în dialectul macedonean, îşi aminteau de ţara lor de departe...

*

Prietenul dascălilor, domnul avocat Moşinski, pe vremuri profesor.

Domnul Moşinski... Impozant, profil roman, îngrăşat cu vîrsta dar încă destul de proporţionat, extrem de politicos cu toată lumea, şi politeţea cea mai nuanţată, prea bine mînuită ca s-o poţi bănui de falsă (neavînd

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nimic din iritantele întrebări ale vînzătoarelor franceze), prea armonioasă, și îndreptată prea identic spre toți, ca s-o bănuiești adevărată. Orice i s-ar spune e important, are răbdare să asculte pînă la capăt, pune și el întrebări, se bucură sau se întristează cu tine, dar totul în cadențe măsurate. Duce orice discuție, cerînd umil detalii interlocutorului, a auzit de ocupațiile tale, le urmărește cu extrem de multă curiozitate, regretă că nu ți-a citit încă volumul, dar așteaptă vacanța ca să aibă libertatea unei meditații mai profunde, n-a putut asista la conferința ta pentru că a fost reținut de o chestiune excesiv de importantă.

„Nu, serios, domnule profesor, n-ai putea să mai ții conferința o dată?" Și-ți spune așa de onctuos „domnule profesor", că te crezi cel puțin universitar la Sorbona. Apoi continuă:

„Cunosc atîta lume care regretă că n-a putut asista!"

Și zîmbetul său fin, nuanțat, sinuos, care-i flutură mereu pe buze! E conferențiarul tîrgului ce-l ascultă cu precădere, îi gustă tonul degajat și totuși armonios, micile mărturisiri anume făcute, varietatea subiectelor, modestia prefăcută, ușoarele melancolii, gradațiile în perorație combinate cu artă, exploziile de entuziasm care-i mișcă, parcă fără voie, silueta ponderată, și după aceste clipe, oboselile nu lipsite complet de transpirație, plasate și ele cu băgare de seamă, la capătul aplauzelor publicului. Și e suficient, la conferințe, gestul cel mai mic al acestui înalt personaj, o mînă ridicată în aer, jumătate amical, jumătate glumeț, cu care întovărășește pe „doamnelor și domnilor" spus și el cu un timbru care dă a înțelege „că-i arhiplictisit de această formulă banală, dar că o întrebuințează neavînd ce face"; și e suficient să dea din fața mesei, scaunul la o parte, și să vorbească, tinerește, din picioare, sau să îndepărteze singur (fără ajutorul unui sclav), paharul din față, ca atmosfera familiară să fie complet înfăptuită, și cîteva conițe din elita tîrgului să și savureze, să întredeschidă ușurel gura, să-și palpite nările de interes, să înainteze capul și o parte din bust, să rezime

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în neștire mîna pe marginea spetezei scaunului din față, să se uite una la alta cu înțelesuri și să exclame : *„Il n'y a que lui pour faire ça."* [1] Și vor continua cu această admirație, surîzind inteligent la toate aluziile domnului Moșinski, aprobîndu-i toate curajurile, căci el știe să nu întreacă niciodată limita și să scandalizeze, în timp ce, în atmosfera parfumată, circula la braț, întocmai ca în paradis, sau pe pereții unui așezămînt cultural, gingașul Rafael și vulcanicul Michel Angelo, angelicul Mozart și impetuosul Beethoven, energicul Corneille și tandrul Racine, și apoi Pasteur, Eminescu și Platon. Pentru toate aceste merite, concetățenii i-au găsit o formulă pe care i-o aplică grav ori de cîte ori un nou-venit cere relații : „Moșinski este un om cu adevărat occidental!" Dar o dată l-am văzut, ieșise de la teatru, îl surprinsese miezul nopții, și se credea singur. Căsca fără să aibă grijă să-și ducă mîna aristocratică la gură, tîra ușor picioarele, îi căzeau obrajii, bărbia și pleoapele de grăscean care îmbătrînește, și mi-am dat seama cum trebuie să fie în intimitate acest om, care în public face sforțări să pară zvelt, proaspăt, veșnic zîmbitor și amabil, rubedenie directă a ducesei de Guermantes [2], scoborîtă la bălțile Dunării.

In cancelarie, profesorii adunați ca să discute noile orientări ale ateneului central. S-au adunat puțini. Se așteaptă mult peste ora anunțată, dar inutil. Împrejurul mesei, domnii Moșinski, Borș, Nicolaescu, Lungeanu, părintele Bartolomeu. Se protestează contra absenților, cu ocazia unei chestiuni așa de importante pentru tîrg.

(A.C. : asociația neserioasă, unde foarte puțini nu sînt superficiali, unde vorbește cine vrea, fără nici o pregătire, se improvizează la întîmplare, în fața unui

[1] „Numai el e în stare de așa ceva."
[2] Personaj din opera lui Marcel Proust, „In căutarea timpului pierdut."

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

public lipsit de orice simț critic.) În sfîrșit se începe. Domnul Nicolaescu, fostul prezident, (uneori se intitulează chiar rector) explică tot ce a făcut cît a fost în funcțiune: s-au ținut 90 de conferințe, 15 procese literare, 30 de conferințe la cele 8 atenee care mai sînt în tîrg, s-a tipărit un număr din revista locală Suflet Nou, unde au scris dascălii „amintiri din copilărie". Apoi domnul Nicolaescu e reales președinte. Se încep discuțiile asupra programului.

Lungeanu: Eu voi vorbi despre Eminescu.

Moșinski: Foarte interesant, domnule profesor. Să-ți alegi o zi astfel ca să pot veni și eu.

Lungeanu (se prinde, caută în notes): Vinerea vă convine?

Nicolaescu: Vezi că despre Eminescu voiam să vorbesc eu...

Lungeanu (bun totdeauna): Renunț atunci...

Nicolaescu: Nu e nevoie... Dar dumneata, domnule Moșinski?

Moșinski: Eu despre *artă.*

(Nicolaescu are impresia că voia el să vorbească despre artă.)

Borș: Vorbește dumneata despre Napoleon.

Nicolaescu (e umilit, căci i se pare subiectul prea banal, îi vine o idee și o lansează): Eu voi face prelegerile muzicale.

Moșinski (în curent cu mișcarea mondială): Tocmai voiam să vă atrag atenția că în curînd o să se sărbătorească un centenar important: al lui Bizet.

Borș: Cine-i ăla Bizet?

Moșinski (amabil): Autorul lui *Carmen.* Un tip foarte interesant, domnule profesor.

Nicolaescu (președinte, deci se sezisează): Da, tocmai mă gîndeam. Cine va vorbi despre Bizet? Tu, Lungeanu?

Lungeanu: Vezi că eu nu cunosc...

Nicolaescu: Ce, n-ai văzut *Carmen* la operă?

Lungeanu: Nu mai țin minte.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Borș: *Carmen* am văzut-o eu. (Fredonează aria toreadorului.)

Nicolaescu: Vorbește dumneata atunci.

Borș (modest): Să vorbească profesorul specialist. Domnul Lungeanu că-i profesor de literatură.

Lungeanu: Eu o să vorbesc mai bine despre Beethoven.

Nicolaescu (se sacrifică): Bine, voi vorbi eu despre Bizet. Aveți cărți?

Moșinski: Este în Larousse suficient. N-ai nevoie decît de douăzeci de minute. Punem pentru la urmă pe maestrul Duțu să organizeze o mică producție.

Borș: Eu atunci o să vorbesc despre poli.

Nicolaescu (încîntat de auspiciile sub care se deschide ateneul central): Foarte bine!

Borș: Așa, domnule! Să facem puțină cultură! Românii sînt deștepți, dar au un mare defect: *nu citește!*

Conferențiază domnul Moșinski. Atmosferă diafană. Lume aleasă, mai ales cucoane, și așa de multă, că în amfiteatrul mic și îngust au trebuit să se aducă scaune suplimentare. Apare, cu o mică întîrziere, domnul Moșinski. Găsește, la locul de onoare, pe banca din față, o serie de dascăli, cărora le dă mîna cu căldură, le surîde, și, ca o excelență veritabilă, găsește pentru fiecare o vorbă: „A! Domnul profesor Borș! Ce onoare! Vă rog să-mi scuzați întîrzierea. A! și părintele Bartolomeu! binecuvîntează, părinte. Într-adevăr sînt copleșit..."

Sosește, în sfîrșit, la masă. Aplauzele se aprind din nou. Domnul Moșinski salută ușurel și zîmbitor. Apoi răsfoiește niște hîrtii. Caută ceva și nu găsește. Publicul așteaptă, iar domnul Moșinski ia brusc o hotărîre superbă: cu o mică strîmbătură de copil răsfățat, pune din nou foile în buzunar (publicul feminin surîde amuzat) și începe degajat: „Doamnelor și domnilor..."

Stau într-un colț, alături de amicul meu Paul. L-am hotărît să vie cu mine, cu toate că știindu-l cît e de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vajnic, mi-e frică să nu explodeze. Se va mulțumi să comenteze tot timpul lîngă mine, făcînd paranteze după fiecare frază a domnului Moșinski, spre stupefacția celor din preajma noastră, care-l aud uneori, și nu știu ce să creadă de aceste reflexii despre un conferențiar gustat de ei fără îndoieli, de ani de zile. Domnul Moșinski începe azi o serie de conferințe, puse toate la adăpostul titlului grandios: *Despre artă.* Deci spațiu. Putem vorbi și asculta o viață întreagă. Vom trece în revistă sculptura, arhitectura, pictura, dansul, muzica, literatura etc., în toate secolele și la toate popoarele. Am gîfîit de pe acum de drumul care o să trebuiască să-l facem. Domnul Moșinski începe modest, familiar, interpret umil al unei ilustre religiuni.

— Doamnelor și domnilor, dacă mi-am luat acest subiect așa de important, nu m-am gîndit să fac paradă în fața domniilor voastre să vă vorbesc, de exemplu, de pictorul Lancret, din secolul al XVII-lea, (al XVIII-lea, protestează la urechile mele Paul), sau despre alții pe care nu-i cunoașteți și (condescendent) pe care poate nici eu nu-i cunosc. N-o să vă detailez pe Wagner, acel titan, cu operele lui magnifice, unde sînt pagini care dau beții, dar unde sînt și atît de multe părți — de ce n-am mărturisi-o cinstit? — obositoare și confuze, greu de priceput pentru un spirit latin. („Bietul, reflectează Paul, nu-și ia seama ce ușor e, pentru un cunoscător de muzică, să înțeleagă pe Wagner, rînd pe rînd".) Căci orice s-ar spune, Wagner n-are multe melodii, („Vax", spune Paul) indiferent dacă Trilogia lui ar fi compusă din trei veritabile capodopere: (în trecere erudit) bineînțeles, întîi prefața *Aurul Rinului;* apoi *Siegfried, Walkiria,* și (își permite să citeze chiar în nemțește, cu toate că nu vrea să facă paradă față de public, așa cunoaște subiectul de bine, studiat chiar la sursă) *Götterdämmerung.* (Publicul admiră copleșit. Din toată sala, numai Paul reflectează: „Întîi vine *Walkiria* și apoi *Siegfried*".)

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Doamnelor și domnilor, un mare filozof chinez, al cărui nume nu vi-l mai spun, căci ar fi inutil, zice: *Arta este a ei.* (Se aude vocea gravă a popii Bartolomeu: „Bine a zis". „Poc", face Paul.) Într-adevăr...

Și domnul Moșinski continuă armonios, surizător, afabil, în timp ce, invizibile dar a căror prezență e incontestabilă, cele nouă muze îl acompaniază. Îi sugerez lui Paul reflexia:

— E un veritabil Apollo, gol, cu aureolă și cu chitară...

— Și cu burta cu falduri, face necruțător Paul.

Domnul Moșinski evoluează printre oamenii celebri, printre tablourile vestite, printre obiectele de preț. Își formează un decor spiritual care să-i încadreze ființa profilată — vai! — numai pe zidul gol, înfrumusețat doar de domnul director, cu un carton pe care scrie mare: *Te naști poet și om de treabă!* Acum e la o paralelă între Corneille și Racine, acum la Velasquez, acum la Debussy. Ca un fluture din floare în floare după polen, așa e de neobosit în preajma exemplarelor artistice, de unde știe să-și extragă exact nectarul spiritual. Și ca să arate că-i în curent și cu contemporanii, citează și pe Strawinski. (Mii de bombe, exclamă Paul.) Totuși este, în general, împotriva contemporanilor căci, „unde ești tu, Beethoven?" („De-ar fi trăit pe timpul lui Beethoven, mult l-ar mai fi cunoscut!" îmi șoptește amicul meu.) Domnul Moșinski continuă și Paul renunță să mai corijeze, se mulțumește doar cu interjecții, cu apostrofe, sau cu cîte un cuvînt vulgar, dar bine plasat. Paul nu este niciodată vulgar, însă în fața atîtor inexactități, termeni vagi, superficialitate, toate spuse cu infinită grație, nuanțe, mici gesturi de copil răsfățat al publicului, vrea să fie un antidot.

Domnul Moșinski se încălzește încet, încet, cum n-are obiceiul decît la zile mari. I se pare publicul subjugat, e încîntat de ce vorbește, e victima propriilor lui vorbe, e transfigurat. Și în sfîrșit, punctul culminant al ședinței se înfăptuiește. Domnul Moșin-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ski nu mai păstrează nici o discreție asupra emoțiilor lui cele mai intime. Totul trebuie să se termine, în conferința-introducere, într-o reunire a tuturor ramurilor artei, și într-o delectare a tuturor simțurilor în același timp.

— Și știți dumneavoastră, doamnelor și domnilor, cînd am fost cel mai fericit în viața mea? („Sînt chiar curios, îmi suflă Paul".) Eram la Paris. („Bravo".) tînăr („Vous l'êtes, seigneur".) [1] apăruse luna („Tiens!") [2] lîngă mine o femeie frumoasă, („Pas possible".) [3] cînta sonata lunei a lui Beethoven. Și în același timp, un prieten care declama admirabil, spunea versuri din Eminescu. (Mai lipsea cineva să-l caute în cap.)

Cînd termină, se aplaudă vehement, și cîteva cucoane vin să-l felicite. Domnul Moșinski e cîteva clipe copleșit. Apoi își revine, surîde, mulțumește, protestează:

— Eu n-am spus decît lucruri umile, dar e drept că subiectul este prodigios.

Apoi dă mîna din nou la toți dascălii, are pentru fiecare o vorbă amabilă, și înainte de a dispare, mai adaugă o dată tuturor un: „Am onoare, domnilor profesori..."

— A fost bine, zice Lungeanu.

— Ei! aproape fluieră Nicolaescu.

In ziua anunțată pentru conferința despre Beethoven, Lungeanu se îmbolnăvi ușor și a trebuit să fie înlocuit. Bineînțeles, s-a găsit imediat unul dintre dascăli care, fără să cunoască nici o frază muzicală din Beethoven, să frunzărească Larousse-ul și apoi să vorbească. Lungeanu însă preparase, citise cîteva cărți, mersese pe la prietenii care aveau la patefon vreuna din cele nouă simfonii. Nu voia să renunțe la

[1] („Încă mai sînteți, domnule.")
[2] („La te uită!")
[3] („Imposibil.")

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

munca lui, şi cum, după părerea tuturora, Beethoven putea permite chiar două conferinţe, Lungeanu îşi ţinu şi el conferinţa, „cu totul din alt punct de vedere", după cum a anunţat.

Blîndul Lungeanu a făcut, mai întîi, o sumară biografie; a insistat asupra bunătăţii excesive a lui Beethoven. De l-a găsit uneori pervers, i-a luat apărarea. Mereu fraze care începeau cu: „Ce era el de vină dacă..." Apoi a început discuţia asupra operelor. De fapt n-a vorbit decît despre simfoniile I-a şi a II-a. Făcea impresia că se pornise la studiu cu băgare de seamă, dar că, după simfonia a II-a, obosise. Şi mai ales, asupra simfoniei şi-a îndreptat „punctul de vedere personal". Aşa, prima temă a părţii întîi i-a sugerat o asemănare cu „Alecsandri al nostru", andantele avea ceva cîmpenesc în genul lui Coşbuc, iar cînd auzi partea a treia, ai impresia că vezi toate căruţele cu boi ale lui Grigorescu conduse de „ţăranii noştri veşnic voioşi". Pentru sfîrşit, ca să impresioneze auditoriul şi să suplinească vorbirea lui prea domoală, fără consistenţă, fără vibraţie, a trecut iarăşi la biografie, şi a detailat moartea tristă a lui Beethoven. Moarte neprăsnică, nemiloasă, care l-a doborît cum doboară securea, în pădurea profundă, stejarul cel mai vînjos. Şi ca să fie mai bine înţeles de publicul romînesc, şi ca să arate că e liberal fidel, a comparat moartea lui Beethoven cu moartea celuilalt stejar, răpus de altă secure nemiloasă, şi anume a lui Ionel Brătianu.

S-a aplaudat, îl credeam pe bunul Lungeanu mulţumit, dar a venit spre mine deprimat:

— Ai băgat de seamă ce-am păţit?

Ce-o fi păţit? A uitat să vorbească despre sonata lunii? Sau de Patetica? Sau de Apassionata? Sau de op. 31 No. 2? Sau de sonata Kreutzer? Sau de vreun cvartet? Sau de simfoniile III, V, IX? Nu, altul era motivul consternării domnului Lungeanu.

— Am uitat să spun că era surd.

Totul a durat douăzeci de minute. A urmat apoi o mică producţie muzicală (la un pian stricat, pus la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dispoziție grațios de domnul Duțu, pentru o mie de lei).

Program : Für Elise, și cum publicul bisa, Träumerei de Schumann... Domnul Nicolaescu, entuziasmat de ședință, a mulțumit „pe scurt", conferențiarului și interpretei.

— Doamnelor și domnilor, să mă scuzați, dar după o seară atît de minunată, petrecută împreună, nu mă pot opri să nu adaug cîteva cuvinte, — foarte puține, vă făgăduiesc. Trebuie să mulțumesc mai întîi domnului Lungeanu... apoi domnișoarei Solomon... Într-adevăr, doamnelor și domnilor, Beethoven... etc.

La urmă, dascălii au pornit-o melancolici, pe ulița pustie, sub luna magnifică...

— A ! Și domnul Borș conferențiază la ateneul central. Despre ce ?

— Despre poli.

— Și ce spune ?

— Lucruri foarte interesante și inedite. Că sînt doi poli : Nord și Sud ; că se găsesc acolo urși albi, foci și pescărușe ; că urșii albi seamănă cu urșii noștri, numai că sînt albi ; și că pescărușii sînt niște păsări albe-cenușii, care din cînd în cînd mănîncă, din cînd în cînd zboară, și din cînd în cînd fac K.K. ...

Există, în limba romînă, anumite expresii care exasperează, căci calchiază perfect unele stări sufletești de care, ca urmași ai Romei, nu sîntem de loc mîndri, recunoscînd influențe orientale. În frenezia mea juvenilă de a ridica nivelul claselor, încercam să caut ajutor la părintele Bartolomeu. Părintele, prin meseria lui, trebuia să fie mereu preocupat de purificarea oamenilor.

— Părinte, elevii mint, fac incorectitudini, copiază. Obiceiul copiatului, în străinătate aspru pedepsit și la noi lăsat în voie, înfățișează, de pe acum, moravurile lor viitoare. Profesorii, în general, sînt prea distanțați de ei, prea puțini prieteni. De altfel profesorii fac veș-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nic nedreptăți, și exemplul pe care îl dau e dezastruos. Astfel, copiii cresc fără nici o educație sufletească.

Dar la toate tentativele de a-l neliniști de soarta copiilor, părintele Bartolomeu îmi răspundea inexorabil :

— *Ce să-i faci !*

Domnul Boiu mă întîmpina cu altă vorbă. Îl găseam în curtea liceului, dimineața, la opt. Eram pipernicit, cu obrazul galben și tras, cu ticuri după o noapte de nesomn în care mă chinuisem, mă torturase imaginea morții, citisem pentru a suta oară *Subsolul* lui Dostoievski, sau ascultasem pentru a suta oară un cvartet de Beethoven, suportasem penibil, dar cu complacere, o atmosferă falsă și nu mai puțin dureroasă, trăisem intens uneori doar reminiscențe literare.

Domnul Boiu se sculase de la patru dimineața ca să observe curățitul perfect al liceului ; descoperise cu indignare, pentru a suta oară, porcării scrise („negramatical !“ se indigna domnul Berechet) pe pereții liceului ; cercetase ca, în cancelaria profesorilor, sugativa să fie curată, penițele bune, condica de prezență în regulă ; trecuse în revistă pe toți servitorii : și acum, extenuat, îmi arunca dintre straturi, cu un gest inexprimabil :

„Ce-ți pasă !“

„Ce să-i faci !“ a părintelui Bartolomeu și „ce-ți pasă“ a domnului Boiu mă torturau, căci după îndelungi reflexii, găseam că, în definitiv, amîndoi dascălii aveau dreptate...

Ionel Melinte, am terminat... Aș putea prelungi, într-o carte de cinci ori mai mare, căci subiectul e inepuizabil, dar tipograful nu o va permite... Și apoi, la ce bun ? Căci de voi spune tot adevărul, nu voi interesa pe nimeni, așa va părea de obișnuit. Ce să facem ? m-ai întrebat. Să țipăm, să nu admitem nici o nedreptate, să ne plîngem la toată lumea, să-i alungăm pe cei proști sau pe cei care nu-și fac datoria,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să dăm foc de e nevoie. Să facem asta ? Vom putea schimba ceva ? Şi ce vom pune în loc ?

Să fugim departe, în altă ţară, unde sînt alte obiceiuri şi alţi oameni ? Vom fi mai fericiţi ?

Dar atunci ? Să lăsăm oamenii în pace. Să nu dăm spectacolul unei agitaţii inutile, şi deci, caraghioase. Părintele Bartolomeu avea dreptate: n-o să schimbăm noi lumea... Hai mai bine să ne bucurăm de ce e frumos şi să ne facem că nu observăm ceea ce nu ne place. Cu vremea, cînd vei fi bătrîn, îţi vei da seama ce complicat este să nu faci concesii. Vei avea pentru dascălii tăi de odinioară, — te asigur, — cuvinte amuzante, îţi vei aduce aminte de scene comice şi vei rîde, dar ciudă nu vei mai avea de loc. Dimpotrivă, poate şi puţină melancolie pentru timpurile acelea cînd tu, mic, plăpînd ca o fetiţă, îţi încruntai sprîncenele şi voiai să schimbi omenirea. Şi cine ştie, gîndindu-te la silueta rotundă a domnului Hortopan, alături de un zîmbet, va tresări, între gene, şi o lacrimă.

Azi e zece Mai, ziua tuturor înfrăţirilor. Să ne bucurăm şi noi de toate minunile ce s-au întîmplat în ţara noastră. Zi de primăvară, legănată de soare, parfumată de tei. Haidem la paradă ! Să privim cu interes la soldaţii oacheşi care traversează strada în ritm impecabil ; să admirăm decoraţiile domnului general, fracul bine tăiat al domnului prefect. Iată pe toţi camarazii tăi, tovarăşi de mizerie şi de speranţe. Şi peste drum, la locul de onoare, toţi dascălii tăi, sprijiniţi de umbrele. Uite pe domnul Lungeanu, mai înalt încă, aprobă pe nu ştiu cine. Şi domnul Nicolaescu care pregăteşte un discurs. Şi părintele Bartolomeu, legănîndu-şi antiriul. Şi tandrul Ion Dicea, încruntat şi vajnic, parcă purtînd la cingătoare toate iataganele din lume. Şi domnul director, impozant, gătit ca la marile ocazii. Să privim, admirînd din toată inima, cum, la razele soarelui de primăvară, plastronul de zăpadă al domnului director sclipeşte, încordat ca arcul Dianei...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

HALUCINAȚII

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Vreau s-o spun lămurit, căci socotesc că văd limpede : iată ceea ce prețuiesc mai mult din lucrul meu. Poate nu nuvele, căci acestea presupun un gen cu legile lui. Mai degrabă, fragmente. Fidelii mei pot observa că am ales cu severitate. Uneori am suprimat complet. Sau numai am transformat unele pasaje. Am păstrat totuși culorile și am acceptat ca negrul de la urmă să înceapă cu roz. Rămîne ca eroul care, cu toate că discret, se simte pretutindeni, să dea unitate volumului.

Într-un compartiment, o eroină mai veche, Irina. Dar de data aceasta, altă tehnică, poate mai multă comprimare, suprapunere a emoțiilor, maturitate, altceva. Și am găsit prea facil ca să schimb un nume propriu.

A. H.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„A L'OMBRE DES JEUNES FILLES EN FLEURS"[1]

Cireşul s-a urcat, s-a încolăcit împrejurul lui, apoi s-a desfăcut, firav şi graţios ca o baletistă şi şi-a dansat florile roze, şi-a lungit un braţ în vîrf cu două petale tremurînd apropiat ca aripile unei vrăbii, care s-au rezimat uşurel pe una din ferestrele clasei a VI-a de fete.

Clasa este, ca de obicei, lugubră, inamicală, cu băncile dure aşezate la rînd, cu tabla şi catedra de rigoare, cu icoana de hîrtie ieftină. Dar fetele s-au priceput să mai alunge din rigiditatea convenţională, au adus vaze de flori şi mici ornamente la călimări. Profesoara de franceză a anunţat impresionant subiectul tezei : *„Comparaison entre Andromaque et Hermione"*[2], şi acum, nemişcată, pare la locul ei oficial, bucată din lemnul catedrei. Iar micile domnişoare scriu frenetic. Iată pe Magda, premianta şcolii de ani de zile, cu chipul ei net, cu perfecta cărare din mijlocul capului, cu profilul tras fără de nici un capriciu, cu silueta proporţionat conturată, siluetă exactă a unei fiinţe care trăieşte exact, fără de nici o îndepărtare de la datoriile cele mai stricte, ştiind fără greş ce are de făcut ca să fie un perpetuu model, şi ca să

[1] „In preajma fetelor în floare"...
[2] „Comparaţie între Andromaca şi Hermiona."

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nu dea nici o notă discordantă... Desigur, în viaţă nu poţi trăi în neştire. Trebuie să-ţi impui o formulă şi să n-o depăşeşti niciodată. Dar literatura este cu totul altceva. Fără de nici o ezitare şi de nici o concesie, Magda va prefera pe Hermiona. Mai tîrziu, cînd va fi mai în vîrstă, va vedea care îi sînt obligaţiile ei noi, dar acum nu socoate să fie vreo afinitate între tinereţea ei imaculată şi între văduva de peste treizeci de ani. Într-adevăr, Pirus este un bărbat excepţional, tînăr, viteaz, în stare de mînie cotropitoare şi de tandreţe fermecată, şi cu toată voinicia, subtil, fin, rafinat, cu prestanţă de rege dar cu vorba insinuantă de diplomat, minţind şi ironizînd, după plac, pe bicisnicul Oreste :

La Grèce en ma faveur est trop inquiétée,
De soins plus importants je l'ai crue agitée...[1]

E îndrăgostit ca un copil de Andromaca. Ce orbire, să se îndrăgostească de văduva lui Hector, o femeie cu copil, învăţată în toate secretele amorului de un altul, cu corpul ei pe care se văd probabil, de-l priveşti atent, semnele bătrîneţii, cu hainele mereu în doliu şi cu vocea mereu plîngătoare, repetînd la infinit o litanie de două cuvinte, de copil răsfăţat, ceea ce nu se potriveşte vîrstei ei :

Captive, toujours triste, importune à moi-même...[2]

La spatele Magdei, scrie cu fervoare, crispată de preocupare, bruna Ela.

Ela are obrazul de aramă şi ochii cu ape profunde. Corpul îi este tocmai bine împlinit ; de-a lungul lui curge o linie sinuoasă, sînii rotunzi îi ridică bluza armonios. Pocal în care stau închise toate instinctele ce abia aşteaptă să fie liberate. Carnea Elei parcă doreşte mîna care s-o strivească. Şi acum, în preajma

[1] Grecia este prea neliniştită din pricina mea,
Am crezut-o frămîntată de griji mult mai însemnate...
[2] Prizonieră, totdeauna tristă, mie însămi povară...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

povestei de dragoste a lui Racine, nervii au strîns-o ca într-o plasă, o leagănă şi o ameţesc... Desigur ar face la fel cu Hermiona! Fecioara îndrăgostită pînă la nebunie, torturată, care nu acceptă compromisuri, mîndră, ofensată la culme, cînd ei, de viţă regală, fata unei femei pentru a cărei frumuseţe a fost un război de zece ani, i se preferă o sclavă aproape bătrînă.

Je crains de me connaître en l'état où je suis[1].

Fericirea trebuie căutată cu orice risc. Şi fără multe socoteli care să-ţi întîrzie inutil gusturile.

Tant de raisonnements offensent ma colère.[2]

Altminteri, mai bine moartea, cu riscul regretelor celor mai teribile de la urmă.

Lîngă Ela, cu profilul subţire, şi cu trei pistrui pe nasul puţin coroiat, Sarah. Ţine ochii închişi pe jumătate, ca şi cum ar urmări o problemă extrem de subtilă... Chateaubriand, acel care a întrebuinţat atîtea culori superbe pentru a explica lucruri neînsemnate, a avut dreptate. Andromaca este o eroină creştină, aşa de monotonă şi plictisitoare. În schimb, Hermiona, trebuie să aibă în vinele ei din sîngele Salomeei. La fel, excesivă, orgolioasă, mergînd pentru gusturile ei pînă la moarte. Capul lui Iohanan pe o tipsie de argint! Şi capul lui Pirus, în definitiv! Să împlinim ceea ce Racine n-a avut curajul să spună. Pentru a avea buzele regelui Epirului la dispoziţie. Desigur, buze cărnoase şi roşii. Ce pot înţelege colegele romîne, cu viaţa lor mecanică! Nu pot gusta decît manierele lui Pirus, artificiale.

...Me cherchiez-vous, Madame?
Un espoir si charmdnt me serait-il permis?[3]

---

[1] Mi-e teamă să mă recunosc în starea în care mă găsesc.
[2] Atîtea raţionamente îmi jignesc mînia.
[3] M-aţi căutat, doamnă? Îmi este îngăduită o speranţă atît de încîntătoare?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dar nimic din senzualitatea pe care ei o degajează. Şi Lina, urîţică, slabă, încovoiată, excelentă la matematici, se lasă pentru un moment sedusă de mirajul Hermionei, şi uită chipul slut pe care oglinda nemiloasă i l-a reflectat dimineaţa, cînd la lumina soarelui tînăr toată lumea părea înfrumuseţată... Se înţelege gustul lui Pirus, interpretul fidel al autorului, pentru bătrînica virtuoasă şi anostă. Întotdeauna, imaginea lui Racine, cu chipul lui asemănător Regelui Soare, cu tandreţea de îndrăgostit neobosit, a fost exagerată. Romanţioşilor le place să insiste asupra amorurilor cu artistele du Parc sau Champmeslé. Dar viaţa lui retrasă după căderea Fedrei ? Nu va mai reveni la teatru decît ca să facă plăcere hibridei doamne de Maintenon cu două piese religioase, aşa de plictisitoare. Amiciţia lui fără sens cu sfinţii de la Port Royal, respectul filial faţă de Nicole, care scrie ilizibil şi care are idei aşa de învechite despre teatru. Şi acasă, ca unică ocupaţie, educarea conform celei mai stricte morale creştine, a celor patru fete. Ce puţin putea înţelege un astfel de burghez din temperamentul vijelios al Hermionei ! Căci altfel n-ar fi făcut pe Pirus (erou fermecător) să ezite.

Şi domnişoarele Coca No. 1 şi Coca No. 2, sau mai bine, Coca şi Cocuţa, în aceeaşi bancă din clasele primare, subţiri, înalte şi cu chipul firav, prietene nedespărţite. O acceptă, în prietenia lor, pe Hermiona. Şi oprindu-se din furia scrisului uneori, îşi string mîinile şoptindu-şi dragostea lor eternă.

Şi mica Lilly... Aşa de micuţă, că te întrebi dacă nu cumva s-a rătăcit din întîmplare în clasa a VI-a. Profesoarele îi spun „fetiţo" şi rînd de vorbele ei ca de vorbele unui copil. O răsfaţă fără ascunzişuri, căci ştiu că nimeni nu se va putea supăra de părtinire. E blondă, albă, cu ochii mari albaştri, mereu curioşi de tot ceea ce i se spune. Are o voce mică, uşor tremurată, uşor alintată, fără să fie de loc artificială. Şi mica Lilly tot pe Hermiona o alege, şi îşi înţepeneşte toată fiinţa, ca

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

și cum ar pricepe toată gravitatea acelei alegeri. Mîna delicată scrie cu gesturi energice. Și simte în ea toată forța, să spuie la rîndul ei :

Où suis-je ? Qu'ai-je fait ? Que dois-je faire encore ?
Quel transport me saisit ? Quel chagrin me dévore ?
Errante et sans dessein, je cours dans ce palais.
Ah ! Ne puis-je savoir si j'aime ou si je hais ?[1]

Domnișoarelor de șaisprezece ani, îmi veți permite să vă ghicesc viitorul, căci mă pricep în vrăjitorii ? Pe deasupra capetelor voastre aplecate, încruntate de preocupare, invizibil, plutește Destinul.

Magda, cea atît de exactă în îndeplinirea datoriilor. Tu vei mărita curînd, iar soțul tău va avea o leafă destul de bună la un minister. Cel care va ține locul lui Pirus nu va fi nici viteaz, nici subtil, ci un burghez punctual cu chelie și cu fața jovială, peste care n-a trecut nici o întrebare. Vei asculta cu seriozitate raportul lui zilnic asupra întîmplărilor de la minister și vei face haz o dată cu el. Și uneori, văzînd ce agreabil este să nu faci nimic, te vei mira că te-ai căznit odinioară atît de mult ca să fii premiantă.

Ela, te vei îngrășa, și după o mulțime de încercări de slăbire, vei renunța definitiv, căci nu vei avea curajul să te opui mîncării suculente. Te vei mărita de două ori, vei avea mai mulți amanți, și ca să te scuzi, vei încerca o teorie întreagă asupra supremației simțurilor. Și în momentul în care îți vei arunca hainele de pe tine lîngă bărbatul nerăbdător, vei reflecta, aducîndu-ți aminte că ești o intelectuală : „Femeia are un temperament haotic".

Sarah, în timp ce soțul tău, dentist reputat, va examina dinții clienților, vei primi în pat un creștin. Nu vei renunța la mîndria ta de descendentă a unor stră-

[1] Unde sînt ? Ce-am făcut ? Ce trebuie să mai fac încă ?
Ce pornire mă cuprinde ? Ce durere mă mistuie ?
Rătăcitoare și fără țel, umblau prin acest palat,
Ah ! Să nu pot ști dacă iubesc sau urăsc ?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

buni iluştri, vei dispreţui amantul, dar vei spune că „pentru amor, un *goi* este mai bun".

Lina, îţi vei purta urîţenia, făcînd pe medicinista de boale de femei.

Coca, te vei duce în fundul provinciei. Acolo vei păzi ca linguriţele de argint să nu se piardă, catifeaua mobilelor să nu se strice. Şi dacă cineva te va întreba ce a devenit Cocuţa, prietena ta atît de bună, vei răspunde:

— Nu ştiu... Mi se pare că a murit...

Şi ţie, mică Lilly, atît de graţioasă şi de transparentă, îţi va luci în mîini o armă ucigătoare, şi, într-un moment de ameţeală, vei face asupra ta un gest definitiv.

Dar nu vă voi spune, domnişoarelor mici, nimic din toate acestea.

Vă admir cu ce pasiune visaţi la Hermiona, fecioara nebună, cu care voiţi să vă asemănaţi...

Şi mica Lilly aşa e de preocupată, că nici nu observă că i s-a desfăcut un ochi la ciorap şi i se vede un bob de piele roză...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

O MICĂ JAPONEZĂ

Studenții, adunați din toate colțurile lumii la cursurile de vară de la Dijon, au fost invitați într-o zi la Beaume, locul colinelor armonioase și al vinului parfumat. S-au vizitat două biserici vechi, apoi s-au pus la dispoziția drumeților cîteva butoaie cu vin, la care s-au repezit toate neamurile, fete sau băieți. Cu greu li s-a putut atrage atenția, mai tîrziu, că trenul își anunțase plecarea. Luasem loc în ungherul unui compartiment, în fața unei micuțe japoneze, cînd, după ce făcuseră impresia că vor rămîne acolo, tinerii s-au repezit și au luat cu asalt trenul. În cămăruța unde eram au intrat o mulțime de nemți, toți beți pe jumătate, s-au înghesuit pe bănci și ne-au subțiat în colțurile noastre, pe mine și pe necunoscuta mea însoțitoare. O examinam fără speranța să descopăr ceva.

Japonezii își au aranjate trăsăturile lor interioare diferite de ale noastre, încît înțelegerea ni se pare exclusă. Avea părul negru, tras cuminte pe după urechi, fața i se prelungea fără să-și permită nici o încrețitură revelatoare, ochii se deschideau catifelați, pielea transparentă tremura ușurel. Mîinile și le strîngea una lîngă alta, căznindu-se parcă să ocupe cît mai puțin loc. Impresie de profundă umilință. În jurul nostru

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nemții rîdeau în cascade, se ghionteau, cîntau, făceau spirite, își consumau beția. Un oarecare Fritz își bălăbănea capul ca o lună plină, roz ca o felie de șuncă, cu trei fire galbene răsărind din chelia imensă, cu ochelarii doctorali strîmbați pe nasul cîrn. Alături, Karl, lung și uscat, cu mîinile și picioarele interminabile, intona *Gaudeamus*, lungindu-și gîtul de cocostîrc... Hans scotea o sticlă furată și, între două imprecații, sorbea lichidul iar înghițiturile lui pocneau cu tot zgomotul din compartiment. Oskar declama *Des Sängers Fluch* cu gesturi corespunzătoare, adresîndu-se fiecăruia, pe rînd, cu toate că nu-l asculta nimeni. Frantz, adormit pe jumătate, sforăind cu intermitențe, întreba cîteodată, mereu cu aceleași vorbe: „Was ist denn?" Alți doi, cărora nu le-am reținut numele, imitau diferite animale. Era și o fată, Fräulein Mitzi. Grasă, roșie, unsuroasă, fierbinte, cu ochii împăienjeniți de melancolie vieneză și de vin.

Mă uitam pe rînd la toți, mereu mai îngrijorat de scandalul care lua proporții. Japoneza se micșorase încă, se alipise de geam ca o petală, cu grija ca nu cumva să atragă atenția asupra ei.

Fritz pierduse echilibrul complet și căzuse peste Karl, care nu băga de seamă în pasiunea cîntecului. Hans, după ce golise sticla, se uita acum în zare la ea, sperînd să mai descopere vreo picătură rătăcită. Oskar își terminase poezia și acum începuse, tot așa de inepuizabil: *Die versunkene Glocke*. Franz dormea buștean. Cei doi fără nume, după ce încercaseră toate limbajele animalelor, își împăcaseră duetul, unul lătrînd, celălalt mieunînd. Mitzi, maternă, își privea coreligionarii, socotindu-se un incontestabil punct de echilibru și de atracție în halucinațiile celorlalți. De altfel, prin nu știu care exclamație, atrase brusc privirea nemților, și îi armoniză. Începură cu toții un imn de slavă pentru diva care zîmbea satisfăcut și răsfățat. Au pornit urale, apoi discursuri. La urmă gesturile li se făcuseră tot mai întreprinzătoare. Cu spaimă, vedeam îndrăznelile lor de oameni incon-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ştienţi spre femeia bleagă, grasă, fără împotrivire. Ca o alarmă deznădăjduită, inutilă, dar pe care nu te poţi împiedica să n-o trimiţi, mi-am îndreptat privirea spre micuţa japoneză. Şi atunci s-a întîmplat o minune ce a durat o secundă, dar secunda s-a solidificat pentru totdeauna în memoria mea de obicei şubredă. Faţa ei a făcut o mişcare, pleoapele s-au închis pe jumătate şi de pe buzele ei subţiri s-a desprins, încetişor, transparent, dar totuşi vizibil, plutind prin aer şi căzînd pe ochii mei, — un surîs. Purta în el toate sensurile: tragic şi cu speranţe, îngăduitor şi revoltat, protestînd şi, în acelaşi timp, resemnat. I-am simţit forma lui mîngîindu-mă. A fost o clipă de înţelegere perfectă a noastră, neprevăzută pentru doi oameni necunoscuţi, din alte lumi şi cu alte gusturi, clipa care anunţa fericiri depline sau poate dezastre, dar care se stinse înainte de a-i da o consistenţă, lăsîndu-mi însă, cu toate că diafană, certitudinea fostei ei existenţe. Asemeni unui corp ceresc, venit din necunoscut, care s-ar apropia, ar ameninţa sau ar promite, şi apoi printr-un salt nou ar porni cu aceleaşi capricii, vertiginos în spaţiu.

Trenul se opri tot atunci. Japoneza, cu faţa din nou imobilă, puse piciorul delicat pe prima treaptă, apoi pe a doua, tot mai departe de mine, pe strada care o pornea nesfîrşită, prin oraşe, pe cîmpuri, pe ape, pînă în ţara ei de dincolo de lume, pentru un an, pentru toată viaţa ei şi a mea, pentru eternitate.

18 68 Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

NUNTA PRINCIARA

Marina, am visat un vis fantastic... Îl scriu pentru tine.

M-am ridicat din pat, dezbrăcat, cum mă găseam, și am ieșit afară. În fața casei, se întindea o grădină superbă. Umbrele copacilor, lumina lunii, și eu călcînd cu piciorul gol pe iarba proaspătă. Parfum de brad. Liniște profundă, de-mi auzeam fiecare mișcare. Stelele pe cer păreau vîrfuri de suliță, ale unei armate misterioase. Ce flori multe! Straturi cu violete, cu miosotis, cu liliac albastru. Florile albastre se urcau, se amestecau cu cerul. La adierea vîntului și bolta de sus se legăna. Mă strecuram printre pomii cu ramurile grele de fructe. Cîte un măr enorm strălucea în iarbă și eram atent ca să nu mă lovesc de el. Tufe de pomușoară sîngerau. Întindeam mîna și culegeam bobițe, cu care îmi răcoream arșița frunții. Pe o potecă s-a arătat un iepure, cuminte ca o pisică, și s-a hotărît să mă întovărășească în drumul meu ciudat. Apoi, o lume imensă de furnici s-a pornit după mine, și greieri, și păsărele. Un alai întreg. Dar mersul nostru se petrecea pe tăcute, ca să nu afle nimeni de el. Am coborît cîteva trepte, am deschis o portiță de fier și am ajuns la o casă adormită, cu gratii la ferestre și la uși. „Aici locuiește Marina", gîndii. Un semn

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tovarăşilor mei să se oprească. Mă ascultară şi ne uitarăm la o fereastră deschisă de unde nu venea nici un zgomot, ca şi cum n-ar fi fost nimeni înăuntru. Linişte totală, numai atenţia noastră încordată, aşteptînd un semn de la fereastră. Nu ştiam cum să-mi anunţ sosirea, eram deznădăjduit. Invinsesem atîtea greutăţi şi mă încurcasem la urmă. Mi se părea nedemn de mine să escaladez zidul pînă la fereastră. Nu eram aşteptat, o vedeam bine. Mi-era ruşine de iepure care mă privea, dezamăgit şi el de neînsemnătatea mea. Ii promisesem bucurii mari, şi nu eram în stare să ţin cuvîntul. Mintisem. Nu mai aveam nici o autoritate asupra însoţitorilor mei. Trebuia să iau o hotărîre cu orice chip. Şi atunci un mare noroc mi s-a ivit : am descoperit, atîrnînd de fereastra Marinei, o scară de mătase. O lăsase ea, sau era o întîmplare ? Pentru mine, sau pentru altcineva ? Am avut o mie de bănuieli, dar m-am prefăcut, ca să nu afle nimeni, că totul a fost socotit mai dinainte. Am pus piciorul pe prima treaptă, fără de nici o ezitare. Pe a doua, pe a treia. Pentru prietenii mei iarăşi căpătasem prestigiu. Am ajuns la lumina lunii, în vîrful scării. Să păşesc în cameră. Trebuie să intru. Ştiu că-mi risc viaţa... Dacă mă vor surprinde păzitorii, care omoară pe oricine se apropie de casă ? Ce are a face ! Oglinzi multe care mă multiplică. Ce verde arăt la faţă, şi ce privire dosnică ! Seamăn cu un hoţ, şi nu cu un îndrăgostit care înfruntă omenirea ca să vadă pe Marina. In mijlocul camerei, patul Marinei. Toată lumina lunii răspîndită pe aşternut. Sînt aşteptat... Uite un loc şi pentru mine în pat. O pernă mare, ca să încapă şi capul meu. Nu, tăcere ! Marina doarme...

S-o privesc... Nu ştie prezenţa mea, pot să-i aflu toate secretele. Fruntea puţin bombată şi fină, nici un rid. Chip nevinovat. Nici un gînd rău nu poate să aibă acum. Genele lungi îi umbresc ochii. Nasul tremură uşurel sub respiraţia liniştită. Gura doarme şi ea. O stăpînesc perfect cu privirea. Aproape de bu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zele mele. O sărut în aer, trecîndu-mi buzele pe fața ei, dar la un milimetru ca să n-o deștept. Totuși destul de aproape ca să-i simt căldura, palpitul, catifeaua pielii. Așa de ușor pot să-i fur sărutarea de care sînt flămînd, și n-o fac. Dacă s-ar trezi, poate că m-ar accepta. Sau s-ar împotrivi. Sau s-ar mira. Care ar fi, în prima secundă, dacă s-ar trezi la sărutarea mea, înaintea oricărei voințî, înainte de a pricepe ceva, gestul ei? Și urechile care se odihnesc pe perna albă, ca două păsări, adormite și totuși tremurătoare? Plapuma o acoperă pînă la bărbie, nu mai știu nimic despre podoabele ei, parcă ar fi mobile de preț, acoperite cu pînză ca să fie apărate de aer. Aerul este mai inofensiv decît privirea mea.

Să descopăr. Gîtul Marinei, subțire și transparent, o floare. Cămașa. Astfel este cămașa ei? Aflu un secret atît de mare, cine poate fi mai mîndru ca mine? Mă bucuram de fiecare secret ce-l descoperisem despre Marina și nu știam secretul ei cel mai însemnat. Cămașa de noapte ce o cuprindea întreagă, cum niciodată nu voi fi eu în stare. Sînii... Adică numai unul. Pot să-i văd pe fiecare în parte dar nu pe amîndoi deodată, ca și cum ai fi în fața unui peisaj marin, și nu ești în stare să privești tot cuprinsul, fără să întorci puțin capul. Căci pot să desfac cămașa, dar nu prea mult, ca să nu trezesc pe Marina.

Și locul unde se nasc ei, păienjeniș de linii calde. Și forma lor rotundă și tare și mijlocul lor fierbinte. Aș vrea să pun gura drept în mijloc, și să apăs, să muște. Să extrag din parfumul lor subtil. Să-mi odihnesc capul în ei, să amețesc, să nu mai am nici un gînd. Ce să fac cu această bogăție desfășurată înaintea ochilor mei? De ce am gînduri păgîne, de devastare, de profanare, a unei opere alcătuită atît de armonios?

Cămașa acoperă strîns corpul, nu mai pot privi. Acolo se petrec secrete mari, n-are nimeni dreptul să aibă vreo curiozitate. Rămîn un străin pentru misterul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

esențial al Marinei. Nu sînt primit în nici un fel, cel mai mic gest de proprietate înseamnă un sacrilegiu. Cum să rog: „Să-mi dai, Marina, mie totul"? Dar un genunchi a rămas dezgolit. Genunchiul Marinei. De cîte ori m-am gîndit la el? Ridicîndu-se tremurător, roz, imaculat. Și picioarele, crini, călcîiul, talpa puțin arcuită. Ce să fur din aceste podoabe? Cum să aleg? Ce să iau, cînd minunea mă depășește? O alegere nu presupune o renunțare pentru rest? Unde să-mi apropii buzele, profitînd de secunda cît are nevoie Marina să se trezească și să mă alunge poate? Pe gură, pe sîni, pe genunchi... Pe umeri... Sau pe ochi... Pe rînd, amant și frate...

N-am curajul să fac gestul. Mi-e frică de Marina. Poate m-ar alunga... Făcîndu-i impresia că sînt perfect cuminte, nu va avea energia să mă lase prea departe. Înconjur patul de mai multe ori, ca să-mi privesc iubita în toate chipurile. Bate miezul nopții, ora tuturor strigoilor, mi-o frică. Sînt singur pe lume, căci între mine și Marina adormită, prăpastia este fără fund. Trebuie să plec cu mîinile goale. În aerul liber mă voi găsi tot așa de bicisnic ca la început. Dar nu... Aproape de fereastră, pantofii ei... Pantofi mici cu toc înalt, decoltați mult, făcuți din fire de argint. În sfîrșit, sînt învingător. Pot lua cu mine un pantof, și el părtaș la secretele Marinei.

Am apărut, exultant, în vîrful scării de mătase, agitînd un pantof. Iepurele, greierii și păsările mă așteptau tot acolo, înțepeniți de înfrigurare. Cînd mi-au văzut încîntarea, a fost o clipă de stupoare generală. Și apoi, au dispărut cu toții printre umbre, parcă eu n-aș mai fi existat.

Singur. Adică am un tovarăș pe care îl țin strîns: pantoful. Aici începe piciorul iubitei mele? Să refac forma piciorului. Aici își are loc degetul cel mic, celălalt, toate pe rînd. Puțin cald și agil. Tot ce hotărăște ea își are un reflex aici. Nu pot să socotesc cît îi este de dor de mine? Și cît se grăbește cînd tre-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

buie să vie la întîlnire? Dar să-mi închipui, aici, pe iarbă sub lună, cum se înfățișează pantoful la fiecare din hotărîrile ei. Uite, *așa*, pantoful fuge spre mine. *Așa*, rămîne fără mișcare, căci a sosit o veste proastă. *Așa*, Marina este indiferentă. *Așa*, mă acceptă, dar ca de obicei, nu de tot, căci își mai păstrează planuri numai pentru dînsa.

Și *așa*, pantoful este azvîrlit, uitat, batjocorit, ca și cum Marina l-ar fi aruncat la întîmplare, prea grăbită, ca să fie cu piciorul gol lîngă piciorul iubitului.

Luna luminează jucăriile mele. Copacii asistă, spectatori tăcuți.

— Kent!

M-a strigat cineva în noapte. Marina la fereastră.

— Marina!

— Cine ești tu, acela care, protejat de noapte, vii să surprinzi secretele sufletului meu? Cum ai venit aici și pentru ce? Zidurile grădinii sînt înalte și greu de sărit. Locul este periculos pentru tine, dacă te găsește cineva.

— Am venit aici cu aripile ușoare ale dragostei. Ce pericole pot însemna pentru mine păzitorii tăi?

— Dacă te găsesc, te omoară...

— Vai! Sînt mai multe primejdii în ochii tăi decît în spadele lor. Uită-te la mine un moment și nu-mi va mai fi teamă de nimic.

— Totuși, n-aș vrea să te vadă cineva.

— Aș prefera să mă știe toată lumea și să mă alunge definitiv, decît să am impresia că mă ascunzi.

— Ai dreptate. Dar vreau să știu dacă mă iubești. Mi-e frică să fac mărturisiri, nu de alții, ci de mine însămi, ca să nu roșesc mai tîrziu. Mă iubești? Știu că ai putea spune *da*, și totuși să fii mincinos, fără să o știi nici chiar tu. Cu toate acestea e bine să-mi repeți că mă iubești. Sînt așa de nebună, că m-aș mulțumi cu vorba aceasta.

— Jur pe luna încîntătoare, care pune un punct pe vîrfurile copacilor cu fructe.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Nu jura pe lună, lună inconstantă care își schimbă în fiecare zi forma. Mai bine să nu juri de loc, și eu totuși te voi crede. Ce frumoasă noapte! Dragostea noastră în mugure! poate o vom găsi floare deplină cînd ne vom întîlni din nou. Noapte bună! Să coboare pacea în sufletul tău chinuit și să ai certitudinea că te iubesc, orice s-ar întîmpla cu noi de acum înainte.

— Te duci? Vrei să mă lași așa de singur?

— Ce aș putea să-ți dau?

— Jurămîntul tău de credință.

— Ți l-am dat înainte de a mi-l cere, și-mi pare rău că nu-l mai am ca să ți-l mai dau încă o dată.

— Marina, de ce nu cobori la mine?

— Sînt goală, mi-e rușine.

— Să îndrăznesc să-ți spun gîndul meu intim, fără să dai nici un sens rău vorbelor mele. Ce rost ar avea îmbrăcămintea convențională, față de dragostea ta? Pînza nu ți s-ar părea o podoabă fără rost? După cum sînt ridicole hainele cu care îl acoperi pe un mort, cînd îl cobori, pentru eternitate, în țărînă.

Tu întreagă, numai tu, cu gura ta, sînii, genunchii și fiecare tresărire a cărnii tale care mă amețește. Și pîntecul cald, de catifea, neprihănit și conținînd totuși în el patimile viitoare și copiii ce vor veni. Coboară și calcă pe iarba moale, imaculată, de aceeași esență cu tine. Numai tu lipsești de la această sărbătoare pregătită pentru miezul nopții. Acceptă să fii a mea. Marina, să hotărîm nunta. Toată lumea să vie la jurămîntul dintre noi, pe care îl facem pe viață și pe moarte. Adică lumea copacilor, a păsărilor și a florilor. Oamenii care de păzesc complică și îți socotesc fiecare bucurie. Coboară o treaptă, și încă o treaptă, pînă la mine. În spațiu, și nu într-o cameră, căci ne trebuie spațiu ca să încapă eternitatea emoțiilor noastre. Să te îmbrac cu hainele de mireasă. Din razele lunii îți voi face beteală și cea mai frumoasă îmbrăcăminte cu care să prezint pe iubita mea la altar. La

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

brațul meu, fiecare pas, pînă la capătul drumului care ne-a rămas de făcut. Păsărelele sînt oaspeții, ele vor cînta leturghia. Liliacul albastru împodobește cu parfumul și culoarea lui tot cuprinsul, pînă la bolta cerului. Luna s-a atîrnat de părul tău. Brazii întovărășesc alaiul nostru. Parcă duc luminări lungi și subțiri, aprinse pentru marea sărbătoare, și flăcările lor sînt stelele...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

MELANCOLII DE SFINTUL DUMITRU

Mă mut. În sfîrșit, m-am hotărît. Nici nu știu de ce am ezitat atîta. Din părere de rău de a-mi părăsi camera, sau din panica de a încerca o schimbare. Cu proprietarul nu m-am putut înțelege, fără să știu bine pricina. El pare omul cel mai pașnic, mai binevoitor, puteam parcă să mă sprijin pe el oricînd. Mi-a spus de mai multe ori: „În definitiv, nu mă interesează cîștigul. De aceea prefer să am niște chiriași cu care să mă înțeleg." Și păreau vorbele perfect adevărate. Deodată, după plecarea rușilor de alături, am constatat că voia să-i plătesc mai mult decît trebuia. Nici acum nu știu dacă n-a fost la mijloc o neînțelegere, căci tot îmi păstrez încrederea în proprietar. Într-atît vorba lui te asigura. Încă cele cîteva zile în care puteam să întîrzii în casă, el n-a mai dat nici un semn de viață. Mă așteptam ca totul să nu fie decît o glumă, o încercare ca să accept prețul lui. Plecarea mea se face fără să fie nimeni de față, fără să am impresia că mă gonește cineva.

Au sosit hamalii la oră exactă și acum trebuie să-mi coboare lucrurile. De fapt, așa de puțin mă pricep la o astfel de situație, încît eu numai încurc. Dar e necesar să fac impresia că numai de mine depinde totul, că sînt atent la orice, după cum cînd vrei să-ți repari

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

un ceas, ești atent la prima examinare a ceasornicului, cu un aer de cunoscător, cu toate că nu pricepi nimic și pentru negustorul obișnuit cu atîți clienți procedînd la fel, trebuie să fii ridicol.

Iau loc pe un scăunel, drept în mijlocul camerei (covorul l-au strîns), scăunel care de obicei nu avea întrebuințare, nu mi-aduc aminte să mă fi folosit de el vreodată și devenit brusc mobila cea mai însemnată, centrul de operații, căci de pe el voi asista la transformarea locuinței mele și va fi ultimul obiect la care voi renunța. Fijija, superba mea pisică, avînd cea mai mătăsoasă blană gri pe care am văzut-o vreodată, s-a urcat în brațe la mine și acum privește și ea la străinii care își permit să intre cum vor în casa noastră, și înțelege poate că se petrece ceva anormal și neplăcut. Dulapul ! Imens își face loc anevoios, ca un perclus, pe ușa prea strîmtă pentru el. Acum este gol înăuntru. Fuseseră hainele mele, și deschiderea lui, zilnic de mai multe ori, îmi sună în ureche. Hainele cenușii. Poate mulți se întreabă de ce mai port aceste vechituri, dar de-abia le-am purtat de cîteva ori, cu toate că au oarecare timp. Mi-aduc aminte cînd le-a adus croitorul. Eram foarte mîndru cum îmi stăteau. Mă examinam în toate chipurile, și eram ireproșabil, după ultima modă. Mă gîndeam la surpriza pe care trebuia s-o fac Elei. Un singur detaliu mă făcea să întîrzii : dacă batista de mătase trebuia să se vadă, în buzunarul de sus, puțin de tot sau mai mult. Tot atunci, portarul mi-a adus o scrisoare de la Ela. Am fost așa de nenorocit, că am plecat imediat, și am mers tot înainte pe stradă, inconștient, fără să-mi dau seama că ploua. Ploaie măruntă de toamnă, din nori egali, părînd că n-o să se mai termine niciodată. M-am întors noaptea tîrziu, și stofa era amestecată cu apă. De atunci, oricît s-ar fi căznit croitorul cu fierul de călcat, hainele acestea au pierdut orice prospețime, parcă ar aparține unui bătrîn. Și hainele bej de primăvară ! O dată cu prima rază mai puternică !

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ce bucuros eram! Am cumpărat toate buchetele de violete de la o țigancă și, cu mîinile încărcate de flori, m-am întors acasă... Acum, prin ușa pe care o lasă hamalii mereu deschisă, pătrunde un curent aspru și sînt nevoit să țin pardesiul pe umeri. Și hainele de tenis. Eu făceam acele salturi amuzante, ca să ajung mingea cu racheta? Partenera, Regina. Tovarășă perfectă. Împărțeam cu ea toată ziua. Acum e în America, nu știu unde, măritată acolo.

Dormi, Fijija, dormi, de ce ți-e așa de frică?

Și acum, iau divanul. Ce minunat dormea Ela alături de mine cîteodată. Mă dădeam la o parte ca să privesc miracolul somnului ei. Toată ființa perfect împăcată, și încă din vis, întinzînd mîna spre mine. Deci au fost timpuri cînd în capul ei nu se găsea nici un gînd strein. Se învelea bine și simțeai că în cuverturile trase pînă la bărbie era bucuria de a simți așa de apropiat un lucru care-mi aparținea. Îmi treceam mîna pe carnea ei caldă de somn, și se înfoia de voluptate. Pe sîni, pe pîntec, pe coapse, pînă la talpa piciorului. Atîtea bogății la îndemînă. Și dacă o ceream, fără nici o împotrivire, din mijlocul somnului, cu ochii închiși, trecea în stăpînirea mea. Cînd a doua zi dam la o parte perdeaua, ziua de multă vreme lumina toată strada. Și apoi, Ela își căuta mici ocupații, ca să treacă mai repede ziua. Totul nu era decît o pregătire pentru noapte. Lampa de la căpătîi își mărea sau micșora lumina, după momente, ca pentru un efect de scenă. Acum în mîinile unui om vulgar, mirosind a vin și a tutun prost.

Mira n-a dormit decît o singură dată aici. Ce emoționată era! Așa de mică, se mai micșora încă, pentru a apăsa și mai puțin așternutul meu. Fiecare gest îl făcea cu spaimă, ca o fecioară. Nu se împotrivea, dar simțeai că ochii ei îmi urmăresc toate mișcările. Prima ei vorbă, după act, a fost: „N-o să mă părăsești niciodată, nu e așa?“ Dar de a doua zi am oco-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lit-o, cu toate că savurasem emoția ei de noapte. Poate că era fecioară. Aveam prea multe turmente, ca să cercetez mai adînc. Este o istorie așa de veche...

Și Riria a venit aici. Nu avea vizita ei nici un farmec. Mă incomoda la somn. Multe aventuri s-au petrecut pe acest divan, și totuși fiecare și-a păstrat înțelesul, nu le-am suprapus, căci de multe ori eram sincer emoționat. Dar de ce n-aș mărturisi-o? Cel mai fericit eram cînd mă culcam singur. Fijija adormea la picioare, și în liniște, auzeam torsul ei prietenos. Luam parte cu totul la acțiunea vreunei cărți. Vagabondam prin cine știe care ținuturi depărtate, și cîteodată în altă lume, printre stele. Tîrziu de tot, după ce nu se mai auzea nici un zgomot din stradă, lăsam cartea, stingeam lumina, și multă vreme încă, înainte de a adormi, călătoream prin lumea de închipuiri, cu toate că păstram conștiința că totul nu este decît o invenție. Ce orgolios eram pentru acea singurătate!

Ce minunată mi-a apărut Lulu, cînd am surprins-o făcînd baie! Căci mai am încă două încăperi. Mai întîi, o ușă dă în pod, și pe cîteva trepte mă urc acolo. Numesc podul: camera Fijijei. Cum am lăsat în pod obiectele mele suplimentare, l-am putut mobila în glumă. Într-un colț am aranjat un divan, și primprejur cîteva tablouri proaste pe care mi-e rușine să le păstrez la mine, dar n-am curajul să le arunc, căci le am de foarte multă vreme. Mai bine am aranjat cu ele camera pisicii. Nu știu dacă Fijija prețuiește cum se cuvine truda 'mea. Dar prin pod, ea circulă. Se roagă la ușă să-i dau drumul, urcă treptele, traversează podul și se strecoară pe acoperiș, pe o lucarnă pe care o închid sau o deschid, după cum socotesc că e mai folositor. O creangă a caisului, singurul copac din curtea casei, ajunge drept la acoperiș, și Fijija coboară pe ea, pe pom, în stradă, la aventuri galante. Prima hotărîre a chiriașului de jos, cînd s-a mutat aici, mult mai tîrziu decît mine, a fost să curețe po-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mul de crengile care nu-i plăceau. Am avut spaimă pentru Fijija, că n-o să mai aibă pe unde pleca, dar ea s-a hotărît să facă o săritură superbă, și să pornească la fel după gusturile ei. După ce se satură de plimbare, se întoarce pe același drum, îmi face semn la ușă să-i deschid ; după ce intră se instalează la picioarele mele (totdeauna într-un loc anume hotărît de mine, ca să nu-mi murdărească plapuma), și dormim fără griji pînă a doua zi. Dar uneori eram nevoit s-o fac să vie mai iute în casă. Era epoca ei de dragoste, și urla în apropiere. Auzeam semne de neliniște la chiriașul de jos (a amenințat într-o zi că o s-o otrăvească) și grăbeam s-o chem pe lucarna podului... Aveam un mijloc infailibil ca s-o chem. Foșneam niște hîrtii, cu același zgomot ca atunci cînd desfăceam pachetul ca să-i dau de mîncare (întotdeauna, la restaurant, chelnerul care îmi cunoștea obiceiul împacheta resturi de carne). Cu toate că am întrebuințat de atîtea ori această stratagemă, șiretenia prindea. Îi auzeam mersul pe pom în fugă, apoi apărea ea însăși. („Ce proastă ești", îi spuneam.) Alteori, cînd nu era nici un pericol, o lăsam afară, la aer. O găseam în poartă, așteptîndu-mă ca un om.

Dar mai am și camera de baie. Multă vreme nu i-am dat nici o valoare deosebită. Încăpere dreptunghiulară, albă, cam goală, cu toate robinetele trebuitoare. Operații necesare, din care orice emoție părea exclusă. Și o dată am descoperit-o pe Lulu făcînd baie (eu o invitasem, dar uitasem de ea, astfel că scena la care am asistat a răsărit pe neașteptate). Lulu sub dușul puternic. Lulu pe care o văzusem de atîtea ori goală, și totuși, acum cu totul alta. Toată ființa ei tremurînd de bucurie, ca o plantă pe care o uzi, după ce se uscase aproape din lipsă de ploaie. Carnea proaspătă, roză, strălucitoare. Și zgomotul vioi al apei. Părul desfăcut în neștire. Fericire imensă, și totuși o crispare, pe care o presupune senzația de rece. Și pe deasupra emoția lui Lulu se făcea și mai intensă ; cu toate că nu se mai jena de multă vreme

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de mine, văzîndu-mă pe neprevăzute, o sfială o cuprinsese în acelaşi timp. Dar nu se mai putea împotrivi fiorilor care o invadau, din pricina avalanşelor de apă ce n-ar mai fi putut fi oprite parcă.

Am stat în faţa lui Lulu cu admiraţie, ca în faţa naturii. Şi cu aceeaşi deznădejde: că orice aş face, spectacolul va rămîne în afară de mine, că în nici un caz n-aş putea să mă amestec în vreun fel în minunea de alături. De atunci, de multe ori, în camera de baie, ca să dezmorţesc puţin atmosfera, am căutat să închipui imaginea lui Lulu, goală, tresărind sub apa rece. La fel, pe Lulu, cînd era chiar în patul meu, în voia gusturilor mele, încercam s-o animez o dată cu arhitectura patului, şi presupuneam împrejurul ei decorul camerei de baie, cu aerul uşor aburit. Lulu, fermecătoarea Lulu, unde o fi acum?

Ce minunată pisică am! Prietena mea de fiecare clipă. Atîtea întîmplări trec numai prin viaţa mea şi oricît ar părea de importante, numai pisica rămîne fidelă, privind impasibil la tot ce se petrece împrejur. Este atît de inteligentă, — de pildă acum, privind din braţele mele tot ce se întîmplă cu încăperea noastră, — că mă mir că totuşi nu mă recunoaşte. Cel puţin, la fel se poartă cu orice vizitator, şi nu m-aş mira ca în curînd să încerce să mîngîie pe unul dintre hamali. Iar cînd iarna arde focul, e sigur că orice ar surveni (afară de ora de mîncare), nu-şi va părăsi colţul de la gura sobei (odată am plîns, iar ea continua să doarmă alături...). Pisică ducînd o viaţă singuratică, fără de nici o tragedie...

Chiriaşul de la parter va fi încîntat. Un bătrîn însurat cu o fată tînără. Căci e bătrîn, cu părul alb cu amestec de tutun în el, cu faţa mototolită, cu gesturile cumpănite îndelung. Se culcă devreme şi protestează contra celui mai mic zgomot, pe un ton tărăgănat, căutînd să fie politicos dar cu atît mai enervant. Scara, ca să mă urc la etaj, trece pe lîngă dormitorul lui (nu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

doarme cu nevastă-sa într-o cameră, căci ea trebuie să aibă un copil, şi dînsul şi-a luat precauţiile din vreme, ca să nu fie tulburat), iar cînd merg prin camera mea, aşezată drept pe dormitorul lui, îmi aude fiecare pas. Suportă un timp, şi apoi urcă la mine în pantofi de pîslă, rugîndu-mă să-l menajez. Clipa cînd aud paşii lui urcînd spre mine!

Nu poate suferi muzica bună, sau orice muzică, deoarece îl întrerupe de la somn. El are un radio excelent, dar nu-i dă drumul decît duminică. Spune: „N-are rost muzica în timpul dormitului!" Dar mirosul de mîncare de la bucătăria lui, care se urcă tot pînă la mine! Întrucît un zgomot ar fi mai dezagreabil decît un miros? Pe mine el m-a impresionat mai puţin, dar ruşii de alături i-au ştiut de frică. Nu rusul, căci el îşi face numai scurte apariţii, mereu cu treabă prin nu ştiu care bar. Nu l-am auzit spunînd nici o vorbă, parcă n-ar avea nimic de vorbit cu nevastă-sa.

Dar Nina (ce greu şi ce tîrziu i-am aflat numele!) care era deseori pe acasă... Delicata Nina, îmbătrînind în deplin pustiu. A trecut de treizeci de ani, are trăsăturile feţei fine şi armonioase, dar degajează impresia de obosită. De cîte ori n-am pus patefonul numai pentru dînsa! Cîte plăci n-am schimbat, tot încercîndu-i gustul! Mai ales bucăţi ruseşti. Inutil. N-am avut impresia că ajungeau sunetele pînă la dînsa, cu tot peretele subţire.

De cîte ori n-am adus la mine cîte o fată, numai ca s-o văd reacţionînd în vreun fel, măcar iritîndu-se...

Mereu cu treabă, dar făcînd totul fără nici un zgomot. Ea se temea real de chiriaşul de jos. De sosea mai tîrziu, îşi scotea pantofii şi urca treptele în ciorapi. Ce umilinţă pentru o femeie! Iar la baie, între robinet şi fundul chiuvetei punea o pînză lungă, pe care să curgă apa, ca să nu se audă nici un zgomot. Nina, fricoasa! Poate că nu avea hîrtii în regulă şi se temeau de vreun control? Căci atît am auzit: au fost pînă acum doi ani la Constantinopol...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Într-o seară, pe la zece jumătate, cînd a urcat iarăși domnul cu pantofii de pîslă ca să protesteze împotriva zgomotului, Nina a deschis încet ușa ei și mi-a spus în semn de prietenie, în franțuzește: „Am stat zece ani la Constantinopol, și n-am pățit așa". Și apoi, iar, cu tot culoarul comun, n-am mai dat unul de celălalt...

Proprietarul e om de viață și de acord cu mine că cel de jos e un maniac. Totuși, așa au evoluat lucrurile, încît noi plecăm și el rămîne. Pînă la alți chiriași, o să aibă cel de jos cîteva nopți de somn admirabil, și pantofii de pîslă o să rămînă neîntrebuințați.

Voi mai vedea vreodată pe Nina?

Acum hamalii iau lucrurile mai ușoare. Dulapul mic în care îmi țin amintirile: nimicuri, flori presate, panglici, cruciulițe, scrisori mai ales. Niciodată n-am avut răbdare să fac ordine. Stau la un loc, amintiri de la persoane diferite, ca în mine însumi. Le-am lăsat înăuntru, să le ducă o dată cu dulapul. Uite, au căzut două cărți poștale... Una de la Ela. Scrie cu creionul: „Te mai îndoiești că e pentru totdeauna?" Și iscălește: „Ela, a ta toată". Alta este o ilustrată cumpărată de mine. O imagine a catedralei din Quimper. Am fost acolo, acum cîțiva ani... Mă revăd urcînd treptele, pînă în vîrful turlei. Eram tînăr de tot. Desigur, atunci n-aș fi prevăzut imaginea de acum, pe un scaun în mijlocul unei camere mereu mai pustie, cu o pisicuță în brațe.

Și oglinda. În cîte feluri m-a arătat? Uneori surîzător, acceptînd în întregime viața, și alteori întunecat, fără de nici o iluzie. Sau ezitînd, neștiind pe ce cale s-o apuc, sau măcar dacă există vreo cale la îndemînă. Atunci arătam uscat, fără culoare, fără nici o caracteristică.

Și perna imensă de lîngă sobă, pe care se odihnește Fijija toată ziua. În fizionomia pisicii, nici o părere de rău.

Acum patefonul cu plăcile. Trebuie foarte multă băgare de seamă. Căci toate plăcile, asemenea unor

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ființe, aeriene și totuși prezente, mi-au legănat spaimele. Venite din diferite lumi. Cvartetul lui Debussy, dar al Elei. Ela transformată în placă de patefon, tot ce a mai rămas de la iubita mea. Și Petrușca lui Strawinsky, adusă cu neînchipuită greutate de la Paris. Sau Seguidilla, adusă de Regina chiar de la Barcelona. Și sonata op. V pentru piano, de Brahms, cumpărată de la desfacerea plăcilor unui sinucigaș. De multe ori mortul s-a strecurat printre obiectele mele, ca să-și audă muzica poate.

S-a terminat toată truda. Camionul din stradă e gata de plecare. Și tablourile! Un peisaj mereu transfigurat de razele soarelui, niște mere domnești pline de sevă. Și portretul mamei. Pe cînd eram copil mic, și mama mă îndemna la somn și la calm...

Trebuie să dau și scaunul pe care ședeam. Un servitor se îngrijește de pisică. Să mergem, Fijija, bună tovarășă... „Duceți-vă, voi veni și eu imediat"... O ultimă privire în odaia în care am trăit cîțiva ani. Ce urîtă e, așa goală! Niciodată n-aș fi bănuit că aceasta este înfățișarea adevărată a odăii mele. Cadavru care odinioară, în timpul vieții, ți-era scump, luai parte la toate momentele lui, și acum te apropii cu sfială de el, și cu jenă că nu te mai simți emoționat, oricît ai încerca să te minți. Praful, locurile mai colorate care au fost acoperite de obiecte, și gîndacii, acum în voia lor...

Ies în stradă, calc pe frunzele galbene care acoperă asfaltul. E dimineață de tot, abia ora nouă. Nu mă grăbesc să mă îndrept spre noua locuință, vor aranja oamenii după gustul lor, căci nu mă pricep să iau vreo inițiativă. Trebuie să-mi iau mai întîi cameră la hotel. Cunosc Bucureștii foarte bine, de foarte multă vreme, totuși n-am avut niciodată ocazia să intru într-un hotel. Am impresia că hotelierul se amuză văzîndu-mă cerînd o cameră, dis-de-dimineață, fără bagaje, fără să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fac impresia că aş sosi de undeva. O aventură poate... Dar curînd ies iarăşi în stradă, căci nu am răbdare pentru nimic. Un cinematograf care începe spectacolul. Intru şi sînt singurul în sală. Reprezentaţia începe totuşi exact. Şi am impresia că sînt Ludovic al II-lea al Bavariei la vreo reprezentaţie wagneriană...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

CHINURI

Noaptea tîrziu, în camera cu pînze negre, cu lumina slabă și tremurîndă a cîtorva luminări, în liniștea profundă, alături de cadavrul Paulei împresurat de flori și de frunze, Sandu reflecta :

— Veghez pe Paula, nevasta mea, moartă... De ea, legate toate amintirile tinereții mele, și toate planurile pentru viața întreagă, și totuși, chiar în clipele acestea, cînd corpul căruia îi cunosc toate misterele putrezește sub ochii mei, lucid îi pot reconstitui ființa neînsemnată, greșelile mele și greșelile ei, fără remușcări și fără scuze, numai din diabolicul gust de a ști adevărul exact.

Sînt perfect lucid. Pot spune cîți metri pătrați are camera în care stau, ce obiecte sînt, de unde am cumpărat fiecare obiect și cît m-a costat fiecare. Alături moartea, misterul cel mai important, în umbra căruia ar trebui să ne orînduim toate gîndurile, moartea desăvîrșindu-se în tovărășia mea, și totuși pe mine mă obsedează acum discuțiile recente cu Paula, cînd am constatat că plouă în podul casei și că trebuie reparat neîntîrziat. Oare peste cît timp, ținînd seama de doliul meu neașteptat, voi putea să hotărăsc reparațiile, fără să mă simt vinovat față de mine că am astfel de preocupări în clipe așa de grave, și să-mi indispun rudele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

care-şi pun toată atenţia să descopere temeinicia suferinţei mele? Va trebui să mă folosesc de o stratagemă. O să spun: „Fac reparaţii numai ca să satisfac una din ultimele ei dorinţi". De voi izbuti să spun asta cu ton impresionant, atunci ceilalţi vor admite hotărîrea mea chiar cu simpatie. Alături Paula moartă. Ce aş da să nu fi murit? O sută de mii? Desigur! Două? Da... Un milion. Nu pot, căci n-am! Comod, şi astfel scap de remuşcări. N-am! Dacă aş fi milionar, ar fi penibil căutînd, ca să găsesc suma exactă pe care aş da-o. Cu toate că şi acum aş putea totuşi încerca să cer, să explic, să mă îndatorez, să fur, indiferent dacă izbînda n-ar fi probabilă. Cum aş face ca să salvez moartea mea, de pildă; sau, mai ales, torturi prelungite? Sau, mai bine, ca să salvez pe Paula, dacă Dumnezeu sau Diavolul ar face un pact cu mine, cît timp aş suporta o durere de dinţi? Gradul tăriei acelei dureri ar putea, dacă experienţa s-ar generaliza, să măsoare forţa de caracter a fiecăruia. Şi cu toţii ar renunţa, fie sinucigîndu-se, fie, dacă n-ar fi posibil, renunţînd la pact, spunînd filozofic: „Cu toţii murim doar. Ce importanţă au cîţiva ani mai mult sau mai puţin faţă de eternitate."

Dar e nu numai o profanare, dar şi pueril, ca în clipa aceasta să mă gîndesc la atîtea lucruri neînsemnate. Aş putea să profit şi să meditez asupra morţii, gînd care mă turmentă de atîtea ori, în clipe cînd, fiind prea sănătos şi fără griji, sînt fatal artificial. Sau cel puţin să retrăiesc pentru o ultimă oară, prima mea dragoste, primele emoţii şi nesiguranţe. O epocă de sentimente nuanţate... Cu toate că retrăirea e grea. Dacă ar fi fost clipele acele întrerupte brusc, atunci memoria le-ar putea reface în prospeţimea lor, şi nostalgiile trecutului le-ar poetiza încă, dar la noi, după nuntă, totul a devenit obicei, îmbrăţişările s-au dat distrate şi la ore fixe, nici o emoţie, nici o sfială, nici o aşteptare, nici o surpriză în gesturile noastre cele mai intime. Ceea ce-mi păruse odinioară o mutră delicioasă de zăpăcită micuţă, mai pe urmă mi s-a părut

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

un defect de logică enervant. Și ochii șireți, și gura rotundă, și mîinile mici în veșnică agitație... Caraghioasă scumpă! O botezasem cu numele caraghios de Kiki. Kiki! Nume plasat acum pe moarta de alături, care, cine știe, cu mintea ei zăpăcită, rezolvă problemele esențiale ale existenței...

Nunta i-a priit. Paula a început de îndată să se îngrașe. Întîi faptul trecu neobservat. Apoi luă precauții. Mînca puțin, alegea hrana. Credeam că exagerează, dar observai curînd că are dreptate. Obosea la plimbare, transpira ușor, — și ce nepoetic este o iubită transpirată! — o strîngeau mereu pantofii. Carnea îi ieșea peste baretă, plină, umflată, abia se strîngea la glezne, și apoi urca tot mai bucălat. Odinioară, la îmbrățișări era un arc frenetic încordat asupra mea, sau aplecat pe spate și totuși ținîndu-și echilibrul, inventa formele cele mai felurite, repede schimbate și înlocuite prin noi și minunate, improvizații. Acum sărutul mereu identic, și posesiile aceleași, cu o plăcere egală, fără pregătiri și fără stridențe, cu aceeași oboseală la urmă, de femeie grasă și obișnuită.

Paula moartă alături, așa de neschimbată că-i greu să-i dau o interpretare nouă și să am prilej de vreo nouă deznădejde sau sadică desfătare. Și conturez formele, sînii umflați și ultimele secrete. Știu tot, cunosc tot, privesc acum acolo, ea moartă, și eu, peste rochie, privesc acolo! Toți împrejurul meu își zic: „Sărmanul Sandu!“ Iar eu sînt cu privirea ațintită asupra sexului Paulei, gust monstruos pe care nu pot să-l alung din mine, și nici măcar, gust, căci, de fapt, lucrul nici nu mă interesează! Port în toată ființa mea banalitatea vieții cotidiene, vorbele obligatorii, faptele umile, apropierile identice. Sînt incapabil să înțeleg că în existența noastră s-a întîmplat ceva neobișnuit. Poate că, deoarece îmi ațintesc prea mult atenția, mă torturează demonul analizei și disecînd, distrug. De altfel, nici nu știu întrucît această analiză e corespunzătoare adevărului, măcar pe fațete.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Poate, în definitiv, pornește tot de la temperament, și culege, fără voie, numai anume exemple. Căci, într-adevăr, toate concluziile sînt: sîntem cu toții meschini. Îmi dau apoi precis seama de prezența acestei luciditățî, deci ea trebuie să suporte încă în mersul ei, influența vanităților mele...

Acum mi-e foame. Am refuzat, bineînțeles, insistențele amicilor de aseară. Era necesar. Așa se face totdeauna. Prima mîncare se refuză, din a doua numai se gustă după multe intervenții, la a treia mănînci, după obicei (la început mai mult mîncările care îi plăceau ei)... Dacă aș fi primit de îndată să mănînc, s-ar fi reflectat neprietenos, alții mi-ar fi luat apărarea pervers sau stîngaci, aș fi pus în mișcare o mulțime de scene caraghioase. De altfel și ceilalți insistau tot după formele obișnuite la astfel de ocazii, căci știau că așa le e datoria, cu toate că eu, după datoria mea, nu voi lua. O scenă amuzantă, căci și unii și alții știau dinainte ce vom face și totuși continuau cu „te rog" și „nu, merci" în preajma moartei. Am diferite scuze. Toți sîntem la fel.

Cea mai însemnată ocupație a mea a fost să examinez gesturile celorlalți cu ocazia unor evenimente mari. Diferența dintre noi este că ei, prin complezențe, escamotează adevărul, îl interpretează binevoitor, în timp ce eu am curajul să-l suport. Falsitatea cu care mi s-au transmis toate adevărurile naționale, familiare sau sufletești, au pricinuit cea mai adîncă suferință a adolescenței mele. Să mi se fi spus răspicat: „Oamenilor le este foame în momentul cînd le moare cea mai apropiată ființă. Nu trebuie să se sfiască să mănînce."

Am găsit în buzunar o bucățică de ciocolată. Trebuie să desfac încet foița de cositor care fosnește. În liniștea profundă, pîlpîitul de luminare și fosnetul unei foițe de cositor. Și acum, în fața moartei, eu topind în gură ciocolata! Căci ar fi fost ridicol să nu mănînc cînd gîndul mi-ar fi venit, — numai pentru că nu se

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cade. Mărturisesc, moartea Paulei n-a produs nici un zbucium în mine neașteptat. Doar acest potop de reflexii, mult mai abundent decît de obicei, și care nu-mi demonstrează decît că nu-mi pot pierde controlul asupra mea. Nu m-a impresionat nimic, cu toate că nu sînt medic deprins cu astfel de lucruri, și nici n-am avut ocazia să le privesc din așa apropiere. Nici draperiile negre, nici popii, nici consolările cunoștințelor. Cunoștințele numai m-au plictisit. Care de care mai imbecili, cu vorbele lor ocazionale. Se repeta: „Curaj", „Așa e viața", „Ce rău ne-a părut", „Cine ar fi crezut". În cel mai bun caz, au fost sincer impresionați timp de cîteva ore. Și-au dăruit cîteva ore de tristețe (de așa proastă calitate de altfel) din zecile de mii de ore pe care le au de trăit. N-o să le port recunoștință pentru atîta lucru. Cu atît mai mult cu cît acestea sînt de fapt tot nevoi personale, și mascate sub formă de daruri, de a se văieta de moartea proprie care-i așteaptă curînd.

Mi-e sete. Ciocolata mi-a produs o sete intolerabilă, care o să mă frămînte cu atît mai mult, cu cît mi-am dat seama de ea, și în același timp de imposibilitatea în care sînt acum ca să mi-o potolesc. De acum voi repeta la infinit: mi-e sete! Paula a murit, mi-e sete: Paula putrezește lîngă mine, mi-e sete; pe Paula o vor acoperi mîine cu pămînt pentru veșnicie, mi-e sete! Aș putea cere un pahar cu apă. E obicei să te prefaci că nu poți mînca în aceste momente dar nu știu ce e cu băutul. Mi s-ar întinde apoi, de cei care mă invitau aseară, să mănînc, și pe figura lor aș citi nedumerirea dacă cererea mea este sau nu o impietate.

De ce nu mă impresionează moartea Paulei? Poate pentru că mă așteptam la ea. Doctorul îmi spusese că pe inima ei nu se putea conta niciodată. Înțelesesem bine... într-o zi, repede, Paula mă va părăsi... Se întorsese ieri dimineață din piață, mai ostenită decît de obicei, transpirată, cu părul prost pieptănat; își arun-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

case pantofii, își scosese pardesiul, și se trîntise pe patul din camera noastră de culcare. Tocmai îmi căutam un nasture de manșetă. Am trecut pe lîngă ea și mi-au displăcut ciorapii ei cu cîrpitura lor lungă. În spatele meu, Paula reflectă: „Știi, Sandule, că mazărea s-a scumpit din nou!" M-am plimbat prin cameră, am întrebat-o dacă nu a văzut butonul de manșetă, dar cum nu mi-a răspuns, am crezut că a adormit. Am ieșit, și peste o jumătate de oră a venit o slujnică și mi-a spus: „Coniția e moartă!"

O găsise în cameră cu gura deschisă, cu ochii ficși, și, cînd o atinsese, simțise că e rece. Și aici un detaliu interesant. Slujnica era nouă, abia de două zile. Nu se pricepea cu ce voce trebuie să mă anunțe. Își dădea seama că ar fi fost caraghios să înceapă să țipe. Știu că în primele secunde am analizat timbrul vocii subretei, și numai apoi am trimis după doctorul casei de peste drum de noi.

Doctorul a văzut pe Paula, apoi a venit cu vorba: „Întocmai cum prevăzusem!" Aceasta mi-a făcut mult bine, căci mă scutea de multe nedumeriri. Ca și slujnica mai înainte, eram încurcat de scena pe care trebuia s-o joc. Așa, subliniind înțelegerea noastră veche, doctorul îmi arătase că pot să fiu calm. Tot el simplifică noile mele ezitări: „E inutil să te duci deocamdată la ea. Îngrijesc eu de tot. Ieși mai bine la aer." Am ieșit și am colindat străzile. Mi-am cumpărat și noi butoni de manșetă. Cînd m-am întors totul devenise oficial, altă casă parcă, alte obiceiuri, alte zgomote, iar în mijlocul salonului, Paula cu totul alta. De aceea n-am priceput nimic, nu mi-am întrerupt o clipă reflexiile asupra mea și asupra celorlalți. N-am reținut din toate aceste neobișnuite evenimente, decît ultimele vorbe ale Paulei, pe care le transmit colecționarilor de ultime vorbe, înainte de moarte, a diferiților oameni: „Știi, Sandule, că mazărea s-a scumpit din nou"... Vorbe care nu-i sînt caracteristice, dar care, spuse din întîmplare la un moment grav, o vor reprezenta de acum înainte.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ce simplu s-a petrecut totul ! Şi ce simplă încheiere a unei vieţi banale, dar în care am fost, din toată inima, fidel, prietenos, atent şi asta de multă vreme şi pentru totdeauna... Mi-e sete. De ce să complic şi să nu repet identic, un gest familiar : un pahar şi puţină apă.

Sandu se ridică, apoi merse uşurel şi calm în sufragerie, de unde luă un pahar. Trecu în camera de culcare, şi aici, neaşteptat : drept în drumul lui, aşa cum au fost aruncaţi cu o zi mai înainte, pantofii Paulei. Puţin umflaţi, cu o baretă strîmbă, cu tocurile tocite, cu stropi de noroi la vîrfuri.

Şi în faţa lor, brusc, Sandu a priceput totul şi a început să urle.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

PRELUDIU SENTIMENTAL

Dragostea cu chinurile ei... Gelozia, așteptările, dezastrele... Discuțiile interminabile din care n-ai lăsa la o parte nici o replică, așa par de esențiale în întregime... Razele de lună, sau plescăitul vislelor pe ape, apusurile printre norii trandafirii... Vorbele abia auzite, înțelegerile perfecte numai ținîndu-se de mînă, și altădată apropierile frenetice în locuri neștiute. Și la urmă, pentru unul totul s-a sfîrșit și-l părăsește pe celălalt, și-l lasă pustiu și pe neașteptate bătrîn. Sau Moartea!

Ca să transcrii aceste stări și să-ți faci pricepute vibrațiile, nu e poate prea greu. Dacă te chinui cu intensitate, cuvintele se împreună de la sine. Lectorul te va înțelege ușor, căci își va aduce aminte de experiențe similare, sau va avea în fața lui căldura ta, izbucnirile pline de culoare, neliniștile. Deoarece tot ce frămîntă are relief...

Sînt însă momente, la începutul dragostei, mult mai nuanțate, mai estompate, al căror contur este mai greu de prins. Vorbe neînsemnate care vibrează cu aceeași intensitate ca și o amenințare de moarte pentru o ureche mai rafinată, căci dacă ești atent, găsești în ele de pe acum, în miniatură, toate cataclismele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

viitoare. Poți scoate din ele interpretări inverse după cum vei face-o din scenele cele mai puternice, și, mai ales, desprinzi din toată atmosfera, o dată cu impresia unei arhitecturi extrem de complicate, care se înfăptuiește totuși spre stupefacția ta și nesiguranța melancolică, ușor dureroasă, că poate totul nu e decît o părere, o iluzie, o glumă a naturii, și că o singură vorbă nelalocul ei sau un gest greșit va destrăma totul.

Și dacă vrei să păstrezi ceva din prospețimea acestor clipe, așa de rare în viața ta necăjită sau prea stearpă sau prea complicată, trebuie să le înregistrezi imediat, cum voi încerca eu în aceste pagini, căci altfel sau frămîntările de mai tîrziu vor înăbuși ondulațiile prime, sau indiferența te va face să nu te mai apropii cu nici o emoție de acele umile evenimente.

Dificultățile pe care le voi întîmpina mi se par mai mari ca oricînd și îmi dau tot felul de neliniști. Va trebui să întrebuințez cuvinte impalpabile, să insist pe întrebări care pot părea fără semnificații pentru lectorul grăbit, să nu țin seamă de evenimente căci nu există încă nici un eveniment, și să las la o parte dialogurile chiar cînd se întîmplă să fie mai lungi, căci la început nu îndrăznești, și nici nu-ți vine în minte probabil, să spui nimic important... Doar degajezi dintr-o atmosferă generală pe care n-o poți defini, așa este de imaterială, și care a evoluat tot timpul astfel încît ai avut impresia uneori că între tine și tovarășa ta se leagă fire de paianjen (indiferent de vorbe) și alteori că spațiul este perfect gol, cîte un cuvînt căruia la început nici nu i-ai dat mare importanță căci părea prea plăpînd, sau numai întîmplător l-ai observat și reținut, pentru că semăna cu altul de odinioară, sau că te-a impresionat într-o carte, sau dintr-un capriciu al ființei tale profunde, sau ca o fatalitate. Voi înșira cîteva gesturi și vorbe, înconjurîndu-le pe fiecare de sugerările ce mi le-au transmis, dar nu voi face aceasta cu prețul unui mare sacrificiu?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Voi detalia unele stări care nu-şi au farmecul decît în întregimea lor, cum ai face cu o floare căreia i-ai rupe pe rînd petalele ca să le examinezi. Vei strica minunea făcută să fie privită în întregime şi mirosită dintr-o dată, şi nu vei putea reface niciodată întregul. Vei falsifica chiar, căci ea nu este creată pentru a fi desfăcută atunci cînd este în plină frăgezime, ci trebuie s-o laşi să-şi scuture în voie petalele, o dată cu trecerea vremii şi cu supărările : o ploaie prea vijelioasă sau înţepătura unui bondar... Deci aplicînd luciditatea mea unor emoţii de-abia începute, falsific, complic inutil, n-ajung la nici o convingere de altfel, cum nu pricepi nimic uitîndu-te prea de aproape la un tablou.

Din pricina unei fatalităţi căreia trebuie să mă supun, interpretez multiplu orice nuanţă, şi voi face aşa, tot mai profund, mereu, dacă dragostea se va înfiripa, voi chinui şi mă voi chinui, voi fărîmiţa un sentiment ce ar trebui lăsat nealterat, ca o forţă a naturii. La fel, la cinematograf admiri cai minunaţi alergînd cu infinită graţie şi făcînd sărituri uimitoare, şi apoi cu încetinitorul se văd detaliile ce-ţi par caraghioase, imposibile, şi nu mai recunoşti nimic din alergătorii sprinteni de mai înainte. Analiza neobosită... Abia au început vagi emoţii, aşa de vagi că uneori mă întreb dacă nu cumva totul nu-i decît o părere, şi am decis detaliarea lor, în toate chipurile posibile. Oare nu este acesta semnul cel mai sigur al dezastrelor viitoare ?

Am văzut anunţată în ziare o excursie spre munţi, şi m-am înscris fără să cunosc pe nimeni. Într-un automobil, mare, de curse, ne-am înghesuit vreo treizeci de persoane, şi s-au amestecat, la întîmplare, fetele şi băieţii, pachetele, fumul de ţigări şi glumele. La urechea mea un anume Biţă perora neobosit. Anunţa pe toată lumea că îi e foame şi a început curînd să mănînce, întovărăşindu-şi fiecare îmbucătură cu exclamări stridente. Sătul, a comis, inepuizabil, calambururi. M-am convins atunci că acei care vor să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fie neapărat spirituali, și utilizează calamburul, sînt cei mai torturanți dintre oameni. Unii făceau haz de el, și astfel îl încurajau. Domnul avocat Const. Popescu sublinia chiar : „Cum ai zis, mă ?“

Risete, chiote, interjecții, întrebări și răspunsuri care nu corespundeau. Am lipit fruntea de geamul mașinii și am început să prind siluetele pomilor, din fugă. Deodată, într-un colț, lîngă un tovarăș mai în vîrstă, am văzut pe Fetița. Prima impresie : mititică și amuzantă, cu toate că serioasă. Apariție ciudată, dar n-aș fi putut spune din ce cauză. Poate pentru că părea foarte tînără, și în același timp avea cîteva riduri pe gît și pe frunte. Gîtul părea cam scurt.

Am pus din nou capul la geam și am uitat-o complet. Și mai tîrziu, cînd ne-am cunoscut mai bine, i-am spus mîngîind-o :

„Ce-mi place mai ales la tine, e că ești o caraghioasă mică !“

Cuvîntul „caraghioasă“ trebuia să corespundă impresiei pe care o avusesem la început, îl îndulcisem însă, adăugîndu-i pe „mică“. Ceea ce mi se păruse la început, numai amuzant, devenea acum un motiv de afecție, dar nu voiam să-mi neg prima impresie, căci știam că aceea ar fi subzistat alături de una nouă, și mi-ar fi sugerat tot timpul bănuieli. Încercam numai să transform ușor prima imagine în sensul în care mă mulțumea pe mine, deci să mă mint singur, să trișez. Mi-a rămas în minte că are gîtul prea scurt, și cînd am privit-o mai de aproape, am văzut că nu era adevărat, oricum aș fi făcut măsurătoarea. Și totuși, mereu îmi reîncepeam examinarea, căci impresia primă îmi iscase bănuieli pe care nu puteam să le alung, oricît mă convingeam că eram nedrept, și apoi poate voiam să mă asigur că, deoarece mă înșelasem pe jumătate la început, mă înșelasem și pentru rest, cînd mi se păruse că are o înfățișare ușor comică. Adăugasem lui „caraghioasă“ pe „mică“, ultimul cuvînt știind că este pe gustul meu, și, deci, cel mai în măsură să-mi atenueze nemulțumirile. În adevăr sin-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tetizează perfect tot ce sînt pentru dînsa. E nespus de mititică (40 de kg !), subțire, delicată, și cînd o vezi în pijama băiețească încercînd să doarmă, cu picioarele cît un pumn în papucii cu moț, și cu mîinile care parcă s-ar topi dacă le-ai strînge mai tare, îmi vine s-o iau în brațe ca pe un copil și s-o legăn pentru veșnicie.

La un popas, am coborît cu toții și am putut-o vedea mai bine. Purta un costum cafeniu, băiețesc, ce i se potrivea de minune, în cap o caschetă, și în picioare ghete fără toc, probabil împrumutate de la vreun copil. Se strecura printre camarazi ușor strînsă asupra ei, ca și cum ar fi fost înfrigurată. Mîinile si le îndesase în buzunarele pantalonilor. Am auzit-o spunînd lui Mitru, vecinul ei din automobil : „Sînt așa de încîntată că țin mîinile în buzunar ! Nu-mi mai vine să le scot !"

Am reflectat : „I se pare «interesant» să spuie astfel de fleacuri, și faptul că ținea mîinile în buzunar nu era o simplă întîmplare, ci o mică poză !" Și cum trecea tot atunci o nuntă pe drum, Fetița a mai spus : „Se mai însoară oamenii ! Eu am făcut-o o dată și m-am lecuit pentru toată viața !" Ce-o fi vrut să spuie ? Această copiliță a fost măritată ? S-a despărțit ? I-a murit ? Poartă o dată cu hainele băiețești, caschetа, ghetele fără tocuri, și o tragedie pe umeri ?... Poate a fost o glumă, sau n-am înțeles bine...

Și apoi în creierul munților. Părăsisem pădurile de fag, și apoi de brad, care se întindeau în vale ca valurile, cu toate culorile, cu toate freamătele. Lîngă noi, numai stînca dură, cu cîteva fire de iarbă uneori. Și pete de zăpadă. Ne-am așezat cu toții spre odihnă și ne-am scos mîncarea din sacuri. Am uitat mizeriile din oraș. Fetița mînca lîngă mine cu Mitru, amîndoi avînd un singur sac... Ce-o fi între ei ? Poate că... Își

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

spun pe nume (dar toți fac la fel), glumesc ca și cum s-ar fi cunoscut mai de mult. Iată o farsă a lui Mitru, de pildă: „Mănîncă, Fetițo, altfel te pîrăsc acasă". Inseamnă că Mitru e deprins la casa ei. Din faptul că o spune așa de lămurit, trebuie să trag concluzia că asta nu dovedește nimic (sînt rude de pildă) sau că totul e așa de normal între ei încît nu mai au nici un motiv ca să se ascundă? Ceea ce mă face să mă gîndesc la rău e că numai mai tîrziu a început Mitru să vorbească așa de familiar cu Fetița, parcă o bucată de vreme ar fi ezitat și numai apoi s-ar fi decis, din pricina atmosferei prielnice din grup. Sau poate că eu nu observasem decît mai tîrziu familiaritatea lui Mitru. Remarcele mele pot fi exacte fără să fie nimic între ei: voise Mitru să nu lase pe cineva să creadă lucruri rele, din pricina cunoștinței lor întîmplătoare. Mai tîrziu o mică scenă avea să-mi dea noi îndoieli. Mitru i-a spus lui Const. Popescu la o întrebare indiscretă: „Nu e nimic între noi, zău așa! Ne cunoaștem de multă vreme căci sîntem vecini". Asigurarea lui Mitru nu putea să ne dea o certitudine și Const. Popescu a continuat să surîdă neîncrezător.

Acolo, pe o culme înzăpezită, mi-a plăcut vocea Fetiței, dînd replicele lui Mitru. Desigur, nu pentru conținut, conversația mergînd mai ales asupra mîncării. Dar accentul era armonios, și îmi plăcea mai ales că frazele erau scurte, grăbite, cu întreruperi dese între ele, și totul normal, fără nimic artificial, fără nici o impresie de răsfățare. Întîmplător, cu nu știu ce ocazie, a spus că a făcut școala în orașul G. Fusesem mai mult timp profesor acolo, și am căutat să reconstituim amintiri comune, chiar dacă nu ne cunoscusem. Ea părăsise școala cu mult înainte de a veni eu în oraș, va să zică nu era așa de copilă precum părea. De altfel, a spus anul cînd a terminat, fără nici o cochetărie feminină de a ascunde ceva. Deci avea vreo douăzeci și opt de ani! Uimitor! N-ar fi părut. Necazurile ei matrimoniale avuseseră

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

timpul să fie adevărate! Și cum îmi era imposibil să vorbesc despre G. fără să vorbesc și de admirabila Olga Dimitriu, m-a anunțat că a avut-o profesoară, cea mai extraordinară profesoară. Și acolo, în vîrful munților, cu zăpada alături și cu pădurile în vale, desfăcînd coaja unui ou și picurînd pe albuș sare, Fetița afla de la mine că Olga Dimitriu murise cu un an înainte...

O mică surpriză, un „ce rău îmi pare" și apoi discuția s-a schimbat (sau, mi se pare, a fost întreruptă de Mitru: „Mănîncă, Fetițo, slănină!"). Am gîndit: ce repede rezolvă Fetița o moarte așa de prețioasă! Dar poate că munții erau de vină, căci în clipa aceea, în fața lor, orice preocupare omenească părea minimă. De altfel și eu n-o utilizam pe Olga Dimitriu ca un mijloc de împrietenire? E drept că eu mă deprinsesem cu ideea aceasta de mult, pe cînd ea o aflase chiar atunci. Dar părerea de rău, pentru oamenii veritabil profunzi, nu trebuie să fie la fel în decursul vremurilor, ca o apăsare constantă, fără explozii și uimiri în fața surprizei?

La întoarcere, ne-am odihnit pentru cîteva minute unul lîngă altul, la un rîu ce curgea în spume. Și apoi iar ne-am despărțit și iar ne-am întîlnit, alături de automobil. Fetița îmi spuse din întîmplare, cu nu știu ce ocazie:

— Am mult de muncă la birou.

— Da? Așa de mult?

— De obicei cîte zece ore pe zi.

— Și probabil nu te interesează de loc ceea ce muncești.

— Absolut de loc!

— Trebuie să fii nenorocită!

— Foarte nenorocită!

O! Tonul cu care a spus pe acest „foarte nenorocită!" Vibrația s-a desprins din ea și mi-a tulburat toată ființa! O lume întreagă de dezastre a plutit pentru clipa aceea, lîngă noi! Deodată, o întrebare

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

întîmplătoare pusese în mișcare atîtea vijelii! Am primit descoperirea neașteptată cu imensă savoare (ca și cum ai auzi marșul funebru din simfonia a III-a a lui Beethoven) și spaimă.

Am căutat s-o consolez cu vorbe pe care mi le adresez adeseori:

— Oamenii se împart în două: cei fericiți și cei nenorociți! Cei nenorociți sînt singurii care au o viață interioară, au intuiții, nu trec prin lume fără să nu fi priceput nimic. Cei fericiți însă mi se par intolerabili!

Fetița asculta atent. Simțeam că o interesează orice vorbă pe care i-o spuneam și era de acord cu mine (chiar dacă ar fi voit din tot sufletul să se termine chinurile ei), că nimic nu e mai dulce decît să vorbești fără întrerupere despre noroc și nenoroc.

Const. Popescu a venit între noi și a crezut că trebuie să aprobe și el. Nu-l ascultam, dar vorba lui oprea discuția noastră. Ne-a spus: „Și mie mi-a murit mama acum o lună!" Rece, cu un ton indiferent. Cum nu se cutremură Fetița? Cum nu o crispează calmul camaradului?

I-am mai spus Fetiței:

— Imi pare rău că n-o să te mai văd poate niciodată!

— Nu exagera! Nu se știe niciodată nimic!

Ce ușor s-a consolat! Deci n-a fost decît o mică discuție fără importanță. Și nu este numai o umilință personală, părerea mea de rău căreia i se răspunde așa de simplu, dar și o cugetare asupra superficialității omenești: va să zică această duduie, ce poartă cu dînsa atîtea tristeți, primește totuși așa de simplu despărțirile de munți, și de vorbele grave pe care nu are ocazia să le schimbe prea des. Eu mă separ de cel mai mic lucru cu nenumărate regrete.

La întoarcere, în automobil, Fetița și-a rezemat capul de unul din grup (cine era? nici nu-l observasem) și, în întunericul din colțul lor, bănuiam tot felul de înțelegeri misterioase. La sosire, nu știam dacă trebuie sau nu să-mi iau rămas bun.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Fetiţa e foarte familiară cu toată lumea. Spune pe nume şi i se spune la fel, rîde cu toţi din toată inima, tutuieşte, se reazemă fără nici o sfială de cîte cineva şi uneori chiar se aşază în braţe. Semn de uşurinţă? Căci poţi uşor să-ţi închipui că e la dispoziţia oricui vrea, şi dau probă de naivitate complicînd asupra ei. Dar poate iarăşi că sînt semnele unei tragedii definitive. E familiară cu toată lumea, tocmai pentru că nu o interesează nimeni. Deci, din orice gest poţi scoate interpretări opuse, atunci cînd chestiunea te interesează cu adevărat. Şi a-ţi pune[1] astfel de întrebări, nu e primul avertisment al geloziilor viitoare?

Peste două săptămîni am plecat iarăşi în munţi. De data aceasta eram numai cîteva persoane. O mică recreaţie cu ocazia concediului de vară. Am primit imediat să mă asociez celorlalţi, la prima invitaţie făcută. Nici nu ştiam bine unde mergem. Şi după ce trenul ne-a dus în munţi, am început să urcăm ceasuri întregi spre o casă de odihnă renumită. Drum printre copacii parfumaţi şi mereu perspectivele superbe. Şi în acelaşi timp, o dată cu noi, oboseală, căci picioarele mergeau la întîmplare, fără control. Cu întreruperi, Fetiţa mi-a povestit scene răzleţe din viaţa ei tristă.

— M-am măritat din dragoste!

Dragostea, această furtună în făptura micuţă a Fetiţei, transformîndu-i toată nevinovăţia copilărească şi revărsîndu-i în suflet dintr-o dată gravitate în faţa vieţii. Cu ce frenezie trebuie să-şi fi dat gura noului venit, convinsă că n-o va mai da niciodată altuia! Cu ce grabă şi-a descoperit toate misterele, şi a admis toate profanările! Cînd a învăţat toate senzualităţile! Cu ce bucurie! Cu ce goană începea din nou. În preajmă oamenii se năşteau şi mureau, înmormîntări şi botezuri, şi între timp se chinuiau, cerşeau o bucată de pîine, puneau la cale soarta Europei, făceau războaie şi pace, descoperiri şi planuri, sau îmbinau cu-

[1] In ediţia din 1938: spune. Greşeală de tipar.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vintele, sunetele și culorile cu măiestrie, iar Fetița avea o singură preocupare : să-și scoată hainele, goală să se încolăcească frenetic de iubit, și amețită să-și dea, în întregime, tot corpul, tot sufletul. E greu de închipuit corpul ei fragil în momentul patimii. Picioarele delicate, trupul subțire, mutra de șoricel, și totuși, cu celălalt femeie. Nici un sentiment în miniatură cum ar face impresia privind-o, ci totul dezlănțuit cu intensitate. Și acum dacă se așază cuminte lîngă mine și vorbește cu înțelepciune, păstrează totuși în ea amintirile bețiilor de odinioară, le ține acoperite, dar se descopăr la orice întrebare mai apăsată, și de altfel sînt trădate mereu, dacă asculți cu atenție, prin cîte o vorbă cu aspectul cel mai inofensiv. Pare un doctor care nu se mai jenează să numească anumite lucruri, insistă chiar asupra lor ca să demonstreze că le cunoaște bine și dacă ar fi cît de puțin pudic, ar arăta că nu e doctor bun. Sau poate că faptul i se pare normal, și numai eu îi dau importanță pentru că nu sînt deprins cu el, iar vorbele Fetiței nu sînt spuse cu nici un fel de ostentație. Cred că travaliul interior ar fi acesta (din puținele exemple pe care le am la dispoziție). Intrebă de pildă : „Și X n-a vrut să aibă copii ?" Acest „n-a vrut" îmi sugerează tot ceea ce Fetița știe din practicile amorului. Dar aceste cuvinte le mai spune Fetița, o simt după timbrul vocii, ca să mai retrăiască, oricît de vag, vreo scenă sau vreo conversație de altădată, fără însă să și-o mărturisească precis, căci n-ar admite-o, fiindcă și-a impus cu toată tăria să nu se mai gîndească la trecut.

— Apoi a început să mă înșele...

Gelozia Fetiței... Chinurile ei mereu reîncepute, motivul cel mai sigur că frenezîile amoroase să fie mereu întețite chiar dacă tot el aduce, prin straturi succesive de cenușă, hotărîrea de la urmă de a desface totul. Intr-un menaj fericit, obiceiurile se fac cu precizie, și perechea se îndreaptă molcom spre bătrînețe și moarte, fără evenimente prea importante. Decît doar, ca inovație, uneori partenerii se îngrașă, apoi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fac cură de slăbire, și la urmă se îngrașă din nou. Dar gelozia aduce cu ea certurile, discuțiile fără oprire, urile și gustul de distrugere, și apoi împăcările tot așa de aprinse, și iertarea de la urmă, deci posibilitatea ca tovarășul tău să se împregneze în tine definitiv, să nu poți să mai păstrezi nimic întreg. Nu mai rămîne nici o pudoare în vorbă sau nici un gînd ascuns pe care în mînie să nu ți-l destăinuiești.

— Mă înșela cu toate prietenele mele...

Acest termen general nu arată că poate gelozia ei a fost chiar mai mare decît greșelile lui? Căci e imposibil ca toate prietenele să fi fost subjugate de el, și nu prea cred în existența lui Don Juan (chiar dacă Fetița îl socoate încă „foarte frumos" și „foarte inteligent"). Și apoi, mă întreb cu surprindere, ce fel de prietene avea, de se pretau așa de ușor la astfel de practici? Mereu a suportat, fără mult discernămînt, tot soiul de indivizi în preajma ei, chiar în clipa cînd își orînduise o viață intimă cu omul pe care-l iubea, după cum făcuse în excursie, unde dădusem vina pe seama dezamăgirilor. O înșela mereu, și, după certuri, se reîmpăcau, nici o mîndrie așadar în ea. Își făcuse de pe atunci instincte de funcționară care admite orice capriciu al șefului, și nu protestează de loc, pentru ca să nu fie izgonită. Mi-ar place o iubită înnebunită de dragoste, dar în același timp mîndră, neadmițînd nici o umilință, cu orice preț, cu prețul despărțirii definitive chiar.

Nu confund poate literatura cu viața? Cum să fii mîndră și să te desparți de omul pe care de atîtea ori l-ai privit cu nețărmurită afecție, cum doarme, cum mănîncă?

— Îi plăceau chefurile. Avea totdeauna invitați. Fumau, beau, rîdeau... Îmi devenea atmosfera intolerabilă și plecam singură pe străzi. Cînd era vremea frumoasă, și luna pe cerul senin, îmi strecuram tristețile printre îndrăgostiți. Mă întorceam la miezul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nopții. Și după un timp, după plecarea mea (cît? m-am întrebat deseori), băgau de seamă că lipseam. La întoarcere, mă iscodea de ceea ce făcusem. Găseam o minciună oarecare și se mulțumea cu ea, și ei care erau niște proști, și el care era inteligent. Cum va fi admis așa de simplu minciuna mea, căci nu-mi punea nici o întrebare mai lămurită, nici cînd rămîneam singuri? El putea discerne chestiunile cele mai subtile. Nu-l mai interesam, probabil. Luam, în plimbările mele de noctambulă, întotdeauna cu mine o carte! De ce, nu știu, căci la întuneric n-aș fi putut citi și nici nu eram în stare s-o fac. Dar o luam cu mine, ca pe un prieten, ca și cum scoarțele ei m-ar fi mîngîiat.

Ce triste, plimbările Fetiței prin noapte, cu o carte în mînă! Poate însă că nu trebuie să omit, din cine știe ce gusturi romanțioase, artificiul acestei idei. Cum! Purta în suflet atîtea mizerii, și în același timp se consola cu o carte pe care nici măcar n-o citea! Și probă că găsea interesant gestul ei, e că l-a reținut, și acum îmi vorbește de el ca să mă înduioșeze și mai mult. Dar poate că aceste artificii sînt esențiale naturii omenești, deci trebuie să le admitem fără nici un comentariu. La fel nu trebuie să ironizăm pe acel care-și face o bucurie punînd cîteva flori pe un mormînt, sau care își orînduiește cîteva preparative grațioase (azvîrle amintiri, scrie scrisori) înainte de a se sinucide.

— Lucram de dimineața pînă noaptea la un birou ca să ne ținem. El lenevea toată ziua prin cameră. Seara nici măcar nu venea să mă ia de la birou... Găseam camera murdară. Avusese musafiri.

Vedeam măsuța cu cești de cafea neagră, murdare pe fund și stropite pe farfurioare, fărmiturile pe fața de masă și cuvertura patului conjugal mototolită. Eram obosită. După moartea mamei, singura ființă scumpă de pe lume, n-am mai fost bună de nimic vreun an de zile. Ce gust mai putea avea el de mine!

Monologul ei a fost întrerupt de unul din tovarășii care mereu ne îmbia să facem un popas pentru mîn-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

care. Ne-am supus, și în același timp ne-am odihnit, căci urcasem poteca fără întrerupere. Desfăceam pachetele, aruncam la vale cojile de ou, oasele de pui sau tinicheaua cutiei de sardele și mi se părea că cern țărîna peste dezastrele Fetiței. Am reînceput drumul, și Fetița a reînceput povestea:

— Cîte scene dureroase! Odată l-am trimis la mare, căci era bolnav. Cu ocazia unui mic concediu de două zile, m-am dus să-l văd. Era cu o femeie. Am început să-l cert însă mi-a răspuns că eu nu pot să-l înțeleg. Apoi m-a condus în aceeași zi înapoi la gară, sub pretext că el proiecta tocmai atunci o excursie la care nu putea să renunțe.

— N-avea de loc inimă!

— Da... N-avea de loc inimă!

Tăcere lungă între noi, dar plină de vaiete interioare.

— Curînd mi-a scris: cerea divorțul pentru motive pe care eu sînt prea burgheză să le înțeleg. Coincidență: tocmai atunci am primit și o telegramă anunțîndu-mă de moartea tatei. Nu știam la ce să mă gîndesc mai întîi și ce să fac. Am rezolvat dificultatea. Am pornit, ca de obicei, la birou. Și iar împăcări, și iar despărțiri. Într-o zi, deodată, fără să fi avut vreun motiv mai puternic decît cele obișnuite, am simțit că s-a umplut paharul și m-am hotărît să divorțez. Și apoi ezitările, și întîlnirile la tribunal, și plînsetele lui, și jurămintele, și amenințările. Și argumentele prin care se încerca să mai reție puțin din mine ca să-l doară mai puțin, pentru clipa aceea (căci era ușuratic și trebuia să se consoleze iute). Spunea: în schimb vom fi prieteni buni! Prietenia între doi oameni care s-au iubit este posibilă?

Și apoi Fetița a tăcut, în timp ce urcam mereu pe drumul ce făcea impresia că n-o să se mai termine niciodată.

„...Ce rău îmi pare de tot chinul pe care ți l-a făcut celălalt! Și ce aproape ești de mine, tocmai din cauza asta!“

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Am ajuns la o casă de adăpost pentru turiști, unde am fost aranjați după posibilitate. Mie mi s-a dat o cameră mică, pe care trebuia s-o împart cu Fetița. Paturi alăturate, ca în cel mai perfect menaj. Așteptam ora culcatului cu jenă, dar Fetița a rezolvat imediat orice dificultate. S-a îmbrăcat într-o pijama băiețească dungată ce o făcea și mai mititică, și cînd am intrat, întorsese capul și era cuminte, ca și cum ar fi adormit. Sculatul s-a petrecut tot așa de simplu... A doua seară eram învățați. Uneori, înainte de a adormi, citeam la lumînare după obiceiul meu. Parcă ne cunoșteam de o veșnicie.

Am cules flori împreună (apropierea care se face culegînd împreună flori!) și ne-am împodobit camera. Am căutat și tablouri și am găsit, într-un pod, un portret vechi al reginei. Am spus, fără nici o intenție, proprietarului, arătînd portretul: „Mi-am adus o femeie frumoasă în cameră". Proprietarul mi-a zîmbit șiret, ca și cum ar fi mărturisit că Fetița e destul de urîțică. Și într-adevăr, bărbaților nu le place genul acesta. Lor le plac femeile mari, pline, cu sîni voluminoși. Dar am lăsat în pace surîsul proprietarului, ca și cum aș fi fost complice cu el. Nu e aceasta o lașitate pe care voi repeta-o mai tîrziu umilind pe Fetița, și care în același timp îmi va pune bănuieli asupra fiziculuí ei, cu toate că se potrivește atît de bine cu gusturile mele? Surîsul șiret, ca și alte vorbe, îmi mai demonstrează că sînt considerat mai mult decît simplu prieten al Fetiței.

Fetița nu se sinchisește de asta, nici nu bravează, nici nu ascunde, nici nu explică (de ce? m-am întrebat în toate felurile), dar dacă mă neliniștea indiferența Fetiței față de bănuielile lor, bănuiala însăși mă mulțumea. Mi se părea că sîntem mai apropiați, și ne deprindea cu ideea că între noi doi dragostea nu poate fi complet exclusă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Uneori, Fetița era cu mine caldă, prietenoasă, dar alteori rece, distantă, și nici măcar absentă. Vorbea cu toți (și cu mine de eram în grup) cu aceeași vioiciune, părea că o interesează conversația neînsemnată, rîdea, glumea parcă n-avea nici o bănuială de artificiul care se petrecea alături. Atunci credeam imposibilă o afecție deosebită între noi, și, ca să capăt totuși o oarecare încredere, utilizam, în loc de vreo amintire convenabilă, un vis ce avusesem cu mult înainte de a o cunoaște, căruia nu-i dasem mare importanță, și pe care mi-l amintii deodată, destul de neprecis. Eram și în vis, după obicei, foarte nenorocit, nu știam cum să mă descurc dintr-atîtea complicații unde intrasem din cine știe ce gust al distrugerii, și o fată cu silueta Fetiței a venit, s-a apropiat mîngîioasă, și m-a salvat. Visul era ciudat, căci nu corespundea nici unei întîmplări, de aceea nici nu-i dasem mare importanță. Și acum mă sprijin pe el, cînd văd răceala Fetiței, și chiar îl aleg într-o chestiune așa de importantă, cu toate că aș putea avea reazeme mai solide, probă că temperamentul meu este destul de fantastic. Dar poate nu trebuie să cred că gîndurile ei corespundeau perfect aparențelor. Deseori m-am convins că e bună observatoare a oamenilor, cu toate că-i suportă, îi ascultă atent, și nu protestează de loc împotriva superficialității lor.

Odată mi-a spus: „Ai văzut pe Const. Popescu? Vorbea de moartea mamei lui ca și cum i-ar fi murit o găină.“ Mie mi se păruse că nu observase nimic. Altă dată a reflectat: „Caracteristica ta (mă tutuia, dar nici o bucurie, căci așa făcea cu toată lumea) este să complici inutil orice senzație!“ Ajungea deci la concluzii, după cîteva zile de cunoștință, la care ajunsesem și eu după îndelungi îndoieli. I-am răspuns: „E imposibil să nu complici ceea ce te interesează!“ Într-o zi coboram pe munți, obosiți. Tăcea toată lumea, și deci nu se observa tristețea tăcerii mele, care veneam la urma celorlalți (Fetița îmi spusese: „Tu

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ești sau ultimul sau primul"). Gîndeam: „Iată, acum pot fi sigur că habar n-are de mine!" Fetița mergea înaintea mea, cu hainele ei de băiețel, cu cascheta pe o ureche, cu ghetele fără toc, cu genunchii goi și cu mîinile înfundate în buzunare. Deodată, și-a încetinit ușor mersul. Mi-am zis: „Dacă aș fi încrezut, aș crede că este o încercare de a se apropia de mine". Dar știam că e numai o părere în care mă complac, cum ți-ai închipui că ești bogat, rîzînd tu singur de tine în același timp. Nu eram obișnuit niciodată să trag vreo concluzie fericită pentru mine.

Aspectul Fetiței nu denota decît oboseala, și apoi, la un moment dat, și-a aranjat ceva la o gheată, ceea ce explica întîrzierea ei. Dar, neașteptat, s-a întors spre mine, și-a întins mîna ei de copil și apoi am continuat să mergem de mînă o bucată de vreme, în timp ce o mare bucurie îmi invada sufletul.

Jenat, mi-am retras eu mîna, ca din întîmplare, și lăsînd astfel să se creadă că și gestul ei l-am considerat ca o întîmplare (deci renunțam eu la prima posibilitate de apropiere între noi la care rîvneam atîta). Din timiditate poate, dar mai ales dintr-o spaimă: ca să nu-și retragă ea mîna (și ar fi trebuit să termine fatal prin a face asta), căci ar fi anihilat toată bucuria pe care mi-o făcuse.

Fetița, deseori, îmi făcea observații asupra unor neglijențe la îmbrăcăminte, și le primeam trist și vesel în același timp: mă bucuram că se îngrijește de mine, dar știam că de la celălalt a învățat să observe. Și dacă observarea prafului pe haine aparține numai ei, nu același lucru e și cînd te ceartă pentru că ți-ai făcut prost cravata. Și apoi, aceste mici pretenții nu sînt dovada — poate — a unui spirit de dominație excesiv, și care, din pricină că-i sînt încă un străin, nu apare decît în miniatură? Aceeași bănuială, că gelozia ei a fost mai mare decît greșelile lui. Mi-a spus cu ironie o frază cu care o gratulau prietenele în timpul divorțului: „Nu ar trebui să divorțezi; așa sînt

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

bărbații, infideli, dar în fond sînt buni". Aceasta demonstra gîndul obișnuit al fetelor, ca să fie cu orice chip măritate. Dar poate că vorba demonstrează numai că prietenele cunoșteau temperamentul exclusiv al Fetiței. Imi făcea imensă plăcere văzînd-o dispunînd de mine și mi se părea că sîntem mai apropiați. Imi plăcea să fiu ascultător, și mă bucuram chiar cînd alții ironizau ascultarea mea, pentru că era la început, și poate eram amuzat jucînd un rol neobișnuit pentru mine. Imi cunosc gustul de independență: la cea mai mică încercare de dominație evidentă, fug.

— Sînt chinuit, Fetițo, după fiecare clipă care se duce... și se termină povestea...

— Iarăși complicații zadarnice. Bucură-te de moment, vom vedea ce va mai fi mîine.

Și înainte de a pleca, mi-a spus melancolică:

— De-abia acum îmi dau seama că pleci. Credeam că o să dureze mereu.

Am gîndit: „Mi-am dat seama chiar din ziua sosirii, și m-a durut chiar de atunci".

Deseori constat la Fetița ce perfect observă tot ce se petrece în jurul ei, ceea ce e rar la o femeie și ceea ce prețuiesc îndeosebi, cu toate că aceasta strică oarecum prospețimii, spontaneității, și în același timp îmi aduce aminte că acest spirit de observație l-a căpătat, sau în orice caz și l-a dezvoltat, din pricina experiențelor cu altul. E uimitor ce judecată exactă are asupra oamenilor, și atunci cu atît e mai mare mîhnirea mea că-i suportă, și e chiar familiară cu ei. Totdeauna știa precis ce are de făcut, deprinsă multă vreme, singură sau cu un om care n-o ajuta de loc, să-și orînduiască precis planurile. Am văzut-o cu ce repeziciune și-a făcut un itinerar pentru tren pe cînd va pleca (trebuia să schimbe cîteva trenuri), ceea ce e rar la o femeie care de obicei are panica drumurilor. Știe precis să-și îngrijească sănătatea după cum a spus doctorul la care s-a dus după hotărîre proprie,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fără să fie bolnavă, să-şi ţie ora de mîncare, de culcare, doctoriile. Privind-o, cîteodată mă cuprinde o milă cumplită de dînsa, atît e de fragilă, atît trebuie ocrotită, şi aşa nu are nici deprinderea, nici încrederea că ar putea face aceasta cineva pentru dînsa. Cîine bătut care fuge, cînd o mînă vrea să-l mîngîie. Aceeaşi precizie va pune-o ca să mă examineze şi pe mine şi va mai fi în stare să aibă mici nebunii, periculoase dar fermecătoare, oricare le-ar fi pericolele?

Educaţia intelectuală a Fetiţei lasă de dorit... A citit puţin, n-a avut timpul să mai citească după zece ore de lucru, şi nici n-a fost nimeni s-o îndrumeze. Astfel m-a întrebat pe neprevăzute, cînd discutam despre cărţi: ce crezi despre Rachilde? Desigur, la începutul conversaţiilor noastre literare, nu despre Rachilde e nimerit să vorbim, de care de altfel nici n-aş putea spune mare lucru. Dar pricepe orice îi explici, şi dacă rămîne de altă părere, chiar te contrazice, însă fără nici un pic de prostie. I-am dat, pentru început *Le bal du comte d'Orgel* al lui Radiguet, carte subtilă, scrisă probabil sub obsesia lui Dominique. Mi-a vorbit mai pe urmă Fetiţa despre ea fără să o ajut de loc, cu uimitor simţ de observaţie şi bun gust. Va fi această carte, începutul lecturilor nenumărate la care o voi obliga mai tîrziu?

In muzică are anumite preferinţe: îi place mai cu seamă muzica italienească (bărbatul ei a fost italian şi a influenţat-o aşa). Muzica germană i se pare complicată şi confuză, dar cînd pune la patefon cîte o romanţă italienească, vibrează. Este fermecător cînd doi amatori de muzică vibrează unul lîngă altul la vreo melodie, fără exclamaţii, fără vorbe. Lîngă Fetiţa am uitat că sînt pretenţios, că fericirea completă n-am simţit-o decît la vreun cvartet al lui Beethoven, de pildă la andantele din op. 127, şi m-am emoţionat din toată inima la vreo arie de Verdi sau Puccini.

De altfel, lipsurile literare sau gusturile muzicale

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

dubioase ale Fetiței le constat nu numai fără păreri de rău, dar chiar cu un fel de savoare, mai ales că-mi dau seama că poate fi educată ușor. Cînd eram adolescent, mă înfuria orice lipsă în felul acesta a cuiva, ironizam și mă plictisea fata cea mai încîntătoare, pe care o taxam imediat de proastă. Și acum nu numai că admit aceste lipsuri, dar le și savurez. Voi fi făcut o așa de mare evoluție în părerea mea despre oameni și experiența și dezastrele mă vor fi învățat la indulgență? Iar dragostea mea pentru Fetița (fără nici o legătură cu judecățile ei literaro-artistice) mă îndeamnă să fiu așa? Acum mă amuz cînd spune vreo enormitate și constatînd că mă amuz sînt încîntat ca și cum aș da dovada de o mare înțelepciune, sau aș constata la mine o trăsătură neașteptată, glumeață, care totuși mă complică.

În fața Fetiței fac impresia unui om făcînd haz, văzîndu-și copilașul schilodind unele cuvinte.

Mi-a spus: „N-am nici o încredere în nimeni!" Rezultatul experiențelor ei...

Dar poate și o întrebare către mine. Experiența ei dă felurite neliniști. Mă consolează, aducîndu-mi o dovadă de profunzimea ei sufletească (ce evoluție am făcut, ce mult am îmbătrînit că am astfel de consolări, eu care n-am visat decît *jeunes filles en fleurs*). Dar, în același timp, aceeași experiență a învățat-o să nu mai iubească dezinteresat, căci viața e prea gravă ca să nu socotești totul din vreme, cu înțelepciune. Am spus:

— În mine nu trebuie să ai nici o încredere, sînt o victimă a capriciilor interioare. Sînt un perpetuu nenorocit, șovăielnic; mă complac în toate dezastrele și nu pot fi de nici un folos unei fetițe ce are nevoie de sprijin și conducător...

Aceste vorbe niciodată nu vor îndepărta pe o femeie, oricît ar vedea că ești sincer. Dimpotrivă, apropie, ca și cum grozăvia n-ar fi prea mare. De altfel, știind perfect aceasta, le-am spus. Reprezentau ade-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vărul, dar întrebuințînd starea mea de singurătate necăjită pentru alte scopuri, nu am fost farseur ? Chinuiții sînt mai șireți. Trag profit din aceste chinuri, și de fapt n-ar renunța la ele, cu toate că suferința este autentică.

S-a așezat pe marginea unui rîu spumos, într-o după-amiază caldă. Am văzut-o că doarme, și am vagabondat prin pădure, sau am privit apa alergînd neobosită pe pietricele. De-abia tîrziu m-am întors, și atunci s-a trezit și ea. Mi-a spus: „Ce bine mi-a fost!“ Vorba ei, căzînd peste singurătatea mea, mi-a iscat pentru cîteva clipe o suferință intolerabilă.

Uneori mă întreb: suferințe de pe acum ? Trebuie să le consider numai mici emoții, cînd eu mă văd chinuit cu tot dinadinsul ? Ce lipsește acestor chinuri ca să se numească veritabile ? Doar evenimentele pe care să mi le brodez, căci din moment ce între mine și Fetița n-a fost nimic alt decît vreo vorbă întîmplătoare, au creat numai o atmosferă, și nu un subiect. Trăim însă prin carne, și numai carnea te face să te doară deplin. O sărutare îți angajează toată ființa, cum nu o poate face o simplă conversație amicală. Am impresia că sentimentul meu de acum ar fi o jucărie de copil ce vrea să imite un lucru mare. Un tren delicat, mititel, avînd în el însă toate aparatele trenurilor veritabile... Sau o păpușă grațioasă, cu zîmbetul totuși pervers. Sau o hartă cu reliefuri, reducîndu-și perfect imaginea apelor și a munților. Căci în gîndurile mele pentru Fetița, găsesc de pe acum de toate, chiar dacă numai în miniatură: și gelozie, și dragoste, și milă, ciudă, gust de a pedepsi, a supăra și a împăca toate neliniștile...

Poate că emoțiile mele vor crește, vor deveni cataclisme, vor curge în șivoaie, vor cobori în cataracte, vor inunda totul în cale, asemeni unui firicel de apă care crește, se transformă, devine fluviu; sau poate

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

că firicelul de apă se va zbate grațios pe pietricele, va pîlpîi chinuit ca o lumină care se stinge, sau ca o pasăre înainte de a fi tăiată, și va dispare în pămînt lăsînd în urma lui doar amintirea poetică a unui tremur de viață de scurtă durată spre care îmi voi purta uneori nostalgiile privind luna în călătoriile ei misterioase.

Dar din purtarea ei față de mine, pot să trag vreo concluzie pentru ea? Orice vorbă sau gest al ei sînt așa de firave, încît se pretează de pe acum la interpretări duble, fără ca ea să fie de vină pentru aceasta. Poate că dragostea abia începută este încă fără contururi precise, sau fiindcă firea mea nu poate admite concluziile definitive, cînd se interesează în mod special de ceva. Din acest joc interior, care și-a și început mișcarea neobosit cu ocazia Fetiței, aș putea trage concluzii că țin la ea mai mult decît cred, cu toate că logic, făcînd socoteala timpului de cînd ne cunoaștem, cred că nu e posibil. Multele întrebări inverse pe care mi le pun nu au o valoare a lor intelectuală, pornită din curiozitate psihologică, ci fiecare aduce cu ea o bucurie, sau mai cu seamă o suferință. Joc delicat, dar de va continua, va lua proporții uriașe. Preludiu de scurtă durată conținînd toate temele ce vor fi dezvoltate în opera care urmează imediat. Uneori, preludiul se cîntă de sine stătător.

Într-o noapte din cele șapte ce aveam de stat împreună, am găsit-o pe Fetița încă neadormită.

— Știi la ce mă gîndeam? Să-mi fac o pijama la fel cu asta care-ți place, dar de mătase!

E un cuvînt dulce pentru mine! Dar în același timp și o mică vorbă de femeie veritabilă. Cu toate că privindu-i mutra mititică făcea impresia unei pretenții de copil. Au trecut atîtea vijelii peste ea, și a rămas încă așa de tînără!

— Dormi! E tîrziu și aici ai venit să te repauzezi!

— Da, da, ai dreptate, bună seara...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Şi acum, ultima seară dintre noi. Luna inunda apa şi pădurile... Mi-a spus din vreme: „Mergem amîndoi la plimbare, vrei?“ Şi apoi, fără să se lase rugată, şi fără să trebuiască să-i mai aduc aminte, a intrat în cameră şi-a îmbrăcat costumul băieţesc, şi m-a luat de braţ. Trecînd pe lîngă ceilalţi, s-a scuzat curajos, cu toate că de obicei nu făcea nimic ce ar fi putut să-i supere: „Mergem să facem serenade la lună, nu vă neliniştiţi!“

Şi am pornit-o pe marginea apei, prin petele de întuneric şi lumină, atenţi la foşnetul copacilor, emoţionaţi şi spintecînd aerul cu cîte o vorbă fără sens, dar plină de vibraţii. Şi într-un colţ, sub un brad, cuminte şi duios, se odihnea un viţel mititel, uitat cine ştie cum. Apariţie neaşteptată de o nespusă prospeţime şi delicateţe. Acolo, uitînd toate ezitările şi întrebările asupra mea şi asupra ei, am strîns-o în braţe pe Fetiţa, şi i-am sărutat gura. S-a lipit caldă, cu toată fiinţa ei fragilă... Ne-am întors înlănţuiţi. A fost numai mirajul lunii fermecate?

A intrat înainte în camera noastră şi am găsit-o întinsă pe patul ei, în pijama. Am sărutat iarăşi gura caldă, şi iarăşi, şi iarăşi. Şi vorbe fără mare înţeles, căci nu ne mai puneam întrebări, şi nu ne mai interesau răspunsurile. Eram fericiţi de mîngîierea noastră caldă, şi fără nici o intenţie josnică în ea. Căci deocamdată eram bucuros că pot să mîngîi în voie un copil minunat. Trebuia să plec neapărat a doua zi, cînd veneau noi vizitatori cunoscuţi de-ai noştri, care aveau să facă spirite, să se agite, să mă distanţeze de Fetiţa, şi voiam să duc cu mine impresia nopţii fermecate. Drumul de făcut era lung de tot, vreo şapte ore de mers pe jos; de altfel nici nu-l ştiam destul de bine şi mă temeam să nu mă rătăcesc. Plecam poate şi din instinctul bolnav de a fugi de fericire, din spaima de a nu o destrăma, detaliînd-o prea de aproape. Sau poate că eu nu pot rămîne decît nenorocit, şi imediat ce sînt mulţumit, mă cuprinde dor de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ducă şi gustul de noi dezastre... (Ceea ce Fetiţa a remarcat.) Trebuia să mă culc pentru a putea rezista a doua zi, căci nu eram prea deprins cu călătoriile lungi pe jos. Ş-am spus Fetiţei bună seara, dar ea m-a întrerupt cu fermecătorul: „Vrei să pleci fără să mă săruţi pentru ultima dată?“ aşa spunea de cîte ori făceam vreo tentativă de a mă depărta. Şi brusc, după un capriciu al firii mele, o nelinişte mi-a cotropit sufletul cu o violenţă insuportabilă, înainte chiar de a fi avut vreun gînd rău, şi cuvintele mi-au venit pe neaşteptate, fără să reflectez la ele, zguduind-o pe Fetiţa aciuată dulce lîngă mine:

— Şi i-ai fost fidelă?

— Da!

— Şi mai pe urmă?

— Taci! Ce ai nevoie să întrebi! Acum sînt lîngă tine întreagă, asta trebuie să-ţi ajungă!

M-am încercat să uit replicile, şi s-o sărut cu aceeaşi frenezie. Răspunsese cum trebuia, fără să-şi facă multe socoteli. Nu-şi înşelase bărbatul niciodată, faptul trebuia să fie lămurit, toată vina despărţirii fusese numai a lui. Fusese cinstită atîta timp cît dăduse o promisiune, dar mai tîrziu avusese toate drepturile, căci era deznădăjduită. Nu pusese nici un suflet, aşa cum punea lîngă mine, asta era esenţialul. Trebuia să reîncepem viaţa cu dînsa aşa cum o găseam, altfel tortura nu s-ar mai fi terminat, oricît de cuminte ar fi fost. Se măritase din dragoste, deci nu mai puteam avea nici o pretenţie de puritate. Şi apoi, presupunînd chiar că nu mai avusese nici o aventură, cum mă putea asigura un „nu“ al ei în clipa aceea? Şi dacă ar fi răspuns „da“, fie că mai avusese aventuri dintr-o mie de motive, fie numai din dorinţa de a distruge în mine orice speranţă să salvez ceva pur în trecutul ei şi a mă sili, cum trebuia, să începem dragostea de la capăt, n-ar fi venit alte întrebări, şi altele, o sută, o mie, la infinit? Toate aceste presupuneri sînt exacte, dar mă vor opri oare, ca la cine ştie ce ocazie, s-o întreb mereu, cu noi variaţii?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

În definitiv, cu ce drept? I-aduc eu o viață mai lipsită de aventuri? N-ar putea să scoată, dacă ar fi bănuitoare ca mine, tot atîtea motive de neîncredere, examinîndu-mă? Știe ea tot ce s-a petrecut cu mine, pînă ce m-a cunoscut? Nu i-am făcut nici o mărturisire și nu i-am arătat loial exact, cu cine are de a face, ca și cum ai primi un post de încredere, tăcînd că ai fost condamnat pentru furt, chiar dacă acum pui cele mai sincere intenții de a fi om cinstit; dar te temi că vei fi refuzat, neținîndu-se seama de frumusețea mărturisirii tale, după cum mă tem că povestindu-i viața mea, să n-o pierd pe Fetița. Acum s-ar sustrage cu siguranță, și vrea să mă destăinuiesc în clipa cînd fiind destul de îndrăgostită mă va accepta oricum. De altfel, nu se pot face așa de ușor spovedaniile. Ele conțin o mie de suferințe și numai în clipe anumite le poți enumera. Sînt secrete pe care nu le-ai spus nimănui, și pe care te jenezi să ți le spui ție însuți. Să utilizez și eu măcar pentru seara aceasta vorbele ei și să spun: „Ce-ți pasă! Nu întreba! Acum sînt cu tot sufletul la tine!" Dar oricum, sînt îmbrățișați doi oameni veniți din două lumi diferite, și păstrînd în ei tot ce au experimentat acolo. Distanțe imense, și totuși îmbrățișarea e nespus de consolatoare și deopotrivă parcă.

Într-un tîrziu, m-am decis brusc și am trecut la patul meu. În noaptea presărată cu lumina lunii, am mai auzit-o scîncind:

— S-a putut să pleci, fără să mă mai săruți, pentru ultima dată?

M-am făcut că n-aud.

A doua zi m-am îmbrăcat încet ca să n-o trezesc, și am ieșit să mă prepar de drum. Am coborît apoi pînă la izvor pentru cîteva clipe ca să-mi iau rămas bun de la el. Cînd m-am întors, am găsit ușa și fereastra camerei noastre deschise pentru aerisire, iar

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pe Fetița îmbrăcată și ocupată cu nu știu ce, în cerdac. Căldura dintre noi de noaptea trecută dispăruse. Am bănuit chiar că s-a sculat și a ieșit între oameni ca să nu-mi dea prilejul s-o sărut înainte de plecare. Va fi fost supărată că am părăsit-o seara ca să mă culc, și va fi avut revelația tristețelor viitoare, asemănătoare cu cele trecute. Sau o supărase plecarea mea ce se înfăptuia totuși, cu toate mărturisirile ei, dar prea mîndră, nu încerca s-o împiedice cu pretenții răspicate...

Mi-am luat rămas bun și am început să urc muntele, întorcîndu-mă deseori să fac semne de prietenie tovarășilor ce-și fluturau batistele. Fetița agita chiar un prosop, semn de glumă voind să ascundă poate puțină melancolie. De la o vreme nu se mai vedea nimic deslușit, izvorul scăpărînd la soare apărea ca un șirag de briliante, iar casa între copacii mișcători, vapor îndepărtat plutind pe valuri. Cînd am ajuns pe o culme de pe care puteam vedea pentru ultima oară locurile unde mă chinuisem și sperasem, m-am oprit mai mult, căutînd să iau cu mine ceva din imaginea lor. Cu infinită tristețe, dar puțin din sufletul meu murise căci orice ar avea să urmeze mai departe, nu va mai avea să semene cu aceste începuturi pline de mister.

Fetițo, ce se va mai întîmpla cu noi?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

SCATIUL ŞI STAPINUL SAU

Aş vrea să prind aici silueta unui scatiu, şi să-mi liniştesc părerile de rău de a mă fi despărţit de el. Il botezasem în glumă, Boris, dar aspectul lui nu avea nimic comic, cu penele moi şi mărunte, colorate atît de delicat, şi mai ales, cu căldura, mereu vibrantă ce se degaja din trupul mic. L-am cumpărat de la unul din negustorii din piaţa de flori, numai pentru douăzeci de lei, şi mi s-a părut ciudat, după ce l-am cunoscut bine, ce ieftin poate să coste minunea aceasta. Căci în lungile seri de iarnă, de singurătate, m-am învăţat să-l examinez de aproape, să-mi mîngîi cu el deznădejdile, şi mai ales, să-i cercetez resorturile interioare, resorturi nuanţate, subtile, abia perceptibile pentru un nerăbdător lipsit de finețe, dar pentru mine certe, cauzîndu-mi mereu surprize tulburătoare şi părerea de rău că nu e mai mare, sau că mîna mea nu e mai mică, să-l pot alinta cu toată afecţia de care eram invadat, ca pe o pisică, fără să-i fac impresia unui uriaş înspăimîntător.

I-am luat o colivie spaţioasă cu plafonul rotund ca să nu se lovească la cap şi să-şi jupoaie penele; într-o străchinuţă i-am pus seminţe de cînepă după ce i le-am sfărîmat cu o piatră. Intr-un ulcior nu prea mare ca să nu se înece, i-am turnat apă proaspătă, i-am trecut printre gratii, la diferite distanţe şi înăl-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ţimi, beţigaşe, înţepenite solid şi legate cu sfoară chiar pentru plimbare, şi l-am cocoţat pe o etajeră înaltă ca să n-ajungă la el Emil motanul, celălalt prieten al meu, în faţa divanului pe care stau toată ziua, citind, scriind, sau vagabondînd cu mintea printre stele, pentru a-l avea mereu în observaţie. Imi plăcea capul lui mititel mereu agitat, cu ochii ca două gămălii, mereu privind cu curiozitate şi cu atenţie ca să nu i se întîmple ceva, şi era fermecător cînd se apleca grăbit să ciugulească seminţele, sau cînd se lăsa pe spate după ce prindea o picătură de apă. Şi corpul minuscul cu pene galbene pe piept, de o nesfîrşită duioşie, cu penele cenuşii pe spate, — ce minunată îmbinare de cenuşiu şi galben ! — iar cînd îl ţineam în mînă, fie că voiam să-i curăţ colivia, fie că nu puteam rezista dragostei pe care i-o purtam şi mi-l apropiam cu toate că gestul meu îl speria, îl simţeam cald, mai cald decît un om, tremurător, moale, şi inima lui se zbătea în mîna mea, asigurîndu-mă că jucăria fusese făcută de un meşter divin.

Ce bicisnici sîntem de fapt ! Eu care-mi admir unele curajuri ! Care am atîtea remuşcări pentru umile răutăţi ! Sau, mai degrabă, ce plini de contradicţii sîntem ! Căci, în timp ce sînt în stare să chinui, să spun vorbe rele sau să distrug un suflet şi să-l prefac în cenuşă, aş fi incapabil, pentru toate averile din lume, să strîng pumnul, cu toate că aşa de simplu ar fi, şi să sfarm în el scatiul ! Dar picioarele lui mă minunau mai mult ca orice, mai mult chiar ca bătaia inimii. Aşa de subţiri, de fragile, şi totuşi aşa de nervoase, trecînd prin ele curente de spaimă, şi agăţîndu-se desperat de vreun beţişor de încercam să-l desprind. Ce obiect de artă, şi cu ce rafinament şi migală au fost lucrate ! In comparaţie, mîinile cele mai fine, mai elegante, mai nervoase, ce rudimentare par !

Cu vremea am reuşit să ne înţelegem. Ştiam perfect cînd am uitat să-i schimb mîncarea sau apa,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

căci se pricepea să mă înştiinţeze prin tot felul de sunete stridente, cînd îi era dor de tovarăş căci atunci sunetele lui păreau strigăte de chemare. După fiecare ciripit aştepta parcă un răspuns dinafară, şi într-adevăr, nu trecea mult şi auzeam ecoul de după fereastră. Atunci conversaţia începea în voie, şi mi se părea chiar că disting, după accente, întrebări şi răspunsuri.

Uneori Boris era perfect împăcat cu soarta lui de întemniţat fără speranţe de salvare, căci cînta fără grijă, cîte un cîntec de fiecare rază de soare, pînă ce se făcea întuneric. Cîntecul lui, ce farmec, şi cum să-l transcriu aici, căci nici memoria muzicală celebră a lui Mozart nu l-ar fi putut reţine, aşa era de felurit, de mereu cu noi arabescuri, curgînd fără istovire ca o apă, improvizînd în fiecare clipă şi schimbînd mereu tăria şi lungimea trilului. Şi uneori, sunetul după ce se întorcea molcom împrejurul lui însuşi şi se rostogolea în note egale, brusc se înălţa, încerca parcă să treacă peste acoperiş şi peste aer, pînă la Dumnezeu. Dar uneori Boris era supărat, cine ştie ce supărare fără motiv, căci eu avusesem grija lui, nu ştiam ce se mistuie în el şi nu izbuteam să-l fac să-şi părăsească preocupările, orice stratagemă aş fi încercat, dacă l-aş fi speriat sau dacă i-aş fi cîntat, sau chiar dacă i-aş fi prins de gratii o smochină, mîncarea lui favorită. Atunci îşi alegea dintre beţigaşe, două din multele pe care i le-am pus şi sărea de pe unul pe altul la nesfîrşit, în sărituri grele, făcînd un zgomot ciudat parc-ar fi fost balansul unei pendule. Îl înţeleg, văzîndu-l aşa, tot mai puţin, dar îl simt cel mai asemuitor mie, frate...

Una din marile mele bucurii era să-l văd dormind. Şi-a cumînţit agitaţiile, şi-a închis ochii, şi-a pus capul pe umeri şi-a acoperit capul cu pene, şi acum doarme cuminte. Şi dacă îl tulbur prin cine ştie ce

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zgomot neașteptat, sau prin aprinderea becului electric, se trezește necăjit, se uită să vadă ce s-a întîmplat, încearcă din nou să doarmă acoperindu-și ciocul, dar e zadarnic, căci îl supără lumina, și iarăși se uită, și iarăși închide ochii. Și atunci, oricîtă insomnie aș avea, oricît m-ar pasiona o carte, sau aș vrea să transcriu vreun gînd, sting și-l las să se potolească. Mai tîrziu i-am făcut chiar o învelitoare specială, cu care îl acopeream de îndată ce apărea luna, și așa de bine se simțea la întuneric, încît dimineața, de întîrziam să-i scot învelitoarea, dormea mai departe, chiar de-aș fi făcut zgomot, sau l-ar fi chinuit vreo păsărică din copacul de peste drum, care-l anunța că mîncarea e bună, apa limpede și roua în care sclipesc razele, minunată.

Îl făceam să ia parte la frămîntările mele, și nu o dată am vorbit cu el, i-am spus necazurile sau speranțele. De Anul Nou am adus în cameră un mic brad de care am legat lumînările, cîteva bomboane învelite în hîrtie poleită, și un Moș Crăciun. La colivia lui Boris am agățat niște flori, și i-am pus smochine. I-am cumpărat, ca dar deosebit, și o piuliță în care se sparg ușor semințele. Numai noi amîndoi am ascultat cele douăsprezece bătăi ale ceasului care vesteau un alt an. Și nu mă simțeam complet singur.

Dar n-aș vrea, din cauza vibrației pe care o pun fără să vreau vorbind de păsărica mea dulce, să se creadă că n-am observat-o cu obiectivitate, și n-am extras din ea concluzii precise. Astfel îi dam drumul prin cameră ca să-și dezmorțească aripile și să-și facă iluzia unei libertăți, să vadă mai ales bine iarna de afară care ar fi omorît-o, și că este, totuși, o privilegiată, dar după cîteva rotiri prin aer, după jocuri pe tablouri și pe oglindă, pe șnurul de la lampă, se întorcea la colivie, și după ce sărea pe gratii, reintra docilă pe portiță. Semn de inteligență,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

căci își regăsea locuința, sau semn de prostie, deoarece se deprinsese cu închisoarea, și o prefera chiar înainte de a-i fi foame și a fi obligată să se întoarcă la semințe? Am fost în stare să fac și o nouă experiență. Am mai avut o colivie în cameră (locuită un timp de un sticlete, Roza, pe care însă l-am dat, căci făcea un scandal insuportabil și îmi bătea scatiul), dar Boris se întorcea numai la colivia lui, indiferent dacă le-aș fi schimbat locul obișnuit, și le-aș fi înlocuit între ele. Deci avea obiceiuri bine stabilite, și fidelități.

Cu ocazia patefonului se porni cea mai mare prietenie între noi. În clipele de singurătate deplină, — cînd nu sînt ele, — mă consolez cu muzica, sau mai bine zis, mă chinui o dată cu fiecare notă.

Pe masa din mijlocul camerei, instrumentul care pentru mine are viață ca o adevărată ființă, și eu învîrtindu-mă împrejurul lui ca un năuc, ore întregi. Boris acompania tot timpul, ceea ce nu mă supăra de loc. Dimpotrivă, îl ascultam cu duioșie, și cu o savoare nouă, cu toate că de obicei, cînd ascult muzică, nu-mi place să fiu întrerupt de nici un zgomot. Cînta neîntrerupt, și eu am observat bine, avea predilecție. De pildă în vacarmul lui Wagner nu putea să se descurce, și cîntecul lui firav i s-o fi părut și lui ridicol, de și-l întrerupea la fiecare moment, înainte de a fi încercat o întrecere mai prelungită. Din Strawinsky, iar nu putea înțelege mare lucru, căci dacă admitea toate improvizațiile cele mai neașteptate, nu-i plăcea decît lucrătura miniaturală, capriciul care să nu-i depășească ființa mică. La o placă unde cîntau păsările, cumpărată anume pentru el, a rămas chiar, oricît de ciudat ar părea, complet insensibil. Alegea îndeosebi un singur instrument, vioara, pe care aveam impresia că vrea s-o imite în toate melodiile. Și dacă aș alege din cele o sută de plăci pe cea care producea cel mai sigur efect asupra lui, aș numi poema lui Chausson.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

aşa de perfect înregistrată, în execuţia vibrantă a lui Enescu.

Cel care cunoaşte această poemă ştie ce rafinată este, ce subtilitate ţi se cere ca să-i urmăreşti meandrele şi ce voluptate nostalgică se desprinde din ea. Boris începea imediat să cînte şi să se întreacă în vibraţii cotropitoare, oricît de ocupat ar fi fost în altă parte, în timp ce motanul Emil rămînea surd şi adormit. Şi dacă Boris nu mai cînta mai multă vreme, preocupat de seminţele din faţă, artist odinioară şi acum burghez care se îngraşă, poema lui Chausson trebuia să-i aducă aminte că alta a fost menirea lui, şi dacă la primele faze totuşi voia să facă pe indiferentul, niciodată nu putea să reziste ultimelor triluri.

Intr-o noapte, pe la ora trei, am fost trezit de un zgomot ciudat în colivie. Am ridicat învelitoarea, şi am găsit scatiul căzut de pe beţişor, buimăcit ca cineva care a fost trezit din somn pe neaşteptate, înfoiat cum nu era de obicei, cu ceva misterios în uitătură. L-am crezut bolnav (cum poţi îngriji, Doamne, o păsărică bolnavă ?), şi numai cu greu m-am decis să-l acopăr din nou şi să-l părăsesc. A doua zi dimineaţă m-am grăbit să mă duc la el, dar l-am găsit teafăr ca totdeauna. Un ziar mi-a adus explicaţia. Scria acolo : Astă-noapte la ora trei a fost un cutremur de pămînt. Oamenii nu l-au putut simţi, dar a fost înregistrat de Institutul meteorologic.

Şi de Boris al meu! Şi noi oamenii care sîntem aşa de încrezuţi, şi facem atîta caz de sensibilitatea noastră !

Am surprins la Boris o gamă întreagă de sentimente care-l făceau, cu toate că în miniatură, semenul meu : ciudă, elan liric, deprimare, gust de a fi antipatic fără motiv, interes, gelozie! Dar sentimentul care covîrşea şi care nu-l părăsea nici o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

clipă, era: spaima. Se temea de oameni, de muște, de umbre.

Era de ajuns nu numai ca să mă apropii, și să pun mîna pe colivie sau pe el, dar numai să-l privesc neașteptat din cealaltă parte a camerei, ca el să-și înceteze orice cîntec, să se oprească din joacă, să tremure și să mă privească fricos. Și atunci reflectam, ca Alfred de Vigny în fața lupului:

Hélas! ai-je pensé, malgré ce grand nom d'Hommes,
Que j'ai honte de nous, débiles que nous sommes![1]

Boris, umilă pasăre, nu știe de haosul de unde am pornit, și de haosul care ne așteaptă. De morțile care ne înconjoară și fac, din ființe, fantome. De succesiunea celor mari și celor mici, care se împing mereu, ca să se înlocuiască. Și tu, omule, știi toate acestea. Vezi alături pe cine ai iubit mai mult, dispărînd ca și cum n-ar fi existat niciodată. Te uiți în oglindă, și constați zilnic transformarea și distrugerea. Și ții iubita în brațe, încordată de patimă, tremurînd toată, fierbinte, și deodată se înțepenește, nu mai are nici o vibrație la apropierea ta, poți să-i frămînți carnea în voie și locurile ascunse, ceea ce o ameța odinioară, acum rămîne insensibilă, iar după cîteva zile miroase așa de rău, că trebuie s-o azvîrli sub țărînă. Și totuși rămîi calm, te consolezi cu prima idee ce-ți iese în cale, ai curajul să emiți teorii și să crezi în ele, iar sufletul tău, sănătos clădit parcă pe veșnicie, n-are nici o spaimă...

Cînd a venit primăvara și am văzut afară frunzele și păsările atît de vesele, m-am hotărît, cu infinită părere de rău, să dau drumul lui Boris. Să se bucure și el cu ceilalți toți, să-și croiască o casă, să-și facă familie. Despărțirea a fost tragică. L-am obligat la mai multe încercări de zbor prin cameră

[1] Vai! m-am gîndit că mi-e rușine de noi, cît de neajutorați sîntem, cu tot acest nume mare de Oameni!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

şi apoi l-am luat cu mine la Cernica, în păduricea de lîngă mănăstire, unde nu mai sînt pisici aprige. (O! Uitătura pe care i-o îndrepta uneori motanul Emil şi care mă îngheţa şi pe mine!) În faţa unui copac cu frunze bogate, am început să desfac pe Boris din cutioara unde fusese pitit şi unde tremura de groază. Pe lîngă mine, împrejurul pomului, se adunaseră o mulţime de călugări, apariţie stranie, în hainele lor lungi, cu bărbile de toate formele şi culorile, şi cu toţii păream că oficiem cine ştie ce slujbă bizară.

Adio, Boris, frate... Am simţit în mînă pentru ultima oară căldura lui, şi s-a dus pe prima cracă. Apoi, în timp ce noi îl priveam ţinîndu-ne răsuflarea, a început să sară printre crengi, pe frunze, tot mai sus, cu sărituri mici, crezîndu-se poate încă în colivia mică. Şi deodată a pornit-o într-un zbor falnic, spre mîndria şi tristeţea mea, peste pădure, departe, dispărînd în zare.

Adio, Boris frate... Ce se va întîmpla cu tine? Poate că vei începe o dragoste aprinsă cu o păsărică tot aşa de dulce... Sau, nedeprins cu spaţiul, vei căuta zadarnic colivia; nu vei şti să-ţi găseşti mîncarea şi vei muri de foame; nu vei şti să te aperi de păsările rele şi te va strivi una din ele... Sau, vei pleca, o dată cu tovarăşii tăi, cînd frunzele vor începe să îngălbenească, spre soare, spre ţările fermecate...

Iar eu, dispreţuitor pentru fiinţa ta mică, nu încerc o dragoste nouă, căci port în mine cataclismele experienţelor vechi. Nu mă hotărăsc să mă duc spre moarte, ca spre o definitivă potolire, ci numai imaginez poveşti cu fantome. Nu plec spre zările spre care jeluiesc nostalgic ziua şi noaptea, căci fac socoteli şi nu pot pleca, suprem ridicol, fără bani de întors. Boris, în tine, aşa de mititel, pun toate veleităţile pe care mă simt prea bicisnic să le înfăptuiesc singur.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ODETTE

Voi destăinui o întîmplare mică, trecătoare, dar n-aş putea spune neînsemnată. Asupra mea a avut o mare şi îndelungată putere de obsesie, chiar dacă în realitate faptele se pot reduce la foarte puţin şi, totodată, n-ar fi prea importante pentru un străin.

Vreau să vorbesc despre Odette. Iar oamenii care s-au perindat prin preajma noastră, cu toate că mai puţin hotărîtori pentru sufletul meu, au rămas cu mai mult relief, îi cunosc cu mai multă precizie, poate pentru că pe un indiferent poţi să-l examinezi mai bine căci eşti calm faţă de dînsul, pe cînd faţă de cineva de care ai fost emoţionat, n-ai fost în stare să te lămureşti şi chiar farmecul acestei întîmplări constă în vagul atît de poetic în care s-a petrecut povestea. (Invers, iubita cu care ai avut o cunoaştere apropiată rămîne tot atît de vagă, din pricina prea multor lumini pe care le-ai îndreptat înspre ea. La orice examinare amănunţită a unui om, descoperi contradicţii.)

Am cunoscut-o pe Odette la o serbare de la o şcoală de fete din oraşul G. Odette era fiica unui francez de acolo, venit de foarte multă vreme. Evoluam printre domnişoare, încîntat de toate dar fără să reţin nici un chip. Şi printre musafiri, Odette.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Subțire, grațioasă, genul cel mai exact de franțuzoaică. Se potrivea celor mai intime aspirații sentimentale ale mele. Cred că după imaginea ei îmi construisem, pînă atunci, toate eroinele din romanele care îmi plăcuseră. Am rămas cu ochii după dînsa, tot ce mă înconjura dispăruse. Adică, îi urmăream fiecare mișcare fără s-o privesc, atît eram de emoționat. Chiar căutam să n-o întîlnesc, ca și cum mi-aș fi pregătit imense bucurii pentru mai tîrziu. Era posibilă această apariție? Nu îndrăzneam să cercetez de aproape descoperirea mea, după cum, după ce ai văzut că numărul tău de loterie corespunde cu numărul cîștigător, nu ai curajul să-l privești bine, ca nu cumva el totuși să difere și astfel să trebuiască să-ți spulberi speranța nebună. Trebuise această ocazie rară ca s-o văd. Aveam înaintea noastră atîția ani în care fuseserăm străini, și poate tot restul vieții, în care vom fi la fel despărțiți. Și acum ezitam să întăresc această cunoștință miraculoasă. Ne găseam alături numai întîmplător, în camera mică în care eram cu toții. Eram prea intimidat ca să încerc o apropiere.

Totuși, am avut încîntarea să constat că și ea mă observase. Mă privea cu curiozitate. Cu aceeași emoție? Din pricina asta avea puțină febră în obraz? Ni s-a făcut cunoștința. Și scurta noastră conversație a avut același sens, a spațiului dintre noi. In franțuzește, desigur:

— Ești franceză?

— Da!

— Nu poți să-ți închipui ce melancolii mă leagă de Paris, în care am locuit atîția ani. La vară mă duc iarăși acolo!

— Și eu.

— Da? Atunci să ne întîlnim. (O întîlnire care mi se părea atît de posibilă în Parisul de departe, și pe care n-aș fi avut curajul s-o cer în orășelul în care ne aflam.)

— Să ne întîlnim.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— În ce lună vei fi la Paris? Eu în iulie.
— Şi eu tot în iulie.
— La 16 iulie îţi convine?
— Primesc. La 16 iulie.
— Ora patru, după-amiază?
— Exact!
— În piaţa Operei, la treptele pe care cobori spre metropolitan?
— Voi fi acolo.

Promisiunea părea fantastică. La fel şi propunerea mea. Dar de ce aş fi fost sceptic? Şi întîlnirea noastră din ziua aceea era, pentru emoţia mea cel puţin, tot atît de fantastică. Şi apoi, Odette era franţuzoaică, o călătorie la Paris pentru dînsa nu putea fi ceva excepţional. Cît despre mine, îmi voi ţine cuvîntul cu orice risc!

La ieşire am mai întîlnit-o pe Odette pentru cîteva secunde.

— N-ai uitat?
— 16 iulie, ora patru, în faţa Operei.

Cunoştinţa cu Odette se făcuse prin mijlocul lui februarie, deci cu cinci luni înainte de întîlnirea proiectată. De a doua zi după serbarea de la şcoala de fete, îmi reluasem vechile ocupaţii, ca şi cum nimic n-ar fi survenit în viaţa mea. Nici nu mi-aş fi închipuit că aş putea foarte uşor s-o întîlnesc pe Odette, sau să aflu veşti despre dînsa. Apăruse dintr-o întîmplare, era natural să rămînă şi mai departe învăluită în acelaşi mister. Şi niciodată nu m-aş fi uitat mai atent la trecătoarele din preajmă, cu gîndul că Odette ar putea fi una dintre ele. Fără febrilitate, aşteptam ziua de 16 iulie. Numai pentru data aceasta trăiam. Toate celelalte obiceiuri nu mai aveau nici o importanţă. Se putea ca totul să nu aibă nici o realitate, că fata luase drept o glumă propunerea mea.

Făcusem un plan nebun, şi acum îl urmam. Era prea frumos ca să renunţ la el. Căutam să-mi fie aştepta-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rea cît mai simplă, şi să-mi pot spune şi eu la urmă că totul n-a fost decît o glumă. N-avusesem încredere în norocul meu. Dar acum, nu era înaintea mea o alegere. Oricît de puţin probabil, putea totuşi să se înfăptuiască visul meu. Fiecare zi trecută mă apropia de ţel. În fiecare zi îmi demonstram că sînt mai indiferent. Dar plecarea mea s-a petrecut exact cum promisesem, cu cîteva zile înainte de 16 iulie. La 14 iulie eram la Nürnberg, o veche dorinţă de a mea. Nürnbergul a corespuns cu totul închipuirilor mele, cu casele lui, parcă jucării de carton vechi. Cu nesaţ am rătăcit pe străzile înguste.

Seara, într-o cîrciumă, mă simţeam perfect fericit. Dar a doua zi am plecat mai departe, spre Paris, oricît aş fi regretat că a trebuit să văd Nürnbergul atît de puţin; totodată ştiam că o venire pe aici, pe un drum pe care e necesar să-l alegi special, va fi foarte rară pentru mine, imposibilă chiar.

La 16 iulie dimineaţa eram la Paris. Am avut timp să-mi găsesc hotel, să-mi curăţ hainele, să fac baie, să mă bărbieresc. Pe la ora patru eram postat în faţa Operei. Cu cinci minute înainte şi cu un sfert după aceea. Nimeni.

Se terminase întreaga poveste. Nu pot spune că m-a durut peste măsură. Prea de multe ori prevăzusem că trebuie să se întîmple aşa, mă obişnuisem cu ideea aceasta.

Ştiam că planul meu e neverosimil, prea complicat să se realizeze. Fiind exact la întîlnire, demonstram numai că eu am o psihologie specială, nu era obligat nimeni să se încreadă în ea. Poate că totul fusese luat drept o joacă; Odette nu şi-ar fi putut imagina că trebuie să ia vorba mea în serios, a unui om căruia îi făcuse chiar atunci cunoştinţă.

Am cumpărat o carte poştală ilustrată, cu fotografia Operei, şi i-am trimis-o, datînd-o, 16 iulie, patru după-amiază. (A primit-o oare?) Şi cu aceasta am încheiat capitolul idilei. Nici o obsesie n-a mai venit din partea Odettei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Am mai văzut-o pe Odette, neașteptat. Despre dînsa mai aflasem noutăți. Din moment ce nu mai putea fi nimic grav între noi, mă puteam interesa fără sfială. Se măritase și locuia acum cu bărbatul său, departe, în Italia. Prin Romînia nu mai venea decît rar, la tatăl ei. Dar acum, ca să povestesc întîlnirea nouă, și ca să refac atmosfera, voi vorbi despre prietena comună, Baby.

Pe Baby am cunoscut-o la G. Nu pot să mă laud că a fost cel mai mic lucru tulbure între mine și Baby. Am fost prieteni buni din prima clipă, n-am avut timpul să ne gîndim la rău. Baby devenise unul dintre acei oameni atît de familiari, despre care nu poți spune dacă sînt buni sau răi, frumoși sau urîți. Întîmplarea a făcut poate să nu ne putem privi altfel. A fost totuși o clipă în care mi-am dat seama că ar fi fost posibile între noi anumite înțelegeri. Îi murise tatăl pe care-l adorase și acum era parastasul de un an de zile. Lipsisem din G. în momentul morții, astfel că nu asistasem de loc la tristețile lui Baby. Dar la parastas m-am dus. Era o atmosferă lugubră și am găsit-o pe Baby foarte impresionată. Eram în biserică departe de dînsa, aproape de intrare, dar ea nu m-a mai părăsit din ochi. Își îndrepta întreaga deznădejde către mine, prin spațiul care ne separa, indiferent de rudele apropiate, fatal mai îndurerate decît mine și mai pricepute ca s-o consoleze. În clipa aceea am înțeles că aș fi putut să joc un rol în viața lui Baby.

Niciodată nu fuseseră destăinuiri între noi; cînd ne întîlneam, glumeam ca și cum nu ne-am pricepe să fim decît veseli, și acum Baby îmi cerea ajutorul. Nici nu se cuvenea să mă apropii să-i vorbesc. Nici un cuvînt nu i-ar fi fost de folos și, de altfel, i-ar fi demonstrat că mi-a exagerat importanța, și că nu pot să-i aduc nici o consolare. Dar în clipa cînd preoții slujeau pentru tatăl ei mort, ea îmi căuta cu insistență privirea. Nu putea fi nici o farsă; n-ar fi putut fi Baby niciodată mai profundă decît atunci. Eram co-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vîrşit de rolul pe care îl jucam fără nici o umbră de îndoială. Niciodată nu mi-am simţit mai umilit, căci nu mă pricepeam ce trebuie să fac. Mă simţeam examinîndu-mă şi nu era momentul să mă examinez, în timp ce aproape, prietena mea Baby era atît de nefericită.

La plecare, am descoperit pe Odette lîngă mine... Ne-am văzut şi ne-am surîs, uşor, căci nici un surîs întreg nu era permis în clipa aceea.

Asta e întreaga mea poveste cu Odette...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

CU TANȚI LA MUMCIL

Perorez în grădină, în timp ce menajul S., Ion și Tanți, pictează fiecare în cîte un colț.

— În definitiv, stați tot timpul la Balcic, și cunoașteți foarte puțin din el. Urcați mereu aceleași dimburi, vizitați aceleași morminte. Dar am totuși impresia că mai sînt o mie de locuri pe care nu le cunoașteți. De fapt, ocoliți, din frică de oboseală. V-ați construit cîteva satisfacții, nu vă mai trebuiesc altele. Oameni comozi. Pictura vă înțepenește și ea. Puteți sta fără mișcare, în fața aceluiași peisaj. Cu ochi cunoscători, priviți marea, fără să vă gîndiți să schimbați locul, spunînd că apa are mereu altă culoare, și se schimbă singură.

Tanți mă ascultă, cu sufletul ei. E atentă la ceea ce spun, cu toate că își întregește mereu tabloul, desăvîrșind cîte un detaliu. Mă crede. Sau mai bine zis e sprintenă și gata să plece oricît de departe. Ion rămîne, după obiceiul lui, cuminte, potolit, neinteresîndu-se de nici o distracție. Nici nu-mi dau seama dacă mă ascultă. Desigur că este indignat că-i tulbur combinațiile artistice. Dar nu face nici o reflecție, ca să nu mă supere pe mine, musafirul. Totuși el vorbește, căci Tanți nu are curajul să-și lase tabloul abia început.

— Du-te undeva...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Aș descoperi minuni pe care nu le cunoști, oricît de multe ori ai fi venit la Balcic.

— Să vedem.

— Uite, mă voi duce la Mumcil, de exemplu.

Tanți explodează :

— La Mumcil aș vrea să merg și eu. Am auzit că e superb. Vii, Ion ?

— Am de lucru... Dar dacă vrei...

Tanți nu mai are răbdare să examineze bine dacă îngăduința lui Ion e dată cu toată inima.

Și așa am plecat cu Tanți la Mumcil...

Fideli ai Balcicului ! N-ați descoperit încă Mumcilul ? Ce incompletă este cunoașterea voastră ! E de neînchipuit ce multe bucurii ne aducea drumul nostru, pe care eram singurii vilegiaturiști. Toată călătoria, vreo patru kilometri. Dar drumul părea nesfîrșit din pricina prafului imens pe care pășeam. Ceea ce ni se părea cu atît mai pitoresc. Iar natura magnifică se desfășura împrejur. Cu Tanți, mai întîi stînjeniți de a ne găsi numai noi doi. Încercam să glumim, ca să nu se simtă această stînjenire. Spusei :

— Să fim calmi, Tanți, trecem pe lîngă cimitir. Nu putem glumi. Morți pretutindeni, sub copaci, pe dîmburi. Uneori, marea. Poetic un somn neîntrerupt la marginea mării. Uite plopul care plînge. Și piatra pe care se joacă o rază de soare, parcă un pisic mic pe o piatră albă. Cimitirul creștin, mic, grațios, o vitrină cu jucării. Iar pietrele turcilor la întîmplare, menhiri, cu umbrele lor pe pămîntul galben. Pe aici copacii se vaietă, Tanți !

Mai departe, la o moară. De aici drumurile se despart. Urcăm mereu mai sus. Balcicul se desfășoară în urma noastră. Întîi un colț, apoi altul, mereu se ascunde între dealuri și se arată, ca și cum n-ar vrea să-și dezvăluie dintr-o dată frumusețile. Se arată și apoi se dă la o parte, pare o joacă. O femeie culcată înaintea focului, iar pîlpîirile se joacă pe corpul ei, cîte puțin, la întîmplare, după cum femeia prin somn

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

își schimbă poziția. Cîteodată cîte un spectacol minunat în întregime, și alteori numai lumina se degajează. Coasta se prelungește, aruncată în mare rămîne constantă, are un gest de reverență.

— Să nu ne uităm mereu înapoi, Tanți, căci nu vom putea ajunge niciodată.

Iarăși grabă. Călătoria noastră este un amestec de fugă și de zăbovire. Grăbim cîțiva pași. Și apoi ne oprim, căci descoperim o nouă culoare a priveliștii.

— Și cum miroase a floare de pelin!

Moara Demur. Apoi pe dealuri. Un copil turc ne iese în cale cu un pachet.

— Ce ai acolo? Cumpărăm tot ce ai acolo.

— Struguri.

— Bravo, cumpărăm struguri.

Nu este un negustor, ne lasă să alegem ce voim. Dăm mai mulți bani decît trebuie, tot ce găsim rătăcit prin buzunare. Plecăm iarăși, dansînd parcă, rupînd cu gura din strugure. Sîntem umezi împrejurul buzelor, și ne ștergem cu dosul palmei, ca țăranii. Întoarcem mereu capul după Balcic, care apare și dispare surprinzător. Scîntei de pietre prețioase. Pămîntul pustiu sub soare, doar cu cîteva fire de iarbă.

Vorbesc emoționat:

— Ce minuni, Tanți! Sînt atîți îndrăgostiți de Balcic care n-au venit pe drumul acesta, sau au venit întîmplător cu automobilul și nu i-au bănuit splendoarea. Sînt mulți care iubesc Balcicul. Auzi deseori mărturisiri, ca și cum la înțelesul Balcicului parvin și oamenii mai puțin adînci. Nu este o frumusețe complicată. Eram indignat la început din pricina prea multor admiratori. Căci cunosc Balcicul de foarte multă vreme, de îndată după război, pe cînd nu venea încă nimeni, și nu găseai pe nimeni care să-ți dea relații despre acest loc. Nici o vilă pe atunci. Inconfortabil hotelul din centru. Și restaurantele incomode. Dar ce minune! Balcicul își îngăduia toate melancoliile. Noaptea era întuneric prin casele turcești, și dacă trecea cîte o umbră, te speriai. Acum trebuie să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

renunți la acel Balcic miraculos. Să-l mai cauți numai la începutul primăverii sau la sfîrșitul toamnei, cînd iarăși ești singur. Dar ce mare deosebire! Căci urmele civilizației rămîn și după plecarea tuturor. Vilele sînt tot atît de frumoase, chiar dacă Balcicul a rămas pustiu. Trebuie să-ți îndepărtezi plimbările, dacă vrei să mai găsești locuri neștiute. Pentru un timp, căci va veni și aici toată lumea. Deocamdată e minunat portul Cavarnei, cînd ai ocazia să-l cunoști de aproape, să dormi în el, să-i împărtășești viața de fiecare minută. Sau acum, Mumcilul!

— Ce teorii! Pentru ce teoriile acestea?

— E drept, Tanți, n-au rost teoriile. Mai bine am cînta, sau scoate la întîmplare sunetele. Pe vîrful dealului, Mumcilul. Sîntem aproape, ajungem.

Dar mai întîi o cișmea fastuoasă. Măgărușii se adapă. Ce apă proaspătă! Sorbim cu zgomotul și pofta măgărușului, lăsînd să ne cadă apă pe git, pe spate. Pentru că sîntem însetați de mers și de soare, de apa limpede și de fericire. Pe o cărare urcăm la Mumcil. Sat modest turcesc. Cîteva case simple. Garduri de piatră despart ogrăzile. O casă cu un mic turn: geamia. Și cafeneaua. Iar marea împrejur. Reîncep:

— Tanți, cum admite Ion să rămîie în același loc și să picteze? Pretinde că valurile se mișcă, iar țărmurile se schimbă o dată cu lumina. De fapt, își scuză firea lui potolită. Dar numai mergînd, noi am putut avea aceste surprize. Însăși mișcarea noastră a ajutat să se schimbe peisajul. În orice caz, Ion, îndrăgostitul de luminile Balcicului, nu cunoaște Mumcilul. La ce piatră să ne oprim ca să admirăm mai mult?

— Lasă-l pe Ion în pace.

Tanți e în turnul geamiei.

— Dacă te ceartă cineva, Tanți?

Dar nimeni nu se vede deocamdată, numai ciinii slobozi care ne latră și ne amenință. La brațul lui Tanți, înțeleg rostul prieteniei depline, fără nici un gînd păgîn.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dar priviri curioase se arată. O vizită pentru Mumcil este un eveniment rar, chiar dacă apropierea Balcicului îi face pe locuitori să nu se simtă străini. Toți turcii pe la uși, pe la ferestre. Curînd un cerc împrejurul nostru. Și gata să ne vorbească, să răspundă la toate curiozitățile noastre. Vorbesc perfect românește, iar fesul a dispărut cu mult înaintea pretențiilor lui Kemal.

— Bună ziua.

— Bună ziua.

— Aici locuiți ?

— Aici deocamdată.

— De ce deocamdată ?

— Curînd plecăm cu toții în Turcia.

Aflăm cea mai mare nenorocire a acestor ținuturi : turcii vor să le părăsească. Sînt chemați de Kemal, care le făgăduiește pămînt. Turcii, bunii noștri prieteni, care vor lua cu dinșii farmecul Balcicului.

— Și dacă nu veți fi mulțumiți acolo ?

— Nu știm nimic...

— Cei care au plecat nu vă scriu ?

— Nu scriu.

— Vor să vă duceți, ca să pățiți același lucru ca și ei.

Rîde tot grupul.

— Și ce o să se întîmple cu casele voastre pe care le părăsiți ?

— Nu știm. Dacă om putea, le-om vinde.

— Or să vie bulgarii aici ?

— Or să vie.

— N-o să vă pară rău ?

— Ce să facem ?

Sau o să rămînă casele pustii. În Mumcil n-o să mai iasă nimeni în întîmpinare.

— Tanți, călătoria noastră este excepțională, căci la anul, cînd nu va mai fi nimeni, n-o s-o mai putem face.

Pe deasupra capetelor noastre, aleargă pescărușii.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Tanți, desigur, sîntem străini unul față de celălalt, oricît am exagera prietenia noastră. Avem amintiri pe care fiecare le păstrează numai pentru el. Fiecare are alte planuri... Te vei întoarce la Ion, iar eu îmi voi relua preocupările. Dar în clipa aceasta sîntem frați. Identici, tresărim de aceeași bucurie. Nu mai există nimic să ne deosebească, amîndoi sîntem la fel de mîndri de descoperirea acestor ținuturi. Aceste emoții nu se vor mai repeta. Altora vom trebui să le explicăm, dacă n-au cunoscut Mumcilul, sau să ne mulțumim cu impresia lor gata făcută, dacă l-au cunoscut. Cînd vei merge cu Ion, îi vei pîndi figura ca să vezi dacă te aprobă. El se va arăta dezamăgit, fie că e gelos de o fericire a ta veche față de care el e un străin, sau că se aștepta la mai mult după descrierea ta febrilă, sau pentru că în ziua aceea nu va fi în stare de frenezia noastră de acum. În orice caz, noi sîntem veniți pe alte drumuri, și gata să plecăm pe altele, pînă la moarte. A fost o după-amiază, și mai puțin chiar, în care ne-am înțeles... Amintirea va rămîne admirabilă. Și cînd se va găsi vreunul bătrîn, pustiu, la capătul vieții, și va observa că nu mai știe nimic de celălalt, sau se va găsi înstrăinat de celălalt mai mult decît și-ar fi închipuit odinioară, străin și din pricina tuturor necazurilor pe care a trebuit să le trăiască numai el, amintirea călătoriei noastre va fi binefăcătoare...

Turcii se împrietenesc cu noi. Pricep orice le spunem, orice glumă, orice aluzie, orice cuvînt. Sînt încîntați că venirea noastră le aduce o variație. Cu unul dintre ei ne înțelegem chiar bine de tot. Îl cheamă Mehmed Ali. El ne dă amănunte, ne invită în casa lui, ne explică întinderea satului.

— Mehmed Ali, n-o să te mai vedem niciodată!

— Și mai departe ce este?

— Cimitirul.

— Pe morți îi lăsați aici?

— Cum să-i luăm?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

După morți, o să se cunoască existența lor pe aici. Nici o melancolie din partea lor, oricît aș încerca. Ei cred că vreau să glumesc numai, și rîd cu chef. Le va fi dor de casele acestea în care și-au trăit viața ? Dacă nu va fi prea rău în Turcia, se vor deprinde.

Trece timpul, soarele roșu se pregătește să dispară imperial. Găsim și o cafenea. O cameră mică, dar foarte curat întreținută. Bem cea mai bună cafea pe care am băut-o vreodată. E cafeneaua plină, toată lumea este curioasă să ne vadă. Pe un pat, trei turci bătrîni, cu fesuri și bărbi impunătoare, notabilitățile satului, se vede. Le aflu numele : Ahmed Meinlit, Abdagian Abdulah, Caibulah Abidulah. Peste ei civilizația nu a trecut.

— Tanți, o clipă unică în viața noastră, pe care n-o s-o reintîlnim.

— Fără îndoială. Dar e seară, nu ne întoarcem ?

— Nici acum nu l-ai putut uita pe Ion ?

— Ce vrei, e omul meu !

Ieșim, ne luăm rămas bun. Ahmed Ali ne arată drumul pe lîngă mare.

— Te las cu bine, Ahmed Ali. Și noroc !

— Mergeți sănătoși !

Fugim la vale. Coborîm pe stînci impresionante. Cu greu descoperim cărarea, noaptea s-a lăsat aproape de tot. Marea se leagănă în întuneric. Mai departe. Luminile s-au aprins în Balcic, numai ele ne orientează. Tanți aleargă înaintea mea, sprintenă. Uneori mă întreabă : „N-ai căzut încă ?" Eu o las să creadă că-i admir vitejiile. Dar știu de ce fuge : ca să ajungă mai repede acasă. Am terminat potecile necunoscute, sîntem pe drumul mare...

— Aici e cimitirul nostru, Tanți, să fim cuminți. Pe aici nu se glumește. Poate ne iese o umbră în cale. Au morții poate curiozitatea să ne pună vreo întrebare. Aici, de foarte multă vreme, e îngropat un verișor de al meu, de șase ani. Eram apropiați ca vîrstă, dar nu ne-am mai potrivi, căci eu sînt mare iar el a rămas

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

copil. De cîte ori am venit la Balcic, l-am vizitat, i-am îngrijit mormîntul. Iar cei doi copaci pe care îi vezi mai mari de trei ori decît noi, i-am pus eu, — două rămurele odinioară. Dacă se simte obligat verișorul meu să-mi iasă în întîmpinare ?...

Iar dealurile dimprejurul nostru sînt pline de pietrele care veghează pe morții turci. Pe acei pe care Mehmed Ali nu poate să-i ia cu dînsul. Oricît s-ar transforma Balcicul, pietrele aceste vor rămîne tot acolo, păzind o veche grandoare. Să fim calmi, Tanți, îmi este frică !

Acasă, Ion ne așteptă. E mulțumit de lucrul lui. Acum îi e foame, și găsește că a așteptat prea mult. Pe masa din grădină sînt aranjați, pentru noi, pepeni verzi și galbeni. Îl terorizăm pe Ion :

— Dacă ai fi văzut cum e Mumcilul !

Gîndesc : și nu exagerăm de loc. E neînchipuit de frumos. Niciodată n-o să pot să ți-l explic, oricîte cuvinte de laudă aș găsi...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ICOANE LA MORMINTUL IRINEI

Amîndoi în mijlocul munților, într-un sat. Casa noastră țărănească mai bună decît celelalte. Pătrată, acoperită cu șindrilă, cu patru camere despărțite printr-o săliță, cu pămînt pe jos. Nu-mi aduc aminte exact mobilierul camerei. Știu, în general, că avea două paturi acoperite cu perne lucrate cu pui, o ladă în care femeia, gazda noastră, își ținea zestrea, cîteva oale pe pereți, și lîngă ușă, reținmai ales un lighean mare de lut. Trei ferestre mici și o ușă cu zăvor. Împrejurul casei, un cerdac. De la casă, un drum care urca într-un aluniș, cu iarba fragedă printre tufe. În altă parte, prin ruptura unui gard, intrarea în curtea bisericii minunate. Din spatele casei, începeau munții cu pădurile de brad.

Cu Irina întîrziam mult în cameră. Reflectam în preajma fiecărui obiect din jur, a lămpii mici cu sticla ciuntă, sau a unicului scaun fără spetează. Exclamam în fața fiecărui detaliu al hainelor noastre, — vreo neglijență ne producea delicii — și ne trimiteam versurile citite, gîndurile, dorințele, fragmentele de cîntec, sau vreo exclamare fără sens.

Tolăniți unul lîngă altul pe pernele moi, apropiați, în voia tuturor gusturilor, amorțiți de aceeași căldură și voluptate. Alteori rătăceam, mînă în mînă și parcă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

singuri pe lume, printre brazii parfumați, pe potecile care urcau, descoperind fericiți o ramură mai grațioasă, sau un fir de iarbă mai verde, în timp ce privirea ne aluneca pe perspectivele multiple care se desfăceau și se reconstruiau, după fiecare cotitură, mereu în forme noi și supranaturale. Iar alteori, de pe o bancă făcută parcă anume pentru noi, urmăream zugrăvelile bisericuței. Se înșirau, adunați din toate unghiurile lumii, sfinții toți, asemănători oarecum după o așa de îndelungată băgare de seamă să fie de aceeași opinie, ușor înțepeniți, dar îmbrăcați bogat, divers, și culorile îmbrăcămintei lor scînteiau la soare. Întregul sobor, înaintea îmbrățișerii noastre...

În cerdac, ne petreceam serile mai ales. Mi-aduc aminte bine de o seară. Un eveniment excepțional (o minunată eclipsă de lună) a făcut să mi se întipărească mai exact acea noapte, să mi se pară mai deosebită decît celelalte, cu toate că, în definitiv, nu diferea prea mult, să capete relief anumite vorbe sau gesturi, care au fost spuse de atîtea ori și înainte și după, cu puține modificări doar, unele fără nici o legătură cu transformările lunii (de altfel, uneori reții mici amintiri, fără să știi ce legături interioare au avut cu tine, ca să fie atît de exact reținute, cînd atît de vag poți reface o scenă importantă).

În cerdac, apropiați, Irina fremătînd pe umărul meu. Îi atîrna, pe după gît, un fular verde dungat cu negru, cu ciucuri lungi. Fericită, cu lacrimi de fericire, și printre lacrimi privea conturul mereu mai îngust al lunii și jocul umbrelor. Își povestea, ușurel, dragostea întreagă și definitivă, transformările ei prodigioase de cînd m-a cunoscut, vibrațiile care i-au cuprins ființa mai înainte uscată, deliciile și dezastrele fatale care se înlănțuie necontenit.

Eu mă jucam cu ciucurii fularului. Pentru fiecare mărturisire a Irinei, apucam cîte un ciucure, numărîndu-i în același timp. Și cum tăcuse înainte de a fi terminat cu jocul meu, i-am pus o întrebare ca s-o fac să continue: „Și dacă aș pleca?“ „Aș muri!“

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Reţin după atîţia ani: erau douăzeci şi şapte de ciucuri! Insensibilitate? Nu. O simplă întîmplare, un capriciu al memoriei de a reţine un lucru neînsemnat. Şi luna se făcea tot mai mică. La lumina ei tremurătoare, Irina îşi pierdea consistenţa, devenea imaterială, dragostea ei se revărsa impalpabilă şi vibrătoare. Cînd m-am dezmorţit, luna, iarăşi întreagă, lumina frunzişurile.

După ce a plecat cu altul, n-am crezut că acele clipe ar fi fost mai puţin sincere decît le-am trăit. Am ştiut că atunci, în cerdac, tot aşa de definitivă îi fusese dorinţa ei de dragoste şi de moarte. Numai am aflat că scena avusese, cu tot freamătul real al Irinei, un mic rău, necunoscut de nici unul din noi, care avea să se amplifice şi să devină cataclism (ca un punct imperceptibil stricat pe un fruct admirabil, care va face însă să putrezească tot fructul). Scena dintre noi fusese, oarecum, artificială, căci fusese jucată de personaje mediocre, care reuşiseră să vibreze intens pentru o clipă, dar această vibraţie nu putuse fi susţinută îndelung. După o completă beţie amoroasă, alte gusturi, alte preocupări, şi în memorie numai o schemă de ceea ce a fost, ca şi cum ţi-ai aminti de un monument frumos, dar fără nici o legătură cu tine, şi nu de o emoţie făcînd parte integrantă din fiinţa ta.

Irina, plecată, locuia în acelaşi oraş cu mine. Totuşi, ani de zile n-am văzut-o niciodată. La colţul de stradă atît de familiar, unde ne întîlneam zilnic, la cofetăria preferată, la sala de expoziţie unde era totdeauna, de cîte ori se schimbau tablourile, la cinematograful de cartier, la grădina cu fiecare floare cunoscută: Irina niciodată. Într-un timp atît de lung, într-un oraş cu limite precise (şi ca să te întîlneşti cu cineva nici Parisul nu este prea mare), nici o ocazie care să mi-o scoată în cale. Oricît părea de ciudat nu mai aveam nici o veste despre ea, nu mai întîlneam pe nici una din cunoştinţele ei. Dispăruse Irina cu toată lumea ei, cum ar dispărea un oraş întreg sub lava unui vulcan.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Nu știam dacă este fericită sau nu, dacă accepta ușor noua viață sau are nostalgii după trecut, nu puteam prevedea evoluția ei în afară de mine. Nu cunoșteam pe cel cu care plecase ca să știu în ce fel trebuise să se prefacă, și apoi, chiar dacă l-aș fi cunoscut, tot n-aș fi putut fi concludent. Și dacă la început — luni de zile — aveam o tresărire, părîndu-mi-se că Irina a apărut la un colț de stradă, cu timpul m-am deprins cu gîndul că această apariție ar fi imposibilă. Irina devenea imaterială, prilej de reverie răspîndită peste tot locul, și totuși nicăieri consistentă. Nimfă străvezie care dansează în preajma lacului trandafiriu, dar care, îndată ce te dezmorțești și te uiți cu atenție, plutește, devine transparentă, se topește pe ape.

Uneori, uitîndu-mă după o siluetă de femeie subțire, sau la vreun profil apropiat, abia vizibil în întunericul vreunui cinematograf, voiam să mă conving că ar fi Irina. Mă lăsam în voia emoției, tresăream, evocam vreun crîmpei din viața noastră trecută, și mai ales voiam să reconstituiesc din cea mai neînsemnată mișcare a capului, a mîinii, a piciorului, tot ce se întîmpla cu ea. Voiam să-mi amețesc conștiința care îmi arăta clar că nu se poate ajunge la nici o concluzie în felul acesta. Încercam mai ales să uit ceea ce știam precis : că de îndată ce m-aș fi apropiat, aș fi văzut confuzia și Irina ar fi dispărut, lăsînd în locul ei o străină.

Într-un ziar deschis întîmplător : Irina a murit. Și între despărțirea noastră și moartea ei, în atîția ani doar o singură veste, o singură clipă în care am putut bănui ce se petrece cu dînsa. O nouă eclipsă de lună, tot așa de excepțională ca și aceea la care asistasem împreună din cerdacul casei de țară. Pe cerul complet senin, luna se micșora vrăjind lumea cu lumina ei tremurătoare și, sub vrajă, mi-o închipuiam pe Irina tulburată de amintirea dragostei ei prime, și prin spațiu, prin lumea care ne despărțea iremediabil, simțeam parcă gîndul ei ațintit spre mine, lovindu-mă. Astfel,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

amîndoi în același oraș, în apropiere cu oameni cunoscuți care s-ar fi grăbit să facă pe intermediarii, cu posibilități de informație oricînd la îndemînă, ca să pot ști puțin din ceea ce se petrece cu Irina (și fără certitudine), a trebuit să utilizez o eclipsă de lună! Fenomen grandios, suport al măruntelor mele neliniști.

M-a torturat prima ei noapte cu celălalt. Și desigur, dintre noi trei, eu, care n-am fost acolo, știu cel mai bine, clipă cu clipă, ce s-a petrecut. Ei erau înlănțuiți de emoții diferite, prea stîngaci ca să se observe; eu, de la distanță, cu imaginația mea lucrînd frenetic, reconstituiam.

Aș putea spune și vorbele dintre ei. Au avut o seară minunată și au profitat de lumina lunii diafană strecurîndu-se printre perdele ca să nu vadă destul pentru a le fi rușine, ca să vadă destul spre a putea manevra, și în sfîrșit, ca să se transforme o serie de preparative scabroase (și mai scabroase, căci stîngăcia și ocazia rară îi făcea să le detaileze), în poezie. Iată-i: el sfios, emoționat, făcîndu-i noi declarații și înșirînd planuri de viitor; ea, cu o ureche ascultînd și cu cealaltă distrată de vaietul lăuntric. La ea situația e mai complicată din pricina rolului dublu (sau din pricină că nu pare complicat decît ceea ce te interesează. Dacă faci ușor silueta avarului de peste drum, ești incapabil să ajungi la concluzii asupra iubitei tale. Nu poți crea decît oameni îndepărtați de tine căci numai atunci admiți psihologia lor bine definită, singurul lucru ce-i poate face viabili. Cu îndoieli nu poți crea nimic.).

Cînd au rămas singuri, după ce familia binevoitoare a închis ușa după ei, n-au mai știut ce să facă. Apoi unul a reflectat, ca să spună ceva: „E așa de frumos afară! Să deschidem fereastra!" Irina s-a sprijinit de pervaz, și vîntul îi bătea ușurel fața și părul.

„Ce minunat e!" Privea și el, rămas puțin mai în urmă, dar tot apropiindu-se. Mai tîrziu s-a rezemat

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ușor de umărul ei. „Și mai frumos ar fi cu lumina stinsă!“ Ea a șoptit: „Dacă zici!“ El s-a depărtat, a întors butonul electric, apoi și-a reluat locul. Voia să înceapă vorba, dar tot amîna stîngaci.

A început un ceas să bată miezul nopții, și el s-a decis brusc, o dată cu ultima bătaie:

„Irina...“

Ea nu-l întrerupse, nu încercă să tulbure atmosfera, acceptă litania.

„Irina, voi încerca să te fac fericită. Bănuiesc zbuciumul din sufletul tău. Detaliile nu mă interesează și nu ți le voi cere niciodată. Nu-ți voi face nici un reproș, nici nu voi încerca să mă accepți cu de-a sila, și nici măcar nu-ți pretind să-l alungi din mintea ta pe celălalt, căci nici n-ar fi posibil. Să lăsăm timpul să treacă. Tu nu ești vinovată, ești victima fatalității. Eu voi încerca să te fac fericită...“

Irina e în voia frămîntărilor diferite. E fericită, căci vede ce ușor se aranjează lucrurile. Cuvîntul „fatalitate“ o impresionează. Are remușcări, dar clar n-ar putea explica pentru care motiv. Vorbele „nu te voi obliga să-l alungi din minte“ îi atenuează parcă vina față de mine. Și își promite, în timp ce brațul lui o ține și mai strîns, din depărtare să vegheze asupra mea. Și el observă că pe fața ei curg lacrimi. Îi e milă, și vocea lui se face mai caldă și mai puțin stîngace. Își apropie capul de capul ei, cu un gest de frate. Ea îi strînge o clipă mîna cu recunoștință. Ceasul bate două. El observă prevenitor: „S-a făcut răcoare, să închid fereastra“. Și după ce o închide, constată că lumina lunii a invadat camera.

„E așa de frumos...“

„Nu e mai bine să nu mai aprindem?“

„Dacă zici“.

Acum urmează toate peripețiile dezbrăcatului, scenă lungă, cu îndelungi întreruperi, jumătăți de vorbe, întîrzieri la vreun nasture. El nu cunoaște încă îmbrăcămintea Irinei, dar eu o cunosc perfect. Știu ce fel de cămașă are, cum își scoate bluza, cum își desface

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ciorapii. Astfel, obișnuiește, cînd se culcă, să-și pună ciorapii în pantofi. Desigur ea la fel va face și în seara aceasta, cu toate clipele tulburate prin care trece. În pat, cînd el o va căuta, ea va spune hotărît: „Nu!" Și el va renunța, ca un om care înțelege. Ea se va preface obosită, ca să fie lăsată în pace. Comedie, căci din moment ce e aici, înseamnă că va accepta totul. Adorm tîrziu, pe pleoape cu razele lunii, care le-a îmbrăcat camera cu fantome cenușii, apariții plutitoare. Și dimineața vor deschide ochii pe realitate: aerul nu va mai fi așa de proaspăt, așternutul mototolit, hainele și lenjurile aruncate pe scaune, florile din glastră ofilite. Și Irina va observa cum călcîiul ei gol atinge glezna lui... Va avea senzația de aspru, dar nu-și va schimba poziția...

Și mai departe... Această istorie, invenție mai torturantă decît cea mai atroce realitate, nici pentru mine însumi nu e certă. De cîte ori reiau povestirea, am alte închipuiri, văd alte detalii, aud alte vorbe.

Dar de fiecare dată mă chinui, ca și cum n-aș avea nici o bănuială asupra creației mele. Scaunele din camera lor au mereu alte plușuri... Masa e ovală, dreptunghiulară și pătrată. Tablourile au mereu alte înfățișări. În cadre, se zbate marea, se întunecă munții, sau rîde perpetuu Gioconda. Istorie de o mie de ori închipuită în alt fel și de o mie de ori părînd adevărată, pentru temperamentul meu, care n-am crezut niciodată în nimic, în nici o abstracție și nici măcar în ceva concret, și nu m-aș fi mirat dacă sculîndu-mă aș fi găsit în fața casei altă stradă, mobilele să se miște și pereții să danseze.

Și groaza ca vreunul din apropiere, fidel pînă atunci, să-ți spună brusc: „Știi, m-am săturat, plec... pentru totdeauna". Cuvinte pe care niciodată nu le-am înțeles, pentru că eu nu m-am putut despărți pentru totdeauna, fără complicații și ezitări, nici măcar de un obiect umil.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Şi apoi îi va place... Actul care, mai presus de scrupulele tale, te împacă, te apropie, accepţi. Chiar de nu va mărturisi-o; Irinei îi va place şi mai mult ca odinioară. Cu mine — amant — îmbrăţişările erau întrerupte, chinuite, nesigure, frenetice dar scurte.

Puteau fi pe gustul unui om neliniştit, capricios, dar nu a unei fiinţe sănătoase. Să ai un lucru aşa de bun la dispoziţie! Ce chilipir! Părînd pentru Irina ceva fantastic, o sursă de inepuizabile beţii, căci ea îşi aminteşte aşteptările îndelungi pentru împlinirea lui, dorinţele ascuţite prin somn, cînd căutîndu-mă nu mă găsea lîngă dînsa; sau plecarea mea bruscă, iar ea ar fi vrut să mai rămîie, goală, caldă, mîngîioasă... Şi acum atît de confortabil! Pînă ce obişnuinţa îi va da o siguranţă, o linişte, şi convingerea că totul era destul de neînsemnat. Şi gîndindu-se la mine, şi amintindu-şi de vechile ei freamăte, va poetiza şi va face diferenţa între dragoste şi viaţa conjugală.

Mici pretexte de visare, de mîndrie de a fi avut un trecut mai puţin prozaic ca viaţa actuală, de cuvinte bune, ca astfel să i se pară că a fost totuşi întrucîtva, fidelă. Aşa cum am visat-o astă-noapte: parcă eu eram altul, şi aceluia i-a spus tainic: „Să-ţi mărturisesc, dar să nu spui la nimeni. Am suferit mult la început, dar la urmă m-am deprins!“

O! Nopţile acelea grozave, şi, mai ales, noaptea lor primă! Cînd, cu toate că singur în odaie, învîrtindu-mă neobosit împrejurul mesei, aruncat din perete în perete ca de rachete, asistam la sindrofia lor, clipă cu clipă! Toate invenţiile cele mai uimitoare, fotografia de la mii de kilometri sau telefonul cel mai perfect, nu vor izbuti să dea un rezultat aşa de subtil, aşa de detaliat, ca mecanismul minţii mele chinuite! Alături de mine, patul dezordonat, cărţile preferate, deschise din cînd în cînd inutil, căci nu înţelegeam nimic, cadavre, căci pentru mine viaţa lor se stinsese, în faţa cărora zadarnic pui întrebări şi ceri sfaturi; gramofonul cu plăcile, toate cvatorurile lui Beethoven,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— fără sens, căci de încercam să pun o placă, melodia atît de scumpă şi cunoscută devenea insuportabilă ; liniște cumplită, ca şi cum universul întreg s-ar fi oprit în loc, ca şi cum vorba omenească n-ar exista pe lume şi mă speriam de cel mai mic zgomot al meu. Şi tot alături de mine, tot aşa de aproape, substituindu-se realităţii, dar nu complet ca să mă facă să uit singurătatea acelei realităţi, altă cameră, gătită şi bine curăţită, cu un vas cu flori şi cu o cutie cu bomboane, toate făcute să ascundă aspectul pe care-l dă ligheanul conjugal, cu patul amplu, unde, de sub plapuma de mătase, ies alături, piciorul subţire şi piciorul masiv ; şi peste tot, cu dărnicie luna magnifică aruncînd buchete de lumină.

Şi ieri, neaşteptat, într-un ziar, sub o cruce neagră, în mijlocul unui lung şirag de „îndureraţi", Irina. De fapt, era scris „Irena", după vechiul ei obicei de a se iscăli. Totdeauna îi arătam că este stupidă această iscălitură, amestec caraghios de franţuzesc şi romînesc. Trebuia Irina, sau, în cel mai rău caz, Irène. Găsea că am dreptate, dar era prea leneşă ca să-şi schimbe obiceiul. Şi după cum se vede, şi-a păstrat la fel iscălitura şi în lipsa mea, fie dintr-o nemărturisită dragoste pentru cerlurile noastre amicale, fie din dorinţa de a-mi face împotriva gusturilor mele, şi astfel a-şi demonstra completa eliberare, fie din nebăgare de seamă. Rudele, fără nici o reflexie, i-au trimis acum la ziar numele obişnuit. Desigur, se petrec cu ea acum lucruri obişnuite la astfel de ocazii. Burgheză deplină. Irina nu poate renunţa la nici un detaliu al ritualului.

Popii cu toate cîntecele lor, draperiile negre, colivele, colacii, aşezarea în biserică în sicriul descoperit, aşa precum se cade. Ce mult ne băteam joc odinioară de toate formele caraghioase, plasate în clipe veritabil tragice, cînd romantici, pe sub teii înfloriţi, ne plimbam ţinîndu-ne de mînă. M-a aprobat cu atita febrilitate, şi acum pare exact ca toată lumea. Nu e de vină ?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dar la nuntă s-a comportat altminteri ? S-a lipsit, cu toată tragedia ei, de beteală şi voaluri, de cavaleri de onoare şi de felicitări, de admirarea cadourilor, de biserica plină de invitaţi, cu „Isaia dănţuieşte", cu buchetele de flori, cu beteala şi cu bomboanele argintii aruncate din amvon ? Imi făceam eu iluzii, crezînd în nişte aprobări care nu însemnau nimic, ci numai mărturiseau că Irina era fericită în apropierea mea ? De fapt, ea nu tindea să devină decît „une sainte et douce femme".

Şi astfel şi nunta şi înmormîntarea, care se fac o singură dată, nu trebuiesc escamotate !

Ce oroare ! Ea, moartă, şi eu fac astfel de observaţii înciudate ! Imi voi lua însă apărarea : pentru mine Irina a murit în clipa cînd m-a înşelat. Era ruptă orice posibilitate de a continua dragostea cu grijile şi deliciile ei de fiecare clipă, de a ne scrie şi chiar de a ne vedea, sau de a avea vreo veste cît de vagă unul de altul. A regreta moartea Irinei este pentru mine a regreta moartea unui poet din alt secol, ale cărui versuri mă obsedează zilnic. Căci putrezirea Irinei, la care nu asist decît de la distanţă, nu poate să-mi furnizeze decît noi detalii pe decorul reveriilor mele. De altfel, moartea Irinei o să mă obsedeze totdeauna, căci va fi un veşnic motiv de melancolie în care se complace temperamentul meu.

De mine, personaj perpetuu tragic, va profita memoria Irinei mai mult decît de ceilalţi mai apropiaţi de dînsa, care vor ţipa la început cum eu n-aş fi în stare, dar care se vor consola complet (căci aducerile aminte viitoare vor fi convenţionale şi mai ales la aniversări). E drept că de n-ar fi pretextul Irinei, melancolia mea s-ar folosi de un fapt mai umil, de o pasăre moartă, de cîteva frunze galbene, sau de un stîlp de telegraf strîmb !

Cînd te gîndeşti că acum Irina a dispărut pentru eternitate, că puţinul timp cît mai rămîne construită, suportă exhibiţii (sicriu, dric, groapă) pe care, vie,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nu le-ar suporta pentru nimic în lume, şi totuşi, dacă ar scăpa ca prin minune de moarte, ar reflecta o dată cu ai ei: „Vai, ce noroc!“ Şi apoi ar reîncepe gîndurile neînsemnate, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat!

Mă frămîntă o mulţime de gînduri în legătură cu Irina, amestecate, de diferită importanţă, şi nu valoarea lor, ci numai îmbulzeala lor îmi probează că nu sînt gol sufleteşte. Cele mai multe dintre aceste gînduri sînt neînsemnate, artificiale, lipsite de pietate. Ea moartă, şi eu gîndesc: cu ce rochie va fi îmbrăcată? Va fi coafată pentru solemnitate? Va fi fardată ca să nu pară prea galbenă?

Să mă duc şi eu la biserică? Ar fi o dovadă de pietate sau de înfruntare? Voi fi primit cu neplăcere, sau, dimpotrivă, cu simpatie? In orice caz, cu toate lacrimile şi văicărelile, voi fi observat. Ce ar trebui să fac? Prezenţa mea s-ar putea discuta în două feluri perfect deosebite:

„Nu trebuia să vie, căci ştia că prezenţa lui era o dovadă a trecutului dubios al Irinei, şi moartă trebuia scutită de orice apropiere tulbure. De suferea, putea plînge acasă la el.“

Sau:

„Orice ar fi făcut, el trebuia, la o ocazie atît de gravă, s-o ierte, şi să vie s-o vadă pentru ultima oară.“

Cei de părerea ultimă sînt acei care regretă mai ales spectacolul duios, ca la cinema. Dar aceştia spun un adevăr, chiar dacă nu se gîndesc profund la el: trebuie s-o văd pentru ultima oară! Am poate datoria aceasta, dar am sigur dreptul acesta!

N-am dreptul acesta? Irina a fost fericită cu mine! Măcar un timp, fericită cum numai în dragoste o femeie poate fi! Am mărturie toate scrisorile ei, dezlînate, nelogice, dar care lasă să se întrezărească dorinţa să mă vadă mai iute. Mi-amintesc de atîtea scene dintre noi, în care era ameţită de fericire, cîrpă în voia gusturilor mele. Şi ochii recunoscători, şi tot

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

corpul care tresărea apropiat... Am mîngîiat-o, i-am spus toate părerile mele, şi, desigur, multă vreme după ce m-a părăsit a continuat să-mi urmeze gusturile. Toată tinereţea ei se leagă de mine. Prima dragoste, primele lacrimi, nelinişti şi împliniri. Surpriza descoperirii simţurilor.

In orice caz, toţi reflectează acum, înfiorătoare reflexie, indiferent dacă au toată simpatia pentru celălalt şi toată ciuda sau indiferenţa pentru mine:

„Dacă ar fi rămas cu Sandu, poate că n-ar fi murit!" Acest „poate" care circulă fluid în jurul cadavrului! Rudele Irinei au apropiat-o de celălalt, burghez cuminte, ce îi oferea o viaţă mai lungă şi mai sigură, şi totuşi, cu mine, romanticul, boemul, personaj incert, poate că Irina n-ar fi murit! Rudele au remuşcări că au pricinuit dezastrul chiar fără voie, dar nu-l pot îndepărta pe acest „poate" care le dă mirajul unei Irine încă în viaţă. In durerea lor, se sprijină de el, inutil, după cum inutil te sprijini, pe marea imensă, de un fir de paie, ca să nu te îneci.

S-o văd pentru ultima oară! N-am văzut-o de atîta vreme, dar aş recunoaşte-o imediat. Fiecare bucăţică. Ochii, pe care de atîtea ori i-am sărutat, părul prin care de atîtea ori mi-am trecut mîna (poate că are acum şi cîteva fire albe?), obrazul, care se apropia de al meu, gura caldă. Brusc i-aş reface perfect întreaga fiinţă, pe care de la distanţă o văd cam aburită. Aş vedea-o întreagă, aşa de cunoscută odinioară, cînd goală se încălzea lîngă mine, cu toate că acum e acoperită de pînză şi flori. Poate, pentru o clipă măcar, văzînd-o, n-aş pricepe-o înţepenită, aş avea halucinaţia celeilalte, mîinile s-ar mişca, ochii m-ar privi, gura ar începe să vorbească. Căci orice ar fi posibil, cum a fost în stare să mă iubească, să mă înşele, să moară. Să mă duc s-o văd... La miezul nopţii... Atunci va fi puţină lume, mă voi putea simţi mai singur, gîndul meu la dînsa va putea fi mai con-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

sistent, căci nu va fi distrat de nici unul din artificiile zilei.

Ce intrare impresionantă voi face! Ce baladă nemţească. Ce suflu va trece printre cei doi sau trei care veghează! Singur, desfăcîndu-mă din noapte, după ce am fost atîta vreme nevăzut, întunecat, apropiindu-mă şovăielnic de căpătîiul Irinei. Fiecare gest va căpăta o importanţă istorică. Mi-ar trebui şi o pelerină neagră care să mă învăluie aproape complet, şi în lungul faldurilor să se zbată lumina firavă a lumînărilor. Faţa să-mi fie umbrită şi să nu fiu recunoscut îndată. Cu o mînă să-mi ţin coiful şi cu alta sabia vitează. Donna Clara! Donna Clara! Caraghios!

Cum, Irina? Se poate să nu ştii nimic despre Isolda? Cea mai celebră dintre îndrăgostite? Era sortită să fie soţia bunului rege Mark, dar băuse cu Tristan din paharul dragostei eterne. Au murit odată în cîntecul mării pe ţărmurile Bretaniei. Caraghios! Irina moartă, şi eu îmi permit fantasme! Mă complac chiar în această stare artificială. Dar micile socoteli ale rudelor Irinei nu sînt tot aşa de artificiale? Satisfacţia de a o îngropa după toate obiceiurile. Incîntarea dacă totul s-a desfăşurat în ordine. De altfel, oricît ne-am zbate, orice gînduri am avea, în faţa morţii toţi cei vii sînt artificiali. Şi cînd te-am sărutat pentru prima oară, mi-ai spus din adîncurile sufletului tău: „Te iubesc pentru totdeauna!" Am rîs şi am început să-ţi explic ce ridicol e acest „pentru totdeauna"! Poţi fi sigur de clipă, dar nu poţi sconta viitorul. Cum poţi să ştii dinainte toate transformările care se vor petrece cu noi?

De atunci am explicat mereu, fără oboseală, orice gest spontan, orice promisiune prea mare. Eu sînt acela care te-am deprins cu evoluţiile tale trădătoare de mai tîrziu, şi chiar le-am grăbit căci ţi-am sugerat scuze şi gusturi. Orgoliul meu stupid, care mă împiedică să savurez clipa prin detalierea ei, care mă obligă să descopăr structura fiecărei fraze muzicale sau vers, să notez reminiscenţele, banalităţile, sau

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

armonia facilă și care a descompus pornirile tale de îndrăgostită.

Intr-o zi, ca să variem, am pornit spre munte. O excursie de o zi. Printre case pînă la o pădurice. Ne-am lăfăit pe frunzele grămezi, la umbra brazilor parfumați, sub ciripitul păsărilor.

Febrili, apoi obosiți. Spre seară, am pornit-o agale înapoi, spre tren, peste cîmp. Prin iarbă deasă, și înaltă, și apoi, brusc, într-un lan de margarete. Din toate părțile legănate pe tulpina subțire, cu privirile lor gălbui, curioase, înconjurate de genele albe, lungi. Ființe așa de vii, de palpitînde, parcă un stol de vrăbii. Curgînd împrejurul nostru fără întrerupere, cu șopot, rîu imaculat tremurînd pe pietricelele de argint, purtînd în el reflexele soarelui galben. Flori înalte, de te puteai ascunde. Un copil ar fi dispărut. Vibram amîndoi. O aud : „Ce fericită sînt !" Nemișcată, sub noaptea care ne învăluia. Apoi Irina a început să culeagă margarete, smulgea deodată buchete, încercînd să ia cu dînsa, pentru cîteva zile, extazul care o cutremurase. Margaretele înalte în amîndouă brațele întinse, sprijinite de umeri, de obraz, de păr. Florile îi intrau în urechi, în ochi, în gură, și cînd mergea lăsa în urma ei o dîră de petale.

Așa a ajuns la gara mică. Acoperită cu flori, grădină. De la ferestrele vagoanelor, călătorii o priveau amuzați și prietenoși.

Pe măsură ce ne apropiam de obișnuitul București, se veștejea impresia florilor, cu toate că ele erau încă proaspete.

Și acum la înmormîntare, am trimis un buchet de margarete. Cu ce planuri ? Ca să reconstitui o scenă din trecut ? Cu niște flori fără viață, cumpărate după tocmeală, la un colț de stradă, să acopăr (pe cît vor permite celelalte flori mai pretențioase, depuse de cei cu drepturi) nu pe Irina, iubita mea, ci pe un chip de lut care imită înfățișarea Irinei destul de bine, dar rece și indiferent...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Atîtea zbuciumne și diverse intenții s-au rezolvat într-un somn agitat. Am visat-o pe Irina. Parcă mă dusesem la cimitir ; încă o plecare de a mea în timpul somnului, după cum închipuisem atîtea plecări, treaz fiind. O noapte identică cu aceea pe care o lăsasem cînd am adormit, cu stele mari atîrnate pe pînza albastră nesfîrșită, și la un colț un candelabru : luna. Mormintele dormeau, la rînd ca la cazarmă. Copacii legănau umbre. M-am furișat cu spaimă, și-mi auzeam pașii. Și deodată s-a ridicat în fața mea mormîntul Irinei. Am rămas înțepenit.

Și atunci a început transfigurația. Împrejurul meu totul a început să se miște. Cimitirul era un cazan în fierbere, și mormintele erau clocotele. Și pe neașteptate, mormîntul Irinei se transformă într-o caleașcă. Caleașcă după vechea modă boierească, largă, cu arhitectura grațioasă. Și între perne, răzimată de spătarul oval, așa de mult, că părea aproape răsturnată, cu fața spre cer, scăldată de lumina lunii : Irina.

La crucea lungită, folosită ca oiște, se înhămase greieri enormi, colorați, care chiuiau și agitau zurgălăi, gata să pornească. Stelele luminau drumul. Copacii plesneau ca niște bice.

Am întrebat-o, tocmai cu aceste cuvinte, cu nespusă durere de a pierde înc-o dată pe iubita mea :

„Incotro, Cocuțo ?...“

Irina m-a privit cu o uitătură profundă dar care simțeam că nu mai are nici o legătură cu mine, căci gîndul ei și plecase, iar ființa ei mai rămăsese numai din cauza unei întîrzieri întîmplătoare. Și în același timp și-a fluturat mîna. La fel arătase și la fel făcuse și atunci cînd se despărțise de mine pentru ultima oară, înainte de a se duce definitiv la celălalt. Și mi-a răspuns încet, cu liniști lungi între cuvinte :

„La lună... și mai departe...“

Apoi mirajul a dispărut...

Irina îndrăgostită, înlănțuită febril de mine... Apoi trădătoare... Și acum țeapănă, desfrămîndu-se pe fie-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

care clipă, și poate pricepînd, cu logica ei de odinioară șubredă, adevăruri eterne pe care zadarnic se silesc cei mai înțelepți să le rezolve. Irina întreită și totuși una... Din cele trei înfățișări diferite, legănate toate de razele lunii, cum să construiesc o singură ființă?...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

CONVERSAȚII CU O MOARTĂ

Și astăzi, 22 septembrie 1934, ora șase seara, dată mai importantă pentru mine ca data începutului războiului mondial, am ajuns la cimitir.

Mi s-a spus: pe prima alee, apoi în colțul din stînga. S-o căutăm. Domnul căpitan V. Ionescu... Domnul locotenent Patriciu... Domnul general Berariu. Printre ofițeri. Mereu aceeași și după moarte.

In ultimul an înainte de despărțirea noastră, cînd s-a dus în provincie, toată ziua și-o petrecea cu ofițerii. Pe strada principală, la deal și la vale, discutînd despre nimicurile tîrgului. Sublocotenentul Stroia, blond și cu cotlete, tip de imbecil, era „foarte drăguț" și „dansa elegant"... Sublocotenentul Radu era amuzant, iar locotenentul Crainic avusese o deznădejde și de asta atrăgea simpatie. Și cu toții erau foarte buni. In definitiv, cît de departe o fi mers prietenia ta cu dînșii? Și acum, la fel, în același mediu. Dar acum ai avansat în grad, nu mai ești studenta umilă și boemă pe care am cunoscut-o odinioară. Stai la sindrofie, ca o cucoană veritabilă, cu grade superioare...

N-o găsesc. In fața fiecărui mormînt nou încremenesc, ezit să mă uit la nume, reincep căutarea. Poate mormîntul cu o cruce neagră, sau acel cu o cruce mică

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

de lemn. Imi împrăştii puţin din emoţia pe care trebuie s-o am în faţa mormîntului Irinei, pe o sută de alte morminte indiferente (dacă se poate spune că un mort poate fi indiferent). Aici trebuie să fie, în colţul acesta, şi n-o găsesc.

Poate la un pas de mine... Irina !... Răspunde ! Trebuie să-mi faci un semn. Am fost dragostea ta, nu se poate să rămîi fără de nici o tresărire şi să mă simt aici, cu tine alături, ca între străini. Am crezut în toate fantomele, am stat de vorbă, perfect convins că nu mă sugestionez, cu morţii, m-am căţărat pe razele lunii, şi am călătorit printre stele. Şi pe fiecare om, oricît de solid ar fi fost clădit, şi oricît de convins ar fi emis teorii, l-am privit ca pe o apariţie ciudată care se poate destrăma în orice clipă. Şi acum, în preajma ta, să nu primesc nici un semn !... Am avut atîtea intuiţii, că ghiceam totul de la distanţă, şi acum n-am de loc intuiţia locului unde eşti. Irina, aceasta e ultima pedeapsă pe care mi-o dăruieşti. Mă simt umilit ca şi cum, vie, te-aş fi salutat, şi nu mi-ai fi răspuns la salut !

Un om a trecut pe lîngă mine şi mi-a oprit monologul, întrebîndu-mă ce caut. Mi-a fost ruşine de el ca să ezit, şi i-am spus. Mi-a arătat mormîntul, cu un monument de-abia terminat pe care n-a fost scris încă numele. Va să zică aici ! Faţă în faţă ! Un moment aşa de important, pe care-l aştept de atîta timp, de cînd a murit, sau şi mai de mult, de cînd m-a părăsit, pe care l-am aminat mereu cu spaime, şi totuşi, acum nu plîng, nu-mi sfărîm capul de zid, nu mă prăbuşesc. Aici iubita mea, cu care am tresărit cinci ani de zile, în înlănţuirea cea mai frenetică, şi eu reuşesc să mă ţin pe picioare, şi nu-mi pierd de loc controlul asupra mea. Nu îndrăznesc să mă apropii de tot, cum nu îndrăzneşti să te apropii de un lucru al altuia. Mi-aş face iluzia că sînt un amant venit pe fereastră, în timp ce soţul nu ştie nimic, dar pentru asta ar trebui consimţămîntul femeii. Ce dureros ! Moartea ei e tot ce mai puteam aştepta, ca Irina să

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

fie iarăşi mai apropiată de mine... Sau la aceeaşi distanţă de toţi... Să-mi rămînă fidelă (un hoit!), şi să nu mă mai chinuie gelozia. Niciodată nu m-am mai gîndit la o scenă de dragoste dintre noi, la o posesie, şi la toate tremurările ei, căci ştiam că gîndul acesta trebuie să aducă după el neapărat şi închipuirea exactă a infidelităţilor ei, care nu au fost odată, ca să te deprinzi cu ele, ci continuau, şi dacă nu venea moartea, trebuiau să continue, torturîndu-mă toată viaţa. Şi acum mă complac în aceste gînduri, şi înlănţuind o femeie în întuneric, în spasm, mă mint că ar fi Irina. Ceea ce poate purta o mie de nume. De pildă: sacrilegiu!

Ceea ce demonstrează şi incapacitatea mea de a pune limite precise între real şi fantomatic. De cînd ne-am despărţit, m-am deprins aşa de mult să am convenţii cu ea prin spaţiu, s-o închipui, în acelaşi timp, lîngă mine şi departe, că moartea ei, la care n-am asistat, nu i-a putut schimba mult aspectul. Oricîte surprize aş fi imaginat, eram aşa de convins că nu pot s-o mai întîlnesc, în orice caz s-o mai strîng în braţe (singura realitate care mă interesa), încît am considerat-o întotdeauna moartă. Sau poate invers, cum n-am asistat la găteala ei ultimă, la punerea în sicriu şi în mormînt, nu pot crede că în faţa mea, dacă aş scormoni pămîntul, mi-aş găsi iubita (în ce fel?), şi de asta mă menţin încă atît de calm. Aş fi incomparabil mai impresionat dacă m-aş duce la Mînăstirea Humor, unde timp de trei săptămîni am făcut menaj într-o cameră ţărănească, apropiaţi pe toate potecile şi pe sub toţi pomii, care îmi vor reveni, cînd îi voi vedea, cu aceeaşi intensitate. Numai dacă, gîndindu-mă mult la Humor, nu-mi voi trăi dinainte toate surprizele, şi mă voi găsi şi acolo tot aşa de stăpîn pe mine, ca şi aici. Păcatul lucidităţii ce te face să întrevezi dinainte toate posibilităţile celor ce se vor întîmpla cu tine, prezentă în momentele cele mai grave, care-ţi risipeşte orice spontaneitate sufletească. Astfel nu mai ai emoţii intense decît în mo-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mente rare, cînd eşti surprins pe neaşteptate, şi pentru vreun motiv mult mai umil (căci motivele însemnate nu le-ai uitat şi le-ai frămîntat tot timpul în creier), descoperirea de pildă, a unei cărţi poştale cu cîteva rînduri neînsemnate, la care nu te mai gîndiseşi, sau a unei cofetării proaste unde ai mîncat împreună prăjituri colorate.

Dar în mormîntul din faţa mea, nu pot recunoaşte de loc pe Irina.

Nici măcar numele ei nu e scris pe zid, şi-mi dau seama de importanţa literelor, căci împreună constituie un nume cunoscut cum reprezintă persoana, şi cum puţin din esenţa persoanei se revarsă pe ele. De altfel, mormîntul nu i se potriveşte, mormînt grav, mare, oficial, cu monument important la căpătîi, cu florile aranjate după un plan geometric, ca la rondurile din grădinile publice. Ceea ce nu se potriveşte cu Irina pe care am ştiut-o, dar s-o fi potrivind cu ceea ce a devenit Irina în lipsa mea.

Omul de serviciu îmi vorbeşte de ea ca de o persoană în toată firea, o „doamnă" de care nu poţi vorbi decît cu seriozitate, fără înduioşarea graţioasă pe care ai avea-o pentru un adolescent. Cum să pricep ceva, cînd acest mormînt grav aparţine copilitei făcînd mereu scene amuzante, cărora aşa de des le lipsea orice logică, şi admitea orice improvizaţii în trecerea zilei... Copilita care, grăbită să vie la întîlnire, îşi îmbrăca hainele la întîmplare, şi am ţinut-o în braţe, mică, dulce, alipită, tremurătoare, înlănţuindu-mă frenetic, şi, cu ochii închişi, întinzîndu-şi gura.

Ţi-au făcut mormînt după toate obiceiurile (după cum odinioară te-au grijit să ai mîncare bună şi haine călduroase iarna), s-a cheltuit cît trebuia, s-au pus flori ce se schimbă imediat ce încep să se veştejească, ţi-au făcut toate slujbele şi toate vizitele de rigoare. Şi or să facă la fel un an, doi, trei... Dar peste cinci ani ? Şi peste zece ? Şi peste o sută ? Peste o sută de ani nimeni nu va mai şti de existenţa celor

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pentru care m-ai trădat, şi poate vreun îndrăgostit, citindu-mi lamentaţiile şi recunoscînd unele chinuri, se va opri la mormîntul tău şi va depune o floare! Din pricina mea numai! A aceluia pe care l-ai alungat, ai făcut tot posibilul ca să ţi-l înstrăinezi şi nici măcar să-l mai vezi uneori, şi care acum a venit la tine pe furiş ca să nu-l vadă nimeni, se uită cu îngrijorare spre poarta cimitirului ca să nu fie surprins, şi dacă ar vedea pe cineva apropiindu-se, ar fugi ca un hoţ!

Ce noutăţi să-ţi mai dau? (Cu toate că, vai! nu eu îţi pot da, poate, noutăţile ce te-ar interesa mai mult.) Că la concerte, programul este aproape identic. La teatru, numai piese neînsemnate. („Toalete sînt?" mă întrebi.) Iarna se apropie, şi toate străzile au fost invadate de frunze galbene, pe care le împrăştie vîntul, în timp ce copacii îşi îndreaptă spre cer ramurile goale. Şi peste tot, în cocioabe şi în palate, cu aceeaşi frenezie, posesia se înfăptuieşte!

Am mereu jena de a mă simţi prea calm. Apelez la toate aducerile aminte impresionante, ca să mă simt mai vibrant. Insist asupra a tot ceea ce am pierdut ca, prin mine însumi, să pot pricepe mai bine.

Repet de o sută de ori gîndul că, în definitiv, în faţa mea, e înmormîntată, o dată cu Irina, tinereţea mea! Aici, concentrat între cîţiva metri pătraţi, tot timpul meu dintre douăzeci şi douăzeci şi cinci ani, tot ce a fost în legătură cu dragostea, şi la vîrsta aceea dragostea joacă un rol capital. E greu de reprezentat abstractul prin concret, căci e greu de închipuit că ceea ce se desfăşoară în faţă, să aibă vreo legătură cu mine. Poate pentru că mormîntul a fost plătit de altul.

Va să zică, tu moartă, şi eu continui să trăiesc! Şi acum cîţiva ani, eram amîndoi unul lîngă altul îmbrăţişaţi, vorbindu-ne fără încetare despre subiecte

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

care ni se păreau esențiale. Cu toate că, în definitiv, nu am fi vrut să știm decît un singur lucru (singurul important pentru toți, în momentul cînd se contopesc din dragoste, dar cu toții îl escamotăm, îl înlocuim cu alte curiozități puerile) : *care din cei doi va muri mai întîi?* Nu se poate, în clipa unei posesii, în care amîndoi își dăruiesc toată ființa, în cea mai puternică clipă de fericire, să nu plutească această întrebare primordială.

Mărturisesc că începusem să mă deprind cu absența ta, și o întîmplare mi te-a readus iarăși alături. Am mers pînă la Suceava, unde fusesem odinioară în drum spre Humor. Mi-am reamintit, dar fără prea mare jale, de străzile pe unde am trecut împreună, de bisericile vechi pe care le-am examinat cu atîta entuziasm ; m-am urcat la Cetate și am privit, ca și odinioară, dar acum singur, perspectiva pe Suceava, pînă la Prut. Nu s-a petrecut cu mine nimic excepțional. Dimpotrivă, mă miram de entuziasmul vechi pentru bisericile reparate de nemți, așa de prost, așa de strident, cu acoperișul anost, și chiar cu poza lui Franz-Iosef la Mirăuți. Dar la urmă de tot, la Sf. Dumitru a lui Petru Rareș, o emoție neașteptată m-a invadat : lîngă ușa de intrare e pisania deasupra căreia se află — întîmplare excepțională pentru arta românească — cîteva motive italienești. Capul de zimbru e înconjurat de o coroană de frunze susținută de o parte și de alta de doi îngeri mititei, grațioși, goi, rotofei. M-am extaziat mult timp cu Irina în fața acestor detalii de sculptură, după cum m-am emoționat în fața multor lucruri. Dar acum, în fața îngerașilor (de ce tocmai aici ?) am fost cuprins de o suferință ascuțită, care, cu toate că au trecut mai multe luni de atunci, nu mă părăsește (dar cu intermitențe) chiar dacă ia mereu noi forme, și în fața lor am avut intuiția (și nu o reconstituire intelectuală) culorii feței ei, sunetului vocii, căldurii corpului, vieții pe care o degaja. Și de atunci un gînd nou s-a oprit în creier, care mă urmărește, chiar dacă logic s-ar putea

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

să nu am dreptate. Scapi de obsesia unei ființe vii. (O revezi mai bătrînă, sau îmbrăcată fără gust, o auzi și-ți aduci aminte toate banalitățile pe care le spunea, îi vorbești, sau chiar o săruți și o posezi din nou, și te convingi că chinurile fuseseră exagerate.) *Dar cum poți scăpa de obsesia unei moarte?*

Și nu capăt nici o explicație, ca să-mi opresc întrebările. Poate că dacă aș ști tot ce s-a petrecut cu Irina m-aș calma. Dar sînt o mie de detalii pe care sînt avid să le știu, și la care mormîntul de alături e mut... Chiar vie, Irina nu mi-ar fi răspuns, sau n-aș fi putut fi sigur că răspunsul e adevărat, oricît de abil aș fi făcut întrebarea. În definitiv, Irina a fost o fată simplă; puteam, în voie, să-i produc orice fel de emoție aș fi voit, puteam s-o examinez timp îndelungat, și ea să nu simtă nimic. Și totuși, la atîtea întrebări n-aș putea să răspund.

Închipuiește-ți, cineva mi-a spus cu siguranță că în ultima vreme, cînd ne vedeam rar și ne răceam zilnic, tu mai aveai un amant! Poate chiar pe unul din ofițerii cu care-ți treceai timpul și despre care, văzîndu-l mediocru, aveam naivitatea să nu presupun nimic periculos și să consider exactă scuza ta: „E așa de bun!" Ce-o fi adevărat din toate acestea, Irina, așa de simplă, și totuși atît de misterioasă... Amantul tău era, suprem ridicol, un elev de clasa a VII-a liceală! Cînd am aflat aceasta, am fost cuprins de noi gelozii. Și de deznădejdea de a fi fost odinioară mințit atît de caraghios. Și ce mă doboară: *cred că e adevărat!* Reconstituiesc acum o mulțime de fapte neînsemnate, și la un loc îmi pot înfățișa minciuna ta. Acum liceanul a devenit un june căruia îi lipsește orice aspect de Don Juan. Oricîtă bunăvoință ai avea. Asta s-a întîmplat la urmă, în orașul tău de provincie.

Pînă atunci ai fost tot timpul lîngă mine, erai îndrăgostită.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

S-a despărțit plîngînd ca o nebună. Apoi, cu toate că ne revedeam săptămînal, simțeam că-mi aparține tot mai puțin, mereu avea multe întîmplări de povestit de viața de acolo, o serie de oameni deveniseră importanți. Prieteni noi, și cînd i-am văzut, mi-au părut cu toții dubioși, dar Irina îi suporta, căci avea spaima să nu rămînă singură.

O dată am găsit-o cu o prietenă, Mariana. Cînd am cunoscut-o, mi s-a părut o persoană cam neînsemnată, cam vulgară, însă fără scandal, poate că tristă, dar mi s-a povestit de cineva în care contam, că era apatică fără profunzime.

Mariana era amatoare de conversații nesfîrșite, despre lucruri minime, de plimbări cu ofițeri. Irina o numea „o excelentă camaradă", și ce laudă poate fi aceasta, cînd îți petreci camaraderia cu niște oameni mediocri? Probabil că era metresa unuia din ei. Un cunoscut mi-a povestit o scenă: un locotenent era la o masă de joc, iar Mariana mereu îl chema, pînă ce el, excedat, i-a spus: „Dar mai lasă-mă în pace, că m-ai plictisit!" Și ea a ascultat cuminte, așteptînd pînă ce a vrut el să se scoale. Mariana a explicat probabil Irinei că sublocotenentul X are ochi frumoși, sublocotenentul Y dansează admirabil, iar sublocotenentul Z este extrem de viril (ceea ce mai apoi Irina mi-a transmis, ca și cum ar fi fost observațiile ei, dar alături de mine și degajat, parcă faptul nu avea nici o importanță pentru ea).

Tot Mariana o fi învățat-o despre cerințele femeii, voluptățile subtile, și într-o bună zi o fi amuzat-o ideea că un băiat de liceu e emoționat cînd o vede, și aleargă cu bicicleta să-i facă mici servicii. La stadiul acesta am asistat și eu. Am vizitat-o pe atunci, și mi l-a arătat cu vorbele amuzante: „Închipuiește-ți, piciul se agită după mine!" N-am dat importanță vorbelor, cu toate că acum mi se pare ridicolă reflecția ei. Cum îi va fi trecut prin cap să observe așa ceva! Apoi va fi glumit cu el, povestind, glumind, scena Marianei... Și apoi se va fi gîndit cu senzualitate la

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

prospețimea unui băiat de liceu. O fi ajuns la concluzia că în definitiv „nu contează" ! Și cînd se va fi ivit prilejul, iar elevul va fi fost mai întreprinzător, se va fi dat lui. Îi va fi plăcut, și posesiile au intrat mai pe urmă în obicei. Elevul va fi început să vorbească mai serios, și nu poți răspunde decît serios, unui om căruia te dai. Se va fi scuzat față de ea : „E elev de liceu, dar e foarte matur !" cu toate că totul rămînea o simplă aventură.

Și apoi, ca să-i explice junelui că nu era fecioară (îndată după posesie, întrebarea o pune imediat bărbatul, ca să arate că e gelos, cu toate că, mai ales în cazul acesta, era precis că nu putea fi altfel, și ca să aibă posibilitatea să reînceapă conversația pe teme scabroase, și să atîțe noi senzualități). Și atunci Irina i-a vorbit despre mine, cum sînt de vină de tot dezastrul ei sufletesc. Asta ca o scuză pentru gestul ei, căci burgheză, avea remușcări de ce făcuse, chiar dacă continua să stea goală lîngă celălalt, în timp ce celălalt o strîngea și o mîngîia, fără voie căci discuția avea pretenția să fie sufletească, dar de fapt din pricina senzualității noi ce se deștepta în fața femeii în lacrimi. I-o fi vorbit despre mine, și pentru că am fost dragostea ei de ani de zile (a plîns de atîtea ori înaintea celei mai mici despărțiri) și a suferit văzînd că eu rămîn atît de incert, se va fi chinuit pe toate clapele interioare văzînd că eu sînt oricînd gata să mă degajez de dragostea ei, și cu vîrsta, cînd a devenit mai conștientă că în orice caz nu mă voi însura cu ea, poate cu o scuză, dar și cu deznădejde pentru viața trecută, la celălalt în brațe, va fi plîns fără nici o prefăcătorie.

Dar asta a fost numai la început. Mai pe urmă totul a intrat în obicei. S-a dat lui pe toate canapelele și pe podea, în toate chipurile, n-a mai avut nici o jenă să-și ascundă goliciunea și să-și ia toate precauțiile, s-a zbătut, a tremurat fără de nici o rușine. Și-a dat drumul firii (și i-a plăcut chiar să arate că are tem-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

perament ca să-şi măgulească partenerul) a lăsat să se vadă dorinţa care o cutremura, cînd corpul gol se apropia de ea. Şi apoi, cînd e singură, reflectează, sau poate spune chiar Marianei, cu un ton amuzant, căci îi e ruşine să spună adevărul că împerecherea cu un băiat de liceu poate fi luată în serios, dar de fapt cu o imensă bucurie de a fi fost satisfăcută în tot corpul : „Aşa de mic, şi de acum straşnic bărbat!"

Irina ! Te urăsc, parcă n-ai fi murit ! Aş vrea să te pedepsesc ca să mă răzbun, şi sînt disperat că n-aş putea face altfel, decît strivind cîteva flori de pe mormînt ! Ceea ce ţie ţi-e egal, iar eu aş vrea să te pedepsesc în carnea care m-a înşelat !

Pămîntul e ridicat, parcă i-a luat forma corpului. Este uluitor gîndul că dacă aş scormoni, aş da peste tine, oricît de puţin ar fi rămas din tine. Ce bicisnici sîntem ! Pe vremuri, un om, pentru dragostea lui, pleca în cruciadă, şi eu n-am măcar curajul să rup o floare de pe mormînt !

Atîtea flori, nimic din esenţa făpturii tale n-o fi ajuns pînă la ele ? Oricît aş cerceta petalele, n-o să găsesc nimic care să te reamintească ? În mirosul lor, nimic din mirosul corpului tău atît de cunoscut ? Pămînt mult, şi la fund tu, care te transformi în pămînt !... De ce pe oameni nu-i îngroapă goi, şi se pune între ei şi ţărînă, hainele caraghioase, semn al tuturor convenţiilor celor vii, care n-au ce căuta în pregătirea pentru eternitate ?

Dacă ai trăi, m-aş răzbuna cum nimeni nu s-a priceput încă să se răzbune. Dar mai pe urmă... Mai întîi, fără vorbe, te-aş strînge, şi nicicînd n-ar fi o împreunare mai fierbinte. Te-aş fărîma poate, şi ai ţipa de durere şi de voluptate !...

A început să ploaie. Tot mai tare. Hainele îmi sînt umede, pe pantofi se strîng stropi de noroi. Simt apa cum cade pe capul aplecat, şi intră sub guler. Şi sînt atent, secundă cu secundă, cu o imensă bucurie, — ultima consolare de neputincios în faţa neantului, —

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cum o picătură se prelinge pe după urechea dreaptă, pe obraz, încet ; am teroarea că se va opri şi se va usca, apoi porneşte din nou, tîrînd după ea o senzaţie de rece, ajunge pe gură unde stă mai mult, se măreşte parcă, şi cade — îi aud zgomotul cu toată ploaia dimprejur — acolo, apăsat, drept pe mijlocul mormîntului...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

CU IRINA LA GURA HUMORULUI

Visam în alt fel să refac vechea mea aventură de la Gura Humorului. Amînam o călătorie acolo, tocmai pentru că nu mă simțeam destul de degajat de noi preocupări, și n-aș fi vrut să escamotez un loc unde am avut mari emoții, prin necazuri străine, sau, dimpotrivă, pentru că mi-era frică să nu mă descopăr în același peisaj, același om. Erau clipe în care mă obseda atît de puternic Gura Humorului, că îmi veneau lacrimi în ochi. Nu se putea ca o realitate să mă impresioneze mai puțin decît o amintire. Dar călătoria la Gura Humorului s-a făcut neprevăzut și s-a întrerupt o amînare pe care o trăiam de atîta vreme, fără de nici o socoteală. Eram în orășelul F. Vecinul meu, dentistul Ionel (Jean Sosmer, dar m-a rugat să-i spun Ionel) mi-a propus:

— Mîine este sărbătoare la Gura Humorului. Vrei să mergi cu mine?

Atmosfera pură pe care nădăjduiam s-o găsesc s-a alterat chiar din F., încercînd amîndoi să tîrguim locuri într-un automobil. Ne postasem la mijlocul orașului, în fața unei cafenele. În preajmă, o mulțime de oameni serviabili.

— Irichem, ai două locuri pînă la Gura Humorului?

— Să vedem. Mai veniți mîine dimineață.

— De nu vrei, iau trăsură!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— Luați trăsură...

— Leibu, două locuri pînă la Gura Humorului ?

A doua zi, pe drum. Ionel la fiecare moment cerceta *șoseaua*. La Gura Humorului, lume multă. Acesta e orașul Gura Humorului ! Ce stradă mare, pe care nu trecusem niciodată ! și ce circulație ! Căutam să deslușesc, printre case, vechile imagini. Ionel insista să mă opresc în fața fiecărei prăvălii, ca să privesc vitrina.

— Ce lucruri frumoase sînt aici ! exclamă.

Pălării, ghete, stofe, nasturi.

— Cît costă ?

Am priceput secretul. Ionel a fost nevoit să-și lase nevasta acasă, și, ca s-o împace, cumpără mătase pentru un capot.

— Mergem la ștrand, căci ce poți vedea altceva ?

N-am încă îndrăzneala să-i mărturisesc lui Ionel că vreau să-l părăsesc și să mă duc pînă la mînăstire, ca să văd locuri cunoscute mai de mult.

— Fii atent ! Ce damă bine !

O doamnă grasă, într-o pijama de baie, roșie. Lume multă se odihnește sub copaci. Moldova curge cu grație. Un pod subțire peste ea, spre pădure. Un anunț la începutul podului : „20 de lei pentru acei care trec podul mai tîrziu de ora 8 seara".

— Pentru amorezi. Cel puțin să plătească !

Muzica militară încîntă. Se dansează. Ionel cunoaște pe toți :

— Reichmann, ce faci ?

Și către mine :

— E un coleg.

Dentistului Ionel i se spune „domnul doctor". Copiii de țăran trec cu zmeură. Goldștein, Geldbeutel, Hartmann. Se vorbește numai nemțește. În sfîrșit luăm loc pe o bancă. Sînt așezat lîngă Ionel, dar invers. Eu cu fața spre Moldova, și el cu fața spre muzica militară.

— Așteaptă-mă, Ionel. Vin imediat !

Ionel vrea să meargă cu mine, dar dispar fără să țin seama de imprecațiile lui și de supărarea cu care mă va primi la urmă. Opt kilometri de mers pe jos, în

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

plus întorsul, și o oră ca să rămîn acolo. Cît timp îmi va trebui ?

Mă întreb ce mai reţin eu din imaginea Irinei. Cu toate că Irina mă obsedează încă aproape zilnic. N-a existat nici o uitare. Nu mă mai doare, n-aș vrea să repet ceea ce s-a întîmplat, de mult o judec cu mai puţină severitate, semn că povestea aceasta mi-a devenit indiferentă, dar gîndul mereu se întoarce la dînsa și oricît ar fi acel gînd de rece, de stăpîn pe sine prin reluarea lui, pricep că nu m-am schimbat mult de atunci, că trăiesc încă (oricîte aventuri aș mai fi avut) în acea epocă. Și cînd fac cercetări asupra mea și vreau să mă cunosc, mă consider acel de atunci, fie că acel de acum este prea aproape ca să fie bine individualizat și să fie judecat, sau că noile întîmplări sentimentale m-au durut mai puţin, n-au fost în mare parte decît o repetare a istoriei vechi (pentru că n-am putut eu pricepe altceva). Sau că temperamentul meu e dispus să brodeze asupra trecutului, și trecutul acela, cu prima lui experienţă sentimentală, mă interesează încă, deoarece experienţele mele sentimentale nu s-au risipit. Numai tîrziu, cînd voi fi bătrîn, mă voi gîndi la jocuri din copilărie, la ceea ce s-a întîmplat înainte de apariţia ei.

Astfel retrăiesc mici scene cu dînsa dezordonat, mici gesturi nesemnificative colorează amintirile, dar mă întreb dacă ceea ce imaginez, pornind de la un fapt adevărat, nu e mai important decît realitatea, fără să corespundă acelei realităţi. Dacă se reconstituie o crimă, ce aproximativă trebuie să fie acea reconstituire. Aș avea oare curajul, punîndu-mi-se la dispoziţie toate elementele, să refac o clipă din viaţa noastră comună, cu toate că mă gîndesc de atîtea ori la acea clipă ?

Știu că într-un anumit colţ al grădinii Ateneului am vorbit cu Irina despre moarte. I-am spus aproximativ : „Cînd te gîndești că unul din noi doi va muri mai

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

întîi!" Dar cum eram așezați fiecare? Și cît au ținut acele preocupări? Prin ce au fost întrerupte? Căci mă interesează cel mai umil detaliu, după cum nu mă importă că au fost voluptăți între noi, ci renunț la toate, ca să reținperfect o singură voluptate. Deoarece a fost atîta vreme o viață intimă între noi, a trebuit să fie și vorbe intime. De ce n-am reținut nici una, oricît de banală mi s-ar fi părut? Sau, chiar reținem, cu mai multă tărie, unele mișcări de împotrivire de ale ei, — rare, fie că îi plăcea apropierea mea și din pudoare, căci o împotrivire tîrzie ar fi fost deplasată, și mai mult ar fi iscat clarificări ale vieții ei, sau din spirit de obișnuință pe care l-a avut totdeauna cu mine, și chiar cu alții, pentru toate faptele.

Iată de ce amintesc de Gura Humorului. Acolo, pe acolo, am stat trei săptămîni cu Irina, într-un început de menaj. Pot acum povesti exact ceea ce s-a petrecut atunci. Irina, învățată de mine, a găsit o minciună pentru acasă ca să ne întîlnim numai noi. Am scris, la întîmplare, la mici oficialități prin localitățile pe unde fusesem să întrebăm unde putem să locuim. Am primit răspuns de la fata preotului de la Mînăstirea Humor — o biserică celebră pentru arta ei bizantină — la opt kilometri de la Gura Humorului, care ne arăta cu entuziasm cum am putea locui lîngă mînăstire, încîntată să aibă și ea cîteva ocazii de distracție într-un sat atît de mic.

De la Humor, unde stam, făceam mai pe urmă drumul pe jos pînă la Gura Humorului, — oraș care ni se părea, din pricina comparației, foarte important de multe ori. Cunoșteam fiecare casă, fiecare arbore, atît pe cît ne puteam uita la un peisaj monoton, peste care se prăbușea lumina soarelui.

Totuși, în excursia mea pe care o încercam după zece ani, surpriza mea a fost mai mare decît mă așteptam: uitasem aproape tot decorul. Drumul pornea dintr-o stradă, cum nu prevăzusem. Am mers multă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vreme printre casele orașului, și eu îmi aduceam aminte că trebuie să ajung repede în cîmp. Am fost convins că o piatră kilometrică îmi împărțea drumul în două (oițele pe care le-am privit cu Irina, strînse de ploaie lîngă stîlpul kilometric!) și acum am găsit semnele kilometrice așezate pe cealaltă parte.

Uneori, recunoșteam cîteva detalii: o casă sau numai o parte din casă (ușa, gardul) un pod, coline. Dar m-am mirat că uitasem un izvor limpede, al cărui murmur mă încîntase desigur și odinioară. Îmi fusese atît de familiar drumul acesta, mă gîndisem de atîtea ori la el, și acum îmi apărea ca ceva abstract, ca o noțiune pe care am învățat-o și n-am trăit-o. Numai numărul kilometrilor, iar eu trăisem la fiecare metru.

Neașteptat, cîte o apariție familiară, și ea nu în întregime precizată. Dacă n-aș fi întîlnit-o într-un loc cunoscut, știut, ci mi s-ar fi arătat dintr-o dată, m-aș fi întrebat: „De unde această imagine?" De mi s-ar fi arătat fotografia lui, aș fi spus: „am văzut pare că așa ceva undeva". Dar n-aș fi putut spune unde, și mi-aș fi închipuit chiar că a fost decorul unui vis.

Aceste descoperiri le-am făcut cu prilejul excursiei ultime. Dinainte n-aș fi bănuit că trebuie să se întîmple așa ceva. Pot, prin asemănare, să conclud că imaginea Irinei este la fel de alterată, cu uitări pentru lucruri importante, și cu aduceri aminte pentru unele fleacuri (se vede că e normal să fie așa). Și gîndul meu se îndreaptă către ceva abstract, oricît vanitatea mă îndeamnă să susțin că măcar atunci, Irina mi-a aparținut cu toată respirația ei.

Pe măsură ce mă apropiam de Mînăstirea Humor, recunoșteam peisajul mai bine. De la o casă, a trebuit odinioară să-mi aduc valiza grea în mînă. Mă simt ridicol pentru stîngăcia de atunci, și de asta poate mi se limpezesc amintirile. Și apoi, se luminează perspectivele bine de tot. Drumul nostru e la dreapta. Ce

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

luminos drum! Intr-o noapte, prin întuneric beznă, Irina a rătăcit pe acest drum ca să-mi caute de mîncare.

Și casa preotului, roză! N-am uitat-o de loc. Și biserica grațioasă. Într-adevăr, biserica foarte grațioasă, n-am exagerat nimic. Și casa noastră, identică, parcă n-ar fi trecut zece ani peste ea. Țărani gătiți: e sărbătoare. Nimeni nu mă recunoaște. Aceștia sînt copii, oricît de bine ar fi clădiți. S-au născut după plecarea noastră. Sau mai mari, s-au zămislit poate în aceeași clipă în care ne îmbrățișam. Așa de mare ar fi fost un copil de al nostru de atunci! Ce mult timp a trecut de cînd am fost pe aici, dacă a fost destul spațiu ca să se facă lucruri atît de importante: un om! Pe terenul gol, pe atunci se juca, sărbătoarea, horă. Acum fiecare se joacă cu mingea: un început de fotbal. Civilizație. Dar e uimitor cum cunosc de bine acest loc. Uite, un țăran bătrîn care povestește, mucalit. Faptele mele de altădată? Căci la țară, fiecare întîmplare durează cît o viață de om, nu evoluează. Și niște țărani mai în vîrstă mă privesc. Parcă mă recunosc. De ce nu m-ar recunoaște, cînd mă cunoșteau atît de bine odinioară? Dar nimeni nu reflectează, văzîndu-mă: „Cîți ani sînt de atunci?"

M-am dus la biserică. Pictat tot exteriorul. Efecte admirabile. Mi-am amintit de scenele pe care le privisem de atîtea ori în amănunt, împreună. Dar căutam ceva și mai important: o spărtură în gard, pe unde ne strecuram odinioară. Omul de serviciu mi-a explicat: s-a schimbat gardul. Chiar s-a mărit și curtea bisericii. Sînt mulți ani de atunci, nouă ani. Și părintele, fata studentă? Părintele trăiește, dar nu mai stă aici. Fata e măritată în Ardeal. Fata ne primise cu entuziasm la început, dar se temuse să nu ne incomodeze și dispăruse după aceea. Pretexta că are tifos în familie, și trebuie să stea la o parte. Noi ne bucuram că există la îndemînă un atît de bun motiv. Sînt convins că acea fată ar vrea să afle ce s-a mai întîmplat cu noi. Dar va descoperi aceste rînduri?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Casa! Uite balconul de pe care am privit o eclipsă de lună. Și, colo, camera noastră. Camera aceasta o țin minte mai bine. Știu unde era masa, cele două paturi, și ligheanul. Mai exista și un sipet (nu știu unde era instalat. La un moment dat, femeia proprietăreasă ne-a rugat s-o lăsăm ca să umble la sipet. Din cauza aceasta știu că exista și un sipet). Bineînțeles, știu unde erau cîteva lucruri fără să știu exact cum erau ele făcute.

M-am bucurat, alături de Irina, de toate colțurile fiecărui obiect, și acum mă mulțumesc cu „a fost un pat", ca și cum nici o emoție nu se leagă de acel pat. Irina fierbinte, și-i simțeam toată carnea, și aș fi putut să pun mîna unde aș fi vrut. Numai un fior de satisfacție și de acceptare mă aștepta. Știu unde ne spălam. Chiar de la Irina am învățat cum să-mi spăl perfect mîinile. De atunci mi-am spălat mîinile exact ca dînsa, orice s-ar mai fi întîmplat între noi, nu dintr-un obicei nou, ci ca să-mi demonstrez că farmecul vechi nu s-a întrerupt cu desăvîrșire. Atît mi-a rămas din viața noastră comună: un spălat pe mîini!

N-am curajul să-mi caut pe vechii noștri proprietari. Mă sculam dimineața de tot și ieșeam în cerdac, în aerul proaspăt. Irina rămînea să doarmă. Trecea numai, după plecarea mea, în patul cu așternutul aerisit, căci toată noaptea dormise strînsă de mine, alipită, amestecîndu-ne căldura. După cîteva ore, mă întorceam și o trezeam.

Mi-aduc aminte de o zi: am reintrat în cameră sănătos, încîntat de vioiciunea care intrase în mine. Am găsit-o caldă, amorțită, deșteptîndu-se cu greu. Mi-a fost nespus de dor de dînsa, ca și cum n-aș fi avut-o la îndemînă oricînd. Mi-am aruncat hainele. Lîngă ea. Unul fierbinte și altul rece. Dragostea noastră. Voluptatea ei coborînd pe treptele dintre vis și realitate. Am trăit eu această poveste?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Şi acum refac drumul, mereu mai ruşinat de greşelile pe care le-am făcut, şi mai încrezător în viaţa mea viitoare. Irina a murit demult, acum probabil nu mai există din ea decît oasele, şi eu de carnea ei sînt încă avid. La mormîntul ei sînt mai puţin impresionat decît la Gura Humorului, unde s-a petrecut menajul nostru. Poate pentru că mormîntul ei e în acelaşi oraş cu mine, pot să ajung la el cu un tramvai, în timp ce aici trebuie să vin special. Ea moartă se amestecă printr-o mie de ocupaţii pe care trebuie să le suport, chiar printre alte aventuri sentimentale, în timp ce casa de la Humor este păstrată numai pentru dînsa. Prima vizită de la mormînt a fost atît de chinuită, iar dacă aş avea ocazie să fac dese vizite la Humor, m-aş deprinde cu locurile. Căci am mai fost la mormîntul Irinei. Dar acum, fără emoţia de prima dată, — aproape oficial. Am făcut ceea ce mi s-a părut obligator. Am pus flori, căci aşa se face. Invidiam acel repaus — chiar al unor oase — în timp ce eu mă simţeam la fel de neliniştit, venit la cimitir numai să mai rup din timp, căci n-aveam ce face în ziua aceea. Dar mai ales ea moartă, este în afară de mine, nu-mi aparţine. N-am văzut-o bolnavă, n-am putut asista la înmormîntare, nu eu îngrijesc de florile care cresc pe resturile ei. Pe cînd la Humor, îmi apare Irina aşa cum a fost ea a mea, fără amestecul nimănui între noi.

Şi am povestit escapada de la Gura Humorului, nu în toate amănuntele, căci mai sînt multe bucurii pe care le păstrez numai pentru mine, o cutie cu obiecte neînsemnate din care n-aş putea să arunc totuşi nici unul. Dar acum nu m-am sfiit să spun un nume propriu (pe care l-am contrafăcut, cînd am mai făcut aluzie la această întîmplare). Poate pentru că a trecut atîta vreme, că nu mai găsesc nici un motiv ca să transform adevărul. Sau pentru că ultima mea călătorie la Humor, pe care am făcut-o după îndelungi ezitări, nu poate să fie escamotată. Sau, mai cu seamă

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pentru a reconstitui trecutul şi a face pe Irina, — acea fiinţă pe care o simt atît de în afara mea, cu toate că odinioară ni s-au amestecat plăcerile şi ocupaţiile, — încă să respire...

La întoarcere m-a întrerupt Ionel din drum:

— S-a putut să lipseşti atîta! Turbam! Dar unde ai fost? Mergem la masă. Dar stai, mai întîi să-l văd pe Leizer.

Seara am fost la cinematograf, un film insuportabil, sentimental. M-am plictisit imediat, dar n-am avut curajul să părăsesc sala. Ionel savura, şi nu voiam să-i mărturisesc că nu sînt de aceeaşi părere cu el. Mi-ar fi cerut să explic ce nu-mi place, şi n-aş fi fost în stare.

— Şi mîine, iar clienţii! se plînge simpaticul dentist...

Noaptea, cu automobilul, înapoi spre orăşelul nostru...

Voi mai reveni pe aici vreodată?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

CERNICA

Și după ce am stat ani de zile la București, fără să știu decît foarte vag de existența Cernicăi, și nimic de seminarul monahal de acolo, m-am pomenit, — pentru cît timp? — profesor mînăstiresc și familiar cu fiecare pom și piatră care vor face parte din ființa mea întotdeauna, oricît aș vrea să mă eliberez. În zilele cînd îmi am programul, aștept cu tovarășii mei, amărîți, automobilul la Obor, cumpărăm ziarele pe care le vom citi în recreații, pînă la cea mai umilă reclamă, ziare cumpărate de la un țărănuș cu surîsul pe buze și cu picioarele goale înghețate de frig și în sfîrșit seniorul Simion, șoferul, conducînd mașina cu artă, sosește și ne încarcă. Protestăm împotriva vreunui dascăl întîrziat, îl certăm numai pe jumătate, amical ne acoperim cu pături, ne strîngem bine unul lîngă altul și o pornim încet, făcînd cei doisprezece kilometri în trei sferturi de oră, căci drumurile sînt rele, la sfat s-au adunat toate gropile, ne împiedică la mers sutele de căruțe ale lăptăreselor, sau carele cu fîn imens care nu țin niciodată dreapta. Iar Simion, molipsit de la noi de veleități pedagogice, face morală delicvenților pe îndelete, uneori în termeni care ar trebui să darnie zidurile mînăstirii.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

În cale, evenimente: calea ferată, bodega Ioaniţescu, podul, spitalul Pantelimon, cîrciuma care, după părerea prea cuviosului Firmilian, are ţuica cea mai bună, gardul lui Alăman, fortul. Gardul lui Alăman e mai ales important: durează un kilometru, şi cînd ninge, sprijină ninsoarea şi înfundă drumul, silindu-ne să facem un ocol de cîţiva kilometri pe cîmp. De aceea Simion e supărat pe Alăman, ni-l descrie ca pe un om fioros, şi cum Simion e rus şi deci bolşevic, iar în cazul unei revoluţii va fi probabil mare dregător, promite, ca prim gest de eliberare, să dea foc gardului. Simion a făcut războiul pe frontul rusesc, şi într-o zi, în una din conversaţiile noastre imbecile, pe care le întreţinem ca să mai rupem din timp, ne-a spus că a ajuns pînă la Irkutsk. Vorba aceasta mi-a redeşteptat toate nostalgiile, şi dorul de ducă, şi revolta că trăim într-un timp de mizerie, care te leagă de pămînt, ca pe un pom, şi am cerut detalii despre oraşul care avea prestigiul depărtării. Dar nu mi-a spus decît: „Pe acolo pîinea e mai scumpă ca aici!"

Dar nu totdeauna soseşte automobilul ca să ne ia.

Cîteodată vine brecul, un fel de dric cu pînze albe (pentru copii), rupte, şi străbătute de vînt în voie, tras de două iepe sirepe, şi după noi alergînd doi mînji; tot echipajul dăruit de părintele Iunian, din averea seminarului Constanţa, acum desfiinţat. În zilele brecului, clănţănim de frig, ne îndesăm unul în altul cît putem, şi uneori facem cîte un spirit asupra tragediei vieţii. Pînă ce, nemaiputînd răbda, părintele Firmilian şi junele Cioran se dau jos ca să se dezmorţească şi aleargă după noi, laolaltă cu mînjii. Apoi iar ne strîngem cu toţii în brec, rămînînd ca unul din noi, mai isteţ, să scoată nasul din pătură, să vadă pe unde am mai ajuns şi să ne anunţe, ceea ce totdeauna e spre deprimarea noastră, căci cu ochii acoperiţi sîntem mai optimişti.

Şi, în sfîrşit, înveşmîntată în alb, într-o tăcere mormîntală, cu chiliile împrejurul bisericii, cu zidurile arse în preajma grădinilor de zarzavat, cu ciorile pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

acoperişuri şi cu elevii-călugări aşteptîndu-ne înşiraţi pe cerdacul lung, sfînta Mînăstire Cernica. Traversăm curtea zgribuliţi, pe lîngă pom. Va şti cineva să descrie importanţa acestui pom singuratic din faţa bisericii, în viaţa noastră necăjită ? Asistăm la toate păsările care se strecoară printre ramurile lui. Şi toamna la căderea frunzelor uscate. In orice moment l-ai privi, picură frunzele, iar seara, mătură elevii covorul rotund şi galben.

Pomul e mereu mai despodobit, îi vezi zilnic transformarea, constaţi pe el trecerea timpului, pînă ce-l găseşti, ca acum, gol, cu degetele răsfirate, înspăimîntate, spre cer.

Şi, în sfîrşit, în cancelarie, unde soba face un miros îngrozitor, şi primul gest al nostru — îngheţaţii — e să deschidem fereastra. Apoi timpul se scurge identic de-a lungul celor cinci ore de clasă cu recreaţiile care le întretaie. Repetăm aceleaşi glume, scîncim aceleaşi vaiete, interpretăm aceleaşi veşti politice şi anunţăm grozăvii cunoscute : desfiinţarea şcolii, terminarea lemnelor, şi mai ales scăderea lefii. Leafa, acest scop împrejurul căruia se strîng toate aspiraţiile, în fiecare lună mai nepunctuală, mai periclitată, mai redusă.

Am impresia că am mînţit în tot ce am scris pînă acum.

M-am plîns de moartea Irinei, de trădarea ei, sau de atîtea chinuri fără sens. Totul este o minciună. Nu există decît o obsesie veritabilă : o leafă umilă pe care o întinzi ca pe un gumilastic, ezitînd cu teroare de cîte ori trebuie să cheltuieşti cît de puţin din ea. Şi invidiezi, — o ruşine ! — pe oricine cîştigă cinci sute de lei mai mult ca tine ! Căci acum cînd eşti bolnav, trebuie să faci coadă la spital, şi cînd, o dată pe an te duci să-ţi vezi o rudă în provincie, iei clasa a treia şi totuşi îţi distrugi tot bugetul.

In aşteptare, orele de clasă trec, şi viaţa o dată cu ele. De pe pereţi surîde patriarhul, familia regală şi domnul Iorga, „preşedinte al Consiliului de Miniştri".

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Fotografiile, instrumentele de fizică (nici unul întreg, domnul Popovăț le îndreaptă însă cu răbdare), și multe cărți, au fost aduse de la seminarul din Constanța unde am fost și eu profesor cu șase ani înainte. Am recunoscut (nu m-am mai gîndit la ea de atunci) o călimară, la fel cu capacul desprins, și am plîns înaintea ei. Un om plîngînd în fața unei călimări! Spectacol caraghios! Dar motivul era important: înmuiasem de atîtea ori tocul ca să scriu în registru subiectul unei ore inutile!

Iată tovarășii mei de mizerie: Al. N. Mălin, mereu ocupat cu soba, veritabilă vestală; părintele Hrisant, inepuizabil în calambururi, căci e imposibil să spui cuvîntul *sadea* fără să-ți riposteze *saltea*, și așa la infinit; părintele Firmilian, dascălul de botanică ce-și prepară materialul didactic: niște fasole; domnul Godeanu, primamorez visînd scări de mătasă; părintele Costea cu surîsul pe buze încercînd un cîntec bisericesc; părintele Dimoftache (dascăl de muzică profană) preparînd aria *toreadorului;* și Tache Soroceanu, marele nostru artist, a cărui expoziție de nuduri de o grație desăvîrșită a avut atîta succes, imaginînd acum sfinte neprihănite. Iar eu la franceză? Afară de verbe? Am renunțat de mult la îndrăgostitele lui Racine sau la vulpile viclene ale lui La Fontaine. Acum, fără încetare, Bossuet! L-am învățat cu toții pe de rost.

Și în timp ce explic cine știe ce regulă care nu mă interesează, sau citesc o bucată pe care o repet de atîția ani, înțepenesc cu ochii pe harta din perete... Sicilia caldă cu portocalii ei... Toată Rusia, unde în fiecare sat vibrează, frămîntînd cerul, cîte o balalaică... Parisul, în lungul Senei, pe unde de atîtea ori m-am plimbat, cu atîtea gînduri... Și Erzerum... Cum o fi Erzerum?... Și India. De ce s-o fi întors Mircea Eliade de acolo?...

— *Qui peut me dire l'imparfait du verbe „tenir"?* [1]

[1] Cine-mi poate spune imperfectul verbului a ține?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

În fața mea, ochi plini de mistere. Și uneori mi se pare că văd adîncuri care mă înspăimîntă! Sărman de mine! Sărman de voi!

În cancelarie găsesc dascălii grămadă, privesc cu toții la ceva important, abia vizibil. Au descoperit o muscă înghețată și, ca s-o readucă la viață, au pus-o pe sobă și acum se uită cu atenție, seriozitate și mîndrie, ca și cum ar fi medici ce asistă la o naștere grea. E ultima filantropie pe care și-o mai pot permite. Dar poate că o fac și ca o distracție, căci la mînăstire nu e nici un mijloc de a schimba atmosfera. Cînd nu e iarnă, ai însă posibilitatea să te plimbi pînă la cimitirul de alături. Într-o zi caldă de primăvară am găsit chiar acolo, în plină lumină, veselie și mișcare. Impresie de plajă: se prăjeau morții la soare!

Părintele Kiril, duiosul secretar, anunță o veste mare: a sosit leafa! Leafa așteptată de atîtea zile! Rîsete, spirite, agitație. Ne îngrămădim. Toți banii ni s-au adus în cîte un leu și doi lei, și avem fiecare cîte un sac sigilat.

Și iarăși, obosiți, fiecare cu sacul lui în față, zgribulind din nou în automobil, pornim spre Obor. Glumim, și ne facem unul pe altul miliardari. Dar de fapt avem cu toții aceeași neliniște. Dacă în sac n-o fi suma exactă? (Cum se întîmplă deseori.) Vom sta ceasuri întregi să facem fișicuri... și apoi vom plăti datoriile... Chiria unicei camere, a mesei modeste. Nu mai rămîne nici o sută de lei ca să-ți cumperi o carte...

Cum o fi Erzerum?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

DÉSIRÉE

Să încerc să evoc pe Désirée, subțire, sprintenă, armonioasă, o veveriță. Cu ochi subțiri, șireți, cu nasul în vînt, cu gura poate cam mare, dar transfigurată de atîtea rîsete, și cu un păr imens castaniu cu nuanțe roșcate, ușor creț, încovoind capul. O numeam uneori și *șoricel*, și nu știu de ce, dar i se potrivea acest nume. Drumurile noastre au rămas tot timpul paralele, și n-am făcut nici o tentativă să le apropiem. Era o prietenie ciudată între noi, căci ne întîlneam din întîmplare, ne înțelegeam admirabil, dar ne despărțeam fără să știm pentru cît timp. Nici nu ne spuneam supărările ca să ne consolăm reciproc, și aflam unul despre celălalt secrete printr-o a treia persoană, cine știe ce indiferent. Dar tot timpul cît ne aflam împreună eram bine dispuși și făceam *haz de necaz*. Personal, nici nu mă interesa dacă vorba noastră o mai preocupa cinci minute după despărțire, și dacă aș fi avut o supărare gravă, nu la Désirée m-aș fi dus să cer ajutor. Dar nu-i purtam nici o supărare, după cum nu te superi dacă pisica pe care o îngrijești în fiecare clipă, și o dezmierzi, se duce și toarce cu aceeași satisfacție în brațele unui nou-venit. Și eu nici măcar nu puteam avea pretenția de proprietate, pe care o ai asupra unei pisici.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Ne-am cunoscut aproape copii, în timpul războiului, într-un orășel din Moldova, la o școală mixtă de preparare a examenelor la sfîrșit de an. Epoca de atunci... Viața pe care o căpătaseră străzile mai înainte și acum pustii, din pricina rușilor. Balalaicile care fremătau melancolii în toate ungherele. Veștile senzaționale de pe front, cînd mortea juca rolul principal, punînd în mișcare pe provincialii odinioară pașnici. Și soldații, care se scurgeau pe stradă, fără sfîrșit, dinspre un orizont spre altul.

Noi, cei tineri de tot, luam parte la această viață anormală, în perpetuă variație, amuzîndu-ne ca la un spectacol. Continuam micile noastre aventuri amoroase, urmăream cele cîteva fete ale tîrgului — acum sosiseră și cu refugiații — le exageram farmecele, ne emoționam, ne lăudam cu succese imaginare. O școală mixtă examina o sursă de tot felul de planuri puerile. Cînd mi-aduc aminte de vreo conversație de atunci, roșesc încă. Dar dacă mă gîndesc la vorbele celor mari și la bîrfeala lor zilnică, ei îmi apar tot atît de naivi. Pe cer aeroplanele se distrau, părînd că sînt făcute mai mult pentru plimbare decît pentru luptă, și dacă trecea, foarte rar, un avion strein, el nu lăsa nici o bombă ca să ne sperie cu adevărat. Pe stradă la anumite ore, toată lumea se plimba, iar la grădina publică se alcătuise o muzică. Intrebuințai, ca să fii la modă, cîteva cuvinte rusești, pe care le prindeai din aer, sau le învățai singur după cîteva dicționare simple și idioate apărute atunci, mai mult chestionare cu traducere alăturată, pentru uzul războiului, din care reții încă: *ești spion?* La școala noastră erau puțini elevi, dar nici de ei nu-mi aduc aminte de toți. Unora le reții pronumele, altora numele. Un oarecare Popescu, îmbrăcat în costum de cercetaș, unul Pleșoianu, care încerca să ne înșele că are tot soiul de succese ascunse. Și Todirel. Don Juanul companiei, ocupat mai ales de îmbrăcăminte, mereu în discuție cu croitorii tîrgului ca să i se puie un nasture în plus. Printre fete, una Lili, amarnică și înspăimîn-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

tîndu-ne cu vocea ei virilă (avea. şi mutră de cîine care vrea să muşte) şi Désirée. Peste toţi, patrona profesoara principală, Tante Mya, mică şi graţioasă, amuzată de spectacolul nostru tînăr, o soră mai mare regretînd că nu îndrăzneşte să se amestece printre noi, căci se simţea mai bine în viaţa noastră improvizată decît în ordinea celor mari.

O sumedenie de fapte mărunte a contribuit ca să mă emoţioneze prezenţa lui Désirée. Tante Mya m-a anunţat înainte de începutul şcoalei : „Aveţi o fată foarte drăguţă printre voi, Désirée..." Numele însuşi avea un farmec căci nu era obişnuit şi îl cunoşteam doar dintr-un roman de Alphonse Daudet. Cu tresăriri în el, anunţînd toate romanţele de care eram avizi la vîrsta aceea. Pleşoianu şi Popescu au fost cuceriţi din primul moment. Chiar şi scepticul Todirel şi-a dat aprobarea. Nu mai ţin minte cum am văzut-o întîi pe Désirée, probabil la şcoală. Avea aspectul ei sprinten, care i-a rămas totdeauna (cel puţin pînă la ultima dată cînd am văzut-o), dar bineînţeles, poate purta haine neînsemnate de copiliţă care nu-şi poate permite toate luxurile, de mică refugiată cu destule necazuri probabil. Îi ţin minte pardesiul pe care-l purta oricînd, şi ghetele lungi, uneori cu picături de noroi de pe străzile oraşelului. Cîteva începuturi de conversaţie, cîteva scene neînsemnate, iată tot ce mai reţin. Şi naivităţile de atunci. Dar nici nu se întîmpla mare lucru, căci eram cu toţii timizi, şi nu diferam decît prin lăudăroşie. De ce n-avem curajul să le transcriem, căci formează structura noastră de la o anumită vîrstă ? Timidităţile de copil, oricare ar fi motivele lor stupide, sînt foarte interesante de urmărit. Nu putem renunţa la nici o parte din noi. Astfel, la un dicteu de franceză, Tante Mya a schimbat caietele între noi ca să le corijăm, şi poate nu cu totul la întîmplare, al meu cu al lui Désirée. Ce impresionat eram în faţa caietului ei ! Nici nu îndrăzneam să-l ating. Fiecare semn avea un înţeles adînc. Şi sensul scrisului ei. Tremurînd lîngă mine, sufletul ei... Ce noroc deosebit îmi

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

aranjase Tante Mya, invidiat de camarazii mei mai tîrziu! Chiar şi Todirel, cel care avea la îndemînă atîtea expediente amoroase, m-a felicitat. Odată, Désirée a rupt în bucăţi foarte mici o hîrtie pe care scrisese şi a pus resturile în locul călimării de la banca ei.

Pleşoianu a stat mai pe urmă jumătate de oră, cu mine, căutînd să reconstituiască hîrtia. Şi cum lucrul a fost imposibil, am avut amîndoi impresia că am pierdut singura posibilitate să aflăm secretele lui Désirée. Sau Todirel, din faţa grădinii publice examinînd casa lui Désirée din vale şi încercînd s-o deseneze. Apoi Todirel a plecat pe bicicletă pe trotuar, spre casa aceea care nu avea un amănunt care să nu freamăte pentru noi, şi Désirée ieşind în veranda din faţă şi privindu-l prin binoclu. Sau cei cîţiva paşi pe care i-am făcut cu Désirée, din întîmplare tocmai lîngă mine, şi, sugrumat de emoţie, n-am avut curajul să spun aproape nimic. Într-o zi, am întrebat-o, după multe ezitări, dacă va veni la o serbare care se pregătea la grădina publică, şi a răspuns Lili de alături un „da!" aşa de îngheţat, încît am pierdut pentru totdeauna îndrăzneala să mai pun noi întrebări.

Nu se puteau pricepe multe din caracterul lui Désirée, dar nici nu puteam fi în stare de aşa ceva la vîrsta aceea. Iar timiditatea mă oprea să fac vreo descoperire. Erau mici zăpăceli în purtarea ei, dar de asta îmi dau seama mai ales acum, analizînd faptele de atunci. Şi apoi, la o copiliţă, se putea găsi trăsături bine definite? Numai o întîmplare nu mi-am putut explica.

Eram mai mulţi invitaţi la Zuzu. Zuzu era simpatia mea „en titre". Micile veleităţi către Désirée nu puteau opri combinaţiile mele sentimentale cu Zuzu. Totul se reducea, desigur, la strîngeri de mînă calde şi la cărţi poştale cu „f.f.mult", dar eram, în fine, ocupat în altă parte şi nu aveau rost încercările cu Désirée, chiar inofensive. La Zuzu am jucat crochet pînă la ora mesei. Şi atunci Zuzu a propus o ultimă partidă, pe care Désirée a primit-o foarte greu, numai după îndelungate

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

stăruințe, pretinzînd că este așteptată la ora fixă. După ce s-a terminat partida, Zuzu a propus una nouă, pe care Désirée, spre surprinderea tuturor, a acceptat-o imediat. Cum să-mi explic această contradicție? Ce ciudată făptură era Désirée!

Spre sfîrșitul școalei noastre, s-a iscat și scandalul. E de mirare cum directorul, domnul Lazăr, om inteligent, i-a dat o așa de mare importanță și l-a alimentat astfel, și e de mirare cum nimeni n-a identificat îndată pe autor. Iată ce a fost. Au apărut între noi mici poezii inofensive, în care se vorbea de elevii școalei; glume aproximative. Ciudat era mai ales că se găseau prin buzunarele noastre, și nimeni nu știa din partea cui vin. Domnișoarele se indignau, domnul Lazăr se înfuria și cînd credeai gluma sfîrșită poeziile reapăreau. Fiecare era bănuit de a fi autor, și întrebat inchizitorial.

Se spunea numele lui Todirel, dar pentru că acesta nega, și se mira și el la fel cu ceilalți, nu aveam certitudini. Și totuși, el era băiat deștept și putea să facă versuri spirituale, și în același timp se ținea tot timpul de glume. Domnul Lazăr făcea caz mare. În definitiv putea să spună simplu: „Vinovatul e acel care raportează, deci oricine găsește o astfel de hîrtie, să o distrugă fără să o mai citească". Dar de fapt la el, mîndria rănită era mai puternică, și se indigna că se poate petrece un mister în preajma lui, făcut de niște copii, și el nu era în stare să-l dezlege. Iar tot acest scandal, cu amănuntele lui, amuza pe autor și-l îmbia să continue. În aceste poezii, bineînțeles, Désirée avea rolul de căpetenie; căpăta un prestigiu nou, cu toate că, din același motiv, avea supărări cu cei de acasă. Reținem cîteva versuri idioate, dar miraculoase pe atunci:

Désirée cea mult dorită
Place nouă tuturor...

Puteam să nu fiu cuprins de emoția generală?

Unde sînt acele timpuri?... Pe cei mai mulți nici nu-i țin minte, și aproape pe toți nu i-am mai văzut de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

atunci. Teribila Lili a murit. Tîrgul e iar pustiu fără ruşii tîrînd după ei toate melancoliile. Zuzu e gospodină la casa ei. Pleşoianu şi Popescu au dispărut nu ştiu unde. Numai Todirel continuă să-şi socotească îndelung hainele pe la micii croitori, şi să facă farse. Don Juan al altor generaţii. Dar imaginaţia mea nu mai reuşeşte să-i găsească nici un prestigiu, biet rege detronat...

Am regăsit-o pe Désirée după mulţi ani, printre studente. Doar cu emoţia revederii, fără nici o altă tresărire. Trecuse timp, mă transformasem. Aveam alte preocupări sentimentale. La început, nu prea aveam ce vorbi împreună. Depănam aceleaşi amintiri fără ecou. Cum Désirée nu cunoştea pe nimeni, îi puteam fi de oarecare folos. Întors de vacanţă în orăşelul de odinioară, povesteam lui Todirel că acum o vedeam foarte des pe Désirée, eram oarecum prieteni, îi vorbeam după plac şi făceam de multe ori plimbări pe străzile Bucureştilor, de cîte ori n-aveam ceva mai bun de făcut. Todirel, rămas în tîrg mereu, şi deci cu aceeaşi mentalitate provincială, mă credea numai pe jumătate, mă socotea desigur un lăudăros. Désirée de care nu se putuse nimeni apropia... Cu Désirée la dispoziţie, era ciudat cum nu mă arătam mai fericit. Nu voi şti de ce nu s-a întîmplat nimic mai însemnat între mine şi Désirée, decît timidităţile de copil. Nu neapărat fapte, dar cel puţin emoţii mai puternice. Nu putem spune că „am copilărit împreună", ca mai tîrziu să explicăm motivul perfectei noastre prietenii, lipsite de orice intenţie sentimentală. Totuşi Désirée era exact *genul meu,* nu se schimbase mult din timpul războiului. La fel de sprintenă, cu mutra de şoricel, şi cu un păr bogat pe cap. Şi cu gust ştia să se îmbrace ! Totdeauna rochiile ei o prindeau de minune, i se potriveau. Cam excentrice, insuportabile pe un alt corp, dar admirabile pentru Désirée. Pălăriile enorme, cu flori primprejur care-i acopereau tot capul ! Ce surpriză pentru ochi, apariţia ei la un colţ de stradă !

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Nici eu nu cred că eram prea diferit de gusturile ei. Dar nu pornea în acelaşi timp nevoia de a ne îndrăgosti, şi întîlnirile ni se întîmplau, tocmai cînd unul dintre noi era ocupat în altă parte. Aşa ne-am întrebuinţat unul pe altul drept confident mai mult, şi nu dintr-un confident poţi face un iubit. Acum Désirée se putea uşor defini, fie că fiind amîndoi mari, trăsăturile noastre se formaseră, fie că, mai calmi, puteam avea o părere mai bună. Era foarte zăpăcită, dar de zăpăceala aceasta rîdeam cu toţii, şi pentru silueta ei era un farmec în plus. Ca studentă, nu ştia niciodată ce examene are de trecut, mergea în sălile de cursuri la întîmplare, prepara bine la o materie, şi apoi brusc se înspăimînta şi părăsea teza la care muncise, sau da alte teze netrebuitoare. Îi explicai greşeala, părea convinsă, dar îşi schimba părerea la prima vorbă nou-venită. Cîteodată se arăta speriată de atîta timp pierdut, dar orice discuţie serioasă se rezolva îndată într-un zîmbet dezarmant. Şi ce groaznice gafe făcea! Profesorul de romînă i-a dat odată ca temă „dacă opera lui Creangă este o operă *poetică*", şi Désirée a înţeles „dacă opera lui Creangă este o operă *politică*". Scrisese teza lîngă mine, dar nu m-a consultat de loc. La urmă mi-a spus triumfătoare.

„Bineînţeles, am spus că nu!"

Chestiunea a fost mai puţin gravă decît credeam. A luat totuşi bilă albă! Se putea taxa aceasta drept prostie? Niciodată nu m-am gîndit la aşa ceva. Nu din pricina unei vechi prietenii. Zăpăcelile ei îmi mai demonstrau că observaţia de odinioară asupra scenei cu crochetul fusese adevărată şi nu numai o întîmplare sau o interpretare greşită. În miniatură, se găseau de pe atunci caracteristicile viitoare. Désirée era numai o zăpăcită fermecătoare, căci mutrei ei de şoricel i se potriveau aceste dezordini, şi apoi prin fineţe, prin capacitatea de a plasa cuvîntul franţuzesc acolo unde trebuie, prin gluma nuanţată, prin priceperea de a înţelege îndată orice aluzie, era cu mult superioară fetelor de la Universitate, pe care le cunoşteam. Franţu-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

zoaică venită de pe un bulevard parizian şi rătăcită printre ţăranii de la Dunăre.

Tovărăşia noastră consta mai mult în a glumi incontinuu, a rîde, a ne face declaraţii glumeţe, dar nici o spovedanie nu ne împărtăşisem. Nu ne gîndeam că putem să ne fim de vreun ajutor sufletesc. Cred că spuneam unele secrete mai degrabă unora mai indiferenţi. Astfel am aflat cu surprindere, de la prietena mea Coca : „Désirée este foarte nenorocită. Se însoară duminica viitoare omul pe care îl iubeşte !“ Ce necazuri se întîmplau alături de mine, şi eu continuam să glumesc ! Désirée a venit tot atunci printre noi, şi noi n-am înconjurat discuţia. Avea surîsul pe buze şi lacrima la colţul ochilor.

„Măcar dacă v-aţi duce la biserică, să-mi spuneţi şi mie cum a fost !“ Am fost la biserică şi am văzut însurîndu-se un băiat frumuşel cu o fată urîtă, grozav de urîtă, cu faţa roşie sub văluri albe, şi te mirai de ce se exhibează la o biserică. Secretul acestei căsătorii : era bogată ! „Urîtă şi deşteaptă“, spun acei care doresc neapărat o compensaţie. Va să zică băiatul acesta fusese gustul lui Désirée ! Zăpăcita mică în voia unui sentiment serios ! Curînd Désirée a trebuit să asiste la propriile mele tragedii. Chiar am apelat la dînsa ca să mă ajute. Nu s-a priceput prea mult. Acum îmi dau seama că mi-a făcut, fără să vrea, un serviciu. Şi atunci, pentru un timp, am rămas amîndoi stingheri. Ne întîlneam la Fundaţie, fiecare singur, şi o conduceam pînă acasă, rîdeam pe socoteala experienţelor noastre trecute, dar poate mai mult pentru ca să avem prilejul să vorbim de ele. Uneori monologam. Din cînd în cînd, Désirée îmi spunea cîte un amănunt foarte important pentru mine, despre Coca de departe, care trebuia să mă obsedeze multă vreme după aceea şi pe care Désirée nici nu se gîndise să mi-l dea mai devreme, căci fiecare e persecutat numai de durerile lui, fără nici o luciditate pentru cazul prietenului de alături. Eram prea tulbure ca să mai judec pe Désirée. Nu ştiu dacă întîmplarea ei nu i-a produs nopţi de insomnie şi de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lacrimi. Prietenia noastră... Aveam impresia că e foarte bine dispusă cînd mă întîlneşte dar că mă uită imediat ce ne despărţim. Căci aşa credeam eu despre firea ei. Odată i-am propus să o iau de dimineaţă la un muzeu. Cînd m-am prezentat, servitoarea m-a anunţat că „domnişoara doarme încă". Uitase. Nu m-am mirat. Eram mulţumit că petreceam cu dînsa, cîteodată, o oră odihnitoare.

Intr-o zi, conducînd-o spre casă era aşa de delicioasă lîngă mine, că voiam să-i spun cît de încîntat aş fi s-o văd evoluînd printre obiectele mele familiare. Am obosit mai înainte de a scoate o vorbă. Intîlnirile noastre s-au întrerupt, fără ca să ştiu cum. De altminteri, nu ne dădeam „rendez-vous"-uri adevărate, totul era lăsat la voia întîmplării, ca un lucru la care nu ţii prea mult, la care ai renunţa îndată ce ai găsi ceva mai bun.

După alţi ani, am aflat că Désirée era în oraşul de provincie G., unde mă găseam, şi că va pleca cu trenul de seară. M-am dus la gară fără mare încredere, vestea ce mi se dăduse putea să nu fie exactă. Şi apoi, nu credeam că Désirée e în stare să-şi anunţe o plecare cu atîtea ore înainte. Dacă ar citi aceste rînduri, ar face haz după obicei, dar ar protesta. Poate cu dreptate. De multe ori spunea, mie şi Cocăi : „Ce ştiţi voi, copii". Şi lua un aer înţelepţesc de bătrînă cu experienţă. Vorba arăta că socoate că întîmplările ei sînt mai serioase decît credeam noi. Se putea trage concluzie de felul cum suporta un necaz sentimental, după felul cum se zăpăcea la examene? Trebuiam să fac mai multe cercetări, nu din curiozitate, dar din dorinţa de a-i fi de vreun folos real. Ţi se înţepeneşte în minte o imagine, iscată din cine ştie ce întîmplare, fără legătură cu persoana la care se referă, şi apoi n-o mai schimbi. La gară am găsit-o pe culoarul vagonului, şi eram aşa de bucuros, că am sărutat-o în public pe amîndoi obrajii, şi Désirée a făcut la fel. Poate că numai bucuria mea o transfigurase şi pe dînsa? Pleca-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

rea imediată a trenului ne-a despărţit. De altfel, nu ştiu cum ar mai fi durat emoţia noastră, de am fi avut la dispoziţie prea mult timp. S-ar fi alterat impresia primă.

Şi ultima oară (iarăşi după cîţiva ani), am văzut-o tot în tren. Din coincidenţă, călătoream împreună. Pentru mai multe ore deci trebuia să-mi prepar o stare sufletească. Eu continuam drumul, iar ea se cobora la o staţie mică unde avea o moşie.

— Şi unde ai fost, Désirée?

— La oraş, să-mi vînd pepenii din grădină.

Aşa n-o cunoscusem, preocupată de treburile gospodăriei. Era destul să te uiţi la mutra ei ca să ţi se pară noutatea extrem de amuzantă. Şi mai ales *pepeni!* O cultură intensă! Nu demonstra că erau greşite concluziile mele asupra lui Désirée? Sau că timpul trecuse şi că îmbătrînisem amîndoi?

Şi-a scos pardesiul, rochia avea o ruptură mare. Nu se jena de mine, semn că i-am fost prieten bun. Conversaţia a fost cuminte, fără agitaţia de altădată. Dacă ar fi durat, fără îndoială că unul dintre noi ar fi scos o carte să citească. Totuşi, Désirée mi-a făcut destăinuiri surprinzătoare:

— Ştii că am fost măritată.

— Cum?

— Îl cunoşti. O dată ne-ai găsit discutînd pe Calea Victoriei. L-am lăsat, şi m-am dus cu tine.

— Nu prea eraţi fierbinţi, de eu n-am observat nimic.

— Nu era o chestiune de fierbinţeală.

Şi apoi:

— De altfel, tipul arăta foarte bine, bogat, deştept, îndrăgostit de mine. Familia mea nu înţelege cum l-am lăsat, şi mă ocoleşte. De atunci trăiesc singură, cu ce mi-a lăsat mama. După cum ai văzut, fac grădinărie.

— Şi de ce l-ai lăsat?

— Fără nici un motiv. Nu-mi plăcea.

— Atunci de ce l-ai luat?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

— A fost o încercare. Dar am fost loială cu dînsul. I-am spus : primesc, dar să nu sconteze viitorul. Dacă nu-l voi mai suporta, ne vom despărți fără supărare. A acceptat învoiala, deci a trebuit să îndure rezultatele.

— Trebuie să fi avut și el greșelile lui.

— Nici nu știu ce reproșuri i-aș putea face. A fost gelos și nu puteam tolera asta.

— Într-adevăr, ceilalți nu pot să priceapă nimic.

— Dar sper că tu nu ești ca ceilalți.

Mărturisesc, îi dădeam perfectă dreptate. Căci Désirée era normal să se mărite din întîmplare și să se despartă tot așa. Nu-l putuse alunga de tot din minte pe băiatul frumușel și obsesia lui îi strica orice încercare de aranjament. Ce mult ar fi avut Désirée nevoie de un sprijin! Așa am cugetat, privind-o în colțul băncii vagonului, sau coborîndu-se în stația umilă, care, în spatele gării, parcă se întindea pustie, și apoi făcîndu-mi un semn de drum bun, de lîngă felinarul de pe peron.

N-am mai văzut pe Désirée de atunci, adică de multă vreme. Mi s-a povestit că s-a remăritat și că e mulțumită. Ceea ce parcă nu cred, căci totuși nu pot s-o închipui liniștită în vreun fel, fără instinctul de a strica tot ce clădise. Mai degrabă o recunosc în fotografia pe care am găsit-o din întîmplare la un amic comun : îmbrăcată pentru un bal mascat, cu o haină băiețească de atlaz alb, cu nasturi negri, cu un guler mare, creț. Désirée, apărînd și dispărînd din viața mea, înainte ca să fi prins de veste. *Grand Meaulnes* scump... Purtînd cu ea o atmosferă specială, de neînchipuit farmec.

Și uneori, cînd întrebări chinuite îmi dau răgaz oricît de puțin timp, sau cînd constat că trece întreaga tinerețe, înainte de a mă fi limpezit cumva, mereu încercînd noi construcții de viață, tot așa de fragile, am regretul că am avut prilejul să trec pe lîngă Désirée, fără să mă încumet s-o cunosc mai de aproape...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

BUNICA SE PREGĂTEŞTE SĂ MOARĂ

Orăşel de munte, cu livezi frumoase pe marginea străzilor. Un gard de lemn, în dosul lui o grădină mică cu brazi înalţi, o casă mare fastuoasă şi, în spatele ei, copacii care coboară pînă departe, la iaz: gospodăria bunicii.

Fereastra de la iatacul bunicii, ce familiară pentru totdeauna! Căci acolo şi-a petrecut bunica cea mai mare parte din timp, cel puţin de cînd am putut să o examinez eu mai de aproape. Ea stă şi acum cu ceasurile alături de lumina de afară, ca să repare inepuizabil cearşafuri care abia se mai ţin de atît de multă întrebuinţare. Sau, mai ales, citeşte. Ziarele în primul rînd, căci o interesează tot ce se întîmplă pe faţa pămîntului şi continuă prin ele, într-un neîntrerupt monolog tacit, conversaţiile pe care le avea odinioară cu bunicul. Bineînţeles, are slăbiciune pentru liberali, pe care nu şi-o mărturiseşte chiar făţiş, deoarece ne ştie pe noi degajaţi de tradiţie şi în stare să-i aducem argumente mai bune, la care să nu poată răspunde. Dar liberal a fost şi bunicul cincizeci de ani, fără nici o tranzacţie niciodată şi deci s-a obişnuit să privească societatea numai din acelaşi punct de vedere. Cînd a terminat ziarul, trece bunica la romane şi, în timp ce

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

noi, celelalte generații, ne petrecem de atîtea ori timpul ridicol cu treburi mărunte, ea, nemișcată la fereastră, întoarce atent paginile cărții. Dacă romanul e aranjat pe un subiect istoric, cu atît mai bine, căci bunicul a fost profesor de istorie și ea a fost influențată de aceste preocupări.

Din cînd în cînd, bunica deschide fereastra, ca să dea vreun ordin bucătăresei din curte și zgomotul deschiderii acestei ferestre l-aș recunoaște oricînd și mă va obseda toată viața. De la fereastra iatacului, bunica privește mult timp curtea mare care se întinde în față. Bucătăreasa traversează spațiul cu cine știe ce treabă. Cîteva femei vin cu păsări de vînzare. Vaca se întoarce de la cîmp. Ciinele casei, leneș, se răsfață prin somn. Pisicile grațioase calcă pe iarbă cu băgare de seamă. Mai ales scena cînd se dau grăunțe la păsări o interesează. Pentru a asista la ea, bunica se trezește dis-de-dimineață și, în cămașă încă, se așază la fereastră. Bucătăreasa strigă: „Puii mamei!" Și din toate colțurile aleargă păsări de tot felul, înghesuindu-se la mîncare. După ce au terminat, bunica se culcă din nou. Pe vremuri, pe cînd bunicul trăia și nu era de tot bătrîn, altul era aspectul curții. Erau păsări mai multe, — de cîte ori n-am urmărit mișcările vreunui clapon superb! — și Marina bucătăreasa se pricepea să le gospodărească într-un chip excepțional. De la pășune se întorcea o cireadă întreagă. Și erau oameni mulți care veneau seara de la munca moșiei încă nevîndute. Se întindea o masă mare într-o margine a curții și oamenii mîncau după ce făceau semnul crucii. Mi-aduc aminte bine cum o țărancă răsturna ceaunul, lăsînd să apară o mămăligă imensă fumegîndă, și cum o tăia cu sfoara. Pe atunci nu era un pic de iarbă pînă la poartă, atîta lume trecea în fiecare moment. Iar eu cu verii mei și cu alți copii de prin vecini puteam oricînd întinde crochetul pe pămîntul gol. Acum, cînd mă plimb de dimineață în lungul curții pustii, cu o carte în mînă sau preocupat de cine știe ce gînd inutil, mi se umezesc ghetele de rouă. La fereastră o văd pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

bunica privind încă. Îi fac un semn copilăresc, ca o declarație de dragoste, cu o mînă la inimă și cu un început de sărutare și ea îmi răspunde tot așa tinerește, în glumă cu o mică strîmbătură încîntătoare.

Mai ales, cînd țin în mînă mîna ei, bătrînă dar caldă, fremătătoare, scumpă, simt ce rău o să-mi pară cînd n-o să mai fie bunica.

Aici, lucrurile rămîn înțepenite cu anii. Nu-mi aduc aminte ca vreo mobilă să fi fost schimbată de la locul ei. În salon, fotografiile regelui Carol I și a reginei Elisabeta. Dar în odaia din mijloc, mai la întuneric, un șah al Persiei și Wilhelm I al Germaniei, cumpărați de bunicul cu vreo cincizeci de ani înainte, la un iarmaroc, probabil ca să-și orneze casa. În timpul războiului, o ironizam deseori pe bunica, cum ea, înverșunată franco-filă, păstrează pe perete chipul unui împărat german. Dar bunica, cu toate că nu replica la glumele noastre, nu schimba portretul, așa se împotrivea să facă cea mai mică schimbare în casa ei. Bunicii au fost foarte buni gospodari, dar mai mult au întreținut decît au inventat (afară de invenția de la început, cînd au clădit și au aranjat totul). Astfel nici lucrurile nu pot fi schimbate ușor. Ceasul tot pe sobă, călimara cu tocul pe muchia ferestrei.

Cînd l-a doborît pe bunicul boala pe neașteptate, care trebuia să-l omoare în cîteva zile, el și-a lăsat manșetele pe masa de toaletă din iatac și acolo au rămas de atunci, la fel, puțin murdare, mirosind puțin a trup. Și nu numai în semn de pietate nu le-a luat nimeni, dar și din obiceiul casei de a nu se schimba nimic. Bunicul avea împotriviri destul de enervate, cînd noi, generația nouă, voiam să facem transformări. Ca să ieși în stradă, grădina din față are o poartă și în altă parte o portiță. Portița e mai la îndemînă, pe poartă se cam înconjoară. Cum portița rămînea totdeauna deschisă din neglijență, veneau uneori evreice să fure flori. Bunicul a hotărît să o suprime, bătînd-o

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

în cuie, cu toată împotrivirea noastră. Dar noi am redeschis-o la prima ocazie pe ascuns, părîndu-ni-se insuportabil ca să lungim drumul cu o sută de metri. Ca să ne vindece, bunicul a înțepenit și mai bine portița, punînd și o sîrmă ghimpată. Încercam la timpuri cît de diferite să convingem să deschidă iarăși portița, deoarece nu mai erau flori în grădină și deci nu se mai găseau argumente, dar bunicul nici n-a vrut să audă. După ce a murit, moarte care ne-a cauzat atîta părere de rău, totuși la prima ocazie am căutat să ne desăvîrșim planul, dar bunica — de partea noastră odinioară — s-a opus pe neașteptate:

„Nu putem face împotriva voinței bunicului."

Și, deodată, am fost de părerea ei.

Avem impresia că nimic nu s-a schimbat, că bunicul n-a murit. Anii trec și noi îl vedem încă la locurile lui obișnuite, la masă, la cafea cu lapte, pe care o lua cu tot dichisul, pășind pe alei, citind în salon. Auzim și întrebările cu timbrul vocii. Costache, micul servitor, adunat de bunicul de pe uliți (cum a mai făcut cu atîția copii), care crede în strigoi, pretinde că-l vede deseori sub lună, plimbîndu-se prin curte și nouă nu ni se pare faptul imposibil. Bunica vrea să întrețină, cu puțina viață pe care o mai are, gospodăria drept așa cum a fost lăsată de bărbatul ei și plantează din nou *ligustrum* acolo pe unde s-a veștejit, pune să se taie copacii artistic și repară orice stricăciune. Și cînd întrevedem uneori ce va fi mai tîrziu, ne apucă groaza.

Cine se va strecura, ca la el acasă, printre copacii cu care am crescut?

Port caietul cu mine și scriu aceste note la întîmplare: atmosfera de aici e așa de obsedantă, că subiectul e inepuizabil. Cîteodată sînt pe un scaun în iatac, lîngă bunica, și o privesc cum citește la fereastră. Alteori sînt pe o bancă, sub un brad. Prin preajmă trece vreo rudă a mea, dar asta nu-mi întrerupe preocupările. Privesc păsările și oamenii ce trec, rar, pe

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

stradă, aud cîte un cîntec de cocoş. Acum sînt în grădina mare din fund, care, din spatele casei, coboară pînă la iaz. Sînt pe o terasă lungă, înconjurată pe trei părţi de carpeni, la o masă şi o bancă înţepenite în pămînt. Coboară pomii încărcaţi cu fructe şi aleile mărginite de tufe de pomuşoară ; bolţile lor roşii sîngeră între fructe. Departe se zăresc coline, cu liniile trase neted pe orizont. Pe drumul principal al grădinii, din loc în loc, cîte o bancă, pentru ca bunica să se poată odihni. Ţinuturile bunicului se întindeau pînă la iazul invizibil de aici şi îmi amintesc de o mulţime de scene cînd cutreieram spaţiurile, culegeam flori de cîmp de la un pîrău din depărtare (margaretele...), mă strecuram prin grîul mai înalt decît mine, mă suiam în vîrful căruţei încărcate cu fîn, priveam cu bunicul oamenii prăşind sau luam parte şi eu la treieratul cu maşinile destul de rudimentare, dar părînd pentru mine extrem de complicate. Mai tîrziu, bunicul a vîndut mereu din pămînt, fie că era tentat de preţurile ce se ofereau imediat după război, fie că îl povăţuiseră să nu se mai obosească la distanţe mari. Astfel că acum am rămas numai cu grădina fermecătoare. Bunica, oricîte sforţări ar fi costat-o, cobora zilnic pînă în fundul grădinii, uneori chiar îndată după ploaie şi deci cu riscul de a luneca pe potecile umede, ca să vadă cum mai merg pomii şi dacă legumele sînt bine îngrijite de servitori. Anul acesta nu mai poate coborî ca înainte. O duce rareori cîte cineva ţinînd-o de mînă. Oboseşte chiar numai cînd trebuie să se aşeze sau să se ridice. I-am spus :

— Ştii că la Bucureşti s-au făcut case multe noi ! (Ea, pînă acum cîţiva ani, venea în fiecare an la Bucureşti.)

— Am auzit că şi în tîrgul nostru s-au făcut case noi !

Va să zică, nici în „tîrgul nostru" nu mai poate merge ! Eu o ştiu, la zile mari, punîndu-şi pălăria cu pene, ca să facă vizite la cei cîţiva prieteni care i-au

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mai rămas. Iar acum coborîrea în grădină, — inima ei, — a devenit o problemă. Tot mereu se va reduce spaţiul pentru dînsa. La cimitir, la mormîntul bărbatului său, a renunţat să mai meargă. Numai la urmă încă o dată, şi atunci pentru veşnicie...

Eveniment mare în familie, verişorul meu Lelu se însoară. Adică ar fi trebuit să fie evenimentul mare. Odinioară, la astfel de ocazii, se discuta îndelung, se făceau petreceri la care tîrgul era invitat, cu bunătăţi pe care le aducea bunicul de la Bucureşti. Acum timpurile nu se mai potrivesc. Nesiguranţa zilei de mîine nu-ţi mai permite să faci cheltuieli importante. Şi de la război am păstrat cu toţii sentimentul că nici o întîmplare nu este prea gravă. Mama lui Lelu ne-a înşirat cîteva din neplăcerile acestei căsătorii. Băiatul, cu toate că-i licenţiat, nu poate găsi slujbă, iar logodnica, drăguţă şi părînd cu cele mai bune intenţii, e fată de profesor. Cum îşi vor începe ei existenţa ? Anumite lipsuri nu vor cauza nemulţumiri în menaj, zilnic mai profunde ? Dar mai pe urmă, mama lui Lelu a adăugat : „Ir definitiv, nu trebuie să ne facem atîta sînge rău. Nu o merge bine, s-or despărţi şi or încerca altceva." Sînt vorbe pe care oricine le spune acum cu uşurinţă şi care odinioară ar fi constituit un sacrilegiu. Nunta lui Lelu se face grabnic, înainte de a fi socotită multă vreme, la Iaşi, la casa fetei şi nu merg decît puţini prieteni acolo. Nimeni nu s-a gîndit la daruri. Lelu s-a hotărît în cîteva zile, adică l-a hotărît un capriciu al fetei, care nu mai putea aştepta o lună după ce aşteptase un an, şi, după cîteva zile de conversaţie cu părinţii, nimeni n-a mai zis nimic. Lelu a plecat la Iaşi şi, din timiditate, nici n-a avut curajul să anunţe pe toată familia. A plecat discret, aşa cum el a obişnuit totdeauna. Totuşi, înainte de plecare, un instinct l-a făcut să-şi ia rămas bun de la bunica. Dînsa citea un ziar în balcon. Ca şi cum ar fi ghicit că se petrece ceva neobişnuit, sărutîndu-şi nepotul a

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ținut să se scoale în picioare, cu toate că era o sforțare pentru bătrînețea ei și ceilalți protestau. Scena a fost solemnă.

Bunica a ținut de șaizeci de ani, de cînd s-a măritat, socotelile casei. Într-un registru trece toate cheltuielile zilei, cîți bani a trebuit să dea sau cît a încasat, căci vinde lapte sau alte prisosuri ale gospodăriei bogate, iar la sfîrșitul lunii face adunarea.

Îi cunosc scrisul ei de școlar cuminte, numerele bine făcute și, în dreptul lor, numele cheltuielii: zahăr, grăunțe, pui... Își duce măsuța în fața ferestrei, călimara familiară, registrul și apoi foarte serioasă, neplăcîndu-i să fie întreruptă, cu spatele spre ușa deschisă pe lîngă care noi trecem, scrie. Tante Gina a găsit registrul cu toate socotelile și, spre surprinderea ei, la capătul numerelor, sub linie, nu se făcuse adunarea pentru luna trecută. Bunica a explicat:

„Știi tu, nu mai pot face bine adunarea. Uit numerele trecînd de la unul la altul. Dar mi-am zis: de ce e nevoie să o mai fac?"

I-a trebuit atîția ani bunicii ca să înțeleagă că nu-i nevoie neapărat să-și adune cheltuielile. În fiecare lună, o transformare în viața ei.

Întîi, socoteli, ca să ajungă lemnele de ars pentru toată iarna. Și puțin după aceea:

„Ce ți-ar părea ca la anul să nu mai ai bunică?"

Bunica a privit viața drept în față și a spus lucrurilor pe numele lor. N-a avut nici o superstiție și i s-a părut ridicol că cei mai tineri se sperie de numărul 13 sau de ziua de marți. Astfel, mi s-a părut curios un vis al ei pe care mi l-a povestit astăzi dimineață, fără legătură cu structura ei sufletească.

Parcă sosise bunicul, grăbit, îmbrăcat de plimbare, cu pălăria, pardesiul și bastonul.

— Asta m-a făcut să mă trezesc (tot în vis) și să-l întreb ce caută, că doar îl știam în călătorie pentru mai multă vreme.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Bunicul a răspuns:

— Mi-am uitat manşetele şi am venit să mi le iau. (Manşetele care de la moartea lui stau mereu pe masa de toaletă.)

— Dar de ce nu te odihneşti? Căci trebuie să fii obosit...

— Nu. Doar eu pot să merg într-o clipă oriunde vreau. (Ce mult îi plăceau odinioară călătoriile!)

— Şi vrei să pleci imediat?

— Dacă mă aşteaptă prieteni...

Şi într-adevăr, pe fereastră se vedeau oameni cunoscuţi, cu care făcuse bunicul politică, zeci de ani: Brătienii, Sturdza... Era şi vătaful moşiei, Ion Härmănescu. Cu toţii morţi.

Dar bunicul a făcut o invitaţie:

— Nu vrei să vii şi tu cu mine?

— Nu!

N-a vrut bunica să meargă!

Cînd a murit bunicul, cea dintîi reflecţie mai însemnată pe care am făcut-o, a fost: „Şi sînt atîtea de care nu l-am întrebat!" Din copilăria lui, din viaţa de altădată. Deodată, aveam o mie de curiozităţi la care nu mă gîndisem pînă atunci. Cum făcuse el şcoala, cum petrecuse războiul de la '77. Şi acum, bunica ştie şi ea o mulţime de secrete şi mereu amîn cu întrebările. Căci pentru întîmplările vechi, memoria ei este intactă. Poate reconstitui în toate detaliile scene peste care au trecut şaptezeci de ani, ştie gesturi mărunte, vorbe neînsemnate. Şi dacă o cercetezi, îi place enorm să povestească. Şi e amuzant, cînd bătrîna de lîngă mine, care abia se mai ţine pe picioare şi pe care planează viitorul sumbru, rîde cu poftă, povestind cum a mîncat o bătaie straşnică de la „mămuca".

„Era rea mămuca, dar şi eu eram poznaşă!"

N-am cunoscut-o decît bătrînă cu părul alb de tot, şi trebuie s-o transform în minte într-o fetiţă sprintenă, făcînd pozne!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Bunicul și-a știut precis ținta. Și-a dat copiii la școli bune și și-a făcut zilnic socotelile ca să-și asigure existența. A fost prudent în toate actele și sceptic față de transformările prea repezi cu care ne învățase războiul. Ca director de liceu — timp de patruzeci de ani — nu i se întîmplase niciodată să schimbe notele, și aveam lungi discuții cu el în urmă, căci nu-și închipuia că se poate face așa ceva. „Dacă ai vreun elev pentru care ești obligat, îl mai asculți o dată cu atenție. Dar dacă nici atunci nu știe, ce poți să-i faci?"

In politică și-a păstrat toată viața partidul, ca un om din alte vremuri. Bunica vorbește deseori de el cu mîndrie:

„El a făcut totul. Părinții lui, cu nenumărații copii, dormeau într-o singură cameră la țară. El a știut să îndure sărăcia și să învețe, apoi să-și crească bine copiii și pe alți copii săraci să-i ajute. Să facă economii la bancă și să clădească această frumoasă casă. Nu este copac pe care să nu-l fi plantat el singur!"

In jurul nostru, pomii bogați cu tot felul de fructe și brazii superbi, acum de o înălțime miraculoasă. Familia lui a prosperat o dată cu copacii și apoi el a dispărut, singurul care era în legătură directă cu ei. Căci noi sîntem veniți mai tîrziu și am găsit totul de-a gata.

Bunicul era înalt și drept, ca o lumînare, cu o barbă albă de patriarh și fruntea lui netedă și la bătrînețe. Așa a fost fizicul lui, așa a fost firea lui, întocmai ca brazii din fața casei.

Bunica i-a fost cea mai desăvîrșită ajutoare. A lucrat hainele copiilor, i-a bătut cînd a fost nevoie și a fost atentă ca să fie hrăniți bine. N-a clevetit pe nimeni (de altfel, pe vremea aceea, nici nu erau multe lapte de clevetit), a fost dreaptă și față de străini, n-a invidiat norocul altuia. Și-a îndeplinit toate datoriile, fără să suspecteze calitatea acestor datorii. Pe astfel de oameni se sprijină societatea. Nu pe noi, cărora ni

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

se par anumite idei învechite, căci n-avem nici un gînd care să ne călăuzească mai multă vreme, fără să nu-l fărîmiţăm prin toate bănuielile. Nu va rămîne după noi, nici măcar un pom plantat de mîna noastră.

În timpul războiului, bunicii din toată inima s-au bucurat cînd armatele noastre erau biruitoare, s-au îndurerat cînd eram învinşi şi escamotau adevărul cînd acel adevăr era prea trist. Părea naiv optimismul lor, dar interpretarea noastră, cu pretenţii de obiectivitate, nu era prea pesimistă, adică la fel de nedreaptă? Şi era în veşnicul nostru spirit de contradicţie, numai dorinţa de a fi obiectivi sau şi încercarea de a tulbura sufletele lor prea limpezi?

Bunicul a murit magnific, aşa cum i se cădea lui să moară. Eu nu eram în ţară, dar mi s-au povestit detaliile. Numai o săptămînă a ţinut boala. La cel dintîi pericol a fost dus la Bucureşti, la doctori mari. Inutil. În zi de Paşte a murit. L-au transportat în oraşul lui, într-un vagon şi în alt vagon luase loc toată familia. De la un timp, familia, de prea multă durere, a început să rîdă. Un unchi a anunţat pe bunica, dar n-au fost scenele groaznice la care te puteai aştepta. Bunica a ghicit imediat şi era perfect pregătită, semn că se gîndise de mult la această posibilitate. De altfel, bunicul, bine socotit ca întotdeauna, cînd împlinise şaptezeci de ani, făcuse cavou la cimitir. Deci, dacă nu se vorbea de moarte de obicei între ei, certitudinea morţii era pusă în socoteli, dar atunci cînd trebuie, la bătrîneţe şi nu pe neaşteptate. Cînd a trecut carul mortuar prin faţa casei, toţi pomii erau în floare... Mi s-a spus că privelişte era superbă.

Bunica lîngă mine, şi mica verişoară Sanda vine cu o minge în mînă. Bunica reflectează tare:

— Eu n-am cumpărat niciodată minge copiilor mei. Ordine, nici o cheltuială zadarnică. Mai spune:

— Aş vrea să pun să taie mărul acesta (îl arată).

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Mă revolt:

— Cum să tai o frumusețe de copac?

— Dacă nu mai face mere!

— Ce are a face. E o podoabă a grădinii (și mă gîndesc la castanii tăiați din poartă).

— Și apoi, e insuportabil cîte frunze lasă să cadă. Nu pot suferi. Seara pun să le mături. Iar dimineața le găsesc tot așa de multe.

Și eu, care am privit azi o frunză galbenă, grațios unduind prin aer și crezusem că e prima din vara aceasta!

De ce nu copiez vorbe de ale bunicii, așa cum vin, la întîmplare oricît de neînsemnate ar fi, avînd siguranța că orice e important de la un om care se pregătește să moară și mai ales că ele vor vibra în mine și în familia mea? Mai tîrziu, ne vom aduce aminte de cîte o întrebare de a ei și o vom păstra cu nespusă băgare de seamă, ca pe un obiect vechi, rămas din bătrîni. Dar nu vom avea curajul să inventăm nici o silabă, fie că memoria nu ne va ajuta să reconstituim exact o conversație, oricît de scurtă, căci cea mai mică omisiune sau adăugire ne va face să nu mai recunoaștem nimic, fie că ne vom teme ca nu cumva, fără să vrem, să inventăm ceva și să profanăm amintiri scumpe. Dar acum mai am putința să culeg vorbe, al căror adevăr nu-l va putea bănui nimeni mai tîrziu și care astfel vor cuprinde în ele și timbrul vocii și întreaga scenă uneori. La fel, nu iau fotografii caracteristice, prinzînd colțurile scumpe ale casei, acum cînd am încă dreptul să merg pe oriunde, sau, mai ales, gesturile obișnuite ale bunicii. Căci nu o fotografie cu bunica gătită, gravă, aranjată, așa cum nu e de obicei, va emoționa mai tîrziu, ci bunica uitîndu-se pe fereastră, făcînd o pasiență, citind.

Pricep clar toate acestea și totuși nu fac sforțarea să caut un aparat de fotografiat, să cumpăr filme (nu numai lene, dar și economie!), să îndeplinesc toate pregătirile. Amîn...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Sînt legat de toate casele din orășel, de toți oamenii, de întîmplările cele mai mărunte, și oricît de departe aș fi plecat, aud parcă bătăile ceasului de la Adormire, biserica din centru, care despart egal o existență pașnică. Iar cînd vin în oraș, în fiecare vară, prima mea întrebare este: ce s-a mai întîmplat în tot timpul absenței mele? Cel mai mic eveniment mă interesează și rareori aflu cîte o nuntă, cîte o naștere sau cîte o înmormîntare. Impresia pe care ți-o dă viața de mînăstire că nimic nu se schimbă, că totul e veșnic. Și totuși, dacă examinez bine, văd că multe s-au schimbat și că în definitiv, colțul nostru a rezistat cel mai mult, neverosimil de mult. Chiar dacă a murit bunicul, atmosfera de la noi a rămas identică cu toate că a trecut mai mult de o jumătate de secol peste ea și printre aceiași brazi mă jucam odinioară de-a prinsul. Casele de primprejur, gospodăriile lor, sînt aproape la fel, dar din zece în zece ani s-au schimbat oamenii din ele. Peste drum, locuiește de un timp destul de lung dentistul Grünfeld, tinerel și simpatic și în timpul lucrului se recreează, uitîndu-se prin fereastra deschisă, cum evoluăm în grădină. El mi-a spus: „Sînt fericit cînd se deschide poarta dumneavoastră, ca să intre trăsura cu primul venit. Știu că a sosit primăvara. Dar cînd pleacă ultimul dintre dumneavoastră, e o tragedie. Iarăși iarna cu pustiul ei..." Și cît timp mai pot să dureze aceste veri minunate? Bunica e de optzeci de ani, deci am profitat de tot ce se putea profita. După moartea ei, se va vinde casa, căci nimeni nu va putea locui aici ca s-o întrețină. Și așa, nu va mai veni nimeni. Iar după mulți ani, dacă voi mai trăi, fără nici o legătură cu noile generații, îmi voi căuta timpurile mele, în vreo călătorie grăbită. Voi trage la hotel (singurul lucru ce nu cunosc aici!), voi face socoteala tuturor care m-au părăsit, mă voi simți stîngaci printre oamenii necunoscuți și indiferenți, indignat că se cred stăpîni între priveliști familiare numai mie și mă voi uita peste gard, să văd ce s-a mai întîmplat cu casa noastră.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Legat lîngă fîntînă, — fîntînă cu ciutură, — cîinele Ursu stă tolănit, cîine ciobănesc, mare, negru, cu dinți de oțel, impresionant cu toate că n-a muşcat încă pe nimeni. Verii mei mai mici povestesc că se pot juca în voie cu el. Adinel fuge prin curte, ținîndu-l de lanț. Totuși, privesc semnele lui de prietenie, dar n-am curajul să mă apropii. De obicei doarme, leneveşte pe iarbă. Mi s-a spus că iarna blana lui neagră formează o pată minunată pe zăpada fără sfîrşit şi imaculată, pe care nu o calcă nimeni. Cîteva zile înainte de a se îmbolnăvi bunicul, Ursu a început să urle lugubru, să se vaiete prelung, şi a urlat aşa pînă după înmormîntare. Acesta este un instinct cunoscut al cîinilor de a urla în preajma morților casei, dar e altceva cînd citeşti evenimentul prin cărți, sau cînd asişti tu însuți la el. Acum, la orice lătrat al lui Ursu care ar semăna a vaiet, ne înspăimîntăm.

Bunicii mei au fost foarte pudici. Nu i-am auzit spunînd vreo vorbă urîtă, nici în cea mai mare supărare. Şi neglijenți iarăşi nu au umblat printre noi. Pe bunica o ştiu numai într-un costum: fustă şi bluză. De obicei are un şal pe spate, căci pe aici chiar vara este destul de rece. Astfel, dacă găsesc vreo excepție la purtarea lor delicată şi neaşteptată pentru timpurile primitive din care vin, o savurez.

Într-o zi bunica m-a descoperit, — cu toate că băiat mare, — neştiind diferența fizică între un creştin şi un evreu. S-a minunat:

„Se poate să nu ştii asta la vîrsta ta? Eu nici nu împlineam zece ani şi cunoşteam toate."

Am aflat toate secretele omului de la camarazii de liceu, dar diferența dintre un evreu şi un creştin de la bunica am aflat-o.

Odată trebuia să plec la Bucureşti cu un tren de dimineață, şi de cu seară îmi luasem rămas bun de la toți. A doua zi, cu toată discreția mea, bunica m-a auzit plecînd şi, aşa cum era, s-a repezit la uşă, ca să mă mai sărute încă o dată. Era cu picioarele goale,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

nepieptănată, numai în cămașă, cu obrazul roșu de somn. E singura dată cînd am văzut-o atît de neglijentă, dar imaginea nu era de loc vulgară. Poate că era transfigurată de dragostea noastră, unul pentru celălalt.

Acum bunica are mai multă nevoie de somn. Oste-nește repede, se culcă de mai multe ori pe zi, chiar dacă nu doarme. Seara, ca și altădată, ar mai întîrzia cu ceilalți și trebuie să o trimită Tante Gina la culcare. Sau o plictisește cînd nu aude decît frînturi din conversația noastră și noi n-avem bunăvoința să-i explicăm tot timpul. Pleacă la culcare supărată mai ales pe ea însăși. E amuzant cum doarme zilnic. Se aranjează pe o canapea mică de tot prin iatac și se micșorează ca să încapă întreagă, își reazemă capul de mîini. De neînchipuit o poziție mai incomodă și totuși bunica nu-și alege alta, de cînd o știu. Din cînd în cînd, trece totuși vreunul din noi prin preajma ei, cu cea mai mare băgare de seamă, și atunci ea imediat întoarce din somn capul (culcată aude mai bine), să vadă ce este și apoi doarme mai departe. Dimineața însă se trezește o dată cu soarele, cum a făcut toată viața cînd trebuia să-și termine treburile. Dar nu îndrăznește să se ducă la fereastră să-și privească gospodăria. Tante Gina doarme cu dînsa în iatac și bunica știe de frica ei. Tante Gina se sacrifică și rămîne toată iarna cu bunica și-i place să fie ascultată. Bunica ne povestește cu o mutră de copil:

„Mă prefac că dorm, ca să nu facă Gina scandal! Mor de urît în pat!" Sînt mici epitropii pe care le acceptă. Dar pe cît poate, își păstrează obiceiurile vechi de autoritate, ca să se știe că e stăpînă aci. Totuși, zilnic trebuie să renunțe la cîte o poruncă, nemaiiind în stare să și-o susțină multă vreme. Trebuie să lase pe ceilalți să se ocupe de gospodăria ei. Ca un simbol al vechii stăpîniri, păstrează, în buzunarul șorțului, cheile casei.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

„Casa mea!“ „Grădina mea!“ Ca să se știe!
Dacă bunicul nu i-ar fi pus în testament totul pe numele ei pînă la moarte, atunci ar fi fost un dezastru.

Nu s-au petrecut decît mici transformări în casa aceasta, în decursul anilor și în orice caz, noi, nepoții, am găsit-o aranjată definitiv. Totuși s-au tăiat, pe cînd eram la București și n-am știut să ne împotrivim, cei doi castani de la poartă. Castanii erau superbi și-și împleteau ramurile și făceau o boltă foarte bogată deasupra porții. Copilăria nepoților s-a petrecut în apropierea lor, ne-am agățat de crengi, am cules florile, ne-am jucat cu castanele. Și i-am admirat de cîte ori treceam pe lîngă ei, căci alcătuiau o intrare regală. Cînd am venit într-o vară, i-am găsit tăiați. Am considerat întîmplarea drept o catastrofă. Chiar și vecinilor le păruse rău, considerîndu-i drept o podoabă a străzii. Cum s-a petrecut? Un cunoscut s-a găsit să-i spună lui Tante Gina: „Dar ce curaj aveți să stați în fundul unei curți așa de întunecoase! Orice se poate întîmpla!“ Și Tante Gina, fricoasă, a hotărît tăierea castanilor, ca să lumineze grădina. Bunica a fost surprinsă de această hotărîre, dar a acceptat-o. De ce? Căci nu îi este teamă de nimic? Poate s-o fi gîndit, cu un vechi instinct de economie, că tăierea castanilor înseamnă un stoc de lemne destul de mare de ars. Eu cu verișoarele mele am încercat mai tîrziu tot felul de vorbe de răzbunare inutilă. La îndureratul: „Cum s-a putut să tăiați castanii aceștia?“, ni s-a răspuns: „Pentru că așa am vrut!“ Am demonstrat că tăierea castanilor nu păzește casa de hoți, dar demonstrația nu avea nici o importanță. Și apoi, ne temeam, dimpotrivă, să nu-i convingem să mai taie și alți copaci. Atunci, am sugerat bunicii ceva mai pervers: „Ce-ar zice bunicul dacă și-ar putea vedea casa?“ N-am mai primit nici un răspuns; vorba noastră prinsese. Cu toate că sîntem convinși că bunicul n-ar fi fost supărat.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

El a orînduit toată grădina în tinerețe, și bătrîn, cînd nu mai putea face inovații, ar fi acceptat poate să desfacă ce făcuse. De altfel, sub pretextul că întrumusețează, a tăiat el singur mai multe crengi decît trebuia și a lăsat brazii cam pustii la rădăcină. Oricum, ce multă muncă este să crești un pom! Cum poți să te decizi să-l suprimi în cîteva minute?

Bunica, după cum nu cunoștea superstiția, nu cunoștea nici frica. Familia mea fusese tot așa de curajoasă pe vremuri, căci în orășelul acesta nu există un hoț mai periculos. Bunicul era obișnuit numai ca unul dintre servitorii lui, Pricopi, să-i fure hîrletul, o dată pe lună, ca să-l ducă la cîrciumă și să-l schimbe pe băutură. A doua zi bunicul se ducea la cîrciuma cunoscută și-l scotea. Peste un timp, aventura se repeta întocmai. Dar o unică întîmplare îngrozitoare din oraș a transformat oamenii. Chiar peste drum de noi, a fost omorîtă o grecoaică bogată, în vizită cu toată lumea bună din tîrg: Madame Kiriacos. Hoții nu s-au mai găsit niciodată și au trecut de atunci douăzeci de ani. Eram copil, dar țin minte spaima rudelor mele, discuțiile contradictorii și veștile care ne soseau mereu de peste drum. De atunci, toată lumea a început, înainte de culcare, să încuie bine ușile și să caute pe sub pat. Numai bunica a rămas așa cum a fost totdeauna. Cînd din sufragerie, unde face seara pasiențe, aude un zgomot, tocmai în partea cealaltă a casei, se duce singură, prin tot șirul de camere întunecoase și întreabă: „Cine-i acolo?“ Noi ne mirăm de curajul ei și o sfătuim să fie mai prudentă. Ca și cum, un dușman și mai periculos, față de care nu există împotrivire, Moartea, n-ar pîndi la toate intrările...

S-a dus și Marina, bucătăreasa bunicilor, care intrase în slujbă la nunta lor și care îi slujise cincizeci de ani. Subțirică, delicată, cu privirea caldă, imagine grațioasă. Bucurîndu-se de orice noroc al familiei. Știind să explice mersul norilor și visele. În timpul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

războiului, bunica, împărțind în bucătărie mîncarea, o ținea în curent cu tristețea comunicatelor oficiale. Bineînțeles, toată familia era franco-filă, și Marina cu noi toți. După moartea ei, am constatat că o prăjitură specială, cu care ne plictisise odinioară, va dispare pentru totdeauna: nimeni nu-i mai știe rețeta. Astfel că acum ne gîndim cu duioșie la acea prăjitură, altădată insuportabilă.

Cînd au înmormîntat-o, a condus-o toată familia la cimitir. Bunicul a avut o vorbă de spirit către bunica: „Putem să murim de acum. Bucătăreasă avem."

Cum au izbutit bunicii să întemeieze o gospodărie așa de însemnată și să poarte de grijă pentru fiecare din atîția copii, cu toate că au început fără bani mulți, cu leafa unui profesor de odinioară? Fiecare cheltuială a fost bine chibzuită și dacă îmbunătățirea nu făcea salturi și se îndeplinea încet, totuși era sigur. De multe ori, noi, cei tineri, ne scandalizam că bunicul nu se pricepe să fie generos nici la urmă, cînd scăpase de nevoi. Bunica nici acum nu face imprudențe cu banii, dar la economii nu se mai gîndește. Statul se pricepe el să pună dezordine în orice socoteală și să transforme aproape lunar pensia, și ea achitată la date neprecise. Astfel, bunica s-a obișnuit să fie mult mai darnică. Nu lasă nici un om să plece fără să-i dea cîteva mere. Chiar și spune, binevoitor ca niciodată: „Du-te în grădină să iei mere cîte vrei". Nu cheltuiește banii inutil, nu și-ar cumpăra pentru nimic în lume prăjituri sau pepeni verzi, care-i plac așa de mult, dar totuși e o mare schimbare. Timpurile tulburi de acum au indignat-o la început, dar cu timpul a obosit să mai protesteze și acceptă realitatea. Privindu-i casa și grădinile, nu înțelegi că ea a fost mai destoinică decît noi toți? Din pricina atîtor neîncrederi de care sîntem mîndri, căci ne dau o complexitate, n-am fost în stare să construim nimic.

Aseară, după cină, Tante Gina a stins una din cele două lumini electrice din sufragerie, ca să facă o mică

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

economie. Dar curînd, bunica a spus servitoarei să o aprindă din nou.

„Lasă că destul o să am întuneric în mormînt."

Stau şi scriu aceste rînduri în pavilionul unde Tante Gina vine de obicei să lucreze. Sîntem mulţi şi deseori cîte cineva trece prin faţa pavilionului. Alături, iarbă şi brazi, şi în faţă strada. Cîteodată cîte o ţărancă întreabă din nou: „Pui nu cumpăraţi?" sau alta care anunţă: „Mure, de vînzare, mure!" S-a apropiat verişoara mea Sanda, de masă (pînă acum a fost prin toată curtea: tren) şi mă priveşte. Sanda are zece ani şi este drăgălaşă, cu ochi mari. La sfîrşit mă întreabă:

— Ce scrii?

— O carte cu copaci, cu o casă şi cu o grădină.

— Şi cum o să se cheme?

Din atîta lume mai mare, numai Sanda a avut curiozitatea să mă întrebe ce scriu. Şi nici nu bănuieşte nimeni că descriu aceste locuri. Dar de fapt, nu se crede cu tot dinadinsul în talentul meu. Prea mă cunosc bine de cînd eram mic şi mă ţin minte în o mie de atitudini familiare şi ridicole (şi acum chiar stau cu papucii în picioare, strîmb, gata să cedez locul altuia mai bătrîn, şi aproape toţi sînt mai bătrîni). La fel am rămas pentru ei, căci cu toţii se măresc o dată cu mine şi acum, cu toate că au trecut atîţia ani, locul meu tot la coada mesei este.

Şi sînt emoţionat de întrebarea Sandei. Îmi vine gust să-i spun drept ceea ce n-am spus la nimeni (mă şi jenez să spun celorlalţi, li s-ar părea poate că scontez moartea bunicii).

— Mi-au fost foarte dragi locurile acestea şi m-am gîndit să le descriu.

— Şi cînd te gîndeşti că totul o să dispară!

Reflecţia micii Sanda! Fie că este o observaţie împărtăşită între noi toţi, dar numai o fetiţă a avut curajul să o spună tare, fie că această fetiţă este mai sentimentală decît cei mari.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Sanda m-a părăsit și a continuat să se joace singură în grădină. În pavilion a intrat un cocoș, ciugulește fără teamă cîteva grăunțe pe care le găsește pe podea și se apropie de mine, de parcă aș fi o statuie inofensivă.

Ce pustie este curtea noastră acum! Și ce zgomot era pe cînd încă mătușile mele nu părăsiseră casa! Petrecerile provinciale de dinainte de război, pe care le înregistram cu ochii mei speriați de copil de cîțiva ani... Tot orașul în costumul după ultima modă de la Paris... Valsul amețitor și cadrilul... Mai reținchiar cîțiva tineri cu rîsul lor fără grijă, acum bătrîni prefăcuți în alți oameni, sau dispăruți. Toate bunătățile pe masa din sufragerie, multe din ele aduse special de bunicul, din București, care păstra un miraj de legendă pentru noi. Așteptam serbarea la fel ca toți ceilalți, o discutam, plănuiam, îmi făceam o mie de iluzii, apoi mă instalam pe un scaun, chiar din salon, să privesc cît mai bine tot ce se petrecea și rochiile cu trenă. Dar adormeam rezemat de spătarul scaunului, oricît m-aș fi împotrivit și aș fi cugetat că trebuie să veghez, astfel de petreceri neputîndu-se întîmpla prea deseori. Venea cîte cineva și opina, spre spaima mea, să mă ducă la culcare, dar bunica sosea numaidecît și hotăra să rămîn mai departe la locul meu.

Toată această glorie dispărută și bătrînețea bunicilor, traiul tot mai molcom. Acum cîțiva ani casa noastră a mai cunoscut zile de glorie, dar în alt fel. Adinel, verișoara mea, nu devenise încă o domnișoară mare și cum era foarte zvăpăiată, atrăgea la joacă pe toți micii evrei din stradă. Fuga între copaci, de-a v-ați-ascunselea, sau crochetul. Bunica nu putea suferi zgomotul mare și se irita de multe ori, dar nu se opunea cu seriozitate.

Și acum e liniște pe toate aleile, cînd scîrțiie portița ne uităm imediat să vedem cine vine. Iarba a invadat totul. Iarbă frumoasă ca într-un cimitir.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Qui n'a pas son grain de folie! [1] E delicios cînd surprind la bunica — această persoană care a fost timp de optzeci de ani înainte de toate înțeleaptă, știindu-și sigur calea ei — cîte un gust romanțios.

Într-o zi a căzut în grădină, și unul din degetele mici i s-a îndoit de la încheietură. În primul moment n-a simțit nici o durere și și-a așezat ca singură degetul la loc. „Mă temeam că n-o să pot pune mănușa", spuse ea cu seriozitate, cu toate că nu mai merge în oraș ca să poarte mănuși. Sau sînt amuzante numele copiilor (unde bunicul nu s-a amestecat) : Octav, Virginie, Antoinette, Eugen, Corina. Și fiecare nume are cîntecul lui. A botezat pe un copil Corina, pentru că tocmai pe atunci citea cu nesaț, în foiletonul *Universului, Corina sau Italia* de M-me de Staël.

Mă plimb prin curte, printre păsări, cu o carte în mînă. Gheorghe, servitorul, despică lemne. Maria, bucătăreasa, scoate apă de la fîntînă. Bunica privește pe fereastră spectacolul idilic. Mă apropii de dînsa și vorbim prietenește despre întîmplări fără importanță. Deasupra, cerul nuanțat de orășel de munte. Scenă atît de familiară, de atîtea ori repetată, încît pare eternă, esențială existenței mele și care totuși trebuie să dispară în curînd în întregime.

Sîntem nebuni cu toții. Căci la cel mai mic calcul pricepem că totul o să înceteze. E fatal ca trupul bunicii să găsească pretextul unei boli și să se destrame. Și este o surpriză că rezistă încă. La anul vom mai găsi-o oare? N-ar îndrăzni nimeni să pună un rămășag. Sau în cel mai bun caz, de va rezista toată iarna aceasta nesfîrșită, cum vom mai găsi-o? Bunica cea deșteaptă, discutînd totul, pricepînd totul, evoluînd o dată cu noi, în curent cu orice știre nouă, model de forță morală și intelectuală și de o energie fără șovăire de-a lungul atîtor ani, deodată ramolită. În fiecare an, la vizitele noastre, constatăm schimbări la ea.

[1] Cine nu are grăuntele său de nebunie!

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Acum aude mult mai greu, e mai înspăimîntată de sfîrșitul apropiat al vieții, se scoală anevoie de pe un scaun și obosește repede. Și la anul? Va fi nevoie ca alții să-i facă toaleta? Bunica mea scumpă și totuși alta! Avem panică de viitor, dar viitorul nu mai interesează imediat ce devine trecut. Căci peste bunicul s-au strîns șapte ani de moarte, și suportăm adevărul acesta.

Știm precis toate acestea, dar nu ne schimbăm felul de viață obișnuit. La fel, venim numai vara aici și socot că această venire e pricinuită, nu atît de ultimele clipe ale bunicii, cît pentru că ne oprește criza să ne ducem în altă parte și sîntem mulțumiți că avem la dispoziție, gratuit, o gospodărie atît de superbă, în aerul cel mai curat. De altminteri, întîrziem să venim pe cît putem și din București nu ne grăbim să trimitem cîte o scrisoare cu noutăți, oricît am ști că-i facem plăcere. Iar ajunși aici, ne plictisim ca și odinioară, ne ducem fiecare preocupările noastre mai departe. Căutăm locurile singuratice și ne enervăm să repetăm fraza, cînd bunica nu a auzit-o bine. Ne consolăm cu: „Și dacă am sta mai mult de vorbă cu bunica, ce importanță ar avea? Curînd și peste acest prezent se vor așterne cîțiva ani.“ Dar această teorie distruge de fapt orice inițiativă. Adevărul este altul: orice socoteală ne-am face asupra soartei triste a bunicii, temperamentul nostru continuă să se poarte după instinctele lui, ca și cum o judecată n-ar trebui să fie rezultatul direct al temperamentului.

Cea mai mare groază a bunicii este să nu-și piardă memoria. „Decît să fiu ramolită, mai bine să mor imediat!“ Gîndul acesta o persecută de multă vreme și face dese mărturisiri care arată că spaima persistă în ea. Observația că „nu mai poate ține minte“ o terorizează zilnic, și noi, bineînțeles, protestăm: „Toți pățim la fel“. Dar bunica rămîne tot așa de neconsolată. De multe ori o examinez fără ca ea să bage de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

seamă și constat că primejdia nu este așa de mare. Observ că a uitat, de pildă, o pasiență, pe care o făcuse de mii de ori. Și atunci, cu perversitate, mă mir că a putut uita așa ceva, cu toate că mirarea mea o va amări și mai mult. Căci bunica este așa de tînără, stă de vorbă cu tine de la egal la egal, încît continui o luptă cu ea, cum obișnuiești să cicălești un contemporan al tău. Discuți cu dînsa cu toată seriozitatea și o contrazici de e nevoie. Nu accepți să-i respecți vîrsta înaintată și pui față de ea aceeași pasiune în credințele tale. Cîteodată, dacă trebuie, întrebuințezi și cîte o vorbă mai rea. În definitiv, fără să te gîndești în clipa aceea acesta este un omagiu pe care i-l aduci. Din trecut, ea poate să povestească o mie de întîmplări neînsemnate: cum era camera în care a copilărit, ce mîncare i se da pe atunci. Uneori, și din trecut uită ceva important, cu toate că reține toate detaliile. De pildă, a făcut cele mai precise portrete a doi prieteni din tinerețe, dar a uitat că ei erau frați. Sau știe în politică cele mai umile schimbări, dar nu-și mai aduce aminte că după război s-a dat pămînt la țărani. Parcă mecanismul minții ei e întreg, discuți cu ea multă vreme fără să observi nimic, dar deodată constați o legătură uzată. La fel după cum în vis întîlnești, amestecate ciudat, o serie de fapte veritabile.

„Sora mea a fost o femeie foarte deșteaptă. Nu știa carte, dar ținea toate socotelile moșiei numai cu mintea. Și deodată s-a ramolit. Ce grozăvie!"

O țin minte și eu pe sora ei, cu toate că pe atunci eram foarte mic. Sta toată ziua în grădină și nu recunoștea pe nimeni. Țăranii care treceau pe drum îi spuneau: „Sărut mîna", și ea răspundea: „Mulțumesc".

Bunica se plînge mereu de bătrînețe, dar nu se enervează de loc, căci vocea ei nu e tînguioasă, ca la început să fim înduioșați și apoi să ne plictisim. Are accentul natural și cu toate că repetă toată ziua: „Sînt bătrînă", „Sînt bolnavă", „Nu mai aud", nu reține nimeni prea mult aceste vorbe și numai mie mi se pare

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

mărturisirea ei cu atît mai impresionantă. Indeosebi o doare că nu mai aude bine, nu mai poate lua parte, din toată inima, la conversația noastră. Și atunci exagerează. Imediat ce-i vine cineva pe care nu l-a văzut de multă vreme, se și plînge: „Nu mai aud de loc". Dar spune asta cu atîta stăpînire de sine, încît nimeni nu se gîndește să o contrazică amabil, ca să o consoleze. Și bunicul nu mai auzea bine în ultimul timp, dar la dînsul dificultatea se prezenta diferit. Se supăra îndată ce nu vorbeam tare, și-l plictisea cînd spuneam tare toate nimicurile noastre zilnice.

Pe bunica o interesează orice am spune, căci ea face parte din toată existența noastră. Nu se supără niciodată dacă noi repetăm, pentru ea, același fleac, cu ton puțin răstit. Cred că travaliul ei interior este: se decide să renunțe să întrebe ce n-a auzit, dar după un minut nu-și poate reține întrebarea. Și atunci noi plictisiți spunem: „Nimic important, nu face să mai fii curioasă". Ca și cum s-ar fi găsit o scuză pentru noi, că vorbim numai nimicuri. În practică, avem poate și dreptate, căci este fatal să te iriți cum spui: „O să ploaie afară" și cineva îți cere să te repeți. Cînd însă discuția între noi se încălzește și sîntem cu toții aprinși ca să ne susținem părerea, și uneori pentru chestiuni mai importante care ar putea interesa pe bunica, atunci ea nu ne mai întrerupe, căci sînt prea multe vorbele, ca să poată avea pretenția să le audă, i se pare conversația noastră ca un zgomot de albine și în secundele în care îmi întrerup perorația, o descopăr nenorocită, de pe acum în mormînt. Dar după obiceiul ei, gravă, fără lamentații.

„În schimb nu mă doare nimic. Să mă întrebe doctorul, n-aș ști ce să spun."

Cu ce bucurie zice vorbele astea! Într-adevăr, pe bunica nu o chinuie nici o durere. Pare o lumînare care se topește: a ars atîta, că abia mai găsește puțină substanță să mai dea, pentru scurtă vreme, o flacără palidă.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Și la moarte se gîndește des, dar tot așa de discret. Vorba : „Sînt bătrînă“ sau : „Mă veți găsi voi pe mine anul viitor ?“ se repetă deseori. Aceeași preocupare. Totuși are și momente de optimism, cînd află că cineva mai bătrîn este perfect valid. Bunicului nu-i plăcea să vorbească niciodată despre moarte. „Nu vorbi prostii !“ este vorba cu care întrerupea el astfel de conversații, și așa a spus întotdeauna, chiar pe cînd era tînăr. Dar perfect gospodar, care nu uită nimic din ceea ce este necesar și care e prevăzător atunci cînd trebuie, la șaptezeci de ani, fără să vorbească și nici să facă pe misteriosul, a comandat un cavou. Ne-a făcut pentru toți casă, grădină și loc de înmormîntare. Bunica e atît de vioaie, o interesează atît de mult tot ce se petrece în jurul ei, încît nu ne înspăimîntăm decît arareori. „Totul trebuie să se termine curînd“, este aproape o idee abstractă și nu ne face să ne cutremurăm.

Bunica se teme de moarte ! Degeaba se gîndește că bunicul, tovarășul ei de toată viața, o așteaptă și chiar se miră de atîta întîrziere. Gîndul că o să-și părăsească toată munca ei și bucuriile, o chinuie. Sub pămînt, pe un drum pe care nici nu obișnuia măcar să se plimbe. Și apoi ea a fost toată viața o realistă, nu-i place să vorbească de ce crede că se întîmplă dincolo. Dar mari nădejdi nu are. Cu toate că e fată de popă — ca și bunicul — n-am văzut-o ducîndu-se la biserică. Bunicul, care era epitrop la Adormire, se ducea numai ca să se așeze la locul de onoare, sau la sărbători, ca să-și ducă nepoții și să se mîndrească cu ei. Dar cînd venea omul cu hîrtii bisericești pentru semnat, și-l tulbura în timpul prînzului, se indigna cu toată seriozitatea.

Eu știu că bunica se teme de moarte, cu toate că ceilalți se prefac că nu pricep, sau nu le place să facă astfel de observații, căci ar fi obligați la consolări anevoioase. Dar eu îi spun bunicăi, o dată cînd sîntem numai noi, buni prieteni — bunica și nepotul — (și-i spun numai ca să o mîngîi, sau mai ales pentru că nimeni — cu toate că ceilalți sînt mai apropiați de

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

vîrstă cu mine — nu este de o mai perfectă tovărășie ?) :

„Bunico, sînt bolnav rău !"

Oricît ar părea de ciudată această mărturisire de la tinerețea mea, și oricît nu s-ar vedea, e adevărat. Cei care bănuiesc ceva cred că e numai o stare de nervi. Am dureri mari, precise, și nici unul din atîția doctori însemnați nu înțelege de ce suflu. Rețetele și consultările lor mă costă bani mulți și nu-mi sînt de nici un folos. Nu am putința unei clipe de nădejde, căci zilnic, la fiecare oră, sînt forțat să-mi aduc aminte de tragedia mea. Unul mi-a spus că fac echilibristică cu moartea. Așa sînt oamenii de nepricepuți, incapabili să ghicească ceva. De o bucată de vreme, nu mai sper nimic. Au trecut destui ani, la fel de sumbri, am epuizat și doctoriile și rețetele. O să se termine totul curînd, nu mai am nici o îndoială. Și de altfel nici eu nu mai pot trăi în felul acesta. M-am deprins puțin cu aceste gînduri și-mi închipui că nici o hotărire nu mi-ar fi prea grea... Cu tine o dată, oricît de ciudată ar părea tovărășia, o bătrînă și un tînăr. Amîndoi, ca în grădină, bunica și nepotul, prin cer și nouri, mai departe, la bunicul...

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

HALUCINAȚII

Citeodată, la liceul din orașul C., unde fusesem numit profesor — tînăr de tot — se întîmpla cîte o nenorocire: murea vreunul din elevi. Așa a dispărut Morgenstern, din clasa a VII-a, evreu dolofan, cu siluetă grotescă, grăbit la vorbă, agitat, curios, lector frenetic, predestinat parcă să moară curînd și voind să cîștige din timp. Sau Melinte, din aceeași clasă, zvelt, palid, ușor melancolic. Le-am vorbit, înainte de vacanța mare, o lecție întreagă, despre moarte, cu ocazia unui subiect pentru care aveam predilecție: prima parte din *Sermon sur la Mort* a lui Bossuet. Pornind de la analiza textului, am trecut la reflecții personale. Am stat cu toții de vorbă și fiecare mi-a spus mica lui părere. De obicei mărturiseau sincer: „Nu m-am gîndit niciodată". Unul însă a explicat: „Ne-am mutat lîngă un cimitir. La început ne torturau înmormîntările. Apoi am început să nu le mai observăm. Acum ieșim chiar la geam, din curiozitate." Vibram, ca de obicei, cînd mă gîndeam la aceste lucruri, și poate, pentru clipa aceea, vibrau și ei cu mine. Am terminat melodramatic (dar prea sincer ca să se simtă melodrama, după cum o piesă proastă poate fi perfect salvată de un actor mare): „Și poate pînă la toamnă (îmi simțeam

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

ochii ieșind din orbite, profetici, ca să privească pe cîțiva din față), eu, sau unul din voi... dumneata de pildă, nu vom mai fi în viață".

Toamna, elevii m-au anunțat: „Întocmai cum ați spus, domnule profesor!" Melinte avea unele aptitudini pentru literatură, dar era slab la științe. Grație intervenției mele, a trecut la bacalaureat (eram în comisie). Dacă rămînea, ar fi trebuit să învețe vara, dar așa, de bucurie, l-au trimis părinții la Călimănești. A făcut baie în Olt și s-a înecat. Deci, i-am sugerat eu să moară, chiar dacă logic n-am avut nici o răspundere. Am lucrat hipnotic în felul acesta. Citeodată moartea cuiva se petrecea alături de noi. Vedeam în recreație înmormîntarea la poarta liceului. Dricul și coșciugul, florile, muzica, lumea. Dar nu morțile mă făceau să mă gîndesc la moarte. Colegii mei spuneau atunci cuvinte convenționale, nu-și uitau preocupările neînsemnate, schimbările politice sau mici interpretări de regulament. Discuțiile superficiale se aprindeau ca și cum numai ele ar fi fost esențiale. Stam atunci închis în mine, preocupat fără să-mi pot desluși preocuparea, abătut, istovit, fără să-mi pot formula nici un gînd.

Uneori dascălii, cu cine știe ce ocazie, făceau cîte un chef. Se aducea în cancelaria liceului vin, mezeluri, fructe, și apoi se pornea veselia. Curgeau pornografiile pline de savoare pe buzele unsuroase. Rîdeau ochii și mușchii feței de diverse apetituri. Se auzeau clefăitul și sorbitul. Apoi începeau, neapărat, discursurile. Mai întîi domnul inspector, coborît special din preocupările lui înalte dintre dosare, și acum amical și renunțînd la această prestanță pentru o clipă. Spunea neapărat:

„Mă bucur că este armonie între domnii profesori." Părintele cuvînta și el: „Voi fi scurt", și apoi: „Domnul inspector care este cel mai bun dintre profesori..." Ceilalți aprobau. Și noi vorbe, fiecare reprezentîn-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

du-se. Dascălul de română: „Alecsandri zicea...!" Cel de franceză: „Partir c'est mourir un peu..." Cel de știință: „Noi, oamenii de știință, sîntem învinuiți că nu credem în suflet". Cei care vorbesc a doua oară se scuză neapărat: „Cu toate că strămoșii noștri latini spuneau: «non bis in idem», totuși, tot ei au adăugat: «repetitio est mater studiorum». Așa și eu."

Discursurile terminate, burțile doldora, anecdotele suculente se întețeau. Inspectorul chema, unul cîte unul pe cei mai tineri, ca să le spuie aceeași glumă imbecilă. Istoria se suspenda la un moment anumit, și ascultătorul era înclinat să întrebe: „Unde?" Riposta venea: „În gură la tine!" Ce mai risete! Cei care știau secretul, îl secondau pe inspector. Părintele începea și el, și apoi ceilalți la rînd. Beau, vorbeau, rîdeau, se mișcau, și atunci, surîzînd continuu ca să nu se observe că sînt absent, ținînd paharul la gură ca să nu pricinuiesc îndelungi spirite asupra neputinței mele, mă gîndeam la moarte.

Ce ar simți fiecare din aceștia, dacă s-ar aduce brusc vestea morții unuia din ei. Atîta familiaritate, atîta adulație, bună dispoziție, bătăi pe umăr, transpirație amestecată cu fum de tutun, întrebări și răspunsuri, ascultate cu interes și povețe, dacă pe unul îl doare numai un vîrf de deget, — în cazul morții, durerea lor n-ar fi tot așa de puternică după cum le e veselia acum. Ar fi o poză tragică, mult exagerată (pentru lume și pentru tine însuți, ca să ai impresia că ai suflet), dar n-ar fi ceva invers chefului actual, făcut din toată inima. Și apoi cuvinte tot așa de convenționale și de caracteristice pentru fiecare, după cum făcuseră și la discursuri.

Nu-și va uita, în clipa aceea, nici unul meseria și va nesocoti fiecare că mai înainte de toate e om. Nu m-ar fi mirat lipsa de compătimire profundă de vecin, dar m-ar mira cum fiecare nu tremura pentru soarta lui și pentru dezagregarea fatală care va veni. Îmi mîngîi mîna, simt mîncîciunea și căldura feței, și totul

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

trebuie să se desfacă. Se spune că osul de la genunchi rezistă mai mult, dar nu sîntem obișnuiți să ne remarcăm prea mult genunchii.

Ce ar simți și ar zice dascălii dacă ar afla că am murit? Pot să numesc tic, această tortură de a mă întreba în fața fiecărui om, și mereu din nou, căci relațiile mereu se schimbă: ce-ar zice dacă aș muri? Ceea ce denotă o mare prezumție, ca să agit umila mea persoană, chiar în secret, în fața celui cu care stau de vorbă. Rezultatul nu poate fi decît tragic, și e normal să fie așa. Faptul că eu aș vibra mai îndelung la mormîntul lor, nu este un merit pentru mine, și nu poate fi o satisfacție pentru ei, asta nu depinde decît de o întîmplătoare construcție a nervilor. Totuși, cînd îți închipui cu precizie ce s-ar întîmpla dacă ai muri, și vezi scena, te cuprinde o imensă milă de tine și o părere de rău că ți-ai pierdut atîta timp în amicale tovărășii, cărora le-ai dat tot sufletul.

Ce s-ar întîmpla dacă ar veni vestea morții mele, în această cancelarie de dascăli, pe pereții căreia își surid toți foștii miniștri de instrucție? Să presupunem că nu este în clipa aceea nimic anormal, obsesia vreunei alegeri de exemplu, sau a luării lefii. Și sosește unul din ei gîfîind ca să spuie el cel dintîi noutatea:

— Știți că a murit H?
— Nu mai spune.
— Cum, cum?
— A murit H (detalii).
— Săracul!
— (darnic) Profesor bun.
— (imparțial) Cam pripit, dar bun.
— Păcat!
— Parcă făcea și literatură?

Mi se atribuie cu generozitate cîteva calități, apoi detaliază fiecare cîteva amintiri despre mine. Directorul spune neapărat: „Vom da o coroană din partea liceului!" Iar părintele: „Dumnezeu să-l ierte!"

Oamenii sînt parcă mecanisme, cu cele cîteva fraze

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pe care le spun neapărat la anumite ocazii. Apeși pe buton și sună. Elevii au de pe acum predispozițiile celor bătrîni, sînt oficiali și îndurerați. Fiecare face cîte un mic gest, la care se crede obligat (asistă la biserică, la groapă, sau măcar spune cîte o vorbă tragică). Dar înăuntru de tot, se și frămîntă întrebări asupra notelor viitoare la obiectul meu.

Pe ușă își face apariția un personaj grav și întunecos : Suplinitorul ! Mascarada se desăvîrșește cu alai. Sînt și discursuri ! „Întristată adunare. Tînărul nostru coleg !" Ce frumos vorbește ! Am fost impresionați !

Oamenilor ! Vă pare într-adevăr rău după biata mea ființă care s-a zbătut și acum e țeapănă, după mîinile în perpetuă agitație, acum imobile, după ochii cu care am privit, avid, lumea, acum stinși ? Atunci lăsați-mă în pace și nu vă mai credeți obligați să mă plîngeți. Căci dacă ați simți profund pierderea mea, emoția voastră față de neantul meu e ridicolă. Să se termine cît mai repede spectacolul, să mă pună, simplu, într-o trăsură, și în fuga cailor să mă ducă la cimitir. Să mă arunce iute în groapă și să bătătorească țărîna. Iar tu, îndureratule, care vrei să faci neapărat ceva pentru mine, du-te singur la mare și privește îndelung spumele neobosite și ascultă-le tînguirea. Sau privește cerul, cînd soarele e la asfințit. Sau plimbă-te în neștire, pe străzile pustii și negre, la miezul nopții. Sau pune la patefon un cvartet al lui Beethoven și plîngi o dată cu notele lui. Sau vaietă-te, aducîndu-ți aminte că ți-ai așteptat iubita zadarnic, iar buzele tale au rămas uscate, de parcă n-au știut ce e sărutarea. Și numai atunci ai făcut ceva și pentru mine...

La un moment dat, după ce părusem c-o accept și că mă complac, atmosfera dăscălească îmi devenea intolerabilă, și, spre surprinderea tuturora care îmi cereau explicații, plecam. Auzeam pe unii : „Vreo damă trebuie să fie !" Și vedeau, prin fumul de țigară,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

o matroană bine implîntată în pămînt, cu șolduri, coapse și sîni abundenți, ceea ce a fost întotdeauna în gusturile dăscălești.

După ce părăseam cancelaria fără să fi dat un răspuns, deznădăjduit, dar păstrînd încă o mutră de vinovat ca să-i împac cu supozițiile lor și să nu descopere cumva motivul plecării (care ar fi fost caracterizat simplu : e un încrezut), coboram iute strada, apoi traversam piața agitată în mijlocul căreia Ovidiu meditează. Apoi, în sfîrșit, mă opream. Eram la mare. Și acolo începeam, într-un timp pe care n-aș fi fost în stare să-l determin, așa părea de capricios, plimbările în lungul apei. Cred că niciodată nu făceam în șir doi pași asemănători, așa eram în voia capriciului culorilor și a zgomotului. Mă desfăceam, mi se topea ființa, plîngeam, mă zbăteam, mă cuprindeau fioruri, gusturi de dans și de moarte, chiar dacă pe față nu mi s-ar fi văzut mare lucru. Privirea mi se scufunda în apă sau plutea pe valuri, gura și nasul prindeau cît puteau parfumul tare și amețitor. Febril, ca și cum un val s-ar fi rostogolit în mine, atent, ca și cum aș fi vrut să prind o melodie complicată. Niciodată o îndrăgostită nu s-a putut apropia să te cuprindă mai bine, să te încălzească și să te alinte, și să-ți sfarme orice judecată limpede, ca această ființă augustă, prezentă și totuși impalpabilă, atît de alături și totuși insezisabilă. Te îmbată și-ți promite voluptăți, îți ascute nervii și apoi ți-i înmoaie, îți aprinde poftele și te lasă sterp, pustiu, sau îți oferă moartea ca singura voluptate autentică.

Ce bicisnică, pornirea vijelioasă către o femeie! Nervi, trepidație, clipe ascuțite, și apoi te regăsești mărunt, stîngaci la vorbă și încercînd să scuzi ce-ai făcut, murdar, trebuind să ascunzi cu stupide paranteze mici trebuințe de toaletă, sau mai ales oboseală, plictiseală, transformarea ta bruscă din frenetic în melancolic, din flămînd în sătul. Și atunci pricepi că

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

numai moartea poate fi capătul unei voluptăți veritabile. Epuizarea ta fără reveniri, legănat pe valuri, adormit în cîntece.

Valurile negre fără nici o lumină, tainice și funebre, zornăind dezastru în fundul lor, purtînd pe ele fantome, călătorind fără obosire. Și valurile verzi, grădinării... Și cele albastre de parcă s-a răsturnat cerul... Și albe, și roze, și atîtea culori fără nume, care se combină în cele mai subtile broderii. Și repezi, și domoale, și dese, și subțiri. Tot timpul pe dig, la orice oră liberă, și mai ales noaptea. Uneori mă cuprindea atît de complet atmosfera lor, încît credeam că n-o să le părăsesc niciodată, căci tot restul lumii îmi era indiferent. Și totuși, într-o zi mi s-a părut, brusc, insuportabilă toată viața mea acolo, și am cerut cu orice preț mutarea.

Profesor la călugări... Ceea ce este destul de straniu... Cînd m-am prezentat prima oară, mi-am găsit elevii așezați în șir, cu straiele pînă la pămînt și cu culioane pe cap. Tineri și bătrîni, unii cu cîteva fire pe bărbie și alții cu bărbi imense, unii slabi ca o scîndură și alții dolofani. Fratele Macarie, și fratele Hrisant, și ieromonahul Varlam, și atîtea nume ciudate, scoase de prin cărți prăfuite, care nu-mi erau familiare. „Nu s-ar putea spune că viața cea mai simplă e lipsită de neprevăzut", am reflectat. Imaginea din fața mea, alături de București, echivala cu o călătorie la mii de kilometri, într-o țară cu alte obiceiuri. Sunetele clopotelor și ale toacei. Cîntecele prelungi. Clipe de pustietate deplină, traversate doar de rîndunelele elocvente. Și apoi, deodată, un șirag de călugări, fiecare cu silueta lui atît de caracteristică, încît părea închipuită de un regizor genial, și totuși cu toții atît de asemănători. Sau cîte un călugăr care traversează singur curtea mare.

Iarna, mănăstirea pare ireală, cu zăpadă groasă care acoperă totul, cu albul sclipitor, pe care se furi-

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

șează uneori cîte o fantomă neagră cu un clepăit de papuci. Iar pe acoperiș ciorile. Rămîn cîteodată la școală, din pricina vremii, ziua întreagă, și am impresia că sînt în altă lume. Singurătatea cea mai desăvîrșită. Lecțiile mele se petrec în cea mai deplină cuminție. Nu mai sînt elevii micuți care se luau la întrecere la răspunsuri, vibrau, se mișcau, rideau și plîngeau în același timp, sau cei mari ascultîndu-te melancolici și absenți. Acum cu toții sînt identici, maturi, indiferent de vîrstă, gravi, cu fruntea întunecată. Din orice gest sau vorbă a lor, se desprinde un aspect dublu de tragic și comic amestecat. Nu reușesc să-i fac să articuleze bine cuvintele, și vorba lor cea mai neînsemnată are un tremur nazal de cîntec bisericesc. Cîteodată, exasperat de această atmosferă monotonă, încercam cu orice preț să fac o transformare, pentru oricît de scurtă vreme. Oricum aș fi schimbat mersul lecției, orice aș fi improvizat, nu vedeam pe fața lor nici o surpriză, nici o bucurie, nici o curiozitate. Le spuneam anumite istorioare, care trebuiau să-i impresioneze, ca să le surprind vreo emoție, sau vreo glumă ca să-i facă să rîdă, și rideam din toată inima. Semănam actorului mediocru, care face toate mascaradele de care este în stare, în fața unui public impasibil. Sau, și mai tragic, uneori îmi trimeteau un ușor surîs, al cărui înțeles nu-l explicam, căci venea cînd mă așteptam mai puțin, sau neproporționat cu sforțarea mea.

Ce rost aveam eu printre ei! Poate că prin stridența deosebirii noastre, o divinitate glumeață își aranjase un spectacol grotesc.

Dacă aș muri acum, înmormîntarea mea ar fi demnă de văzut, și poate s-ar găsi cineva care să fi fost impresionat de agitația mea, a omului nervos și a scrisului lui de aceeași culoare, și să vie la slujbă, măcar din curiozitatea transformării, și să asiste la un spectacol bizar; (în definitiv, poate că numai pe mine m-ar interesa spectacolul).

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

În sicriu, junele cunoscut, încremenit însă în una din pozele lui, care odinioară înlocuindu-se cu repeziciune nu se observau atît, dar care au fost trăite cu neliniște sinceră. Poate aș părea fanfaron, sau umil și pocăit, agresiv sau bun, grotesc sau melancolic. Și în jur ca un nimb îmi vor pluti aventurile, cu detaliile care au fost știute precis de toți, și cu altele numai aflate aproximativ, și cu mărturisirile făcute prin cărți, aruncînd lumini și umbre (rezultat poate al orgoliului meu care n-a spus tot adevărul, sau a apăsat involuntar numai asupra anumitor adevăruri, nu totdeauna în favoarea mea de altfel, dar mai ales rezultat al temperamentului meu incapabil să orînduiască definitiv faptele și emoțiile și le-a dat tuturora o nuanță de incertitudine, și a multiplicat interpretările posibile). Și se va șopti lîngă mort:

„A avut o dragoste mare care l-a părăsit... Poate nici n-a iubit-o... Niciodată n-am putut pricepe cît de mare a fost dragostea lor, și cine a fost vinovatul... Dar mai sînt multe de spus despre amîndoi... I-am văzut odată în Cișmigiu... Luna deasupra, apa la picioare, și înlănțuiți frenetic. Mi-am zis: doi oameni fericiți... Poate că el nu se pricepea să iubească... Sau poate că iubea romanțios și îl torturau prejudecățile burgheze... A murit înainte de a-și fi spus secretul... Ca și cum el ar fi știut clar ce s-a petrecut cu dînsul... Ce ciudată e de privit o gură înțepenită, care știi că a fost odinioară caldă și sărutată...„

Și deodată, după coșciug, apariție halucinantă: elevii, fratele Silivestru, cu barba roșie, rotundă, împrejurul capului ca un pepene galben, și cu burta ca o roată de trăsură, care se leagănă la mers de pe un picior pe celălalt. Și fratele Cotoflec deșiral, fără dimensiune, atît e de slab, atîrnîndu-i de bărbie fire rare și lungi, poate asemănător lui Lazăr după ce a înviat, sau lui Iov după ce l-au lovit necazurile și l-au supt foamea și bolile. Și fratele Turcu, maiestuos și important, avînd de pe acum prestigiul rolului ecleziastic

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

pe care va avea să-l joace și lărgindu-și pieptul ca să-i încapă decorațiile viitoare, iar cînd duce mîna la barba imensă, în timp ce privirea i se afundă pînă la orizonturi, pare că vrea să binecuvînteze un popor nenumărat adunat în preajma lui. Și fratele Serafim, cel mai tînăr dintre frați, cu obrazul roz, fără nici un fir de păr, și cu pletele blonde căzînd pînă la umăr în bucle, cu ochii limpezi, cu fruntea fără nici o dungă, cu rîsul încîntător și nevinovat, lăsînd să se vadă un șirag de dinți de lapte, părînd un heruvim abia coborît din ceruri, ce abia și-a desprins aripile. Și fratele Dascălu, slab la carte, dar remarcabil cîntăreț, cu care m-am silit o lecție întreagă, inutil, să-l fac să spună: „Vercingetorix". Și ieromonahul Varlam, care te aprobă tot timpul, orice ai spune, dînd din cap cu înțelepciune.

Au venit cu toții să asiste pe fostul lor profesor. Sînt mulți, poate o sută, aranjați doi cîte doi, cu hainele lor de sărbătoare, cu culioanele imaculate. Fantome. Aceeași gravitate inexpresivă a feței pe care o păstrau și în clasă, căci nici moartea mea n-ar putea să-i transforme. Bărbi de toate dimensiunile și culorile. Transează mai ales chipul galben pe haina neagră, ai crede niște portrete de Tintoretto. Dricul e gata, m-am instalat, pornim cu toții. Oprim trecătorii, care se descoperă privind curioși, căruțele și tramvaiele.

Ultima mea plimbare. (O! Plimbările pe sub tei, sub luna cuceritoare, la braț cu Irina!) Nu trebuie escamotată. Devin, pentru ora aceea, un mare personaj, căci silesc o mulțime de oameni să asculte capriciul meu. Mergem încet, și ne oprim la fiecare răspîntie. Preotul se dă jos uneori din trăsură, și-mi arată drumul. Elevii mei („Comment, vous ne savez pas la règle du participe passé?[1]") cîntă. Nu-și economisesc de loc știința, și vocea le e mai tărăgănată ca nici-

[1] „Cum, nu știți regula participiului trecut?"

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

odată. Parcă se repetă același cîntec, dar variațiile, în lamentarea prelungită, sînt infinite. Aud, mai pătrunzătoare, vocea fratelui Turcu, venerabilul meu elev. Și a lui Dascălu, subțire, melodioasă, plină de grație. Fac constatarea că le cunosc toate cîntecele. Le-am auzit cînd le învățau, și nu luam seama la ele, sau mă iritau, nu observam decît anumite fragmente scurte, dar acum văd, cum, fără voia mea m-au invadat. E o mare plăcere această constatare, ca și cum ar fi găsit, printre musafiri, o cunoștință veche pe care o uitasem, căreia nu-i dădusem importanță, care nici nu bănuiam că ar avea vreo afecție pentru mine, și care se prezentase acum înaintea altor familiari. Cruci, văluri, flori, lumînări. Iată colaci și colivă. Pe deasupra colivei, flori făcute cu bomboane de ciocolată și alte bomboane mici, de culoarea argintului, care se aruncă la nuntă din amvon. Cînd eram copil, am asistat la o nuntă în familie, și am făcut toate sforțările, inutil, să prind și eu o astfel de bomboană. Gustul după ele mi-a rămas toată ziua aceea, cu toate dulciurile cele mai alese pe care le aveam la dispoziție. Și multă vreme, mai pe urmă, am mai văzut la fel, în fereastra unei cofetării, dar în borcan nu aveau prestigiul pe care-l avuseseră căzînd în biserică, unde nu puteam să prind nici una, și unde toată lumea ronțăia (această „toată lumea", ușoară exagerare, nu e oare încă o mică ciudă de atunci, care s-a păstrat în mine cu toate că nu mai sînt la vîrsta cînd m-ar putea interesa bomboanele argintate ? Deci supărarea s-a păstrat, chiar dacă nu mai există motivul ei. De altfel și prin faptul că această chestiune, la care nu m-am mai gîndit de douăzeci de ani, mi-a revenit în minte, poate proba existența ei în mine.). Crezusem că am uitat aceste gesturi, după ce mai întîi le-am disprețuit, și acum, în fața colivei, mi-am reamintit scena din copilărie și o dată cu ea și gustul de bomboane argintate. Mă preocupă, ca și cum acesta ar fi singurul regret de a părăsi viața.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Dar s-a întîmplat ceva neobișnuit. Ne-am oprit fără să fim la răspîntie. Cu toții ne întrerupem meditațiile tragice și privim. Înaintea noastră este un automobil. Pe perne șade un domn cu ifos. Trebuie să fie un director de la vreun minister. Înaintea lui, o căruță cu purcei. Ce țipete! Îi duce la abator, probabil. Și înainte alt automobil. Aici e buba opririi noastre. Șoferul s-a dat jos și discută cu un sergent. Se gratulează reciproc cu cele mai solide înjurături. Conversația e din ce în ce mai vehementă:

— Trebuia să ții dreapta, prostule!

— Am ținut-o, dar tu nu știi care e dreapta, timpitule!

Erau față în față, și amîndoi aveau dreptate, după mîna lor dreaptă. După multe tîrguieli (și-am așteptat fără nici o pretenție, căci umila noastră promenadă trecea, ca importanță, cu drept pe al doilea plan... Dar n-am exagerat puțin scena, din necaz?), ne-am reluat mersul, rugăciunile, cîntările.

Am sosit, în sfîrșit, după încă multe peripeții pe care nu le mai descriu, la poarta cimitirului. Stop. Coborîm. Vor începe acum, și mai cu fervoare, rugăciunile. Dar trebuie să fac o mărturisire. Totdeauna am crezut că înmormîntarea mea ar fi evenimentul care m-ar putea mai mult interesa, că cel mai mic detaliu ar fi pentru mine valoros, că ar semăna, ca freamăt, cu *Tristan și Isolda* a lui Wagner de pildă, operă la care vibrezi tot timpul, la cele mai mici detalii, și apoi la îmbinarea lor măiastră, la delicatețea broderiei și la efluviile blocului. Și regretam că la acea înmormîntare tocmai eu trebuia să lipsesc (ca și cum la reprezentarea lui *Tristan și Isolda* ar fi lipsit tocmai Wagner. Cu atît mai mult, cu cît valoarea spectacolului era particulară, numai pentru mine.). Uneori închipuiam povești, în care i-aș fi înșelat pe cunoscuți că sînt mort și ceremonia s-ar fi făcut întocmai, iar eu aș fi asistat incognito. Mă gîndeam și cum m-aș costuma. Dar totul n-ar fi fost identic, căci aș fi avut tot timpul conștiința că sînt totuși viu. Și

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

acum constat că cele cîteva ceasuri, care mi s-au pus la dispoziție, sînt prea multe, că sînt lipsite de variație și că-n definitiv m-am plictisit.

Să-i lăsăm în pace și să ne gîndim mai bine în altă parte. Voi găsi în noua mea locuință, pe tînărul meu amic Ionel, de care m-am despărțit de puțină vreme. Ionel a fost un băiat de liceu, cu mulți ani mai mic decît mine, învăța bine, era cuminte, și avea pielea moale pămîntie, privirea caldă și un zîmbet dulce. Era copilul proprietarului meu cu care locuiam în două case alăturate, în aceeași curte mare. De cîte ori intram sau ieșeam, trebuia să traversez curtea, să trec prin fața casei proprietarului, și să găsesc pe Ionel totdeauna în cale. Era tuberculos și tatăl său n-avea destui bani ca să-l trimită la aer curat. De altfel ar fi fost inutil, căci boala lui era înaintată. Îmi cădeau ochii mereu pe acest candidat la moarte, subțire, trist, stîngaci. Între noi se făcuse un joc ascuns, care uneori mă amuza, alteori mă supăra, și mă jena totdeauna așa de mult, încît deseori îl ocoleam, prefăcîndu-mă că nu-l observ, sau așteptînd, uneori mult și inutil, clipa cînd el lipsea. Și motivul: mă lăsa să-l salut eu întîi. Eu eram om mare și el copil, astfel că pretenția asta mi se părea absurdă. Nu știu cum se făcuse obiceiul la început, dar acum exista între noi și nu mă puteam împotrivi. Nu aveam curajul să nu-l salut cînd mă privea cu un zîmbet atît de dezarmant, în care nu se vedea nici cea mai mică urmă de sfidare sau de prezumție. Poate socotea numai că așa trebuie, căci eu eram acela care mă duceam și veneam, pe cînd el sta pe loc. Dar el avea un prestigiu care schimba complet situația dintre noi: *Prestigiul Morții apropiate*. Și astfel nu numai că trebuia să suport pretențiile lui, dar chiar să fiu încîntat că pot face ceva pentru dînsul (așa de puțin lucru, că n-ar trebui poate să mai insist). De la o vreme eram chiar încîntat de această mică umilire, mi se părea că surisul lui îmi arată recunoștință, iar dacă îl ocoleam

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

citeodată, o făceam numai din jenă, după cum te jenezi să faci un bine cuiva din pricina mulțumirilor pe care trebuie să le primești, și ai fi incomparabil mai darnic dacă te-ar lăsa în pace, dar în același timp să nu trebuiască să-l taxezi de nerecunoscător.

Dar ce s-o mai fi întîmplat cu mine? Parcă s-a făcut liniște.

S-o fi terminat? Voiam să se termine, dar atîta repezeală mă umilește. Rece și întuneric, și un pocnet înăbușit care se repetă cu regularitate. Aruncă țărina. În pămînt! Abia se mai aud vorbe, și un scîncet subțire, parcă un cîntec de greiere. Ce-or mai fi spunînd? Ce cuvinte importante? Nu se deslușește. Parcă un geamăt. Acum nu se mai aude nimic. Au plecat cu toții. Singur!...

Singurătate! De unde să iau cuvinte așa de impalpabile, culori așa de armonicoase, ca să-ți descriu farmecele. Te părăseam, infidel, tîrît de slăbiciuni, și apoi, după dezastre, te regăseam cu nesaț pentru o vreme. Numai atunci mă simțeam tare, profund, și-mi simțeam existența și dreptul de a dispreț pe ceilalți. Și acum, în sfîrșit, constrîns să nu te mai părăsesc niciodată! De o compari cu starea mea actuală, toată lumea pare artificială și meschină.

Nu regret nimic. Nici oamenii, nici lucrurile (cînd te gîndești că aveam un sertar voluminos, în care îmi țineam amintirile!). Și totuși! Patefonul cu plăcile!

Și dacă îți place muzica atît de mult că te obsedează neandrele ei ziua și noaptea; că porți cu tine, întotdeauna, oricît ai părea de preocupat în altă parte, o temă de cîteva note; că începi să asculți și deodată bagi de seamă că au trecut cîteva ore fără să le observi, iar a doua zi începi din nou; atunci patefonul tău, — tovarășul tuturor singurătăților și al nopților de veghe, cînd orașul doarme, — își pierde rigiditatea,

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

lemnul prinde căldură, iar înăuntrul lui ai impresia că auzi pulsații. Și plăcile, ființe veritabile, identice și totuși fiecare cu viața ei interioară, pe care trebuie să te înveți s-o cunoști, să-i pricepi subtilitatea detaliului și în același timp personalitatea ; să le iubești cu pasiune, să te consolezi și să le înșeli una cu alta și apoi iar să revii. Căci fiecare și-a implintat în tine cîte o emoție, căreia îi vei rămîne fidel. Și cînd se strică una din ele, să-ți pară rău ca după cineva pe care l-ai pierdut, căci știi că n-o vei putea pune la loc, chiar dacă vei cumpăra o placă nouă cu același cîntec. Căci placa stricată a luat cu dînsa o mulțime de emoții, de vaiete și de bucurii, ce nu le mai poți repeta identic. Și nu știi ce să faci cu resturile, nu poți să le păstrezi, căci ar fi caraghios și în același timp nu te înduri să le arunci, și dacă ai putea le-ai îngropa cu tot alaiul, într-un loc sigur unde știi că n-ar scormoni nimeni, după cum ai îngropa o păsărică moartă în fața ta.

Am cîteva sute de plăci de cea mai bună calitate, adunate cu infinită trudă, și nu e una care să n-aibă peripețiile ei și să nu-i știu tot istoricul, ca un nobil care și-ar cunoaște cu minuțiozitate toate ramurile arborelui genealogic.

Iată *Sacré de Printemps* a lui Strawinski, cu care am făcut călătoria de la Paris la București. În tot timpul celor trei zile de tren, mă uitam mereu la plăci (cu ce grijă !) voind să descifrez ceva din semnele lor misterioase. Sau cvartetul op. 127 al lui Beethoven, la andantele căruia, după fiecare notă, reflectam în neștire : „Acum aș avea curajul să mă sinucid !" Sau cvartetul în la minor al lui Beethoven, la care s-a sinucis Sprandell, eroul lui Huxley din *Contrepoint*. (Ce gratitudine am avut pentru Huxley din pricina aceea !) Și cele șaptesprezece plăci ale *Messei* lui Bach. Și am ascultat de cîte o sută de ori fiecare placă... pe vremea cînd Irina m-a înșelat. Și andantele

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

cvintetului lui Cesar Franck, cîteva note abia atinse, care se repetă neobosit, în cadența funebră, cînd am aflat că Irina a murit !... Și cvintetul lui Debussy, pe care au coborît, o noapte întreagă, razele lunii... Și concertul pentru piano și orchestră a lui Brahms, care cînta pe mare, în timp ce barca abia se legăna. Atîtea plăci ce mi-au aparținut așa de aproape, și pe care n-am curajul să le las altora. Căci motivele lor ar căpăta o valoare impersonală, și sînt deprins să le știu amestecate cu toate emoțiile mele. Și cînd mă urmărea obsesia morții, apărea imediat întrebarea plină de teamă : „Ce vor deveni ele ?" și această chestiune îmi complica la infinit ezitările.

La căpătîiul mormîntului meu, să se pună în mișcare patefonul. Să cînte neîncetat, în timp ce luna va evolua pe cerul înstelat. Cîntece vesele, și altele triste, și altele puternice, și altele de-abia auzite. Sunetele s-ar aduna împrejurul meu din toate unghiurile lumii, și ar forma împreună o pînză în veșnică filfîire. Asemeni mării, de care m-am simțit odată atît de aproape. Bach ar forma valurile negre, puternice, în ritm egal și cu rezonanțe profunde ; Beethoven, freamătele și cataclismele. Mozart, apa liniștită care joacă ușurel, glumeț, și în același timp melancolic la scînteierile soarelui. Wagner, vijeliile. Chopin, plescăitul lopeții sub razele de lună, iar Debussy, valurile subțiri și capricioase, uneori roze, alteori argintate, lunecînd pe maluri și în care își înmoaie nimfele degetele de catifea. Iar patefonul cu diafragma lui — capul cu gîtul lung — ar palpita, lebădă pe apele legănate.

Și cine îmi tulbură singurătatea, și-mi întrerupe elucubrațiile ?

Cine jeluiește încă peste trebuințele programului ? Și cine nu se teme la această oră tîrzie de stafii și de vampiri și de toate umbrele pămîntului, cu care mi-am înconjurat locuința, ca să sperii pe oameni, cum pune gospodarul în cireș sperietori caraghioase împotriva cioriior ?

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

A... O bătrînică scumpă... Are silueta subțirică și grațioasă. Părul îi e alb, dar fruntea n-are nici o cută. Și ochii mari, verzi, fără nimic tulbur în ei, ochi de fecioară neprihănită, din care curg lacrimile în șiroaie, fără zgomot...

Îți mai aduci aminte, mamă, de prietenia noastră de odinioară? Amîndoi solidari și singuri pe lume. Cel care se numea tatăl meu, după ce se supărase pe toată lumea, adormea în sfîrșit greoi, încruntat, sforăind. Și noi amîndoi, alături. Tu, la lampa cu gaz, lucrai la gherghef, eu îmi învățam lecțiile pentru clasa I-a primară. Din cînd în cînd, cîte o vorbă înceată spinteca tăcerea. Încolo nu se mai auzea decît tic-tacul ceasului. Și nenorocul plutea peste noi. Cînd bătea miezul nopții, ne opream (bătăi, pe care credeam că trebuie să le audă întreg universul, așa răsunau în mine). Mă dezbrăcam fără zgomot, ca să nu trezesc pe celălalt. Apoi, după ce-mi făceam rugăciunea, mă culcam în patul roz, pe care erau desenați îngeri bucălați, zburînd fără grijă cu ghirlande de flori în mînă. Mă înveleai bine, mă sărutai pe frunte, trăgeai fileul și, înainte de a mă părăsi, îmi șopteai, cu un zîmbet de infinită tristețe:

„Dormi! nu te mai gîndi la rău!"

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

CUPRINSUL

Romanul lui Mirel	19
Parada dascălilor	127
Halucinații	190
„A l'ombre des jeunes filles en fleurs"	193
O mică japoneză	199
Nuntă princiară	202
Melancolii de sfintul Dumitru	209
Chinuri	219
Preludiu sentimental	226
Scatiul și stăpinul său	251
Odette	259
Cu Tanți la Mumcil	265
Icoane la mormintul Irinei	273
Conversații cu o moartă	289
Cu Irina la Gura Humorului	300
Cernica	309
Désirée	314
Bunica se pregătește să moară	325
Halucinații	350

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Responsabil de carte : El. Beraru
Tehnoredactor : S. Malcaș
Corector : El. Danciu

Dat la cules 20.11.57. Bun de tipar 19.02.58. Tiraj 15.150 ex. Hîrtie semi velină mată de 65 gr. m². Ft. 540×840/16. Coli ed. 16,86. Coli de tipar 23. Ediția I. Comanda 3602. A. nr. 04191. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 R—32

Tiparul executat sub com. nr. 1826 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", București — R.P.R.

BOLY[illegible]D. EDUCATIEI
KÖNYVTÁRA Kolozsvár
218 1959
I.

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932

Muzeul Digital al Romanului Românesc
revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932